

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Drugostopenjski magistrski študijski program
Religiologija in etika

Nadja Ušaj Pregelj

KRŠČANSKA ETIKA FILIPA TERČELJA

MAGISTRSKO DELO

Mentor: prof. dr. Janez Juhant

Ljubljana, 2012

Zahvala

Avtorica Nadja Ušaj Pregelj se iskreno zahvaljujem mentorju, prof. dr. Janezu Juhantu, za vso pomoč in spodbudo pri zasnovi in izdelavi magistrskega dela.

Zahvalo dolgujem tudi vsem mojim profesorjem¹ *Teološke fakultete v Ljubljani*, ki so me s svojim znanjem in osebnostjo bogatili na študijski poti ter se kljub mnogim svojim obveznostim z razumevanjem prilagajali zahtevam mojega izrednega študija ob delu.

Posebno zahvalo izrekam domači družini, ki je potrpežljivo in dobrohotno sprejemala moja študijska prizadevanja in me podpirala v študijskih preizkušnjah.

Zahvaljujem se sodelavcem in vodstvu *Škofijske gimnazije Vipava* za spodbudno okolje, v katerem je vzknila, zrasla in dozorela odločitev za moj študij, čigar sad predstavlja pričujoče magistrsko delo o Filipu Terčelju.

Po Terčeljevem zgledu se moram v zahvali spomniti tudi župnijske družine, še posebej šturskega župnika g. Marka Kosa, ki je moje delo duhovno spremljal in mi pomagal iz mnogih zadreg pri iskanju vir ov. Zahvalo dolgujem tudi žal že pokojnemu šturskemu duhovnemu pomočniku g. Slavku Črnigoju, ker me je prvi opozoril na zamolčano veličino šturskega rojaka, ki si zasluži drugačen zgodovinski spomin, očiščen ideološke krivičnosti in neresničnosti zato, da bi si odprli pot v drugačno prihodnost pravičnosti in resnice.

Vsem prisrčna hvala!

¹ Avguštin Lah (*Razsežnosti kristjanovega odnosa do Boga*), Bogdan Dolenc (*Krščanstvo; Družbena, okoljska in biološka etika - katoliški, pravoslavni in protestantski pristopi; Razodetje in odrešenje v odnosu*), Bojan Žalec, Borut Košir (*Človekove pravice, verska svoboda in svetovna verstva*), Branko Klun (*Antropološko-etični temelji odnosov; Filozofija in mistika*), Christian Gostečnik (*Razodetje in odrešenje v odnosu*), Ciril Sorč (*Upanjska razsežnost bivanja*), Drago K. Ocvirk (*Mediji v oblikovanju, ohranjanju in širjenju religije; Verstva Afrike, Azije, Oceanije in njihova etika; Islam*), Edvard Kovač (*Etično jedro svetovnih verstev*), Igor Bahovec (*Soočenje religije s sekularizmom in modernostjo v Evropi*), Igor Škamperle (*Preučevanje verstev v sodobnem svetu*), Irena Avsenik Nabergoj (*Literatura in etika*), Ivan Štuhec (*Soočenje religije s sekularizmom in modernostjo v Evropi; Družbena, okoljska in biološka etika - katoliški, pravoslavni in protestantski pristopi*), Janez Juhant (*Etični temelji zahodne misli; Religija in kultura miru; Etika in globalizacija*), Janez Vodičar (*Vzgoja za ekumenski in medverstveni dialog*), Jože Krašovec (*Etika v Svetem pismu*), Jožef Muhovič, Leon Debevec (*Hermenevtika sakralnega prostora*), Maksimilijan Matjaž (*Biblična antropologija in družina v Svetem pismu*), Maria Carmela Palmisano (*Stara zaveza v Novi zavezi*), Marjana Filipič (*Judovstvo od začetkov do danes; Stara zaveza v Novi zavezi*), Miran Špelič (*Teologija cerkvenih očetov*), Robert Cvetek (*Metode raziskovanja v družboslovju in humanistiki*), Robert Petkovšek (*Etični temelji zahodne misli; Simbolnost, mitskost in obrednost v verstvih*), Slavko Krajnc (*Simbolnost, mitskost in obrednost v verstvih*), Stanko Gerjolj (*Psihologija religijskega in etičnega pouka; Biblična antropologija in družina v Svetem pismu*), Vinko Potočnik (*Simbolnost, mitskost in obrednost v verstvih*).

Seznam uporabljenih kratic in okrajšav

CM.....	Cultus Marialis
CS.....	Pastoralna konstitucija o Cerкви v sedanjem svetu
KKC.....	Katekizem katoliške Cerkvve
PSBL.....	Primorski slovenski biografski leksikon
SR.....	Sijaj resnice
SSKJ.....	Slovar slovenskega knjižnega jezika

KAZALO

1. UVOD.....	1
2. TERČELJEV ŽIVLJENJEPIS.....	2
3. TERČELJEVA DELA IZ ETIČNEGA VIDIKA	8
3.1 Publicistika.....	9
3.1.1 Glasilo <i>Naš čolnič</i>	9
3.1.2 Mesečnik <i>Družina</i>	11
3.1.3 Glasilo <i>Luč in Naša zvezda</i>	11
3.2 Proza.....	12
3.2.1 Zbirka črtic <i>Ogorki</i> (1935).....	12
3.2.2 Povest <i>Vozniki</i> (1940).....	26
3.2.3 Vzgojna čitanka <i>Za domačim ognjiščem</i> (1927).....	29
3.3 Dramatika.....	34
3.3.1 Prizor <i>La Verna</i> (1926).....	34
3.3.2 Prizor <i>Šopki</i> (1926).....	34
3.4 Poezija.....	35
3.4.1 Pesmi.....	35
3.4.2 Nabožne pesmi.....	35
3.5 Nabožna dela.....	40
3.5.1 Uvodi k pesmaricam.....	40
3.5.2 Molitvenik za otroke <i>Mati uči otroka moliti</i> (1930).....	42
3.5.3 Šmarnice.....	43
3.5.4 Uvod v molitvenik <i>Kam greš</i> (1925).....	48
3.5.5 Cerkvni molitvenik <i>Liber Precum</i> (1932).....	48
3.5.6 Svetniški življenjepis <i>Marjetica</i> (1929).....	49
3.6 Prosvetno – organizacijsko in teoretično delo	50
3.6.1 Razprava <i>Cerkev v Socialni čitanki</i> (1926).....	50
3.6.2 Brošura za prosvetne tekme <i>Zrna</i> (1927).....	56
3.6.3 Brošura <i>Našemu nadpastirju za srebrni jubilej</i> (1931).....	62
3.6.4 Versko – vzgojni članki.....	64
3.6.5 Socialno – vzgojni članki.....	77
3.6.6 Poučni članki.....	92
3.6.7 Članki o društvnem življenju.....	98
3.7 Osebna korespondenca in etični odmev v njegovem življenju.....	104
4. TERČELJEVA ETIKA IN KRŠČANSTVO.....	107
4.1 Osnovne poteze judovsko – krščanskega etičnega izročila	111
4.1.1 Krščanska etika temelji na Božji volji.....	112
4.1.2 Krščanska etika je brezpogojna	112
4.1.3 Krščanska etika temelji na Božjem razodetju.....	113
4.1.4 Krščanska etika je zapovedovalna, ne opisovalna.....	114
4.1.5 Krščanska etika je deontološka	115
4.1.6 Svetopisemska zgodovina Boga v luči razvoja krščanske etike.....	118
4.1.7 Zgodovina Cerkve v luči zgodovine krščanske etike.....	121
4.1.8 Zgodovina etike v luči razvoja krščanske etike	122
4.1.9 Zgodovina krščanske etike	124
4.2 Sodobni problemi etike in krščanstvo	127
4.2.1 Splošna etika	129
4.2.2 Subverzivna etika.....	131
4.2.3 Cerkvnostna etika.....	133
4.2.4 Dobra ureditev	135
4.2.5 Dobro življenje.....	138
4.2.6 Dobri odnosi.....	141
4.2.7 Dober začetek in konec življenja.....	144
4.2.8 Dobro stvarstvo	145
4.3 Terčeljeva krščanska etika	148
4.4 Posebnosti Terčeljeve krščanske e tike.....	152
5. SKLEP	154
6. POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE.....	156
7. REFERENCE.....	160

Kazalo slik

Slika 1: Terčeljeva rojstna hiša Šturje 90 (danes Grivče 6).....	i
Slika 2: Faksimile krstne knjige župnije Šturje – krst Filipa Terčelja 2.2.1892, župnik Mihael Arko.....	i
Slika 3: Novomašna slika - Ljubljana 10.6.1917.....	ii
Slika 4: Mladi duhovnik.....	ii
Slika 5: Kaplan v Škofji Loki (avgust 1917 – september 1921).....	iii
Slika 6: Katehet v slovenskem Alojzijevišču v Gorici.....	iii
Slika 7: Zaporniška slika iz policijske kartoteke 1931.....	iv
Slika 8: Konfinacija v Campobassu v kapucinskem samostanu 1932.....	iv
Slika 9: Prvo pismo iz konfinacije v Campobassu julija 1932.....	v
Slika 10: Pismo iz konfinacije v Campobassu na šmarni dan 1932.....	vi
Slika 11: Elektrarna Pale ob Hublju, kjer se je skrival Filip Terčelj.....	vii
Slika 12: Profesor verouka na II. državni poljanski gimnaziji.....	vii
Slika 13: Testament, sestavljen decembra 1935 v Ljubljani.....	viii
Slika 14: Prvo pismo po vojni septembra 1945.....	ix
Slika 15: Drugo pismo po vojni septembra 1945.....	x
Slika 16: Pismo Francetu Bevku v prošnji za službo oktobra 1945.....	xi
Slika 17: Etični poudarki Terčeljevega dela.....	151

Kazalo preglednic

Preglednica 1: Deontološka in teleološka etika.....	116
---	-----

1. UVOD

1.1 Splošno

Magistrsko delo ima namen predstaviti krščansko etiko duhovnika, pesnika, pisatelja in prosvetnega delavca Filipa Terčelja. Rojen je bil 1892 v Grivčah, v župniji Šturje na Vipavskem, kjer živim. Moja želja je, da bi kritično preverila aktualnost Terčeljevega etičnega sporočila za naš čas na podlagi temeljite raziskave njegovega življenja in dela. V pričujočem delu želim spoznati Terčeljeva etična načela, izražena v njegovih delih in izpričana v njegovem duhovniškem delovanju ter končno potrjena v njegovem mučeništvu; da bi lahko posredovali zaklad njegove etične misli sodobnikom in jih ozavestili o veličini Terčeljeve krščanske drže na načelni in praktični ravni. S tem bi obenem prispevali osnove za postopek njegove beatifikacije.

Doslej objavljena raziskovanja so dobro predstavljala njegov življenjepis, pesniški opus in slovstveno delo; bolj malo pa vemo o njegovem bivanju v Nemčiji in njegovih poslednjih mučniških urah. V celoti pa še niso preučili njegovega etičnega naboja. Obravnava njegove krščanske etične drže in njena primerjava s sodobno krščansko etično mislijo pa naj bi pokazala, da si zaradi svojega svetniškega življenja zasluži čast oltarja.

1.2 Metoda dela

Magistrsko delo hoče sistematično urediti etične misli v Terčeljevih delih; v prozi, poeziji, dramatici, prosvetnih delih ter pismih in tudi v njegovem praktičnem delovanju, kolikor nam je poznano iz pričevanj njegovih sodobnikov. Po kratki predstavitvi Terčeljevega življenjepisa želi sistemizirati pisne vire iz etičnih vidikov, jih postaviti ob bok klasičnim judovsko – krščanskim vrednotam in sodobnim etičnim miselnim tokovom. Nenazadnje, želi bralcu predstaviti tudi avtentične odlomke njegove pisane besede. Krščanske vrline, kot so razumnost, pravičnost, srčnost, zmernost, krščanska vera, upanje in ljubezen, skratka, vse kreposti, ki so oblikovale njegovo človeškost, nam predstavljajo njegovo kristalno čisto dušo, ki je odsevala iz njegove vere in ljubezni do Boga ter do svojega naroda. Upam, da bo to delo upravičilo pričakovanja in pripomoglo k jasnejši podobi Filipa Terčelja, kar je naš neporavnan zgodovinski dolg, pomemben tudi za slovensko prihodnost.

2. TERČELJEV ŽIVLJENJE

Duhovnik Filip Terčelj (*2. 2. 1892, +7. 1. 1946) je bil prosvetni organizator, publicist, nabožni pisec, pisatelj in pesnik. Rojen je bil na svečnico v Grivčah, gručastem zaselku na tedanji hišni številki Šturje 90 (Brecelj 1992, 6; danes Grivče 6, slika 1). Krščen je bil še isti dan, krstil ga je šturski župnik Mihael Arko (slika 2). Za prvorojencem Filipom – Lipčedom sta imela oče Filip in mama Marija še šest otrok: Viktorijo, Marijo, Franca, Antona, Ano in Amalijo. Sestra Ana je umrla kot petmesečni otrok, mama Marija pa pri 48 letih še pred Filipovo novo mašo 1917.

Filip je obiskoval osnovno šolo v Šturjah za časa učiteljevanja Andreja Perneteta, mladinskega pisatelja. Trinajstleten je 1905 odšel v Ljubljano na novoustanovljeno Jegličevo škofijsko klasično gimnazijo v Šentvidu in tako pripada prvi generaciji šentviških maturantov 1913.

Jeseni 1913 je bil v prvem letniku ljubljanskega bogoslovja; 8. 1. 1917 je prejel diakonat, škof Jeglič ga je posvetil v mašnika 8. 6. 1917, novo mašo je pel v Ljubljani 10. 6. 1917 zaradi vojnih razmer in matere na smrtni postelji (sliki 3 in 4). Ljubljanski škof Jeglič je mladega duhovnika najprej poslal za kaplana v Škofjo Loko, iz tega časa izhaja najbolj znana Terčeljeva slika (slika 5). Po štirih kaplanskih letih v Škofji Loki od avgusta 1917 do septembra 1921 ga je škof Jeglič poslal za dve akademski leti na socialno – pedagoški študij v Köln, kjer je Terčelj dosegel naslov profesorja teologije (10). V tem času je skrbel za slovenske izseljence, predvsem rudarje na Vestfalskem, kjer je zanje ustanovil prvo zasebno šolo v Hambornu pri Oberhausnu (10).

Ker pa je v Terčelju tlela želja po kulturno – prosvetnem delu z mladimi, se je vključil v študijske tečaje v Mönchengladbachu, ki je potekalo na področju ljudske prosvete znotraj Kolpingovih kulturno – prosvetnih ustanov. Terčeljeva prvenstvena želja je bila, kako bi vse tam slišane in videne ideje nemških katoliških prosvetnih organizacij priredil in obogatil za slovenske razmere.

Po vrnitvi iz Nemčije ga je ljubljanski škof Jeglič izročil v pomoč goriškemu nadškofu Sedeju kot kateheta in duhovnega vodja slovenskega Alojzijevišča v Gorici (slika 6). Globoko pomenljiva sta simbola tega dijaškega zavoda: križ – vzgoja v dobre kristjane in nagelj – zvestoba do slovenskega naroda. Terčelj se je z vso vnemo vrgel v društveno ljudsko – prosvetno delo; najprej je prodorno razčlenil trenutno stanje društvenega življenja, ki je po Terčeljevem mnenju bolehalo za tremi boleznimi: bilo je brez mentorjev, brez idej in pripravljeno zgolj za veseljačenje (Fabijan 1998, 15).

Zato je Terčelj predlagal društvom vizijo načelne opredelitve, poglobitve in smotrnega dela za prihodnost (Terčelj 1930, 38). Ob tej pobudi se je na občnem zboru 5. 10. 1922 v *Prosvetno zvezo* združilo okoli 70 goriških prosvetnih društev, da bi postala žarišče ljudske izobrazbe na krščanskih temeljih, od koder bi se širil ogenj prosvete v javno, družinsko in zasebno življenje, kot blagoslovljeni ogenj na veliko soboto v krščanske domove (Terčelj 1930, 38). Po Terčeljevi zamisli pa ta zveza ni bila le prosvetna, ampak tudi vzgojna organizacija na dveh temeljih: (1) *vernost*; (2) *občestvenost* (Fabijan 1998, 15). Po Terčelju je namreč bistvena poteza naroda *vernost*, Prosvetna zveza ima po njegovem mnenju versko – obrambno in versko – vzgojno nalogo. Terčelj sam pravi, da "ima prosvetna zveza namen širiti in poglobljati kulturo slovenskega ljudstva v luči krščanskih idej in načel." (Terčelj 1927, 117) Sicer je šlo za prosvetno organizacijo, strogo formalno zunaj cerkvenega delovanja, ki pa je razvijala versko življenje v osebni in družinski krogu ne toliko zaradi organizacijskih zahtev, ampak bolj zaradi osebne potrebe (Fabijan 1998, 15).

Za Terčelja je bila *občestvenost* drugi pomembni temelj prosvetnega dela, predvsem poudarja družino in izobrazbo, "...vsi narodi morajo zidati svojo pomembnost in bodočnost na kulturni delavnosti in duhovni moči, zato je nujno potrebno, da ljudstvo razvija svoje intelektualne sile, brez katerih postane nepomembno." (Terčelj 1930, 39)

Prosvetna zveza je seznanjala ljudi z idejami prosvetnega dela preko socialno – pedagoških tečajev, da bi ljudi privabila k društvenemu delu in razvojno usmerjala delo v društvih (Fabijan 1998, 16). Ti tečaji so povzemali družinske oblike, pogovori so se prepletali s petjem, prizori in zabavo, obravnavali so tematike namena društva, pomena družine, vasi, naroda, zakaj je vera temelj življenja in dela... Na tečaju s 3 – 6 predavanji je prisostvovalo 100 – 300 ljudi. Prosvetna zveza je ustanovila tudi telovadni tečaj, da bi z njim k društvenemu delu privabila tudi fante. Prav tako je v namen popularizacije prosvetnega dela začela izdajati mesečno društveno glasilo *Naš čolnič*, ki je izhajal od 1923 – 1929 v 3.000 izvodih, urejala in pisal pa ga je večinoma prav Filip Terčelj. V njem je razlagal verske resnice, bogoslužno leto, delavska in kmečka vprašanja, vzgojne probleme, odnose v družini in med sosedi... Čeprav sam Terčelj priznava, da morda glasilo nima velike literarne vrednosti, pa goreče trdi, da je imelo izjemno velik vzgojni pomen, ko je v težkih časih kazal smer primorski mladini k resnemu delu, notranjemu čiščenju in značajnemu življenju (Fabijan 1998, 16).

Ker se je *Prosvetna zveza* razcvetela vse do 19 odborov s 136 društvi, 32 samostojnimi krožki, skupno 168 prosvetnimi enotami in 12.000 člani, se je pokazala potreba po bolj učinkoviti organizaciji. Ustanovljen je bil *Centralni odbor Prosvetne zveze*, njegov tajnik Terčelj je opravljal revizije in ustanavljal društva tudi v najbolj odročnih krajih. Hkrati je bil Terčelj zelo iskan in cenjen govornik, ki je s svojo toplo in prisrčno besedo vedno pritegnil in nagovoril množice, jih duhovno in narodno dvigoval ter opogumljal.

V svoji zagnanosti, da bi učinkovito podprl svoje pedagoško – prosvetno delo, je Terčelj prijel za pero, tako v publicistiki (*Naš čolnič* 1923 – 1929, *Družina* 1929 – 1930), prozi (socialne črtice, povest *Vozniki*), krajših dramskih delih, pa tudi poeziji za priložnostno rabo, predvsem pa v nabožni obliki (150 nabožnih pesmi, uvodi k pesmaricam, molitvenik za otroke, šmarnice). Pri tem svojem delu je tesno sodeloval z *Goriško Mohorjevo družbo*, v njenem ožjem književnem odseku je bil že od leta 1924 (Brecelj 1992, 19), vsako leto je sodeloval s kakšnim člankom v koledarjih, kasneje pa s samostojnimi knjigami.

Terčeljevo zagnano društveno in narodnostno delovanje je izzvalo nasprotovanje pri fašističnih oblasteh v njihovi težnji po italijanizaciji zasedenih slovenskih pokrajin. Zunanji povod so našli septembra 1931, ko so v Brdih izobesili slovenske zastave ob prvi obletnici ustrelitve bazoviških žrtev. Najprej so zaprli več Bricev, kasneje pa še Filipa Terčelja in Lojzeta Bratuža pod obtožbo druženja s priprtimi, panslavističnega in iredentističnega propagiranja ter pripravljanja atentata na podeštata² Baiardijska iz Kojškega (20). Terčelj je bil najprej zaprt v goriške sodnijske zapore, nato pa v koprsko ječo, kjer so ga v temnici z mučenji živčno in telesno skoraj zlomili (*PSBL* 1989, s.v. "Terčelj Filip"). Iz tega časa je znana njegova zaporniška slika (slika 7).

Terčelj je bil že 1. 2. 1930 na predvečer njegovega rojstnega dne ob 18. uri klican na kvesturo v Gorici, kjer mu je kvestor Modesti očital politično delovanje namesto duhovniškega prizadevanja ter slabo vplivanje na mladino, ki nasprotuje državnemu redu; izrečena mu je bila nezaupnica (*diffida*) in opozorilo na posledice, če ne bo spremenil svojega ravnanja. Terčelj se je branil, da ne pripada nobeni laični organizaciji, ne sodeluje pri časopisih in ne izvaja politične aktivnosti (21), ampak je le katehet in duhovni vodja v Alojzijevišču, kjer po nadškofovem imenovanju pripravlja mlade fante za duhovniški poklic. Prav tako je Terčelj zavrnil obtožbo protidržavnega delovanja med mladino, ker je vse njegovo čutenje strogo katoliško,

² v fašistični Italiji od vlade imenovani predstojnik občinske uprave (*SSKJ* 1979, s.v. "podeštat")

krščansko in duhovniško. Kopijo teksta nezaupnice (*"diffide"*) je oktobra 1930 goriški kvestor Modesti poslal goriškemu prefektu Tiengu.

Poleti 1931 je bil Terčelj v težavah s fašističnimi oblastmi, ker je zagovarjal svetokriškega župnika Ivana Rejca, ki je bil obsojen na tri leta konfinacije v južno Italijo. Na jesen 1931 se je Terčelj udeležil izobraževanja na jezuitski Papeški interni fakulteti za družbene vede v Bergamu, da bi si kljub svoji več kot zadostni izobrazbi pridobil še dodatno italijansko izobrazbo. Nadškof Sedej mu je predlagal, da prevzame svetokriško župnijo, do česar pa je imel Terčelj zadržke, ker ga je ljubljanski škof Jeglič le posodil iz ljubljanske škofije v goriško nadškofijo; novi ljubljanski škof Rožman je Terčelju svetoval, naj ostane na Goriškem, v primeru slabih razmer pa so mu vrata odprta za profesuro na šentviški gimnaziji. Odločil se je za italijansko izpopolnjevanje, da bi lahko kljub vsem polenom pod noge s predpisano italijansko izobrazbo ostal v Alojzijevišču, sicer pa je razmišljal tudi o dijaškem domu v Celovcu ali souredniškem mestu pri listu Koroški Slovenec (23). Najbolj pa je Terčelj želel ostati zvest slovenskemu Alojzijevišču, v katerega so začeli prihajati italijanski fantje, da bi tako izsilili uporabo italijanskega jezika. Le čez konec tedna bi pomagal pri župnijskem delu. Ko pa so septembra 1931 po Brdih zaplapolale slovenske zastave, so se sprožili sodni postopki, ki so privedli 6.6.1932 do obsodbe na konfinacijo za dobo petih let v Campobasso, kamor je prispel 15.7.1932 in bil nastanjen sprva v kapucinskem samostanu (sliki 8 in 9), kasneje pa so ga izselili in je ostal brez strehe nad glavo, kar trpko opisuje v svojem prosečem pismu na šmarni dan leta 1932 (slika 10).

Ob praznovanju 10 – obletnice (*"Decennale"*) fašistične stranke 13. 11. 1932 je italijanski notranji minister Arturo Bochinni pomilostil Terčelja ob intervencijah in prošnjah višjih cerkvenih krogov (32).

Po vrnitvi domov je imel Terčelj težave, ker zaradi vztrajnega nasprotovanja državnih oblasti ni mogel nikjer dobiti službe v goriški nadškofiji (npr. v Borjani), ni pa pristal na odhod v videmsko škofijo ali v Benetke. Fašistične oblasti so ga ves čas budno spremljale in mu prepovedale kakršnokoli dušnopastirsko delo doma, kjer je želel pomagati obolelemu ajdovskemu župniku Fonu (Klinec 1967, 122). Ajdovski podešta je Terčelju namignil, naj zaprosi za potni list (Brecelj 1998, 32). Terčelj je brez službe živel doma na ramenih staršev in iskal možnosti za preživetje. Ob nameravanem odhodu v ljubljansko škofijo so v domači šturski župniji zbrali farani 1.500 lir, vendar so karabinjerji to vsoto pri šturskem župniku Srečku Gregorcu zaplenili in pobudnike nabirke kazensko ovadili. Posledično je Terčelj ostal brez

sredstev za selitev v Ljubljano in prosil goriškega prefekta, da bi dobil dovoljenje ('*nulla osta*') za kakšno mesto v goriški nadškofiji, ker ga morajo vzdrževati starši. Budno spremljanje vsakega Terčeljevega koraka dokazujejo naslednji pisni zaznamki fašističnih oblasti:

- 3.4.1934 je bil užaljen, ker ga ni bilo na seznamu volilcev;
- 18.4.1934 si je prizadeval, da slovenski domačini ne bi prisostvovali maši italijanskega duhovnika don Tagnina v Ajdovščini;
- 18.4.1934 slovesno zvonjenje, ko mašuje Terčelj z vsem sijajem; ljudski rek iz tedanjega časa pravi: "*še zvonovi glasneje in lepše pojo, ko ima Lipče pridigo.*" (Božič 2010, 23)
- 20.4.1934 goriški prefekt ukazuje kvesturi hitro ukrepanje zoper Terčelja.

Konec aprila 1934 se je pritisk na Terčelja stopnjeval, Terčelj se je pred fašisti skrival v elektrarni Pale ob Hublju (slika 11), zato so slovenski zaupniki Prosvetne zveze, pred grožnjo ponovne konfinacije in zapora, poslali v Ajdovščino Iva Brica iz Dornberka, naj opozori Terčelja k takojšnjemu umiku v Ljubljano. Glede na dokumente italijanske kvesture je Filip Terčelj, 26.4.1934 popoldne, prestopil nekdanjo italijansko – jugoslovansko mejo v Novem Svetu pri Godoviču (Brecelj 1992, 34).

V Ljubljani je jeseni 1934 dobil službo suplenta za nemščino in profesorja verouka na II. državni poljanski gimnaziji (slika 12), stanoval pa je kot hišni duhovnik (kurat) na Poljanskem nasipu v bivši šentpetrski vojašnici³, spremenjeni v prisilno delavnico oz. umobolnico (Fabijan 1998, 31). Zbiral je dijake in prirejal glasbeno – gledališke predstave. Kljub svoji lastni osebni materialni stiski je pomagal dijakom tudi materialno ter reševal ljudi v težavah z oblastmi (družina Tomšičevih in Brecljevih). Ni se uspel vživeti v ljubljansko okolje, mučilo ga je domotožje, pozimi 1935 je kot begunec sestavil testament (slika 13). Znan je bil po tem, da je bilo njegovo stanovanje vedno odprto vsem in je dajal na razpolago vse, kar je imel. Dijakom je celo oskrbel dnevno prehrano v javnih kuhinjah ter jih denarno podpiral, čeprav je bil sam v težavah ali pa je pomoč zanje poiskal med svojimi prijatelji in znanci, kar dokazujejo tudi pričevanja zadnjih še živečih prič njegove dobrotljivosti (Pegan 2010, 63).

Ob italijanski okupaciji Ljubljane so Italijani Terčelja ponovno za tri mesece zaprli; izgubil je službo in stanovanje. Iz tega časa je znano tudi posredovanje pri dr. Stanku

³ PSBL 1987, s.v. "Terčelj Filip"

Cajnkariju glede priporočila za njegovo pokojnino, sicer pa je v tem obdobju rad pomagal duhovniškim sobratom v cerkvi in spovednici (Brecelj 1992, 37). Ko je Italija kapitulirala, je bil pod budnim nadzorom Nemcev.

Ob koncu vojne je bil tri mesece zaprt od junija do septembra 1945, kar je doživel kot veliko življenjsko krivico, da so ga po fašističnem zaporu strpali v ječo še "osvoboditelji izpod fašizma." Razlogi za zapor so bili nejasni (slika 14), domnevno zaradi podtikanja sodelovanja z okupatorjem kot narodni izdajalec, dejanski razlogi so bili globlji: nova "ljudska" oblast se je bala sposobnega kulturno – prosvetnega delavca in duhovnika, ki je z vsem svojim življenjem pričal prav nasprotno od lika duhovnika, kot so ga želeli predstaviti tedanji oblastniki (Fabijan 1998, 33). Zelo se je razveselil obiska od doma (slika 15), v prošnji za službo se je obrnil tudi na Bevka (slika 16), ki pa tej prošnji ni ugodil; morda ji tudi ni smel ugoditi. Tako je Terčelj že drugič v življenju doživel po krivičnem zaporu ponovitev svoje nezaželenosti tako v šoli, prosveti in duhovniški službi; prvič ga je ovirala tuja fašistična italijanska oblast, drugič pa domača slovenska komunistična ("ljudska") oblast, kar ga je po vseh prestanih preizkušnjah boleče prizadelo.

V tem zagatnem življenjskem položaju so ga reševali prijatelji – duhovniki, da jim je pomagal pri župnijskem delu. Med njimi je bil tudi Franc Krašna, ki mu je Terčelj pomagal na župnijah Davča in Sorica. Ker so konec decembra 1945 ljudske oblasti izselile več kmetov z nemškimi priimki in je bilo njihovo premoženje takoj izropano, je domači župnik Krašna obljubil posredovanje v Ljubljani po praznikih in sta zato po Svetih treh kraljih 7.1.1946 oba duhovnika odšla v dolino proti Železnikom. V gozdu pod Sorico sta ju zajela aktivista oz. obmejna miličnika ter ju odpeljala v nasprotno smer do Štulcove grape, kjer so ju po zasliševanju in mučenju zahrbtno ustrelili in na mestu zakopali (Slovenski Primorec 20.8.1946, 2). Po pričevanju ljudi (Pegan 2010, 71) sta zadnje ure svojega življenja glasno molila. Med ljudmi so razširili govorice, da sta zbežala v cono B. Čez leto dni so ju pogumni domačini prekopali v grob na davškem pokopališču (Brecelj 1992, 44).

3. TERČELJEVA DELA IZ ETIČNEGA VIDIKA

V splošnem lahko v slovstvu zasledujemo spoznavne, etične in estetske vrednote (Kos 1995, 172). **Spoznavne vrednote** ustvarjajo v vsebini in obliki kognitivno ali spoznavno razsežnost. Spoznavnost se nanaša na to, da prinaša bralcu informacije, obvestila in spoznanja o svetu, človeku ter o njem samem. Ta spoznanja so lahko splošno življenjska, psihološka, socialna, zgodovinska, politična, religiozna, moralna, ideološka... (Kos 1995, 172). Dobljene informacije bralec ne sprejema zgolj razumsko, ampak jih v skladu s svojimi potrebami, nagnjenji in stališči tudi vrednoti.

Etične vrednote nakazujejo moralno razmerje do pojavov, o katerih delo govori, ne glede na spoznavno vrednost pojavov. To razmerje prenašajo na bralca, ki mora s svojega lastnega stališča navedeno etično vrednotenje sprejeti ali zavreči. Etičnost pomeni moralna stališča, svetovnonazorska, politična, socialna in religiozna v skladu s prvotnim grškim izrazom *ethos* – šege, običaji, nravi (173). Etične vrednote so poleg spoznavnih druga osrednja prvina vrednostne sestave besedne umetnine; zaradi njihove povezanosti z ideologijami bi jih lahko imenovali tudi ideološke vrednote, kar pa je preozko, ker ne gre vedno le za sistemizirane ideje, ampak tudi le za čustvene, nedoločene, nezavedne.

Estetske vrednote so tista vrednostna plast v literarnem delu, v kateri nastopajo kvalitete, ki naj jih bralec sprejema, uživa in vrednoti z estetskega stališča in na estetski način (173). Gre za mirno in pasivno duhovno uživanje (neke vrste kontemplacijo) s tem da so predmet estetskega stališča predvsem čutne lastnosti predmeta: v besedni umetnini ustrezne odlike vsebine, notranje in zunanje forme. Take estetske kvalitete literarnega dela so lahko pozitivne (lepe) ali negativne (grde). V umetnosti in literaturi imajo lahko tudi elementi grdega posebno estetsko funkcijo: z estetskega stališča je v literaturi brez vrednosti samo to, kar je estetsko nefunkcionalno, neučinkovito, nevtrarno ali prazno (173). V nadaljevanju bomo sledili Terčeljevemu delu z vidika etičnih vrednot.

V podporo svojemu pedagoško – prosvetnemu delu je Terčelj prijel za pero, predvsem pri urejanju društvenega mesečnika *Naš čolnič* od 1923 – 1929, kasneje je sodeloval dve leti z mesečnikom *Družina* (1929 – 1930). Njegovo publicistično delo zajema socialno – vzgojne članke *Pomenke* in pedagoške, psihološke ter kulturne članke, ponatisnjene v knjigi *Za domačim ognjiščem*, kjer spremlja življenje družine in vsakega družinskega člana, posebej mladine pri najpomembnejših življenjskih

odločitvah (Brecelj 1992, 13). Pri njegovem leposlovnem delu gre predvsem za prozo – socialne črtice in povest *Vozniki*. Dramska dela obsegajo nekaj dramatiziranih krajših podob ali slik za dekliške ali fantovske odre (Vnuk 2001, 5). Njegova poezija je priložnostna, za cerkveno rabo ali prigodniške oblike, posebej pa izstopa Terčeljevo nabožno ustvarjanje v pesniški obliki (Grobiša 2001, 39). Sicer pa je Terčelj tudi avtor nabožnih tekstov kot so molitveniki, šmarnice in liturgični uvodi k pesmaricam.

3.1 Publicistika

3.1.1 Glasilo *Naš čolnič*

Glasilo *Naš čolnič* je izhajalo v letih od 1923 – 1929; v zadnjem letu je izšla le ena številka, ki je bila takoj zaplenjena. Terčelj je bil glavni urednik in tudi avtor večine prispevkov. V glasilu je na podlagi svojega izobraževanja v Nemčiji razvijal svojo zamisel prosvetnega dela ter jo konkretiziral za tedanje raznarodovalne slovenske razmere na Primorskem. Predvsem poudarja izobraževanje bolj kot le zunanje akcije brez globlje notranje duhovne podlage, kar najbolje dokazujejo naslednje njegove besede iz *Našega čolniča*:

... Vi društveniki in društvenice ste poklicani, da se vzgojite in izobrazite v domače učitelje in učiteljice, ki bodo v družinah nadomestili to, kar je otrokom ukradla šola... Za to pa pustite bobnanje in plakatanje, omejimo zunanje kričanje in pojdimo – v društvene sobe – učiti se! (Terčelj 1927, 110).

V nadaljevanju Terčelj predstavi svojo zamisel, kako si predstavlja društvene večere, iz česar izhaja etični poudarek reda (redoljubnosti), odgovornosti in samostojnosti (avtonomije).

Redno vsak mesec naj prinaša "Čolnič" natančne osnutke za te večere in po teh načrtih naj se uredi program društvenega večera. So društva na deželi, ki se jim bodo zdeli ti osnutki preveč enostavni. Prav, naj jih dopolnijo! Drugim se bodo zdeli pretežki. Naj jih skrajšajo! "Čolnič" bo prinašal le osnutke, pustil bo pa možnost izpeljave režiserjem, pevovodjem, deklamatorjem in govornikom (110).

Terčelj je pri vsem svojem delu organizacijsko konkreten (operativen), navezan na vrednoto družine, naroda in vere:

Osnutki se bodo nanašali na verske in narodne običaje ter letne čase in upoštevali vsakokratno razpoloženje v družinskem življenju. Ker je začetek že polovica uspeha, predlagam dva osnutka, ki naj služita društvom za mesec november (110).

Idejno in organizacijsko Terčelj črpa iz svojega izobraževanja v Nemčiji, kar sam opiše v svojem prispevku za *Naš čolnič* pod naslovom *Pismo iz Westfalije*:

... Nikdar nisem mogel zapopasti, odkod te žive sile, ki napajajo nemško ljudstvo v Westfaliji, da ostane zvesto domovini in kljubuje strahovitemu pritisku francoskega vojaštva, ki davi deželo. Zdaj vidim, zakaj je to tlačeno ljudstvo tako zvesto in značajno (68).

Primerjava s položajem primorskih Slovencev med obema vojnoma pod italijanskim fašizmom je več kot očitna; Terčelj pri tem izpostavlja vrednoto

domovine in zvestobe, oboje navezano na vrednoto vere in Boga, prav tako izstopa tudi vrednota svetosti in edinosti ter vrednota trpljenja:

... Med slovesno sveto mašo govori o. frančiškan o Mariji, ki je bila vedno zvesta Bogu in ljudem. Zvestoba, to je bojni klic vsem trpečim. Zvesti Bogu, zvesti narodu, zvesti bratom, ki se jim krivica godi. To je naša vera, močna vera, katoliška moč, katoliško dejanje. Ko klečimo tam na gori pred Evharistijo, 2000 mož in fantov, delavcev, študentov, doktorjev, kmetov, uradnikov, se mi bliskoma zasveti: Zdaj vem, odkod vrejo te mogočne sile, ki držijo pokonci westfalsko ljudstvo. Zvestoba je od Boga. Kjer vidi človek v delu za domače ljudstvo službo božjo in kjer svojo zvestobo prepoji z blagoslovom in svetostjo vere, tam je mogoča taka nerazrušna edinstvo v prenašanju trpljenja, enotnost v odporu, ki je tih, nem, a stalen in ki je tako daleč od solznega besedičenja kot od podlega odpada... (69).

V pomenkih je Terčelj izpostavil vrednoto družine, pri čemer se zaveda, da vrednota ne bo preživela zaradi teoretičnih utemeljitev, ampak le ob pristnem prepričljivem zgledu domače družine, k čemur vabi vse družinske člane, posebej očete in matere. Prav tako se iz navedenega razmišljanja čuti tudi vrednota življenja in zmernosti v iskanju občutljivega ravnotežja med svetlimi in temnimi trenutki, med veseljem in trpljenjem. Enako občutljivo je razmerje ljubezni, razuma in vere pri vzgoji:

Družino je treba doživeti, potem jo je lahko doumeti brez učenih razprav in bujnih opisov. Celi paradiz stopi človeku pred oči, ko izgovori besedo družina. Njegove misli poromajo tja za ognjišče, kjer so o zimskih večerih sedeli njegovi domači... Vsak praznik, pa naj bo že božični ob jaslicah, velikonočni ob pirhah ali fami ob štrukljah, mu obnavlja spomin na domače, ki so z njim skupaj praznovali ta dan pod domačo streho. Cela vrsta veselih in žalostnih dogodkov iz otroških let, blagoslova in prekletstva polnih trenutkov iz mladih dni – skratka: celo nebo, ali celi pekel mu stopi pred oči, ko izgovori besedo družina. Uspehi in prevare, slovesa in vrnitve, prepiri in sprave, rojstva in smrti – vse mu govori o tem, kar je prišlo bodisi po njegovi volji, ali pa čisto drugače, kot je sanjal in upal sam (69).

... ljubezen včasih človeka zaslepi. Tudi materina ljubezen je semtertja slepa. Toda ne bi smela biti! Razum jo mora voditi in ta razum mora biti osvetljen po globoki veri (Terčelj 1924, 157).

Naš čolnič je prinašal tudi povsem praktične nasvete npr. o pevskih vajah, kjer je Terčelj vzgajal za redoljubnost, vztrajnost, točnost, življenjskost – praktičnost povezave med glasbeno teorijo in prakso, šlo mu je pa tudi za globlji smisel, ozadje, ko ne gre le za učenje nove skladbe, ampak izkoristi priložnost in pouči pevce o skladatelju (p. Hugolinu Sattnerju v konkretnem primeru) in skladatelju – pesniku (Simonu Gregorčiču v konkretnem primeru). Nenazadnje gre tudi za vrednoto lepote, umetnosti, glasbe, kar je bilo pri Terčelju vse v službi najvišjih vrednot.

... Dober večer, fantje in dekleta! Danes ste pa res pridni, ko ste tako točno prišli. To me pa res veseli. Vsakrat bodite tako točni kakor danes!... Vzemite note v roke! Dajmo nekoliko ponoviti iz glasbene teorije, katere smo se učili v zimskih večerih. V katerem tonovem načinu je pisana ta pesem? ... Kakšen takt pa je predpisan? Tričetrtinski! Dobro, torej, štejemo vedno eden, dva, tri... Najprej preberite besede glasno in razločno! Besede je zložil naš najboljši goriški pesnik Simon Gregorčič... Največje važnosti je pri petju razločna izgovorjava besedila. Najlepša pesem izgubi polovico svoje lepote, če besed ne razumemo... (Terčelj 1927, 48).

Prav tako je *Naš čolnič* v Terčeljevih prispevkih predstavljal svetle zglede iz narodne zgodovine ter tako prebujal vrednoto naroda in zdravega narodnega ponosa,

kar je bilo pri Terčelju vedno tesno povezano z vrednoto vere, poleg tega pa pohvali tudi vrednoto značajnosti (trdnega prepričanja).

Vsi kulturni narodi visoko cenijo one največje može, ki so jim prvi prižgali luč edino prave, krščanske omike. Slovani časti mo kot taka moža sveta brata Cirila in Metoda... Tudi naša dolžnost je, da se poklonimo spominu naših blagovestnikov. Naša društva čutijo še posebno dolžnost, da počaste sv. apostola Cirila in Metoda, ker so si naredila nalogo, da vrše v 20. stoletju isto poslanstvo, ki sta ga vršila sveta brata že v devetem... Sv. Ciril in Metod sta bila z vso dušo verna moža... Naša blagovestnika sta bila značajna moža, jeklenega in neomahljivega prepričanja (Terčelj 1927, 49).

Mi ne poznamo "zgolj prosvete". Vse izobraževalno in vzgojno delo mora temeljiti na večnih verskih resnicah. Prosveta sama na se bi je žebelj, ki služi le tedaj, če je zabit v neomajni zid verskih načel. Nam vera ni suknja, ki bi jo jemali le ob nedeljah eno uro v cerkev, a jo potem obesili na klin. Vera je življenjska moč, brez katere ne sme biti nobena prava organizacija... skrb za vero ni izročena le duhovščini in verskim organizacijam, temveč, da je dolžan vsak član naših društev skrbeti zase in za organizacijo, da vera ne ostane samo med štirimi stenami v cerkvi, temveč prodre v javnost. Kdo naj zabrani našim fantom, če zahtevajo verski princip v javnem in socialnem življenju? Naš narod je bil vedno vdan svoji veri in materini besedi... Oni, ki rušijo vero, katero so oznanjali ti velmožje, so podirači narodne in moralne moči, ki jo je črpal naš narod iz verskih resnic. Bojkotu vere sledi narodni krah (Terčelj 1926, 64).

3.1.2 Mesečnik *Družina*

Po prepovedi izhajanja *Našega čolniča* se je Terčelj preusmeril na mesečnik *Družino* (1929 – 1930). V njej je objavil hudomušno pripoved *Naš Binček* o nagajivem prvoobhajancu in njegovih prigodah, ko se je temeljito pisno pripravil na prvo spoved, pa je njegove otroške grehe po vasi raztrosil najboljši prijatelj, zaradi česar je bil kaznovan in se je zato vpraševal o spovedni molčečnosti in notranjem miru, ki ga prinaša temeljita spoved. Prav tako je v *Družini* objavil svetniški življenjepis *Marjetica* v nadaljevanjih, kar je sicer pričel objavljati že v zadnji številki *Našega čolniča*.

3.1.3 Glasilo *Luč* in *Naša zvezda*

Ob prihodu v Ljubljano je pričel Terčelj objavljati svoja dela v glasilih *Lučka* in *Naša zvezda*. V mesečniku *Luč* je objavljena naslednja njegova pesem:

Filip Terčelj: Hitimo k božji Materi!

Hitimo k božji Materi,
saj rada nas ima!
Nesimo ji najlepši dar –
Gospoda Jezusa.

Med angeli nebeškimi
ima svoj prestol zlat
in dušicam očiščenim
je Jezus božji brat.

Prosimo božjo Mamico,
naj čuva Jezusa,
(Terčelj 1938, 120).

V glasilu za dijake *Naša zvezda* (leto VIII., 1938 – 39) pa je pod psevdonimom Grivški objavil zelo znano pesem *Da bi ti videla*:

Grivški: Da bi ti videla...

Vprašaj me, zakaj da sem potr. –
Da bi ti videla smrt,
kako je s sekuro kosila kosti,
kako je z očmi srebala kri
otrokom nedolžnim...

Da bi ti videla, kako so žgali
dan za dnem svete knjige,
kako so vklepali v verige
one, ki so jih pisali, brali...

In kar je najhu jše: če bi videla
največji greh,
ko je brat na rodnih tleh
za vse to trpljenje imel le – nas meh:
potem bi zaihtela
in razumela
žalost v mojih očeh.

(Terčelj 1939, 15).

Iz pesmi veje Terčeljeva osebna bolečina spričo ranjene domovine in izdanega naroda, pravičnosti, svobode in solidarnosti.

Svojo ljubezen do nebeške Matere Marije je spet in spet dokazoval tudi v pesniški obliki, npr. s pesmijo *Naša Zvezda* v istoimenskem glasilu za dijake *Naša zvezda* (št. 1, 1.11.1938):

Naša Zvezda

O Marija, tvoji smo mornarji,
k tebi v daljno večnost jadramo;
da ne pogubijo nas viharji,
tebi v varstvo se izročamo.
Morska Zvezda, ti v nebo nas vodi,
našo pot mladosti razsvetljuje,
po vihnem morju z nami hodi,
z Jezusom za duše se vojskuj!

Ko si žalostna pod križem stala,
Jezus te za mater nam je dal,
za otroke si nas svoje izbrala,
tvoj je ves človeški rod postal.
Od tedaj z besedo sladko – Mati –
kličemo nesrečni te ljudje;
dražje je ko zemeljski zakladi
tvoje nam brezmadežno srce.

Morska Zvezda pot nam razsvetljuje, –
le pogumno v večnost jadrajmo!
Naj se le vihar strasti dviguje, –
Morska Zvezda, v tebe upamo.
Kadar bomo v tvoj pristan dospeli,
Bog bo v večni dan spremenil noč,
hvalnice tedaj ti bomo peli
za tolažbo, varstvo in pomoč.

(Terčelj 1938, 17)

V prispevku z naslovom *Odpusti jim* pod psevdonimom "Grivški" opisuje pravzaprav svojo življenjsko pot, le v ženski obliki kot učiteljica Cilka, ki se upre fašističnemu raznarodovalnemu pritisku in je zato kaznovana s trimesečno ječo, mučenjem in ubijajočo samotno konfinacijo. Po vrnitvi je izločena iz družbe, ostane brez službe, zato je prisiljena pobegniti čez mejo, kjer ponovno naleti na nerazumevanje, ker menda ni dovolj "prilagodljiva". Končno dobi učiteljsko službo v samostanu, pa tudi do tu seže lažnivo klevetanje, zaradi katerega umre. Dejansko gre za Terčeljevo življenjsko zgodbo v ženski obliki, kot da bi Terčelj slutil, kako tragično se bo končalo tudi njegovo življenje. Tudi v tem delu Terčelj ukoreninjeno vztraja na svojih vrednotah ljubezni do naroda in zvestobe. Preko vsega krivičnega trpljenja, ki bi lahko naravno izzvalo sovraštvo in maščevanje, pa prevlada krščanska vrednota odpuščanja:

Zdelo se ji je, da spremlja otroke na križevem potu. Vse je obsodil Pilat k smrti. Njej sami pa so zavalili težki križ: naročili so ji, naj bo rabelj. Umori naj v njih nedolžnih dušah ljubezen, omami naj jih z žolčem, pribije naj jih na križ in v tujem jeziku naj napiše na grob spačena imena, da ne bo nihče vedel, kaj so bili in čigavo kri so jim izpili. Stresla se je ob tej misli. Solze so ji zavrele iz oči in od sramu je zamižala. V temi so zrasle črne pošasti, oborožene s koli, vrvmi in železnimi verigami. Vodil jih je Judež, prodana duša, izkoreninjenec Žovanin. Ponujal ji je srebrnike, nastavljal poljube, obetal sijajen zaslužek, prisegal večno zvestobo on, ki zvestobe sploh ni poznal... V predzadnji klopi so našle sestre mrtvo Cilko. Pred seboj je imela knjigo. Kristus križani je bil narisana na njej in pod njim so bila zapisana "Očitanja": Ljudstvo moje, kaj sem ti storil, s čim sem te razžalil? Ob koncu pa je bila z velikimi črkami napisana beseda ljubezni: Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo! (Terčelj 1938, 47).

3.2 Proza

3.2.1 Zbirka črtic *Ogorki* (1935)

Zbirka s pomenljivim naslovom *Ogorki* je izšla leta 1935 pri Goriški Mohorjevi družbi v Trstu. V njej je Terčelj povzel in ponatisnil črtice iz Družine (1929 – 1930).

Vse v črticah opisane osebe zadene trpljenje: otroke, mlade, stare, duhovnika; to trpeče občutje izhaja iz njegove boleče ranjene duše in bridke življenjske izkušnje.

V moji duši je pepel časa zasul spomine. Sklonil sem se nad njimi v mrzlih zimskih jutrih in zadihal vanje. Vzžareli so, a plamena ni bilo. Črn, jedek dim se je pokadil iz njih in se zajedel v moje oči, da so privrele iz njih solze in padale kot težke, ledene kaplje na ugašajoče spomine. Hotel sem plamena, da bi ž njim ogrel svojo dušo in duše onih, ki jih zebe; toda pred menoj so ostali le črni ogorki. Moje misli so vasovale po hišah in vaseh moje domačije, kjer je nekdaj veselo plamenel ogenj moje mladosti. V črnih nočeh brez spanja mi je ugasnil žareči zibelj, da so mi ostali samo bridki spomini: črni ogleni ogorki (Terčelj 1935, 6).

Mimica

Mimica je tretja hčerka v družini sedmih otrok, bolj fantovskega vedenja, pleza po drevesih in najraje bosa teka po vasi. Zelo rada ima svojega brata, ki ga vedno ljubeče spremlja, ko se odpravlja v šole. Prav tako ima rada rože, semena zanje ji je kupil brat, z rožami iz svoje gredice krasi cerkev, pri čemer tekmuje s sosedo Ivanko. Na veliki teden je nabirala rože za Božji grob, bosa prebredla ledeni potok in zato zbolela. Brat je ob odhodu v šole boleče zaslutil, da je to njuno zadnje slovo. V šoli je ves blede ob posmehovanju sošolcev, da je zaljubljen, našel varstvo v čutečem profesorju Francetu, ki mu je sporočil sestrično smrt. Doma je našel sestro v krsti, obdano z rožami iz njene gredice. Vsako leto pomladi zacvetijo zvončki na njenem grobu.

V črtici poudarjeno izstopa etični vidik v opisu bratovsko – sestrsko ljubezni, ki se prenese na ljubezen do Boga kot bistveno krščansko krepost. Gre tudi za vrednoto družine, vere in vrednoto lepote ter narave.

Našel sem jo preoblečeno, zasuto z rožami. Vse narcize in vrtnice so ji prinesli z njene gredice. Na prsih ji je ležal šopek svetlih zvončkov. Sklonil sem se nad vse to cvetje in poljubil mrzlo čelo njej, ki jo je utrgala pomlad pomladi... Vsako leto zrastejo zvončki na grobu, kjer spi "naš fant" – naša Mimica (9).

Najlepši dan

Sprva srečni družini moža Ivanca, žene Matilde in hčerke Cvetke se obrne življenje, ko Ivanec izgubi službo in postane pijanec. Zato se mora žena Matilda udinjati s služenjem po hišah, tudi na dan prvega svetega obhajila hčerke Cvetke. Cvetka sicer želi, da bi k slovesnosti prvega svetega obhajila šla tudi mama in oče, vendar pa jo pospremi le teta Rezika, mamina sestra. Cvetko skrbi, da bi vredno prejela obhajilo, zato mora moliti tudi za očeta – pijanca. Teta Rezika jo po obhajilu odpelje na praznovanje k sebi, ko pa se vrneta domov, pijani oče zaluča poleno proti ženi, zadene hčerko in zbeži, mama in teta pa žalostno klečita ob okrvavljeni deklici.

Etični vidik je opazen v tematiki vrednega prejema prvega svetega obhajila, brez sence v srcu, posebej brez najmanjše maščevalne misli do očeta pijanca. Gre za vrednoto družine, vere, odpuščanja in vrednoto molitve, vrednoto upanja in veselja

ter vrednoto lepote, pa tudi vrednoto miru in spoštovanja staršev.

Matilda je globoko vzdihnila in odprla okno. Prvi solnčni žarki so se vsuli v sobo in obsijali belo krilce na mizi in venček iz rož. Skrbljivo je mati pogledala oblekco. V duši ji je zrastle misel, lepa in svetla kot sonce. Pa je odnekod priplaval oblak in jo zatemnil (12).

Jutro se je prelivalo v jasen dan, ki je žarel v čisti luči rosne pomladi. Zopet in zopet je Cvetka tehtala svojo vest, da bi božji Gost našel v njeni duši vse čisto in skrbno pometeno (13).

Zazvonilo je slovesno, ubrano, veselo, da so cvetoči bezgi od radosti stresali široke klobuke. Po poti in stezah so stopali srečni otroci, polni sonca, cvetja in tihega pričakovanja. Z njimi so šle matere z davnimi, mladostnimi spomini v dušah. Cerkev je duhtela v rožah in zelenju (14).

Voznikov sin

V družini voznika Jerneja in žene Ančke si sin edinec Francelj nadvse želi z očetom po poteh vipavskih voznikov, ki tovorijo les iz gozda. Oče želi sinu izpolniti željo, čeprav mama Ančka zaskrbljeno nasprotuje in potihoma upa, da bo sin prespal očetov nočni odhod. Vendar pa se sin že ponoči zbudi v silni želji, da bi videl gozd in prinesel mami maline. Oče je ponosen na sina, vidi ga kot svojega naslednika, tudi sin je presrečen v gozdu ob nabranih malinah za mamu, vendar se na poti domov zgodi nesreča, ko avto prestraši konje in povozi sina Franceljna, ki z voza pade na cesto. Oče Jernej želi materi Ančki to žalostno novico vsaj za eno noč prikriti, vendar žena sama še isti večer odkrije v hlevu vrečo z mrtvim sinovim truplom. Prestrašeni konji zro na materino in očetovo bolečino ob mrtvem sinu.

Etični vidik je moč opaziti v prikazu skrbne starševske ljubezni in posledično bolečine ob sinovi izgubi v prometni nesreči. V ozadju je ves čas prisotna krščanska krepost zaupljive vere, ko starša izročata Bogu vse svoje življenje, delo (oče pokriža konje pred odhodom) in svojo največjo dragocenost – sina (mama moli zanj in njegovo srečno vrnitev). V tej stalni zavesti prisotnosti Boga se očetu Jerneju v bolečini ob nesreči in mrtvem sinu utrže groba kletev, prepletena z ljubečo skrbjo, kako bi vsaj za eno noč pred to strašno novico zaščitil ženo. Iz etične perspektive je poudarjena družina, življenje, narava in njena lepota, ljubezen, pa tudi trpljenje in preizkušnje, ki jih lahko osmisli le vera in junaško upanje.

Gosta tema je tlačila zemljo, nad goro se je svetilo par zvezd, pa še te so se boječe umaknile za oblake. V zelniku je zaskovikala sova. Iz hleva je udaril grozen krik: "Križani Jezus – Francelj!" Pognal se je skozi vrata. Sredi hleva je ob brleči luči klečala poleg vreče blede žena in z rokami krčevito stiskala krvavo glavo mrtvega sina. Planil je k njej, pa se je opotekel in se zrušil na tla. "Moj Francelj! Moj fant! Francelj!" Izta jasli sta prestrašeno zrla utrujena konja in iz velikih oči jima je seval strah (23).

Budilka

Družina tovarniškega delavca Drejca, žene Reze in treh otrok se preživlja z očetovim delom v trški predilnici. Življenje jim diktira tovarniška sirena; ker pa njen zvok ni vedno slišen zaradi burje, si oče Drejc kupi uro budilko, da ne bi več zamudil

na delo, kar se šteje za veliko sramoto in kazen. Žena Reza se v deževnem aprilu prehladi in umre, oče Drejc pa ob njeni smrti razbije brezsrčno tiktakajočo uro in nastavi čas na zadnjo smrtno uro družinske mame.

Etični vidik je opaziti v vsakdanji ljubeči očetovski skrbi za družino, ki pa si šele v najbolj kritičnih zadnjih trenutkih življenja z vso ostrino zastavi vprašanje pravilnega vrstnega reda med vsakdanjimi delovnimi materialnimi obveznostmi in odnosi do najbližjih. V etičnem smislu je poudarjena družina, delo in ljubezen.

Zameglilo se mu je, da ni videl ničesar več. Ni slišal joka otrok, ker mu je bilo, kot da je sam umrl. V divji žalosti je zagrabil uro, da bi jo ustavil. Toda ni hotela obstati: brezsrčno, kakor da se ni nič dogodilo, je tiktakala enakomerno kot stroj: tik, tak! Takrat je Drejca premagala bridkost. Prijel je uro, jo visoko dvignil in jo z vso močjo treščil ob tla. Budilka je še parkrat udarila in nato nič več. Pobral jo je in pomaknil veliki kazalec za pet minut nazaj. Kazala je četrto uro. Od tistega črnega dne pri Čurkovih budilka ni več zvonila. Če so otroci vpraševali očeta, zakaj jo je razbil, zakaj več ne teče, zakaj kaže le četrto uro – se je Drejc zamislil. V očeh so se mu nabrale solze in trpko žalostno je dejal: "Otroči čiči, to je zadnja ura naše mame." (29)

Dekle, ki ni znalo jokati

Dekle Lenka je sirota brez mame in očeta, zanjo poskrbi teta – perica v mestu. Ko teta umre, gre Lenka v samostansko šolo, kjer mora ob učenju gospodinjiti, zato njeni učni uspehi niso najboljši, pa tudi sošolke jo zmerjajo za "nunsko metlo". V samostan pride sloveči pridigar in razvname srca vseh poslušalcev, nakar se izkaže, da Lenka nikoli ni potočila solze, niti ob smrti najbližjih, zato ji sestra prednica očita, da je kamen. Zaradi obsežnega učenja v pripravi na zrelostni izpit ji opeša zdravje, odide na deželo k sošolki Magdi, kjer se skupaj učita. Uči jo tudi Magdin brat, profesor Veljko, ki pa jo med poučevanjem tudi zapeljuje; ker se mu ne preda, zbeži nazaj v samostan. Na zrelostnem izpitu jo izprašuje prav profesor Veljko, izpita ne opravi, zboli in umre; šele na smrtni postelji njena zaupnica, sestra Angela, opazi njene prve in zadnje mrtvaške solze.

Etični vidik je opaziti v vzgojni dilemi, ko se vprašujemo, ali je človek brez srca zaradi zanemarjene vzgoje ali je otrpnil v trpljenju. Taki ljudje nam predramijo vest, ko zagledamo njihovo dragoceno človeškost v bolečini zadnjih solz morda prepozno šele ob smrti. Etični poudarki izpostavijo življenje, trpljenje in preizkušnje, vero, znanje (izobrazbo), ljubezen, pa tudi odgovornost in dostojnost (čistost).

"Čuden otrok!" so se pogovarjale učiteljice. Nekatero so obsodile: "Srca nima, vpliv zanemarjene vzgoje". Druge so pa presojale Lenko drugače: "V trpljenju je otrpnila – posledica meglene, mrzle pomladi." (32)

... Sestre so naprosile izbornega, večšega in učenega pridigarja, ki je znal vzbujati poklice in ganiti do solz. Vse sošolke so jokale pri pridigah, le Lenka je poslušala mirno in niti ena solza ji ni zablestela v očeh. "Kamen si!" ji je očitala mati prednica. "Če te niso ganile te duhovne vaje, te ne bo pretresel niti sodni dan." Lenka je požrla očitek in vdano molčala (33).

Mozes

V vasi najdejo zapuščenega dojenčka med vrbojem ob reki, zanj mora poskrbeti občina, krstijo ga na ime Emil (Milko) Mozes. Župnik Jeronim ga pošlje na šolanje v mesto za organista. K županu in gostilničarju Mihi pride bivša natakarka Beti in prosi za službo svoje hčere Hermine. Ko se Milko vrne z mesta, ustanovi cerkveni zbor, v katerem najlepše poje Hermina. Nato pa se Milko politično preusmeri na delavsko – socialistično stran in postane kapelnik pri rudarski godbi. Na delavskem shodu se postavi v bran župniku Jeronimu, zato izgubi službo, župnik pa mu ponudi poroko s Hermino na županovem domu. Pred oklici se izkaže, da sta Milko in Hermina brat in sestra; njuna mati Beti umre, Hermina odide v samostan, Milko pa v Ameriko.

Etični vidiki v predstavljeni črtici se prepletajo od vrednote življenja najdenčka Mojzesa, očetovske duhovniške skrbi zanj pri njegovi osebni in duhovni formaciji; pri tem se pokaže tudi zvestoba, ko Mojzes obrani napadanega skrbnika na delavskem zborovanju; vrednota ljubezni med Mojzesom in Beti pa žal ni dosegljiva skozi puščavo materinega greha, ki zapre pot do sreče lastnih otrok. V etičnem smislu gre tudi za usmiljenje in vero ter molitev ob trpljenju in preizkušnjah.

V dolini je zadihala pomlad. Ob dišečih akacijah sta hodila Milko in Hermina, šepetala mladostne sanje o bodočnosti. Vedel je gospod Jeronim, znal je župan Miha in vsa vas je govorila o bližnji poroki. Orgle v cerkvi so pele vse drugače. Oživelo je petje in ljudje so postali spet ponosni na pevski zbor (42).

... Ne bom videl obljubljenе dežele. Moja pot gre skozi puščavo. Odhajam v Ameriko. Potolažite mojo nesrečno sestro, molite za mojo ubogo mater in odpustite nesrečnemu Mozesu (48).

... Težka je pot v obljubljenо deželo, celo poslanec božji Mozes je ni videl. Ni lahka ta pot: skozi puščavo gre (48).

Cingalica

Tomo, starejši mož, ki ima cirkuško gugalnico, je poročen z mlado Magdo, materjo devetletnega otroka. Magdi dvori postavni Cvenkov Tone. Tomo zasluti prevaro, zato Toneta nažene. Magda dobi od Toneta v dar zapestnico, kar mož Tomo opazi in jezen odide. Ko se vrne, ji pusti prosto pot, vendar pa želi obdržati otroka, Magda pa ga kleče prosi odpuščanja za varanje, darovano zapestnico strže z roke in odvrže proč. Tomo ji odpusti, ker vidi ženo trepetajočo v grenkem kesanju in pričneta novo življenje.

Etični vidik nadvse posrečeno povzema že sam naslov črtice *Gugalnica*, ki premetava življenje v mladostnih željah in hrepenenjih, za dosego trajne ljubezni je nujna zvestoba in odpuščanje (usmiljenje), da bi si lahko sploh odprli pot do drugačne skupne prihodnosti z upanjem; pa tudi dostojnost (čistost), iskrenost oz. resnica ter mir in dobrotа.

Magdi je bilo devetnajst let. Nosila je krasne, valovite lase, živopisano jopico, ki je prav lepo

pristajala vitkemu telesu in žarečim očem. Svoje dni je Magda mešale fantine v domači vasi. Obesil je nanje oči Cvenkov Tone, živahen fant, ki je služil za voznika pri domačem trgovcu. Podnevi je vozil iz mesta blago, zvečer pa plesal in voglaril... V Magdi je zagorelo: gledala je postavnega fanta in ga primerjala z možem. Milo se ji je storilo. Nevoljno je pestovala suhljatega, čemernega otroka, bolehnega in grintavega. Zgrabilo jo je, da bi pustila moža in zbežala s Tonetom. Krotila je te želje in na tihem trpela. Fant ni bil slep. Prešerno se je smukal okrog Magde in bliskal z očmi; žena se je tem očem ogibala, izogniti pa se jim ni mogla (51).

"Končano! Življenje sem zapravila. Varalica sem". V njene misli se je zarila Tomova slika. Temu možu je obljubila zvestobo. Od poroke nadalje je skrbel zanjo kakor za otroka. Vse ji je dal, prav vse svoje moči in srce. Ponoči je vstajal, po dolge ure pestoval jokajoče dete, ga tolažil, da je ona lahko v miru počivala. Podnevi je delal, skrbel, se ubijal – vse za njo. Ona, Magda, pa ga je varala v srcu. Sprva že je izrabljala njegovo dobroto in popustljivost. Srce se ji je stisnilo v bridkem spoznanju (53).

V Tomu se je zganilo. Videl je mlado ženo pred seboj ponižano, majhno, trepetajočo v grenkem kesanju. Globoko si je oddahnil, položil raskavo roko na njeno glavo in otroško preprosto dejal: "Magda, bodiva si dobra in pozabiva!" Popoldne so se odpeljali po svetu (54).

Breme

Ostarela mati Mica živi v bajti skupaj s hčerjo Franco, njenim možem Petrom in vnukinjo Angelco. Čeprav poskuša biti čimmanj v nadlego, pa osorni zet Peter vztraja, da mora mati Mica oditi v občinsko ubožnico, čemur Franca in Angelca nasprotujeta. Mati Mica odide v gozd, da nabere drva, po poti nazaj jo ujame tema, silovita burja jo z bremenom vred odnese v globel, kjer jo mrtvo najde hči Franca.

Etični vidik povzema že naslov črtice *Breme* in nas vprašuje, kakšen je naš odnos do bremena starosti, hkrati preverja hvaležnost do staršev, ki jo ogroža grobi materializem zaradi njihove gospodarske nekoristnosti. Etični poudarki izpostavijo družino, človeka in spoštovanje njegovega dostojanstva, usmiljenje in ljubezen ter hvaležnost, trpljenje in preizkušnje, vero ter molitev.

Trudila se je na vse pretege, da bi doma ustregla. Delala je, kar je bilo treba. Spomladi in jeseni je pasla kmetu iz vasi in gospodinja ji je večkrat odrinila kak rogljič, ki ga je starka prinesla otroku. To je bilo tisto beračenje, ki ga ji je očital Peter. Pa bi še vse pretrpela, samo da bi ji ne bilo treba na stara leta v to črno hišo. Sedaj pa... (57).

Temnilo se je že in burja je naraščala. Oprtala si je breme in podložila na rame vrečo, da bi je veje ne žulile, ter potegnili. Burja se je jezno zaganjala in tema ji je mešala korak. Na dušo ji je legla mračna slutnja. Spomnila se je na rajnega moža, ki je umrl pred desetimi leti. Blagrovala ga je in tihoma molila zanj. Kmalu ni več videla poti. Po spominu je vlekla breme in zdelo se ji je, da ni več daleč od sipin. Previdno je drsela z nogo ob brežini in pohitela ob misli, da bo Franca v skrbeh. Na zbrisu je postala burja silnejša. "Še par kora kov", se je bodrila, "pa bom mi mo jam!" Že je vlekla brezskrbneje in hitreje. Veter je zabučal s peklenko močjo. Zadel je ob breme in ga zanesel. Starka je lovila korak. Burja je sunila v drugič. Ženici je zmanjkalo tal. Votlo je zabobnelo v globel, pesek in kamni so zadrseli (58).

Spustili so truplo na tla in se odkrili. Franca je zdrsnila na pesek in se oklenila matere. S prosečim glasom je klicala: "Mati, mati, uboga nesrečna mati!" Naslonila je krvavečo glavo v naročje. Svetilka je medlo obsevala mrtvaški obraz. Franci se je izvil bolesten vzdih in solze so se ji udrle iz oči. Vstala je trepetaje, dala znamenje možem in ljubeznivo vdano naročila: "Nesite jo domov!" Burja je tulila divjo pogrebno pesem (59).

Gorjani

Gorjanski oče Zagorec preživlja svojo družino z drvarjenjem in spušča hlode po žlebu v dolino. Pri tem nevarnem delu v burji, v kateri se izgublajo opozorilni glasovi,

ga obiščeta žena Zagorka in šestletni sin, ki mu prineseta tople hrane, preden odideta k adventni maši in spovedi v dolino. Oče Zagorec ju opozarja, naj bosta previdna na poti. Ponosen je na sina, ženo in vso družino, med delom razmišlja o težavnem življenju Gorjanov, ko se trpljenje kot žareča veriga vleče od rodu do rodu in vklepa celo nežne otroške roke. Ko se mati Zagorka s sinom vrača nazaj domov, želi sin razveseliti očeta s tobakom in pohiti pred počasnejšo mamo. Ravno takrat oče Zagorec spusti po drči hlod; ko zagleda sina, poskuša hlod zaustaviti, pa hlod podre tudi njega. Žalostna mati Zagorka je izgubila moža in sina; pred črno in belo krsto so jokali tudi možje, ki niso poznali solz.

Etični vidik je prikazan v starševski skrbi za družino, zanimivo prepleten v moško – ženskem elementu: oče drvari in je ponosen na svojo družino, posebej na najmlajšega in svojo ženo, mati pa izroča vse družinsko življenje in delo Božjemu varstvu z molitvijo. Ob družinski tragediji se pokaže vsa moška krhkost, ko bolečina preseže njihove človeške moči in zajočejo tudi možje, ki sicer ne znajo jokati. Etični pogled poudari tudi skromnost in kljub težkim pogojem spoštovanje ter veselje do življenja, ponos na svojo družino in dom; izpostavljena je tudi narava in njena lepota; življenje in njegovi boji, delo (kruh), trpljenje in preizkušnje.

Nad dolino se razteza gorska planota: kameniti holmi, med njimi ozke, zorane njive, za njimi gozd. V hišah, kritih s slamo, prebivajo Gorjani. Večinoma so to revni ljudje, utrjeni v trpljenju, navajeni na žrtve, skromni in svetu odtujeni. Živijo enolično življenje: otroci pasejo, mladina hodi v tujino za kruhom, možje gozdarijo in pehajo po strmem žlebu krlje, ki se valijo z bobnečim hruščem po kamenitem žlebu v dolino (61).

... Videl je sina, ki mu je že v mladih letih služil kruh. Ponosen je bil nanj, dasi mu je bilo hudo ob misli, da je obsojena vsa družina, celo najmlajši, na trpljenje, ki se vleče kot žareča veriga od rodu do rodu in vklepa celo nežne otroške roke. Tudi žene se je domislil. Pridna je bila. Prenesla je že nešteto težkih bremen, pa ni nikoli potožila. Molče se je oprtala in z rožnim vencem v roki drsela v dolino ter se upehana z molitvijo vračala na Goro. Vsi so mu stopili tisto jutro pred oči: tudi oni, ki so kopali v globokih rudnikih na Nemškem. "Kaj hoče mo!" je zaključil v mislih. "Trpini smo!" (63)

... Veter mu je nagajal in škornji so mu polzeli po gladkih kamnih. Grabil je z rokami za grme in obvisel nad skočnikom. Tipal je z nogo po stopinji, pa je ni našel. Iz žepa je potegnil zavitek tobaka in klical med skale: "Očaa!" Videl je očeta pod vrhom, toda do njega ni mogel. Stiskal je ustnice v jok. Veter je odnašal klice, da jih Zagorec ni čul. Prav tedaj je naprožil hlod in zamahnil s cepinom. Deček je zaslutil nevarnost in se z vsemi močmi pognal iz žleba. Nad skočnikom pa mu je spodrsnilo, da je omahnil in treščil med skale. Zagorec je pogledal po žlebu. Hotel je zaklicati, toda glas mu je zastal v grlu. Blazno se je pognal po žlebu in vlekkel za seboj cepin. Burja je sunila za njim in hlod se je sprožil. Z groznim bobnenjem je udaril med skale, da se Zagorec ni mogel umakniti. Z bliskovito naglico ga je zadel hlod na hrbet in ga podrl na tla; nato pa se je valil brezčutno dalje in risal po kamnih krvave sledove (64).

Par dni po božiču so prinesli Gorjani na kolih dve krsti: eno črno, drugo majhno, belo. Pred vasjo so odvezali kole. Možje, ki niso poznali solz, so jokali. Matere Zagorke pa ni bilo pri pogrebu (65).

Dobričina

Župnik Tomaž je po značaju dobričina, pa ga sobratje duhovniki na duhovnih vajah prepričajo, da mora biti bolj oster in odločen z ljudmi. Ko se vrne z duhovnih vaj,

postane neprijazen do gospodinje Mete, napodi cerkovnika Primoža, ker je zamudil zvonjenje, prav tako strežnike, ki so zamudili k maši. V šoli pri verouku je trd z otroki, zato se pri njem oglasi nezakonska mati Veronika, ker je tepel njenega sina; tudi njo napodi. Zato ga ljudje tožijo na škofijo. V župniku Tomažu se bojuje priučeni odločni človek in njegov naravni dobrohotni značaj, zato poskuša popraviti nastalo škodo. Vendar ga ljudje ne sprejmejo več za svojega. Na škofiji ga sodnik seznanil z obtožbami, da je svojevoli in krivično odslovil cerkovnika Primoža, pretepal otroke, vrgel pevce s kora; največja krivična obtožba pa je domnevno očetovstvo Veronikinega nezakonskega otroka. Župnik Tomaž se ne želi braniti, sklicuje se na Kristusov križ, sodnik mu svetuje premestitev, na kar župnik pristane. Ob odhodu z župnije se nihče ne poslovil od njega, celo slovesno pritrkujejo. V novi župniji zboli in kmalu umre, pred smrtjo še zve za nesrečno smrt Veronike in njenega nezakonskega sina, ki ju je raznesla granata. Na pogrebu župnika Tomaža se zbere vsa njegova prejšnja župnija in ga prosi odpuščanja, njihovih prošenj pa župnik Tomaž ne sliši več. Izgorel je v dobroti kot sveča in še dolgo živel v hvaležnih molitvah.

Etični vidik je opazen v opisu notranjega boja med naravnim človeškim mehkim dobrotljivim značajem in pa formalnimi strogimi uradnimi zahtevami službe župnika, kar ima zunanje posledice za odnose med ljudmi. Končno gre tudi za pravičnost in hvaležnost zaradi krivičnega ravnanja z dobrotljivim župnikom, ki pa jo je po njegovi smrti moč popraviti le še z molitvijo, v kateri živi dobri duhovnik še naprej in na tak način presega to življenje v večnost; dobrota je nakazana že v naslovu, prav tako pa zgodba navaja na usmiljenje in odpuščanje, ljubezen, molitev in vero, ki sega preko vseh zemeljskih krivic.

"Predober je!" Ta sodba je šla o njem po vasi in po deželi, da so zvedeli zanj tudi na škofiji. Noben berač ni šel iz župnišča brez daru, ni ga bilo lačnega, da ne bi sedel za njegovo mizo; kdor je nosil žalost, jo je razlil pred njim ob pisalni mizi; komur se je zgodila krivica, je našel v njem zaščitnika. Kar kljube so si podajali in tako so ga bili vajeni, da so ga ustavljali na poti, ga motili pri kosilu in tresli za vrata celo ponoči (67).

Zdramil se je in premišljeval. Dva človeka sta se tepla v njem: naravni in priučeni. In zmagal je priučeni in velel naravnemu: Umakni se! – V mislih je gledal samega sebe, pa se ni spoznal (69).

V vasi je završalo ko v panju. Ta, ki je bil pri vseh priljubljen, je postal mahoma vsem zoprni. Zgledovali so se, da je spodil od hiše staro Meto in da je vrgel na cesto Primoža, bajtarja s štirimi otroki. Po hišah in ob koritu so kovali zaroto zoper gospoda Tomaža. Kaj hitro so bile njegove dobrote pozabljene. Hujskali so po hišah in v par dneh je bila vsa vas edina v misli na maščevanje. V razdraženih in razpaljenih dušah je vstal splošen sklep: Proč mora (71).

Bilo mu je, kakor da sanja tiste sanje o ovci, ki so jo prelevili v volka, in tega volka so streljali, ubijali... Vso dolgo pot je molčal in tiho molil. Pri znamenju pred vasjo se je ustavil. Zgrudil se je na kolena in si zakril obraz. Ni hotel, da bi ga kdo opazil. Vstal je, sklenil roke in vdano zaprosil: "Odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!" (75)

K pogrebu je prišlo vse polno faranov iz njegovega prejšnjega mesta. Ko so dvignili krsto s kelihom in pateno na vrhu, je množica zajokala. Med ihtenjem so se dvigali hripavi klici Primoževi in Lojzevi: "Gospod odpustite!" Gospod Tomaž pa je že prej odpustil vsem in teh prošenj ni več slišal. "Bil je predober" so govorili pogrebci in ta glas je šel po deželi. Slišal ga je tudi gospod, ki je sodil v škofiji, in

presenečen obstal. "Dobričina!" je dejal, "Bog mu bo plačnik!" Gospoda Tomaža pa le ni bilo več. Izgorel je v dobroti kot sveča in še dolgo je živel v hvaležnih molitvah (76).

Prodana (1926)

Terčelj je zgodbo podnaslovil kot "resnično zgodbo iz življenja naših mladenk". Opisuje številno družino ovdovelega starega Zute z dvanajstimi otroki, ki se le stežka prebija skozi življenje. Ko oče premišlja, kako bi jih preživel, se dvajsetletna hči Zora na podlagi časopisnega oglasa odloči, da odide v Trst za sobarico. Z ajdovskim vlakom se odpelje v Trst in se boleče poslovi od domačih krajev, že na poti po Krasu in Trstu začuti neprijazno spremembo izpranih skal in tuje govorice. V Trstu jo neprijazno tuje sprejmejo in v dežju odpeljejo s kočijo do nove gospodinje, ki ji kar takoj ponudi razkošno obleko, da se preobleče. Zora se upira, da je obleka preveč slovesna za čiščenje, vendar se preobleče s temno slutnjo, gospodinja pa ji pripelje v sobo moškega in zaklene vrata; moški jo želi zapeljati, vendar se Zora ubrani s klofuto, nakar jo divje pretepejo, okradejo in odvržejo v predmestju Trsta. Rešilec jo odpelje v bolnišnico, kjer pa pokličejo le še duhovnika, da se v domačem jeziku poslovi od tega sveta, njen grob ostane neznan tudi njenim domačim.

Iz etičnega vidika izstopa vrednota ljubezni do družine, doma in domovine z materinim jezikom; etično je poudarjena tudi dostojnost (čistost) in poštenje, ki ne pristane na prevaro in zlorabo; prav tako tudi delo in upanje v boljšo prihodnost, domovina in družina, narava in njena lepota, življenje, trpljenje in vera ter upanje v večno življenje brez prevar, čez vse pa mir, ki ga lahko človek v polnosti pričakuje šele v večnosti.

Tri tedne kasneje se je peljala Zora z ajdovskim vlakom od doma. V duhu si je slikala prijazno družino in dober zaslužek, s katerim bi pomagala očetu in hiši. Vlak je počasno vozil med vinogradi ob dišečih akacijah. Tam doli na Krasu pa je zapihala burja in sunkoma nosila cvetje med izprane skale. Ljudje so vstopali in izstopali in čim bliže je držal vlak proti morju, tem manj je bilo čutiti domače govorice. Bog ve, če razume ona gospa slovensko? ... Na jugu se je pokazalo morje, veliko in svetlo. Še enkrat se je ozrla nazaj proti Nanosu, pod katerim je snivala domača vas in v njenem naročju spala rojstna hiša. Za nje grem služiti, za očeta, za brate, za sestre (Terčelj 1926, 117).

Kratke in rezke so bile te besede in Zora je občutila v njih mrzko odtujenost... Z neba se je vsul gost dež in pršel po tlaku, udarjal ob konja in trkal na okno. Velike kaplje so obvisle na steklu in vprašujoče gledale Zoro... "Pa čemu ta razkošna obleka? Umazala jo bom, gospa, ko bom snažila sobe. Prelepa je zame ta obleka!" "Umazanih poslov ne boste opravljali"... V salonu se je preoblekla. V velikem zrcalu se je dozdevalo Zori, da ni več ona, kot je odšla od doma – čudna slutnja jo je prevzela... Dekle je vzdrhtelo. Pred očmi ji je zazijal hipno globok prepad... Tedaj je zatrepetalo ubogo srce, ogenj ji je švignil v obraz in predno se je zavedla, kaj se je zgodilo, je udarila z vso silo zapeljivca po obrazu, da se mu je udrla kri iz nosa in ust... Ko se je zdramila, ji je kri lila curkoma iz obraza in močila preproge. Klicala je očeta, a ni je čul. Jokajoče je vpila po materi, pa je ni bilo... Dež je naletaval in se mešal s solzami uboge Zore, ki je zapuščena v neizmerni bolesti klicala, a ni priklicala nikogar... Zazvončkljal je zvonec in prišel je svečenik. Ob njeni smrtni postelji je molil v domačem jeziku in jo prepeljal v boljše življenje, kjer ni prevar. Umrla je vdano in mirno. Na njenem grobu ni nikoli molil oče in niso jokali bratje in sestre (118).

Prevaran (1926)

Šestdesetletni vaški župnik Tomaž že trideset let skrbi za svojo župnijo; pozna vse svoje farane, od najmlajših do najstarejših, imenujejo ga *naš nunc*, ker se dobrotno razdaja, posebej skrbi za osirotelega študenta, ki pa mu obrne hrbet in se preseli k gostilničarju Jerneju, kjer pripravlja ples skupaj z gostilničarjevo hčerjo Jelonko. K župniku je prišel prosit za luči za ples, vendar župnik ni dovolil, "da bi z božjo lučjo svetili vragu." (Terčelj 1926, 160) Zato fantje vdoro v zakristijo in jih ukradejo, da pripravijo plesišče. Stari župnik v nedeljo med pridigo še zadnjič užaloščeno nagovori župljane, nato pa ga izda srce ter umre med bučnim vaškim plesom.

Iz etičnega vidika je izpostavljena predvsem dobrota starega župnika, njegova ljubezen, ki se razdaja do konca, posredno preko nehvaležnosti opozarja na hvaležnost, nad vsem pa poudari vero in usmiljenje.

Pred njim je rasla mladost in hiral starost. Iz šolskih klopi so mu ušli v zakonski jarem, pred njim so opešali in utrujeni so legli v trugo... K njemu so prihajali vsi: reveži po kruha, otroci po veselje, mladina in starina po nasvet, pa naj bo že v dušni ali telesni potrebi... Pa je prigovarjal, tolažil, svetoval in razdajal (Terčelj 1926, 158).

Sram jih bodi in tebe z njimi! Luči pa ne dobe. Ta bi bila lepa, da bi z božjo lučjo sve tili vragu!... Kako se je spremenilo v njegovi fari! Tisti, ki jim je vse razdal, vse odpustil, vse prizanesel, vse ljubil – so se mu odtujili... O, tam pri Jerneju je vino in tam so dekleta!... V soboto popoldne so postavljali plesišče. Kletev in kvanta je spremljala delo... Kaj bi za vraga prosili! Zvečer gre mo v zakristijo in vzamemo. Kar je naše, je naše (160).

Doslej ste držali na svojo čast, čemu jo zdaj prodajate? Zakaj ste ukradli cerkvene luči, da svetite z njimi hudiču? O, le zbadajte srce Zveličarjevo in moje staro srce!... Če se moje ljubezni branite, varujte se vsaj jeze božje!... "Srce mu je opešalo. Ure so seštete. Pazite nanj, vsak čas lahko ugasne." Popoldne so prišli godci. Strgani in berači, ki jih je podpiral gospod Tomaž, so imeli nove obleke in so divje plesali venomer... V župnišču je stara Marjeta držala mrtvaško svečo gospodu Tomažu. "Vse sem jim dal, tako jim povej; oni so mi pa prebodli srce. Odpusti jim, Gospod, saj ne vedo, kaj delajo." Ubogo srce gospoda Tomaža je zadnjič vztrepetalo (160).

Ob zornih mašah (1926)

Terčelj v upanja in hrepenenja polnem adventnem času opiše tri tragične življenjske zgodbe: Rezijan Joško, klavec (mesar) Janez in orglarski mehač Štefan.

Rezijan Joško si je z napornim delom v tujini prislužil dovolj, da si je lepo obnovil hišo in jo pripravil za poroko s svojo Marcelo, ki pa mu jo je vmes prevzel njegov prijatelj Žorž. V navalu ljubosumja je oba porinil v prepad, zaradi česar je odsedel pet let zapora in se nikoli več ni vrnil v domačo vas. Po svetu se je preživljal z brušenjem nož, popravljanjem kotlov in vezanjem loncev, nesrečne spomine pa utapljal v alkoholu.

Klavec – mesar Janez je poskrbel za kolone na vasi, največja nagrada je bil mehur, za katerega so tekmovali otroci; ko pa ga je ukradel hlapec Zuta, je za njim zagnal sekiro in mu poškodoval nogo, zaradi česar se mu je hlapec maščeval in ga s senika porinil

na vile, tako da je mesar umrl, hlapec Zuta pa je pobegnil.

Orglarski mehač Štefan je bil zelo spreten pri poganjanju meha cerkvenih orgel; pomembnost njegove funkcije se je najbolj pokazala, ko si je pred božičem zlomil nogo na ledenih tleh pred cerkvijo in so orgle brez njega le žalostno škripale. Na polnočnico bi na vsak način želel priti k maši, pa se je zrušil pred cerkvijo v sneg in tam na mrazu zmrznil, strmeč v podobo svetega Deteta na cerkvenem oknu.

Iz etičnega vidika izstopa upanje in hrepenenje kot glavno sporočilo adventa, pa tudi ljubezen (do glasbe), vera in zvestoba, prav tako poklic in veselje do svojega dela; v zgodbo pa je vpleteno tudi spoštovanje človeka in njegovega dostojanstva.

Sicer sem opazil, da ni več taka kot nekdanj. Mili bože, vsak se spremeni in sprememba še ni greh, da bi ga obsojali!... Imela je oči, lepe črne oči in zakaj ne bi gledala z njimi! Čemu bi bil človek samopašen! Druge je lahko gledala z očmi, mene pa je ljubila s srcem... Prijatelj nima itak človek nikdar preveč (Terčelj 1926, 250).

Ti si me ubila, varala, goljufala si me!... Oči so mi gorele in maščevalno iskale onega, ki mi je uropal srečo... V meni je vpilo na glas zdaj po maščevanju, zdaj po obupu... Pet let sem preživel v zaporih. V temnih nočeh so vstajale pred menoj grozne slike: divja skala, krvava sekira, strjena kri... Iz zapora nisem šel več domov. Groza me je bilo strašne pečine in krvavih spominov... Z menoj so odšli spomini. Da bi jih odpodil, sem začel piti (252).

Cerkveni pevci so izbirčna družba, v gotovih ozirih podobna nekdanjim cehom. Niti orglavec ne more sprejeti novega pevca, ne da bi vprašal svoj "zbor". K zboru pa pripadajo po stari navadi: orglavec, pevci, pevke in – mehač... V svojem poslu je bil strokovnjak. Obrajtal ga je župnik Janez, upošteval ga je orglavec, cenili so ga pevci, pevke so ga pa celo rade imele... Meh je tlačil zastonj in najhujši udarec bi bil zanj, ko bi mu vzeli to službo... Posebno lepo je bilo ob zornih mašah in velikih praznikih. Takrat so že orgle same pele nekam milo, hrepeneče in mogočno, da je bilo vernikom mehko in slovesno pri srcu... Kako so lepe adventne pesmi! Mila prošnja doni iz njih, vse uboštvo in vsa beda človeška kliče po Odrešeniku. Ljudje, ki so v revščini in bedi, jih občutijo in zdi se jim, da je v hrepenečih glasovih njihova prošnja po Zveličarju, ki naj prinese rešitev in mir... Leto za letom se vračajo ti spomini ravno med zornimi mašami. Niso veseli; pa tudi niso žalostni. V njih je hrepenenje in mila prošnja (255).

Gospod nunc (1928)

Zgodba opisuje starejšega hudomušnega vaškega župnika, ki se pripravlja na binkoštno pridigo, ko izve za vaški spor zaradi pobeglih krav med "vrzote". Še posebej se zaradi tega sporečeta zakonca Zagorc, da žena ne spregovori več z možem. V nedeljo vsi željno pričakujejo župnikovo pridigo na to temo, ki jo predstavi svojim faranom kot sprehod v sanjah po nebesih, kjer je moral po navodilih sv. Martina, svojega zavetnika, v vročem kotlu tolči, tlačiti, obračati in vrteti "vrzote", jih sesekljati z mečem in stisniti v šestdeset vrzotnih krogel; končno jih je v plašču sv. Martina odnesel pred Boga Očeta, ki mu je razložil, da je teh šestdeset glav "vrzot" šestdeset družin v vasi, ki potrebujejo Božjega Ognja za binkoštni praznik, da se omehčajo iz svoje surovosti; potrebujejo sekanja, ker so preveč zakopani v zemljo; potrebujejo stiskanja, da se zelena brozga zavisti izcedi iz njih. Med molitvijo očenašev pa je dodal

še prošnjo za Zagorčevo mater, da se ji vrne dar jezika. S tem je prepir zaradi "vrzot" na vasi ponehal.

Iz etičnega vidika izstopa ljubezen, skupnost (občestvo), posebej družine (župnijske in domače), domačnost, zdravje (na duši in telesu), usmiljenje, vztrajnost in zvestoba, delavnost, zgled (v skladnosti dela in besed), večnost (ne le zemeljska perspektiva), ki zori v preizkušnjah in trpljenju; predvsem pa odpuščanje, preko vsega pa je etično poudarjeno upanje in vera v darove Svetega Duha (um) ter molitev.

Vsak čas rodi svoje ljudi. Bistveno so si vsi podobni v krepostih in slabostih. Različni so le v oblekah, pod katerimi pa nosijo isto bolno telo in v telesu slabosti podvrženo dušo. Vendar so svoje dni drugače zdravili telesa in duše. Rabili so krepkejša sredstva, ki jih današnji pomehkuženi rod več ne prenese (Terčelj 1928, 144).

"In naj pomislijo, gospod nunc, ves prepir zavoljo vrzot." "Nehaj", je veleval gospod Martin, "preveč imaš daru jezika, oni pa premalo zastopnosti!" In je sklenil, da bo napisal pridigo in povedal vsem: ... naj prosijo in molijo za pravo um in pamet. Katri in drugim jezičnicam jo bo pa tudi zakuril. "Sam jezik in trebuh jih je. Kam naj jim duh božji vlije svoje darove?" ... Da bi zabučal binško veter in jim napolnil duše z Bogom Troštajem!... Ognja manjka, da bi zapalil trhlubo (144).

"Še hujše, gospod nunc, žena je postala mutasta! Noče več izpregovoriti name. Kaj pravite?" "Nič! Naj se ji le jezik malo odpočije! Ti pa moli zanjo in zase, si potreben, Zagorc!" (145)

"Videl sem tvojo faro, veš, Martine! Kot črn, sajast kotel je. In v njej je šestdeset družin, trdih in surovih kot vrzote. Če jih ne prekuham, jih ne boš prinesel s seboj, kadar te pokličem. Zato sem sklenil tole: Svojega ognja jim pošljem za sveti binško praznik. Ta Ogenj naj žge in kuha in pali. Ti pa, Martine, čuvaj, da ne ugasne! Kuri in podtikaj z besedo in delom. Ne straši se truda. Surove so duše in veliko zublja bo treba. Pa sekal jih bom, tako ti povem, Martin! Točo jim bom poslal in s slano pobelil njih vrtove, da jim bo polegla in usahnila zelenjava. V repi in pesi in vrzotah imajo zakopano svoje srce. Razsekala bova te duše na kosce, da se dvignejo iz zemlje, v katero so zarite. Pa še stisnil jih bom. Zelena brozga zavisti se mora izcediti iz njih... Obljubim ti, da jih boš rešil. S teboj bodo prišle iz sajastega kotla, prekuhane v ognju in preizkušene v stiskah. Le zaupaj, moj služabnik, Martin, in vrni se nazaj!" (146)

... in vseh šestdeset družin je v trpljenju in stiskah čakalo poziva Gospoda Boga, ki je čez par let poklical k sebi gospoda nunca Martina in za njim vsako leto po več izčiščenih, prekuhanih duš na nebeško gostijo (147).

Ob Soči (1928)

V tem delu je opisano poletno dogajanje ob Soči, kjer se ljudje hladijo v vročini. Med njimi je tudi rejni bogataš z razvajenim otrokom, ki mu niso všeč ne piškoti ne kolači in zato z njimi hrani ribe v vodi. Ob vodi se pojavita lačna raztrgana osirotela dečka, ki pa ju bogataški oče zapodi kot tatova, vendar pa se po njegovem odhodu vrmeta, da bi s palico izbezala vsaj nekaj hrane iz vode s palico; pri tem fantu spodrsne v vodo, da ga morajo reševati in z umetnim dihanjem oživljati, rejni oče pa do krvi oklofuta fanta in ga ozmerja s tatinskim beračem, drugi ljudje pa se tej krivični sodbi pridružijo, ko rešilec odpelje fanta v bolnišnico.

Iz etičnega vidika je izpostavljena predvsem pravičnost (kot nasprotje krivičnosti), ki kar kliče k usmiljenju, pa tudi skromnost (kot nasprotje presite razvajenosti).

Dolga zlata verižica cinglja iz žepa, natlačen nahrbtnik mu počiva ob vzglavju. "Papa, piškotov!" je

viknil fantič. "Sem pojdi, pa vzemi!" je odvrnil lenivo gospod. Pobič je segel v nahrbtnik, izvlekel slaščice in grizel. Hipno je treščil slaščice na tla in se zakisal: "Nočem tega, daj kolačev!" Debeli gospod je stegnil roko v nahrbtnik in ponudil dečku kolače. In spet je ugriznil in vrgel kolač proč. "Nisem lačen, nočem!" Pobral je kolač in slaščice, gugaje se sedel na skalo in metal slaščice ribam (Terčelj 1928, 167).

Zavržena (1928)

Zgodba opisuje bogato gostilniško družino Cvetnikovih, kjer po gospodarjevi smrti podeduje premoženje žena in dve hčeri, starejša Pepca in mlajša Danica, ki pa je umsko prizadeta. Starejša hči Pepca postane gosposka dama in zahteva, da jo kličejo "gospodična Jožica"; mlajša hči ji je v napoto in sramoto, zato se dogovori z mamom, da bi se jo znebili v norišnico. Danica pa sliši za ta načrt, zato do krvi opraska starejšo sestro, brani jo le mesarski pomočnik Mirko, ki pa ga zadene mesar s sekiro v nogo; Danica poskuša zbežati, pa jo ujamejo in na silo odpeljejo v norišnico, kjer najde edino tolažbo ob rožah in v kapeli. Tam jo najde Mirko in ji sporoči, da se njena sestra poroči, njo pa bodo razdedinili. V pripravah na poroko doma zagleda sestra – nevesta obraz Danice skozi okno; začne se lov za njo, ki se konča tako, da Danica zdrsne v reko Vipavo in utone. Mesec za tem umre tudi mati, druga hči pa skrivnostno izgine in v teh hiši ni nikoli pravega miru zaradi krivično zavržene hčere.

Iz etičnega vidika je poudarjeno življenje, svoboda, ljubezen, materinstvo, pa tudi trpljenje in skromnost, družina in resnicoljubnost ter pravičnost; preko vsega pa vera in upanje ter mir.

Pepca je imela takrat 18 let in je pravkar dovršila samostanske šole. Visokorasla mladenka je bila, rdečih polnih lic, zlatih bujnih las in živih oči. Ko se je vrnila iz šol, je zahtevala predvsem, naj je ne zovejo več Pepca, temveč Jožica... Mati je bila v hčerko vsa zaljubljena. Ni ji pustila kuhati, strogo ji je prepovedala umivati posodo, da si ne bi pokvarila belih rok... Deklam je gospodinja ukazala, da jo kličejo "gospodična Jožica" in zjutraj hodijo po prstih, da je ne vzbude (Terčelj 1928, 170).

Nesrečna dekle se je zravnila. Še enkrat večja se je zdela kot sicer. Z boleznim srdom je kriknila: "Kaj sem vam storila, mama! Ubijte me in vrzite na gnoj, samo mučiti me ni treba!" (210)

Bliskoma se je dvignila Danica in kot obstreljena ptica oddirjala na vrt in čez ogrado na travnik proti gozdu. "Kje je moja mama? Dajte mi mamom" ta krik je odmeval v gluho temno noč in plašil ptičke, ki so spali v gorskih gnezdih pri materah (171).

Kruta je človeška usoda, a najhujše tepe one, ki jih zapira v grozne, obupapolne zidove, odkoder skoro ni več vrnitve. Zunaj mesta je stala velika hiša, ograjena z visokim zidom in bodečo žico. Na stotine umobolnih revežev je čakalo v njej edine rešiteljice – smrti (209).

Zadaj za krizantemami je pa ljubeznivo in tolažene gledal na zapuščeno revico obraz svete nebeške Matere. "Nimam mame", je ponavljala dekle. "Zavrгла me je. Ti mi bodi mati, ker edina veš, kaj trpim!" (210)

Rožarica (1928)

Zgodba opisuje dekle, ki prodaja rože v Benetkah, kjer jo sreča mladi slikar, ki študira v Benetkah, zbudi v njej upanje na ljubezen in dom, nakar se vrne v domovino in jo zapusti v upanju, da bo vse pozabila. Na poročnem potovanju jo poskuša

obiskati, pa jo najde mrtvo.

Iz etičnega vidika je predvsem izpostavljena ljubezen, upanje in domovina, pa tudi življenje in trpljenje ter lepota (umetnost).

Slikar je stal pred lastnim umotvorom. Nežen smehljalj je vrgel na sliko, nato pa nagloma pove sil oči, da sta tema in bridkost potemnila pogled. Da, to je ona! Nebeškolepa Fioraia! Glavico ima lahko sklonjeno, oči žareče in proseče obenem, ustnice rdeče kot so bile njene rože. Trpek izraz je objel umetnikov pogled in v njem je bila v krvavih barvah naslikana zgodovina njegova in nesrečne rožarice. Iz sanj jo je zdramil. O ljubezni ji je govoril in o krajih, odkoder je on in njegov oče. Saj ni razumela, ubožica, a verjela je in ljubila njega in njegov dom, čeprav ga ni nikdar videla. Ko je od vzhoda prišla pomlad, je šel nenadoma iz Benetk. Med potjo se je tolažil, češ: Saj bo kmalu pozabila, kar je bilo – mala, sanjava Fioraia! Svet je velik in bol se v njem razblini! Same sanje! (Terčelj 1928, 293).

Na belo pogrnjeni postelji je spala bleda deklica. Bleda sveče so metale sanjavo luč v obraz – kjer so se za večno zaprle žarne oči uboge, pozabljene deklice. Omahnil je na postelj, dvignil s trepetajočima rokama mrtvo glavico in jo poljubil na oči, ki so toliko upale in ljubile, a vse – zastonj (293).

Zadnja pridiga (1928)

V tem delu Terčelj opiše vaščane, ki so nezadovoljni z župnikom Tomažem, ker je napodil iz službe nerednega mežnarja Jelarja, zato ga zatožijo škofu, da ga prestavi. Kot zadnjo binkoštno pridigo pa jim odhajajoči župnik Tomaž poda pridigo, kako so bili v neki župniji nezadovoljni s preveč pobožnim župnikom. Zato jim je škof poslal preveč posvetnega župnika, končno pa so si sami izbrali takega, ki bi izpolnjeval vse njihove želje po plesu, vinu, kratkih ženskih oblekah in oblasti. Tak župnik bi bil po volji samega hudobca in bi jim na koncu pokradel še duše. Vaščani so ostali brez župnika in so obljubili, da bodo prihodnjega duhovnika bolj spoštovali.

Iz etičnega vidika je poudarjena vera, pobožnost, dostojnost (čistost) in življenje ter spoštovanje. Pri tem duhovito izpostavi tudi pomembnost spoštljivega odnosa med spoloma, ki prinaša mir in edinost v družino.

Začelo se je pri ženskah: "Preposveten je, fajfo kadi, sivo kapo nosi, psa ravna, petje uči, prehitro moli, prekratko pridiga – ni za nas!" Hlačarjem je pravzaprav ugajal, a ker so ženske rekly a, so oni dostavili b – radi edinosti in zakonskega miru voljo – seveda... Eden je prepobožen, drugi preposveten! (Terčelj 1928, 295).

Zlodej se je muzal in laskal: "Kaj pa hočete, ovčice moje? Na dan z besedo, vse vam ustrezem, ker so mi na srcu vaše duše!" Vstal je Luka Pokvekar, ki je godel na harmoniko, in predlagal: "Gospod, čez ples nobene besede!"... Prikolovratil je Pepe Žlampač, prvi pijanec v soseski in otepal z jezikom: "Vino je božji dar! Gospod, nobene besede čez poštene pijance!" S peklenskim smehom je vrag dovolil in še priganjal svoje farane k pijači... V imenu ženskega spola je povzela besedo Katrica Nogogolka in koketno terjala: "Čez našo žensko obleko nobene besede, gospod!"... Dekličiči so noreli od veselja in strigli obleko zgoraj in spodaj, da je kmalu udaril peklenški smrad iz duš in teles... Vstal je Mohor Ošaben in govoril, kot bi z besedami cekine metal: "Komande hočemo... Vrag se je muzal v dlakasto pest in gledal s peklenskim porogom po fari. Ljudje so plesali, vino lokali in spali. Govedo je mukalo, njive je zarastel plevel in... veliko žen je bilo v vasi brez mož... Ko je zlodej opravil svoj posel, je pokradel še vse duše (295).

Obljubili so, da bodo gospoda, ki jim ga škof pošlje, spoštovali, ker jih je v dno duše pretresla zadnja pridiga gospoda Tomaža (295).

Binčkova prva izpoved (1929)

Zgodba opisuje prvoobhajanca Binčka, ki ga mati po naročilu župnika Janeza skrbno pripravi na spoved pred prvim svetim obhajilom. Binček na list napiše svoje grehe; obesil je farovško mačko, sosedu Primožu zlomil bičevnik, Drejčetu prerezal vrečo z moko na poti iz gostilne do doma, materi izpil mleko in za to obtožil mačko. Seznam grehov je spravil v robček, ki ga je pa posodil za pretep Tončku, zaradi česar je padel v dvojno težavo: pri spovedi je ostal v spovednici brez lista z grehi, Tonče pa je njegove grehe raztrobil po vasi, zato jih je dobil od farovške kuharice za obešeno mačko, od mame za popito mleko in od soseda Primoža zaradi zlomljenega bičevnika. Na praznik prvega svetega obhajila revež od bolečin kljub vsem dobrotam ni mogel niti sedeti, zato je pa izvedel, da za njegovo kazen ni kriva izdana spovedna molčečnost, ampak prijatelj Tonče, ki se mu je Binček jadrno maščeval in se ob tem naučil, da si odslej ne zapisuje več svojih grehov.

Iz etičnega vidika je izpostavljeno veselje (hudomušnost), ki pa na prisrčen način govori tudi o vzgoji, veri, resnici, miru, usmiljenju (kot nasprotje maščevanju); gre pa tudi za pomembnost premisleka, potrpežljivost in vdanost, prijateljstvo in zvestobo.

Binček je bil majhna krota, pa velik kajon. Pričujoč je bil povsod: v cerkvi in šoli od zadaj, pri lumparijah pa na prvem mestu. Pri molitvi je spal, pri delu ga je zeblo, pri skledi se je pa potil... Po šoli je peljala učiteljica celo vrsto malih spokornikov v cerkev. Gospod Janez je že "sedel". Drug za drugim so stopali mali grešniki k spovednici. Marsikdo ni bil prav v nobeni zadregi. Grehe so nekateri enostavno čitali kar iz molitvenika. Čičkarjev Tonče se je na glas izpovedoval sledečih grehov iz molitvenika: "Sem odpadel od vere, sem čital protiverske časopise (pa še iz abecednika ni poznal vseh črk!), sem poželed svojega bližnjega ženo, sem obhajal ženitev ob prepovedanih časih!" Učiteljica se je v klopi smejala v pest, gospod Janez je pa brundal in renčal, da so očitnemu grešniku vstajali lasje po koncu... Pred Binčkom so vstajale zopet strašne prikazni: Črna obešena mačka, prerezana vreča, zlomljen bičevnik, prazne latvice mleka... Ničesar ni pozabil, ker so bili vsi ti slučajni in jih pozabiti ni bilo mogoče. Ko je končal, je potrpežljivo in vdano čakal. Drugega mu pač ni kazalo! Kaj mu neki more gospod Janez! Nič! Kričati ne sme, sicer bi izdal spovedno skrivnost, za ušesa ga ne more prijati, ker je bila med njima mreža. Ta naprava se je zdela Binčku posebej hvalevredna. Premišljena in praktična je bila, da se mu ni bilo bati presenečenj v laseh ali celo na uhljih... Solznih oči je premišljeval Binček, kako more priti na beli dan spovedna molčečnost in kako more gospod Janez trditi, da občuti grešnik po skesani obtožbi prijeten notranji mir... Znova je začel Binček premišljevat nauk o tihi zadovoljnosti, ki jo prinese dobra izpoved. Hvala lepa, je ponavljal v solzah, take nepopisne občutke prepuščam rad gospodu Janezu (Terčelj 1929, 45).

3.2.2 Povest Vozniki (1940)

Povest Vozniki je edino Terčeljevo daljše delo, s katerim dokazuje, da je imel tudi umetniške sposobnosti za ustvarjanje daljših besedil, vendar pa ob vsem ostalem prosvetno – organizacijskem in rednem duhovniškem delu časovno ni zmožgal. Knjiga je bila natisnjena že pred vojno 1940, vendar pa je prišla med bralce šele po vojni 1945.

Uvodoma pričanja z zanimivo zgodbo o nastanku Vipavske doline, ki sta si jo izbrala za svoje domovanje toplo sonce, ki prinaša življenje, in burja, ki življenje odnaša; ljudje pa ji kljubujejo, če se držijo zemlje in se z novimi navadami ne tržejo od nje. Opisuje gospodarja Gregorja, ki na pobudo žene Maričke odide k šmarnicam, kjer zaspi od utrujenosti in skrbi zaradi velike suše. Odloči se, da bo postal voznik hlodov za žago; tako se je življenje preusmerilo k vozovom in vlečni živini, zemljo pa so obdelovale žene in otroci. S tem se je spremenila tudi družbena sestava vasi, ki je bila poprej razdeljena med tovarniške delavce – *"fabričane"* in kmete, sedaj pa voznike, ki so pridobili naziv *"gajžlane bratovščine"*. Ko pa žaga in tovarna propade, lakota udari tako kmete kot delavce; rešila jih je gradnja ceste, kjer so ljudje spet dobili delo kot vozniki in v kamnolomu. Pri Gregorjevi hiši so zaposlili pridnega hlapca Nikota, delo pri gradnji ceste pa je nadzoroval predrzni polir Herman. Hlapec Niko se je pridružil pevskeму zboru skupaj s Tilko, kar je motilo sosedovega Janeza, najbolj pa se je v to zvezo vsilil polir Herman. Na šmarni dan so se pevci izkazali v Logu, najbolj Niko, na katerega je bila Tilka zelo ponosna in mu je kupila veliko rdeče srce, on pa njej prstan. Po poti domov pa je Nikotu polir nastavljal zanko, da ga je našel v objemu z natakaričo v kleti, ko je prinašal sod vina, kasneje zvečer pa je v mraku z motorjem zapeljal pred konje, da se je Nikotov voz prevrnil; pri tem si je Tilka zlomila nogo, za njeno zdravljenje je poskrbel polir. Obiskoval jo je doma in v bolnišnici ter jo z natakaričino prevaro odvrnil od Nikota ter navezal nase. Niko je odšel od hiše, prav na večer odhoda je polirja napadel Janez, za napad pa so obtožili Nikota. Vozniki so izgubljali delo, polir je zadržal le Gregorja, k čemur je najbolj pripomogla Gregorjeva hči Tilka, pri kateri je polir vasoval cele dneve in noči, čeprav je bil ločen od žene. Zato so začeli obubožani sovaščani Gregorja prezirati, tako da so v izogib vaškemu obreganju tudi novo mašo sina Marka praznovali kar v samostanu. Vaščanom se je dobro zdelo, da Tilki z nedostojno obleko niso dovolili v cerkev. Ob žegnanju na Gori je pripeljal polir svojo Tilko kar z motorjem, Janez pa jima je pon oči nastavljal hlode na cesto, da sta se morala ustaviti; polir je želel, da se mu Tilka vsa preda, česar pa ni hotela, ker je že poročen; Tilka je vpila na pomoč, na Janeza s kolom pa je začel streljati polir s pištolo, nakar je jezno odpeljal. Hlodi so poškodovali Janezu nogo in s Tilko sta se počasi vrnila v vas. Doma je Tilko grozovito sprejel oče Gregor in jo pretepel z bičem skupaj z mamom, Tilka pa se je postavila v bran materi in sebi, da ne želi biti prodana za očetov zaslužek pri cesti. Sedaj je tudi Gregor izgubil delo pri cesti, krčmar pa je kupil tovornjak in vozil namesto voznikov. Gregorju in Tilki so se vsi posmehovali, Tilka se je zavedela, da je naredila Nikotu veliko krivico. Polir pa je zapeljal tudi Fortunatovo

hčer Erno, nezakonski otrok Nejček je bil oslepelemu dedu Fortunatu v veliko pomoč: prinašal mu je hrano in cigarete ter ga vodil po poti mimo ovir. Ko pa je polir dal svojemu nepriznanemu sinu Nejčku desetico, je ded Fortunat zahteval, da jo odvrže; Nejček se je uprl, oslepeli ded pa ga je zadel s kladivom v glavo in ubil. Nato se je skrnil v kamnolom, kjer je pričakal polirja; ko se je polir zagnal v Fortunata, zakaj mu je ubil sina, se je Fortunat zaletel v podpornike kamnoloma in je kamenje oba pokopalo pod seboj. Gregor je odšel na zdravljenje v umobolnico, nato pa k sinu gvardijanu v samostan, kjer je bil za hlapca Niko; čeprav so Gregorju to prikrivali, pa je Nikota prepoznal in ga prosil, da prevzame skrb za njihovo kmetijo. Niko in Tilka sta se poročila, oče Gregor pa je v samostanu padel v vodnjak. Na pogrebu so se zbrali vsi vozniki "*gajžlane bratovščine*", na Gregorjevem domu pa je pognalo novo življenje.

Povest je polna etičnih vidikov: od starševske skrbi za otroke z delom, preko zaupanja v moč vere v Boga in dobre ljudi, spoštovanja staršev in dostojanstvene čistosti lastnega telesa v temeljiti pripravi na zakon, predvsem pa odmeva skozi povest zvestoba domači zemlji, kar je Terčelj tako bridko izkusil na lastni koži in za to domačo zemljo zastavil tudi svoje lastno življenje.

Nadvse rad je imel ta svoja otroka, toda danes sta mu tuja, samo v breme sta mu in skrbi mu nalagata. Marcek! Študent je, osmošolec. Pred leti je upal, da bo vanj zapregel kmetijo, ko ne bo sam mogel vleči. Pa je bilo fante drobno in šibko. Poslal ga je v mestne šole. Mati mu je vtepla v glavo, da bo postal kapucin, pater, ki bo pridigal in vodil procesijo. In Tilka? Cela gospodična je zrasla v njej. Šestnajst let ji teče, lahko bi prišla za motiko. Pa ne! Poje, bere knjige, šiva in šari ves dan po hiši. Petkrat na dan si umije roke, v ogledalu se gleda in lase popravlja, vse ji gre bolj od rok kakor kmetija. Če zarohniš, se pa že vtakne vmes žena. Nič ne rečem! Pridna je ta moja žena! Od jutra do noči gara, pa je tudi ni maše, ne procesije, da bi jo zamudila (Terčelj 1940, 8).

"Sam sem na svetu kakor štor v gmajni! Samo Bog je moje upanje in dobri ljudje." Mater je ganila beseda Bog, Tilko pa dobri ljudje. Veren mora biti, je mislila prva, dobro srce i ma, je sklepala druga (29).

Zasmejala se je in stresla z glavo. Še drugo roko mu je ujela. "Tebe cesta ni umazala! Mehak si in boli te, da si hlapec. Prav! Jaz sem pa dekla. Oba bova služila istemu gospodarju. In ta gospodar bo ljubezen. Hočeš?" (40).

Preobjedel se je Gregor. S komolci nas je odrinil od vožnje. Polakomnil se je ceste. Drugi vozovi počivajo po kolnicah, njegov voz ropota po cesti. Drugi so konje prodali, njegovi konji so zmučeni in zgarani od dela. Drugod kuhajo polento, pri njem se cvre meso. Pa se bo unesel! Še rad bo oral in gnoj vozil na njive! Cesta je trda in ne rodi, njive zelenijo vsako leto; cesta ima kilometre, pa je je konec – tudi Gregorjeve ošabnosti bo konec (57).

"Nehajte! Matere ne boste topli! Mene ubijte, če hočete, mamu pustite!" Gregor je obstal kakor kamenit. Roka mu je omahnila. Srepe oči je uprl v Tilko in zasikal: "Pocestna si!" Ponosno se je vzravnala in izbruhnila: "Oče, ki hčer prodaja za cesto, nima pravice psovati! Nisem naprodaj, tudi za vašo vožnjo ne!"... Tilka je dvignila mater, ki je ihtele sklepala roke. Objela jo je in poljubila. "Kako je s teboj, otrok moj!" je vprašala vsa v solzah. "Dobro, mama! Ostala sem vaša!" "Hvala Bogu in Materi božji!" Starka je prekrizala Tilko na čelo in ji obrisala krvave kaplje, ki so ji drsele po licu (67).

"Ali vas še boli, očka?" je vprašal mali. "Ne bo hudega, Nejček! Boli, pa neha!" je dejal možato. V srcu pa mu je bilo prijetno in nežno, da bi pobožal otroka, ki edini še čuti z njim. Zelo rad je imel Fortunat Nejčka. Igrače bi mu delal, če bi videl. Na kolenih ga je pestoval in masleno štruco mu je parkrat kupil. Tako rad bi ga peljal na sejem, pa ni mogel. Še tako ga je moral večkrat mali voditi, zlasti če je bilo mračno. Kar za roko ga je prijel in nagovarjal: "Pazite, očka, kamen! Zdaj bo pa luknja, tam je blato!"

"Saj vidim!" se je navidez branil Fortunat. Pa v resnici ni videl in dobro mu je bilo, da je hodil Nejček z njim... Nekaj pa je bodlo Fortunata v dno duše: "Da bi ga videl, Nejčka, na lastne oči naj bi ga videl v obraz, oči – da bi presodil, ali je res sin tistega, ki je kriv strahotnih nesreč." In tega Fortunat ni mogel, ker so njegove oči skoraj ugasnile (75).

Tilka je pa brž spoznala, da ga nekaj teži. Izmuznila se je iz hiše in mu nesla južino. Položila mu je roko na ramo in sunkoma vrgla vprašanje: "Kaj ti je, Niko?" Začudeno jo je pogledal in se pošalil: "Saj veš, da sva pred odločilnim korakom!" Dekle se ni pustilo pregovoriti. Vrtala je z besedo, kakor bi hotela izvedeti skrivnost. "Vem, kaj preišljaš!" je vzdihnila. Niko je molčal. "Polir ti ne gre iz spomina, kajne?"... "Ker si že omenila polirja, pa bodi!" Bistro ji je pogledal v oči: "Ti vest kaj očita?" Tilka je povescila glavo in izmaknila pogled. "Da ne bo skrivnosti med nama, ti povem kakor pri spovedi: Prevaril me je, pokvaril pa ne!" (102)

Novi ljudje so rastle v šesterih hišah pod goro. Ogibali so se cest, ki so vodile v svet, in hodili po starih potih, ki so vse peljale domov. Z rokami in telesi so čuvali zemljo, s prsti so jo rahljali in z znojem namakali, zato jim je bila gruda hvaležna... Tako je čas zabrisal spomine – živeli so samo v dušah dveh ljudi, ki sta občutila, kako trda je cesta in kako mehka je zemlja. Tu živi rod, v soncu ožgan in v burji izklesan. Dokler se bo oklepal zemlje, bo živel, čeprav skromno in težko. Vsak izmed teh ljudi pa, ki bo zapustil zemljo in krenil na cesto, ki pelje v svet, bo v tujini hiral in umiral, ker ne bo nikjer drugod našel takega sonca in take burje, ki vlivata ljudem življenjsko moč (110).

3.2.3 Vzgojna čitanka *Za domačim ognjiščem (1927)*

V tej vzgojni čitanki za družine je Terčelj 1927 objavil socialno – vzgojne pomenke, pedagoško – psihološko – kulturne članke, kar je vse prepletel in podkrepil z mojstrsko izbranimi literarnimi navedki. Delno so povzeti iz že objavljenih Terčeljevih prispevkov v mesečniku *Naš čolnič*. Struktura sledi življenjski poti, ki jo Terčelj primerja z reko od bistrega izvira preko hudourne mladosti pa vse do počasnega in motnega izliva v morje kot prisposodbo smrti in prehoda v večno življenje. Opozarja na spoštovanje skrivnosti življenja, rojstva in smrti; spoštovanje matere in pravilnega zrelega odnosa med materjo in otroci tudi v odrasli dobi. Sledi Terčeljevo razmišljanje o vlogi očeta v družini, njegovi skrbi za družino, zgledu in kako naj se otroci obnašajo do pohujšljivo zabredlih staršev. Prav tako Terčelj razmišlja o družinskih odnosih med brati in sestrami, kar podkrepi z literarnimi zgledi. Opiše družinsko življenje in njegov naravni razvoj, ko otroci odraščajo, družinske praznike, preživljanje prostega časa, pomen izobrazbe in kako se dobro pripraviti na vstop v življenje, s kakšnimi vzori, kako se pravilno odločiti za življenjski stan in poklic.

Terčelj v tem svojem delu iz etične perspektive predvsem izpostavi družino ob ljubezni (do staršev, med brati in sestrami), spoštovanje življenja in medsebojno spoštovanje, pa tudi znanje, srčno vzgojo in dobro družbo; zelo pomemben je zgled, ki mu sledi mladina in tako prenaša vrednote v naslednje rodove. Poudarja tudi družinsko odgovornost za brate in sestre ter posploši to odgovornost na širšo družbo. Spregovori o pomenu skupne družinske molitve, ki prinaša družini Božji blagoslov in varstvo. Kot vrhovne družinske vrednote izpostavi ljubezen, mir in red, pa tudi

služenje v dolžnosti in ljubezni, za kar je nujen predpogoj vrednote zrelosti v procesu mladeniškega dozorevanja. Še posebej v etičnem smislu poudari zakon, ki nujno potrebuje zakramentalno milost. Končno omeni tudi pomen družinskega praznovanja božiča, skupaj z izročilom (starodavnih šeg ob praznikih). Opozori na pomen zdravega preživljanja časa, ki ga kot prosti čas naveže na svobodo (prostost), kar si lahko človek svobodno obrne v korist ali škodo; vestne in odgovorne uporabe časa se je treba naučiti že v mladosti. Prav tako Terčelj izpostavi pomen znanja in izobrazbe, zlasti stanovske izobrazbe, in ob tem priporoči društveno izobraževanje. Terčelj poudari vrednoto življenja in njegovega smisla, ki je posebej ključna na življenjskih razpotjih in pri osebnih človekovih prelomnih odločitvah za stan in poklic. Končno Terčelj opozori na nevarnost materializma in instrumentalizma, ko ljudje ne znajo najti pravega odnosa do sicer potrebnih materialnih dobrin in izkoriščajo ljudi kot sredstvo za doseg svojega cilja. Zato Terčelj poudari pravi zgled, da bi sledili resnici, dobroti in lepoti po vzorih in idealih, ki si jih postavi človek že v mladosti in jim sledi skozi življenje; kot vzor predlaga Kristusa, sicer človek sam v sebi ne najde dovolj moči, da bi pridobil resnično notranje bogastvo, ki edino prinaša resnično srečo in prinaša upanje tudi za slovenski rod. Na zgledu Janeza Evangelista Kreka pokaže pomen socialnega dela kot najlepši zgled dejavne krščanske ljubezni. Glede izbiranja življenjskega stanu in poklica priporoča preudarnost in resnoba, ker je edino tako odprta pot do resnične življenjske sreče ob spoštovanju in ljubezni do svojega stanu in pa podjetnosti, iznajdljivosti ter navdušenja. Izpostavi tudi pomen stanovske zavesti, samostojnosti in znanja. Pri odločanju deklet posebej poudari pomen telesnega zdravja in poštenja, pri čemer priporoča dekliška društva, še posebej priporoča dekletom učiteljski stan, kjer je nujna vztrajnost, samoodpoved in trdno zdravje, nadvse pa Terčelj povzdigne vrednoto materinstva, za kar svetuje Božjo in Marijino pomoč ter priprošnjo.

Tako je naše življenje. Da srečno dokonča svoj tek, potrebuje bregov in jezov zlasti v letih hudourne mladosti. Gorje mu, kdor življenju namenoma ruši bregove in podira mostove! S prodrom obsejane njive in s peskom in blatom posuti travniki mu bodo v kazni. Žal, da je v naših dneh veliko razdiralcev in rušilcev mladostne sreče. Javnost jo podira: v dušljivo močvaro plehkkih, nizkotnih romanov, kinov, opolzkih zabav, pohotnih namigavanj vabi ta zločesta roka mladostni tek življenja. Tam se življenje umaže, postara. Nič čudnega, da imamo vedno več mladih starcev. Slaba družina podira jezove lastnim otrokom. Živijo na svetu matere, ki so postale roditeljice po sili. Lastnim otrokom z zgledom in besedo kradejo mladostno cvetje in petje... Brezverna mladina sama sebi žaga mostove in brezskrbno skače po nalomljeni brvi čez deroči potok. Lepota in dota, okraski in laski, en hip in en utrip – družijo življenje. Ne milost božja, ne čista srčna ljubezen, le lepa lička, težka mošnja, val krvi, to so početniki mnogih zakonov. Odtod toliko živih mrličev med nami... Naši pomenki naj ne bodo predavanja, ampak razmišljanja, v katerih nam bo zraslo spoštovanje do življenjskih skrivnosti. In še več! Ti naši razgovori naj bodo socialna šola, v kateri bomo sejali zrna, ki naj oplode naše družine, vasi, društva, stanove in narod. Iščevo kovačev, ki bodo kovali značaje, iščevo sejavcev, ki bodo sejali srečo! (Terčelj 1927,5).

Bratje, sestre! Bodimo branitelji in stražarji življenjske skrivnosti. Svet je početek življenja, božje delo je, čudež božjih rok na naših materah. To je velika skrivnost, na katero mislimo le s čistim srcem (6).

Zibel in krsta, vhod človekov na svet in njegovo slovo od sveta, jutro in večer človeškega življenja sta si sorodna: nad obema leži skrivnostna tenčica večnosti (6).

Saj pravijo, da so matere angeli, lepi in svetli. In čeprav imajo obraz, v katerega so vdolbene brazde, in imajo roke, na katerih so vklesani krvavi žulji – vendar so te matere nekaj svetlega, kadar se sklanjajo nad svojim otrokom. Iz oči jim lije žarek veselja prav tja v globine malih očesc otrokovih; tako tesno oklepajo dete, nerazdružno in vendar nalahno in skrbno, kot znajo le matere. Takrat je nekaj nebeškega na njih obrazu in njih čelo je blaženo... Ob tem solncu materinskega junaštva in mučeništva izginejo meglice nepopolnosti, ki jih imajo vsi ljudje. Vsi dobro čutimo, da še celo otroci negodni dobro vedo, kaj so jim njihove matere (10).

V tem, prijatelji, je nevarnost in tej nevamosti mora biti mlad mož kos. Treba je prave polnoletnosti nele po času, temveč tudi po značaju, da ga ne premotijo samoljubne solze in nagovarjanje, temveč da zna sinovsko vdanost in spoštovanje do matere združevati z možatostjo in dolžnostmi do svoje družine. In to, prijatelji, je umetnost. Slabiči in divjaki je ne poznajo. Le kdor ima sebe v oblasti in zna najti pravo pot, ne bo zgubil ravnotežja med dvojno ljubeznijo, ki ni le zapoved na papirju, ampak resna dolžnost, zapisana v srce (11).

Sinu je bilo ime Avguštin, materi Monika. Šel je od nje v svet, izgubil vero, zapravil čast in se ji popolnoma odtujil. Mati pa je 18 let jokala in zanj molila... in tam ob morju je mati spet našla izgubljenega sina, prerojenega, srečnega (12).

Navadno govore, rišejo in pišejo le o materini ljubezni; le redkokdaj naletiš v umetnosti na sliko, ki bi izražala očetovo ljubezen. Zakaj? Je – li morebiti očetova ljubezen do otrok manjša kot materina? Poglejmo oba roditelja ob novorojenčkovi zibki. Obema žari v obrazu veselje in vendar se smehlja materi iz zibke ljubljene, očetu pa gleda v obraz dolžnost. Mati ne more svoje ljubezni prikrivati: boža otroka, poljubuje ga, smehlja se mu in se igra z njim polna veselja in vidne ljubezni. Oče stoji ob zibki. Tudi njemu se srce raduje – a to veselje ostane v srcu; resnost in umerjenost mu branita na obraz. Dočim mati drhti od ljubezni, pretresa očeta ob otrokovem rojstvu dostojanstvo in odgovornost. Drobno, speče dete kliče iz zibke njemu, očetu, neizprosni: moraš! Zgodi se, da mati postane malovredna. Zakaj? Pozabila je na ljubezen. Dogaja se, da oče postane ničvreden. Pozabil je na dolžnost. Če je mati določena, da s toplim srcem pripravlja otroku paradiz, je oče izbran, da ta paradiz z močno roko straži in brani. Zato je zavest težke dolžnosti, ki se ob rojstvu otrokovem vzbudi očetu in ga spremlja v bojih življenja, istotoliko vredna kot sladka ljubav matere (14).

Zgodi se, da pridejo otroci ravno po očetovem hrbtu do boljših služb. Ko so pa splezali v znanju visoko, so padli v značaju globoko... In takrat se oče zave velike vzgojne napake, ki jo je zagrešil: Pozabil je, voditi otroke pred Boga, jih hraniti z angelskim kruhom, jim vcepiti v srce vero, upanje, ljubezen... Srečen sin, ki najde v svojem očetu to, česar potrebuje: resnega, življenja večjega prijatelja, zanesljivega svetovalca in vodnika, kateremu lahko razkrije vse svoje načrte, boje, zmage in padce. Da, tudi padce v življenju. Izgubljeni sin se ni vračal k materi, ampak k očetu, ki je poznal življenje in njegove boje (17).

Premalo je na svetu medsebojne ljubezni, sočutja, usmiljenja in nič čudnega ni, če kdo zaide na napačno pot, ko smo mu vse prave poti s sebičnostjo zgradili... povsod otrokom ni mogoče očeta spreobrniti; vendar je vedno mogoče, imeti ljubezen do njega. Enega vsaj bi se lahko obvarovali vsi sinovi in hčere: poniževalno govoriti o njem, ki jim je dal življenje, in razkrivati njegove slabosti pred svetom, ki ima itak prevelike oči. Sinovi in hčere, ki radi imajo tudi zabredlega očeta, izkazujejo pravo ljubezen: oni v resnici dajejo ljubav, čeprav je ne prejemajo. In to je junaštvo, ki je vredno lavorjevih vencev (18).

... sledijo pa tudi idealno lepi spevi o junaški bratski in sestrski ljubezni. Najlepša pesnitev velikega pesnika Sofokleja "Antigona" nam daje najvzornejši zgled prave sestrskosti ljubezni... Tako se v malem okviru družinskega življenja določa usoda celega rodu. Življenje med brati in sestrami je lahko vir prokletstva in v takih družinah je pekel, ali pa vir najplemenitejšega veselja in v takih hišah je raj (20).

Brat je odgovoren za sestro in sestra nosi odgovornost za brata. Ko v družini dorašča fant, ki pozna pravo vzgojo, raste z njim tudi zavest, da je varuh svojih bratov in zlasti sester. Tu v domači hiši se vzgajajo pravi plemeniti vitezi. Plemenitemu bratu sestra ne bo za deklo, katero pozna le takrat, kadar je treba, da mu snaži čevlje, šiva obleko in streže pri mizi. Pač se dobe taki bratje. Velikokrat je morda ravno mati kriva, da je sin postal osoren in surov do sester. Dopustila je, da je njo, svojo mater, vladal kot sužnjo in kar se je naučil pri materi, to izvaja pri sestrah in pozneje pri ženi: vse so mu samo orodje,

ki mora brez ugovora služiti njegovi samovolji. Drugače je pri sinovih, ki so imeli dobro vzgojo. Ti so viteški varuhi svojih sester, jih spoštujejo in čuvajo... varjejo jo nesreče in sramote. Pravemu bratu je mar, kam hodi sestra in kod hodi... Madež, ki pade na sestro, ne umaže samo nje, ampak tudi brate in celo hišo... naj se zakorenini v srca globoka zavest, da so bratje in sestre pred Bogom odgovorni eden za drugega... Dobro, plemenito dekletu tudi v novem domu ohrani ogenj ljubavi do bratov in kolikor more nežno skrbi zanje, če drugače ne, vsaj z dobro mislijo in molitvami (21).

O stara prelepa slovenska navada, o prisrčni družinski obred – koliko blagoslova si že priklicala na naše hiše in domove, družinska molitev! Molitev ponižnih, v sveti ljubezni združenih src, ki jih ni zastrupila domišljava, navidezna učenost! V mnogih hišah je družinska molitev utihnila. Zato usiha božji blagoslov, zato gine prisrčna, iz globoke boguvdanosti izvirajoča ljubezen v družinah. Mladi naši fantje in zorna dekleta, že zdaj sklenite, da boste v svojih družinah, ko jih boste imeli, vsak večer skupno molili. Tiha sreča bo spremljala vašo družino (24).

Pride dan, ko fant ... pride do sklepa, da si ustanovi družino. Išče nje, ki bi mu prinesla v to družino ljubezen, mir in red... Iz fanta je zrasel mož – gospodar. In vendar mu to gospodstvo ukazuje, da služi družini. Ne sicer kot hlapec, ne kot sluga sitne žene in muhastih otrok, tega ne; tak oče bi bil potvara pravega očeta. Njegova služnost bodi zvezana z zavestjo dolžnosti in ljubezni. Le zrela zrna so za mlin in le dozoreli fantje so za družino... Fant zori pa predvsem v bojih s slepimi nagoni, ki se budijo v njem. Mladenič, ki svoja mlada leta zdržno, v premagovanju in čistosti preživi, bo dozorel v vzornega, značajnega človeka, ki bo krepak in vrl družinski glavar (26).

Zavedel sem se najvažnejše družinske naloge: medsebojnega prizanašanja, skrbi, vdanosti, pozornosti in prave ljubezni... Mož je ustvarjen za gospodstvo in moč. Zida hiše, zbira denar, vzdržuje družino, čuva domovje, išče časti, raziskuje in izsleduje. Ženi je Stvarnik podelil smisle za to, kar je majhno, za red, kras in lepoto. Snaži hišo, pogrinja mize, skrbi za dom in spreminja mrzli denar, ki ga mož služi, v življenjske vrednote. Mož je v družini čvar zakonov in pokorščine, žena gojiteljica ljubezni in zvestobe. Dobra žena varje stare in trdne podlage skupnega življenja, vero v Boga in ljubezen med družinskimi člani... Doznan sem, da ne smem moči svoje žene meriti po svojih: ona ne misli z glavo, misli s srcem... Vsa nasprotja, vse težave in žalosti so skopnele, ko sva vsak večer skupno klečala pred družinskim oltarčkom in izročala vse svoje delo in trpljenje in radost v božje roke. Bog naju je združil, on naju je čval, utrjeval in požlahtnjeval najino ljubezen. Popolno spoštovanje do žene mi je pa prinesel prvorojenec. To je bilo pričakovanja, skrbi, upanja in bojazni, preden je prišel na svet prvi otrok. In ko je prišel, sem sprejel tega ubogega črvička v tresoče se roke in molil. Ne razumem namreč očeta, ki bi v tem svetem trenutku ne znal moliti in vzeti nase odpovedi... Pri vsakem se je vsadila vame nova ljubezen in nova skrb: Kje bom jemal kruha za otročiče? Ta skrb me je silila k delu, varčnosti in pritrgovanju (27).

Kako ljubi Kristus svojo Cerkev? Neskončno, z vsemi silami, z neizmerno ljubeznijo, ki je pripravljena za vse žrtve. Tako se ljubita tudi krščanska zakonca, trdi apostol. In da bo ta ljubezen trajna, da bosta zrasla pred Bogom v višjo, po skrivnostni milosti posvečeno enoto, jima Bog daje posebnih moči in posebnih milosti. Zato je Kristus postavil zakrament svetega zakona. Blagoslovil in posvetil je iskreno ljubezen dveh oseb, moža in žene, ki se združita za vedno v skupno življenje. Kako potrebno je, da je zakon zakrament! Velike in težke dolžnosti padejo na rame zakoncev. Oče nosi skrbi za družino, ji išče kruha, jo varje, brani njene pravice, odločuje v vseh važnih in včasih zamotanih zadevah. In kdo bi opisal težave prave matere? Kako naj prenaša trpljenje, skrbi, bolezni v hiši, zablode otrok, pogreške moža, kako naj bo vedri angel miru v hiši – če ji Bog ne bo dal za to potrebnih moči in milosti... so naše pobožne matere stopile v zakon z živo zavestjo in vročo prošnjo, da bi jim ta zakrament bil studenec milosti, moči, življenjskega poguma. In tako se je zgodilo. Z Bogom so novo življenje začele, zato so blagoslov prejele. Tu pri Bogu je vir pristne ljubezni v družini, studenec sreče in blagoslova (28).

Letošnji sveti večer. Kakšen bo, bratje? Ali bo poln vere in ljubezni kot je bil nekdanj, ko je še vladal v vseh naših hišah pravi Bog in stare šege? – Z žalostjo opažamo, da se marsikaka naša družina leto za letom bolj odtuja od vere in šeg svojih pradedov. Po mnogokateri družini je zavladal drug bog: zlato tele. Ta "bog" je podrl jaselce, udušil božično pesem in celo najmlajšim vzel najlepšo mladostno poezijo svete noči (32).

Ni ga človeka pod božjim solncem, ki ne bi imel – vkljub vsemu stanovske mu delu – več ali manj prostega časa. In kaj naj s tem prostim časom počne? Dvoje je mogoče: ali ga zapravi, ali ga izrabi. S prostim časom je isto kot s prostostjo: lahko ti je v prid, lahko pa tudi v škodo... Čim se čutijo proste, so jih polne gostilne in plesišča: prosti čas jim je povod, da ponorijo... Nikdar se žival tako daleč ne spozabi kot človek, ki pretrga vajeti naravnih in božjih zakonov. Na drugi strani pa najdeš ljudi, ki jim je

prosti čas neprecenljiv dar božji, nudeč jim priliko, da obogate svojo dušo ter kujejo iz njega vrednote za življenje (33).

Ste že videli dekleta v nedeljo popoldne? Kot jesenska megla se vam vlačijo okrog hiše – dolg čas jim je. Da bi stopile v društveno knjižnico, si tam izposodile par knjig in jih pazljivo čitale – ah ne, tega nočejo! Kvečjemu v klepetavih pomenkih in trapastih plesih iščejo razvedrila, ki pusti dušo prazno in srce podivjano (34).

S tem, da priporočam stanovsko izobrazbo, pa še ni rečeno, da naj se mladina ne briga za druge znanosti. Časi so taki, da zahtevajo večjega razgleda kot ga nudi domači plot. Zlasti zgodovina, naravoslovje in narodno gospodarstvo naravnost silijo k učenju. Seveda to znanje ne sme obstajati samo slučajno v par drobtincah, ki jih človeku vržejo tedenski časopisi. Taka znanost rodi le bahače... Koliko obzorja, jasnih sodb in pobude najdeš v zgodovini Slovencev!... Pa čemu ta splošna izobrazba?... višja izobrazba za to, da človeka notranje požlahtni in obogati, ne pa za to, da bi si z njo iskal višjih in boljših mest... je zato izobrazba potrebna vsakemu delavcu v prvi vrsti za njegovo notranje, ne pa gmotno izboljšanje... Nikar ne tratimo teh kratkih in naglobežnih mladostnih ur, temveč uporabimo jih vestno (35).

... vsakogar nekoč zadene trenutek, ko jemlje od doma slovo in vstopa v življenje. Od tega prvega koraka v svet je velikokrat odvisna cela življenjska pot človekova... Prvo vprašanje, ki potniku – novincu ustavlja korak, je to: čemu pravzaprav živim, ali z drugimi besedami: išče odgovora na vprašanje, kakšen smisel ima življenje... vse stremljenje, delovanje in hotenje ljudi kaže, da ima vsak človek s svojim življenjem neki namen. Res je, da tega ne more vselej izraziti z besedami, a v vsem njegovem ravnanju se kaže več ali manj jasna smer njegove življenjske poti. Eni se v življenju ravna po svoji sebičnosti, sledijo le svojemu pohlepu in želji po uživanju – drugi pa uravnavajo svoje življenje po volji božji, po najvišjem vzoru, ki je Kristus... Ženitev in družina, občina in domovina, celo Bog in vera – vse mora služiti denarju! Njihovo domoljubje in pobožnost nehata, kakor hitro ne prinašata cvenka. Kjer boljše kaže, tam so zraven. Najhujše pri teh ljudeh je, da niso pred zlatim teletom uklonili samo tilnikov, ampak mu darovali celo srce. Poželenje po denarju je mati poželenja oči, mesa in napuha... Zakaj materialisti ne poznajo najčistejšega veselja, ki izvira iz boguvdanega srca, ne poznajo prave sreče (37).

... Isto velja glede denarja, obleke, jedi itd. Potrebno je vse to in skrbeti moramo, da si vseh teh dobrin pridobimo. Nikdar in nikoli pa ne smejo te dobrine človeka tako oma miti, da bi jim malikoval in jih imel za cilj svojega življenja (38).

... beden ničvrednež: strahopeten in požrtlen, omahljiv in nestalen. Prav nič blagega in odličnega ni na njem. Resnica, dobrota in lepota so zanj neznane vrednote. Trs je, ki se maje v vetru strasti. Strašno uboga je njegova duša, priklenjena je le k tlom, brez vsakega poleta navzgor. Takega človeka pomilujem. Zakaj odkod naj privre veselje v njegovo srce, ko ne pozna radostnega upanja v odrešenje in zveličanje? In od kod naj zajame moč, da bo bližnjemu pravi brat, ko ne pozna krščanske ljubavi? Veličasten, vsem očem viden se dviga na vrhuncu zgodovine vzor značaja, Bog in človek, Kristus. On bodi naš vodnik, njemu sledimo! Kako je on rešil vprašanje o zmislu življenja? Zakaj živimo? Mar za denar, slavo, uživanje, vladanje? Ali pa živimo za to, da rastemo po meri božji, da dozorimo za veliko žetev, ko bo Bog shranil naše duše v nebeško žitnico? Kristus nam je razodel zmisel življenja (39).

... človeka ne dela bogatega zunanje bogastvo, ampak notranje. To duševno bogastvo ni vidno. Kdor si ga ne pribori, ga ne pozna... Le kdor se z močno voljo zanj trudi, ga doseže. Kdor ga je pa kdaj dosegel, ga ne izpusti več, ker ve, da je neprimerno več vredno kot denar in zakladi, ker ga ne more uničiti ne rja in ne molji. To duševno bogastvo, iz vere in božje milosti rojeno, bodi naša moč in slava, bodi največje upanje vseh, ki globoko ljubijo slovenski rod (39).

... je tisočkrat bolje, če s socialnim delom zamašimo vir revščine, nego pa, če iz kakega berača napravimo bogataša. Socialna miloščina je tisočkrat več vredna nego individualna. Tako piše mož, ki je bil določen po svojih talentih, da postane gospodar nad ljudmi, a se je prostovoljno in zavestno napravil za služabnika ljudstva. Vse njegovo življenje in delo je bilo življenje in delo za druge (41).

Ta pomen, prijatelji, ima beseda poklic: življenjska naloga je, katere si človek ne izbira samohotno, temveč mu jo določi višja moč s tem, da ga stori sposobnega za določeni stan in mu vlije obenem veselje do dela, ki ga v tem stanu izvršuje. Da, brez sposobnosti in veselja nikar ne izbiraj stanu! Ni hujšega na svetu kot je zgrešeni poklic. Zato, ko izbiraš poklic, premišluj, prisluhni glasu božjemu, moli, da boš v tišini srca zaslišal glas, ki te pokliče na pravo pot, v pravi stan. Dobro je dejal nekdo, da je človek z izgrešenim poklicem kakor izpahnjena ud: če že sploh kaj dela, dela s težavo in nevoljo. Brez veselja in zmožnosti je stopil v svoj stan... Te vrste ljudje so prava nesreča ne le zase, temveč za cel narod. V njih zastoni iščeš podjetnosti, iznajdljivosti, navdušenja. Prava mora so, ki tlači vse, s katerimi

skupaj žive. Do svojega stanu nimajo ne spoštovanja ne ljubezni... Taki ljudje sami sebi grenijo življenje in si jemljejo pogum za vsako čvrsto delo (43).

Najlepši poklic za šolano dekle je učiteljski stan. Mirno lahko rečemo, da so vzgojile narodu največ značajnih mož in dobrih mater, na katere smo lahko ponosni v najtežjih okoliščinah. Seveda je poleg sredstev za šolanje potrebna učiteljicam zlasti velika vztrajnost, samoodpoved in trdno zdravje. Isto tako upravičeno pa lahko trdimo, da so učiteljice, ki so prevzele svojo službo le radi denarja ali pa zato, ker ne vedo, kam, neizmerna nesreča za otroke, starše in narod, ker s svojim razdvojenim življenjem poparijo kot slana nežne cvetove izročeni otrok... Kot pravilo pa velja: Dekle je ustvarjeno za mater... njih glavni poklic, ki je in – vkljub modernim razmeram – ostane: materinstvo. V mladih letih, ko dekle dorašča, išče, se razvija in je polna skrivnega nemira, ji je treba moči, moči, moči! Marija, mati vseh dobrih deklic, gleda nanjo, ona naj jo čuva! (47).

3.3 Dramatika

3.3.1 Prizor *La Verna* (1926)

Gre za prizor na gori po vtisnjenju ran sv. Frančišku, ko Frančišek kleči zamaknjen pred skalo in ga obiščeta brata Leo in Rufin; Leo ga vprašuje, kdo mu je vtisnil svete rane. Frančišek odgovori, da teh svetih ran ni vreden; Rufin ga prosi, če sme poljubiti svete rane, Leo pa se zahvali za Frančiškov zgled ljubezni in vere.

Iz etičnega vidika je izpostavljena vera in ljubezen (do Kristusa), prepletena s trpljenjem; pa tudi svoboda, skromnost in ponižnost (nevrednost svetih ran, uboštvo), skrivnost in svetost, resnica in žrtvovanje (darovanje), večnost, sreča in mir ter hvaležnost.

Leo:
Rdeča rana sveti se na nogi, oče,
in ranjena je roka tvoja.
Naj nam očetovska ljubav, če hoče,
razkrije, kdo je vtisnil rane svete,
kedo je vsul plamene v srce tvoje!

Frančišek:
O brata moja, prosim, ne vprašujta!
Preveč me ljubil je Gospod nebeški.
Ah, nisem vreden ran Njegovih svetih
nositi v svoji grešnosti človeški!

Rufin:
Nikomur ne poveva te skrivnosti
le v srcu hočeva jo ohraniti,
a vendar nam dovoli, dobri oče,
da smeva svete rane poljubiti.

Leo:
Daj, da, položi roke prebodene
na naša revna srca, razdivjana,
da bodo nam v svetišča spremenjena
in jasni cilj za vsakega kristjana.
Naj to, kar si slutil, dobri oče,

kar ti si ljubil in verjel v duši,
vsak tvoj otrok ki tebe ljubi,
naj v duši svoji spet okusi.
Naj celi svet odpre srce resnici,
naj v uboštvu in odpovedi žrtvuje
v ljubezni Kristovi življenje svoje
in s tem naj srečno večnost si kupuje.
Zahvaljen bodi, oče, za tvoj mir,
zahvaljen bodi tisočkrat za zgled.
O, prosi ranjenega Kristusa,
naj reši z ranami zdvijani svet!

(Terčelj 1926, 213)

3.3.2 Prizor *Šopki* (1926)

V dramskem prizoru nastopajo mati, hčerka in sinko, ki se pogovarjajo o sv. Frančišku. Otroka vprašujeta in komentirata materino pripovedovanje o Frančiškovi mladosti, Božjem klicu in bratsko – sestrski ljubezni do vsega, kar je Bog ustvaril. Frančiškov o krotkost in ponižnost postavi mati svojima otrokoma za zgled.

V etičnem smislu je poudarjeno resnično veselje in sreča, samota in tihota, uboštvo, ljubezen do narave, krotkost in ponižnost, nad vsem pa vera v Boga. Zelo pomembno vlogo pri tem ima zgled.

Predvsem ga častimo, ker je imel rad Boga, ker je svetnik... Zgodilo se je pa, da je Frančišek slišal božji klic in pustil starše, veselice in zabave ter se umaknil v sa moto. Tu je živel revno, a vendar srečno. Boga je gledal v vsaki stvari. Ljudi in živali, solnce in luno, da, celo smrt je imenoval "se stra"... da bi postala krotka in ponižna, ker le take otroke ima rad sveti Frančišek (Terčelj 1926, 216).

3.4 Poezija

3.4.1 Pesmi

Najbolj znana Terčeljeva pesem je *Vipavska*, v kateri opeva lepoto svojih domačih krajev in dobesedno zažari njegova ljubezen do domovine, svojega naroda in Boga, ki naj vse dragocene vrednote očuva:

Filip Terčelj: Vipavska

Divja burja, sonce žgoče,
vinski grički, zgodnji ptički
in nad vsemi skalni Nanos,
kakor skrbni oče.

To Vipavska je dolina,
zemski raj in cvetno morje,
sadni vrt, ki ga spomladi
bela vila orje.

Le pogledjte vinske griče!
Cerkvice na njih so v krogu.
Bele cerkvice – ovčice
čuva Mati v Logu.

To dolino ogradili
so o čaki tiso čletni:
stari Nanos, sivi Čaven,
Javornik priletni.

Kaj zato, če burja tuli
in če močne hraste trese!
Nas Vipavcev iz doline
burja ne odnese!

Tu ostanemo, kjer zrasli
smo v viharju in vročini,
dokler Bog nas ne pokliče
k večni domovini!

(Terčelj 1925,189)

Popolnoma drugačen vtis zapusti njegova poznejša pesem *Krik*, kjer Terčelj pod psevdonimom Grivški pretresljivo opiše tesnobo lastnega življenja:

Grivški: Krik

Tako sem sklenil:
Proč pero, zaključil pesem!
Postal sem razdvojen, zamišljen, resen, peščen,
leden.
Kedaj so še na pesku cvele rože?
Kedaj so še na ledu peli slavci?
In če so peli – bili so hinavci.

Zato kričim, nič pesmi več ne pojem.
Kričim po ma teri: pred mojim kelihom je umrla,
kričim po domu: do tal ga zlobna sila je podrla,
kričim po dobrih srcih: pred mojimi očmi so se
zaprla.
Ta krik je divji, besen,
ne more ga opisati pero, ne pesem.

Iz te presunljive pesmi lahko prepoznamo vrednote, ki jih Terčelj visoko ceni in zato tudi hudo pogreša: družino (mama mu je umrla pred novo mašo), dom oz. domovino (poznal je izkušnjo brezdomca in begunca) ter dobroto (kljub tolikim dobrotam, ki jih je storil drugim, se je ob koncu življenja znašel osamljen in krivično prezrt).

3.4.2 Nabožne pesmi

Številne Terčeljeve pesmi so uglasbene, sicer pa jih je objavljala tudi v glasilih pod različnimi psevdonimi, npr. Grivški:

Pastirček

Pastirček sem reven, uboren,
edino piščalko imam.
pa hočem, da Jezuščka najdem,
poklekнем k njegovim nogam.

Najlepšo bom pesem zapiskal,
da v jasliah zaspal bo sladko,
ogrnil bom z ovčjo ga kožo,
da Jezuščka zeblo ne bo.

Ob jasliah stal bom na straži,
ne bo ga Herodež zaklal –
s piščalko bom Detece branil,
Heroda iz hlevčka pognal.

Božična pesem za otroke kaže na Terčeljevo iskreno otroško dušo in izpostavlja vrednote ljubezni ter dobrote do novorojenega Jezusa in življenja nasploh.

Veliko pesmi z nabožnimi motivi za otroke zaključuje razlage in razmišljanja v njegovem otroškem katekizmu, npr.:

Sveti trije kralji K jaselcam so prišli sveti trije kralji in darov bogatih Jezuščku so dali.	Mi smo pa še majhni, nismo nič bogati! Le srce ti damo, Jezušček naš zlati!	Za Jezusa! Če nam pošlje Bog trpljenje, radovoljno potrpiamo, križe, ki jih Bog nam daje, z ljubim Jezusom nosimo! (Terčelj 1930, 29)
---	--	---

(Terčelj 1930, 21)

Podobno velja za pesem o sv. Frančišku:

Pesem mogočna doni naj po svetu, pesem junakov, ubožcev asiški h, pesem vseh ptičkov, pesem ubrana src boguv dani h v prsih deviški h.	Sveta molitev v nebo naj se čuje, sveta molitev ponižni h, udani h, pobožna molitev spokornikov resnih, v sveti odpove di Bogu odbra nih.	Klice ubožca, svetnika Frančiška sveto nebo naj dobrotno usliši: sveti povrni mir, Oče nebeški, grehe na prošnjo njegovo izbriši!
---	--	--

(Terčelj 1926, 212)

Terčeljeve pesmi za cerkveno rabo lahko razdelimo po naslednjih kriterijih (Fabijan 1998, 49):

- mašne, blagoslovne in evharistične pesmi;
- obdobjne pesmi (adventne, božične, postne, velikonočne);
- Marijine pesmi;
- praznične in svetniške pesmi.

Izšle so v treh glasbenih zbirkah Cerkvene pesmarice pri Goriški Mohorjevi družbi: *Božji spevi* (1929, 48 Terčeljevih pesmi), *Gospodov dan* (1930, 41 Terčeljevih pesmi) in *Zdrava Marija* (1933, 25 Terčeljevih pesmi).

Mašne, blagoslovne in evharistične pesmi

Terčeljeve vstopne pesmi se obračajo na Boga (Očeta, Gospoda), izražajo zavest Božje vzvišenosti in veličastva, hkrati človeške ponižnosti in zavesti Božje dobrote ter usmiljenja, npr. v pesmi *Ljubezni polni Oče* (61):

Ljubezni polni Oče / pogled z nebes na nas, / obrni k našim prošnjam svoj milostni obraz! / Utrujeni od dela smo prišli pred oltar, / in svoja srca grešna prinesli tebi v dar (Terčelj 1930, 15).

Prav tako nastopajo tudi prošnje za odpuščanje grehov, npr. v pesmi *V hišo Božjo smo dospeli*:

toda grehi nas težijo, v strahu trepeta srce, / prosi mo te, Oče mili, grešnikov usmili se (11).

Etični vidik izpostavlja ponižnost, dobroto, usmiljenje, odpuščanje in hvaležnost; kar pričakujemo od Boga, moramo prenesti tudi v naše medsebojne odnose.

Terčeljeve pesmi vsebujejo tudi motiv večnega življenja, ki bo sad življenja v pravi veri po evangeliju, npr. v pesmi *V hišo Božjo smo dospeli*:

V sveti veri nas potrdi, / da jo zvesto branimo, / vse resnice razodete v srcu naj ohranimo. / Tako tebi hočemo živeti in ostati zvesti, / tebi hočemo umreti, tvoji smo v večnosti (11).

Prav tako v pesmi *Mir božji objema*:

Njegov evangelij je luč nam prižgal / in upanje v večno življenje nam dal / zveličan bo, kdor se bo po njem ravnal (12-13).

Iz etičnega vidika je poudarjeno (večno) življenje in zvestoba.

Terčelj je napisal tri darovanjske pesmi (Fabijan 1998, 70): *Sprejmi presveti Oče, Bog vsevedni in Beli kruh*:

Beli kruh in kelih zlati / v sveto dvigamo nebo, / z njim želimo darovati / Bogu dušo in telo. / Sprejmi Gospodar življenja, / na daritveni oltar naše muke in trpljenje, / ki jih damo v spravi dar (Terčelj 1930, 31).

Etična perspektiva izpostavi pomen darovanja, kar je povezano z odpuščanjem in svetostjo življenja.

Terčeljeve pesmi za "*Svet*" vsebujejo osnovni motiv češčenja troedinega Boga v Jezusu Kristusu, npr. v pesmi *Beli kruh*:

Zbori angelov nebeških pevajo ti trikrat svet; / nisi zbal se rev človeških, / da si prišel nas otet. / Slavljene bodi, Bog presvetli, / poje ti človeški rod, / Sveti, Sveti, trikrat Sveti, / naš Gospod Bog Sabaot (31).

Etični vidik izpostavi pomen junaštva (herojstva), ko gre Bog nad vojskami na čelu izraelske vojske v Kanaan.

Predobhajilne Terčeljeve pesmi so: *Sam nas kličeš; Gospod, nisem vreden; Pusti so dnevi; Ti vabiš me; Slepec ubogi; Sreče polni sveti dan; Tvoj ljubljenec evangelist; K tebi zdihujem*. Obdobne predobhajilne pesmi za adventni čas so *Gospod je blizu*, za božični čas *K tebi, sveto Božje Dete*, za postni čas *Predno trpel je Božji Sin* ter za velikonočni čas *Tolažbe polna je resnica*. Pesmi izražajo hrepenenje po obhajilu, npr. v pesmih *Sam nas kličeš; Ti vabiš me; K tebi zdihujem*:

Mi smo trudni, ljubi Jezus, vsled skrbi in boja; / naj krepča nas v težkih urah / Kri presveta tvoja (62).
Očisti dušo mojo, / izbriši grešni sled, / potem ji daj dobrotno / Telo presveto v jed (52).
K tebi zdihujem, Zveličar dobrotni, / pridi, kruh angelski, k duši siroti, / pridi, prinesi ji božje ljubavi, / pridi in dušo mi bolno ozdravi (54).

Pesmi vsebujejo po eni strani zavest grešnosti in nevrednosti, po drugi strani pa vzvišenost nebeškega Gosta, npr. v pesmih *Gospod, nisem vreden; Pusti so dnevi; Ti vabiš me*:

Mi nismo vredni, / da bi prišel k nam, / ker boren, reven / je naš dušni stan (47).
Pridi, Zveličar, ti sonce nebeško, / pridi, posveti nam v duše slabotne! / Pošlji nam žarkov, da bodo pregnali / grešne oblake iz duše temotne (63).
Saj veš, predobri Jezus, da rad bi k Tebi šel, / pa grešnik sem slabotni, / kako bi te prejel (52).

Terčelj v svojih pesmih poudarja temeljito pripravo na prejem svetega obhajila, npr. v pesmi *Slepec ubogi*; obhajilo prinaša poroštvo za večno življenje v pesmi *Tolažbe polna je resnica*:

Ljubljene Jezus, še mene ozdravi, / z lučjo razsvetli mi slepo srce, / na obhajilo mi dušo pripravi, / Jezus, Sin Davidov, usmili se me (55).
Ti živi kruh si nam poroštvo, / da čaka nas nekoč vstajenje: / kdor tebe uživa z živo vero, / dosegel večno bo življenje (85).

Iz etične perspektive so opazne poudarki ljubezni, vere, miru in sreče ter veselja,

primerljivega z angelskim veseljem v nebesih.

Terčeljeve poobhajilne pesmi so: *V moji duša vlada mir; Bodi češčeno Rešnje telo; Ti, Gospod, si vinska trta in Pozdravljen, Jezus* (Fabijan 1998, 78):

Pozdravljen, Jezus, v mojem srcu! / Kako je srečna moja duša. / Sam Bog je v meni, / Bog neskončni živi z menoj in me posluša (Terčelj 1930, 78).

Ostani trajno ti pri meni / in vlij zdravila duši strti, / ti vodi me v življenjskem boju / in bodi mi tolažba v smrti (78).

Najbolj ganljiva pa je Terčeljeva pesem *V moji duši vlada sveti mir*:

V moji duši vlada sveti mir, / Jezus je umiril v njej vihar. / Kakor v čolnu plava z mano Bog, / Jezus sam v njem modri je krmar (72).

Vodi Jezus moje duše čoln, / po penečem morju sred valov, / bodi mi v viharju zvest vodnik / in pripelji ga v nebo domov (72).

Zelo znana je tudi pesem *Bodi češčeno Rešnje telo*:

Bodi češčeno Rešnje telo, / potnike vodiš v sveto nebo; / ti si ljubezni angelska vez, / trdno poroštvo svetih nebes (73).

Iz etičnega vidika je poudarek na miru, pa tudi sreči, saj obhajilo ni le sredstvo za krepostno življenje, ampak tudi "osrečujoča zveza med obhajancem in nebeškim Gostom." (Fabjan 1998, 79)

Poleg mašnih pesmi je Terčelj pisal tudi blagoslovne in evharistične pesmi za blagoslov z Najsvetejšim in uro češčenja: *Dobri Zveličar; Z angeli te ljudstvo moli; Med svečami gorečimi; V borni ječi si zaklenjen; Božje Solnce; Povzdignimo k Zveličarju in Pred tabo klečimo* (82):

Z angeli te ljudstvo moli: / Sveti, trikrat sveti Bog! / Ti si večern, vsemogočen, / človek je minljiv, ubog. (Terčelj 1930, 100).

Pesem *Pred tabo klečimo* je velika prošnja za poživitev vere, upanja in ljubezni, prav tako tudi pesem *Božje Solnce*:

Pred nami se zgrinja trpljenje in žalost, / v bodočnost nejasno nam zrejo oči, / bodi nam varuh, prijatelj in oče / v vrtincu vseh temnih in žalostnih dni (114).

Saj brez tebe ni življenja, / umiranje je vsepovsod, / če pa z milostjo posvetiš, / v tebi rastemo, Gospod (104).

Iz etičnega vidika gre za poudarke vere, upanja in ljubezni, pa tudi rasti.

Adventne pesmi

Terčeljeve adventne pesmi so: *Raj je zapravljen; Duše željno so drhtele; Težki so dnevi; Iz davnih in nesrečnih let; Že bliža se rešilni dan; K nebu povzdignimo solzne oči; Rosite nebesa*:

Raj je zapravljen, nebo je zaprto, / v revščini kliče človeštvo potrto (Terčelj 1929, 10).

Pridi, sveti Bog nebeški, / željno kliče rod človeški, / pridi in nebo odpri, / usmili grešnih se stvari (11).
Bog je izpolnil obljube, / Jezusa poslal na svet, / da bi rešil nas pogube / in nam nebo odprl spet (11).

Iz etičnega vidika gre za poudarek zvestobe Bogu, da odreši svoje ljudstvo, v tem smislu je poudarjeno tudi življenje in pričakovanje – upanje.

Božične pesmi

Terčeljeve božične pesmi so: *Sveti večer*; *Presveta noč*; *Sveti Štefan*; *Osmi dan po rojstvu*; *Imenu najsvetejšemu*; *Prikazala se je zvezda*; *O presrečna hišica*; *Sveta Devica v tempelj je šla* (Fabijan 1998, 93):

Marija in Jožef po hribu samotnem / prostora si išče ta v hlevu sirotnem (Terčelj 1929, 23).
... leži na slami in je najrevnejši med nami (23).

Iz etičnega vidika bi lahko izpostavili skromnost in ponižnost Boga, rojenega v revnih razmerah, pa tudi ljubezen Boga do človeka, ki je privedla do Božjega učlovečenja, kot v pesmi *Presveta noč*:

Presrečni svet, le poj nocoj, / ker rešil te je Stvarnik tvoj, / saj učlovečil se je Sin nocoj (26).

Postne pesmi

Terčeljeve postne pesmi so: *Trnjevenec*; *Nesrečno ljudstvo judovsko*; *Strašno trpiš*; *Zveličar moj*; *Gledam te, Zveličar mili*; *Presvete rane Jezusa*; *Zapuščen v neskončni boli*; *Na Golgoti križ stoji*:

Presvete rane Jezusa, ljubezni neusahljivi vir, / iz vas je tekla sveta kri, da bi človeštvo našlo mir (63).
Na križ pribili smo ga mi, prebodli z grehi in strastmi (38).
Nesrečni človek, daj povej, zakaj grešiš, / zakaj pribijaš Kristusa že spet na križ (53).

Iz etičnega vidika je poudarjen vidik ljubezni Boga do nas, ki se ne ustavi niti pred grozovitim trpljenjem; po drugi strani pa je to edina pot do miru, po katerem hrepeni in upa človek.

Velikonočne pesmi

Terčeljeve velikonočne pesmi so *Gospod je vstal*; *Kristus je vstal*; *Klic veselja*; *Velikonočno jutro*; *Slavilna pesem naj doni*; *Ves svet se danes radosti*. Npr. pesem *Klic veselja*:

Pekel nima več moči, / tudi mi smo pekla rešeni. / Vstali milost vsem deli, / mi smo rajski dediči (84).

Iz etičnega vidika gre za veselje in srečo, ker je iz ljubezni Boga do nas preko trpljenja prišlo do odrešenja, s čimer je povezana tudi hvaležnost (velikonočni vzklik *Aleluja* pomeni *Hvalite Gospoda*).

Marijine pesmi

Terčeljeve Marijine pesmi govorijo o Marijinih teoloških krepostih vere v Božjo besedo (že pri angelovem oznanjenju), upanja v Božjo pomoč (ob Jožefovi negotovosti, preganjanju, trpljenju in revščini) in ljubezni (darovanja, spoštovanja Božje volje). Poleg teoloških kreposti pa gre pri Mariji tudi za pristne evangeljske kreposti: velikodušno pokorščino, iskreno ponižnost, razsodno modrost, spoštljivo predanost Bogu, veselo izpolnjevanje verskih dolžnosti, hvaležnost za prejete

dobrote, dostojanstveno prenašanje uboštva ob zaupanju v Boga, pogum v trpljenju in preganjanju, čuječa skrbnost za Sina od rojstva v jasliah do smrti na križu, pozorna rahločutnost, deviška čistost (CM 57; v Fabijan 1998, 104); češčenje Marije je v spoznanju, spoštovanju in ljubezni. Terčelj je napisal 29 Marijinih pesmi (105), ki govorijo o Marijinih osebnih odlikah (Božjem materinstvu, svetosti Božje Matere, devištvu, poveličanju), Marijinem duhovnem materinstvu in našem odnosu do Marije. Npr. pesem *Tebi, Marija, apostolov mati*:

Tebi, Marija, apostolov mati, / Kristus izročil učence je svoje, / da bi jih spremljala in tolažila, / ko so odhajali v stiske in boje (Terčelj 1933, 46).

Marija je najboljša tolažnica v trpljenju, boleznih in stiskah, kot pravijo pesmi *Pozdravljena, Mati; K tebi zdravnici in Ti, o Marija, si čista kot sneg*:

Pomagaj, Marija, prečista Devica, / ti bodi trpečim vselej tolažnica! / Ti znaš zveseliti, ti znaš tolažiti, / obriši solze, umiri srce (Terčelj 1929, 126).

Revni bolniki, od vseh zapuščeni, / kličejo k tebi: Bolezen odženi, / ti jih ozdravi in ti jih tolaži (Terčelj 1933, 66-67).

Grešniki v Božjih očeh, / ker duše umazal nesrečni je greh, / dvigni nas kvišku, / da nihče ne tava po grešnih poteh (48).

Iz etičnega vidika so poudarjene najprej vera, upanje in ljubezen, sledijo pa tudi pokorščina, ponižnost, modrost, hvaležnost, dostojanstvo, uboštvo, pogum (junaštvo) v trpljenju in preganjanju, skrbnost, rahločutnost in trajna deviška čistost Marije.

Praznične in svetniške pesmi

Terčelj je napisal pesmi o sv. Alojziju, sv. Petru in Pavlu, sv. Cirilu in Metodu ter sv. Ani, kjer postavi pred nas zglede in priprošnjike, npr. pri sv. Alojziju:

Prosi pri Bogu, daj mi moči, / da bom premagal hude strasti (Terčelj 1929, 117).

Najbolj znana tovrstna Terčeljeva pesem *Vsi svetniki* je polna krščanskega upanja:

O srečni dom med zvezdami, / kjer bivajo vsi blaženi. / Minil bo jok, odšla bo smrt, / nebeški raj nam bo odprt (129-130).

Iz etičnega vidika je poudarjeno upanje in sreča – veselje, sicer pa so pri svetnikih predstavljene njihove svetniške odlike kot naši vzorniki in priprošnjiki pri Bogu (Fabijan 1998, 115).

3.5 Nabožna dela

3.5.1 Uvodi k pesmaricam

Terčelj opredeli sveto mašo z besedami sv. Frančiška Saleškega, svetopisemsko pa se sklicuje na preroka Malahija:

Mal 1,10-11: O da bi bil kdo med vami, ki bi zaprl v rata, da ne bi več zaman prižigali ognja na mojem oltarju! Nimam veselja z vami, govori Gospod nad vojskami, ne ugaja mi daritev iz vaših rok. Kajti od sončnega vzhoda do njegovega zahoda je veliko

moje ime med narodi in na vseh krajih se bo mojemu imenu zažigalo kadilo in se bo darovala čista daritev, kajti veliko je moje ime med narodi, govori Gospod nad vojskami.

Posebej izpostavi, da so se apostoli glede svete daritve držali Jezusovih navodil pri zadnji večerji; sprva so sveti daritvi pridružili še ljubezenski obed (*agape*) in ga potem zaradi neugodne ure prenesli na večer, sveto daritev pa na jutranje ure. Strukturo obreda svete maše (pripravljalni in daritveni del) primerja dvema prostoroma starokrščanske bazilike (predprostor in svetišče). Terčelj primerja mašnikov vzklik "*Gospod, usmili se*" s trkanjem na vrata božjega usmiljenja (adventu), *Slavo* pa pozdravu in hvalnici sveti Trojici (božiču) kot odgovor ne pretresljivi "*Gospod, usmili se*". Vera je "čuvaj, ki nam odpre vrata v drugi, daritveni del." (Terčelj 1930, 3) Terčelj še posebej izpostavi, naj pesmi pri maši ustrezajo cerkvenim časom, da vzbudijo v vernikih pobožno razpoloženje glede na liturgično dobo cerkvenega leta. Darovanje opredeli kot vdanost v Božjo voljo, ko z darovi človek daruje tudi sebe, v kruhu svoje delo, v vinu pa trpljenje. Predvsem pa se Terčelj osredotoči na najsvetejši del svete maše, spremenjenje, kjer je ob Kristusovem križu zbranih pet skupin: Cerkev, živi kristjani, svetniki, mrtvi, mi sami.

Iz etičnega vidika so poudarki na veri, pobožnosti, skrivnosti, ljubezni, skupnosti – občestvu (župnijski družini), dobroti (darovanju) in še posebej Božji dobroti. Prav tako je izpostavljeno bogastvo Božje besede, poučevanja, ponižnosti (pred Bogom); pa tudi tolažba, odrešenje in spodbuda (da nismo sami), križ in trpljenje, ki vodi k svetosti; milost, vdanost v božjo voljo, delo (simbolizirano v kruhu), molitev, lepota (umetnost – petje), hvaležnost (hvalnica *Slava*), usmiljenje (*Kyrie*, odpuščanje grehov), praznovanje (slavljenje), radost (sreča, veselje) in pa skromnost (revna podoba kruha in vina) ob poudarku upanja.

... sonce vseh duhovnih opravil, središče krščanske vere, vir pobožnosti, neizrekljiva skrivnost, ki obsega brezno božje ljubezni (Terčelj 1930, 3).

Sveta maša je neskončni dar za Neskončnega, kjer se sam božji Sin daruje po mašnikovih rokah nebeškemu Očetu (Terčelj 1930, 4).

Kristus je zapustil Cerkvi sveto mašo kot najdragocenejši biser. Cerkev sama pa naj bi ta diamant okrasila in mu preskrbela primerno shrambo. Le bistvo je prepustil Gospod svoji nevesti, ni pa predpisal mašnih molitev, dejanj, ceremonij. Tri glavne dele evharistične daritve je določil Gospod: darovanje, spremenjenje in zauživanje (Terčelj 1930, 3).

Pripravljalni del obsega molitev in pouk. Temu sledi glavni ali daritveni del, ki se prične z darovanjem, doseže višek v spremenjenju in se konča s svetim obhajilom (4).

Kakor so nekdaj stopali prvi kristjani s ceste najprej v predprostor in šele nato v svetišče, tako naj bi se tudi mi v prvem delu otresli posvetnega hrupa, pustili cesto življenja in v tihi zbranosti pripravili svoja srca na sveto daritev. Zato obsega tudi pripravljalni del dva dela: v začetku proti nebu zadoni začetna molitev. Človek – romar v nebeški Jeruzalem – pride v cerkev, stvar se bliža Stvarniku v prosilni molitvi. Preden stopi uboga stvar v božje dvore, očisti svojo obutev, poravna obleko, trka in prosi vstopa (5).

Kyrie je nekak advent vsakega dneva: pretresljivi klic po pomoči iz razburkane morske globine. Saj je tudi v naših grešnih dušah še toliko neodrešenega. Če je *Kyrie* advent, je *Slava* božični spev. Kot je v

sveti noči prišel božji Sin na svet v revni človeški podobi, tako prihaja še sedaj skrit pod revnima podobama kruha in vina. Zato začenja mašnik, v zavesti, da je dobri Bog odpustil grehe njemu in ljudstvu, ves prevzet od ljubezni in dobrot, božjo hvalnico. Slava je slovesna jutranja molitev svete Cerkve, pozdrav in hvalnica sveti Trojici, je radostni odgovor na pretresljivi Kyrie (6).

Primerno se nam je zdelo, da smo raznim cerkvenim časom dali lastne pesmi, ki naj že takoj ob vstopu vzbudijo v vernikih pobožno razpoloženje, primerno liturgični dobi (7).

Daritev je znak lastne vdanosti v božjo voljo: z darovi daruje tudi človek samega sebe; v kruhu svoje delo, v vinu svoje trpljenje preteklega in nastopajočega tedna (8).

Kristus pride na oltar in se nekrvavo daruje svojemu Očetu. Ob njegovem križu se zgrinja pet skupin: v njih je zastopana vsa beda človeštva in v njih so poosebljene vse prošnje. Vsi ti kličejo s skesanim razbojnikom: "Spomni se!" Predvsem bojujoča Cerkev na zemlji. Nato se spominjamo živih kristjanov; one, ki so nam zlasti ljubi, stiskamo prav pod križ. Prosimo tudi svetnike, ki so iz križa črpali svetost, da nam izprosijo novih milosti. Ob križu stojijo tudi mrtvi, ki spadajo k trpeči Cerkvi. Nazadnje h križu pristopamo še sami in prosimo odrešilnih sadov. Kako tolažilna in spodbudna je zavest, da nismo sami. Pod križem je zbrano vse stvarstvo (8).

3.5.2 Molitvenik za otroke *Mati uči otroka moliti (1930)*

To Terčeljevo delo iz leta 1930 predstavlja za tisti čas sodobno zasnovan katekizem za najmlajše, kjer Terčelj otrokom v lepem materinem slovenskem jeziku podaja verske resnice skozi pogovor med starši in otroci na treh ravneh: najprej razlaga versko resnico; sledijo vprašanja, kjer lahko starši preverijo otrokovo razumevanje in dojetje razloženega, na koncu pa sledi pesmica ali molitvica na obravnavano vsebino. Poleg tega je knjiga bogato likovno opremljena z risbami Josipa Srebrniča, da si otroška duša lažje predstavlja in zapomni slišano besedo. Terčelj prične z resnico o Bogu Stvarniku in na tej osnovi utemeljuje našo dolžnost ljubezni do njega, da je Bog povsod, vse vidi in vse ve, kako smo ljudje vedno v ljubečem varstvu Boga in njegovih angelov varuhov; otroka nauči znamenja križa in jutranje ter večerne molitve. Nato sledi pregled cerkvenega leta: Marijino oznanjenje z molitvama *Zdrava Marija* in angelovo češčenje, Jezusovo rojstvo na božič, obisk svetih treh kraljev, Jezusovo otroštvo v Nazaretu in ljubeč Jezusov odnos do otrok, kako je učence Jezus naučil moliti *Oče naš*, Jezusovo odrešilno trpljenje, križanje ter zmagovito vstajenje in končno Jezusov vnebohod z izpovedjo apostolske vere, sledi pa razmišljanje o koncu sveta in sodnem dnevu s spodbudo, da pride dobri otrok v nebesa. Nato je predstavljeno, kako naj se otrok obnaša v cerkvi, pri jaslicah za božič in pri Božjem grobu za veliko noč. Drugi del knjige zavzema kratka priprava na svete zakramente z razlago, kaj sploh so zakramenti, podrobneje pa razdela daljno in bližnjo pripravo na sveto spoved, sveto obhajilo in sveto birmo. Tretji del knjige obsega najvažnejše molitvice (osnovne, mašne, spovedne, obhajilne, Marijine). Zaključek prinaša najpomembnejše verske resnice in zapovedi.

Terčelj v tem svojem delu iz etičnega vidika izpostavi predvsem družino, ki je prva

posredovalka vere bodočim rodovom; na ta način se ohranijo tudi prepletene vrednote ljubezni in dobrote (do Boga in soljudi), hvaležnosti in usmiljenja. Izpostavi tudi znanje (učenje), spoštovanje svetega prostora (obnašanje v cerkvi) ob navajanju na hvaležen pogovor z Bogom v molitvi. Vzporedni poudarki gredo resnicoljubnosti, vztrajnosti, delavnosti, pobožnosti, resničnemu veselju in miru (po opravljeni spovedi), dostojnosti (primerna obleka za cerkev) ter zvestobi (pri birni) poleg še posebej poudarjene svetosti in poguma.

On je velik in lahko vse naredi. Zato moramo Boga zahvaliti in ga radi imeti (Terčelj 1930, 3).

Zato mora biti otrok vedno priden: očeta in mater mora slušati, pobožno mora moliti, rad v cerkev hoditi, pridno delati in se rad učiti (39).

Kako veseli in mirni gredo ljudje po spovedi od spovednice! Sedaj so jim grehi izbrisani in ni se jim treba bati smrti... (46).

Predvsem pa naj mati skrbi, da bodo otroci, zlasti deklice, dostojno oblečeni. Saj je vendar njih telo še na poseben način svetišče božje. Večjo brigo naj polagajo na lepo dušno pripravo kot pa na zunanost (56).

Otrok začne rasti in z njim rastejo tudi skušnjave. Da jih junaško premaguje in ostane zvest svoji veri, mu pomagajo milosti sve te birne (58).

Sveti Duh naredi birmance bolj svete, bolj pobožne in bolj pogumne, da se ne bojijo pokazati vere tudi pred ljudmi... Sveti Duh pomaga birmancu, da ostane Jezusu zvest do smrti (60).

3.5.3 Šmarnice

Terčelj je napisal dvoje šmarnic:

- *Marija, naše življenje* (1928);
- evharistične šmarnice, kjer je ob priložnosti evharističnega kongresa 1935 v Ljubljani prispeval šmarnice za 26. maj z naslovom *Sveto Rešnje Telo in družina* (1935).

Šmarnice *Marija, naše življenje* (1928)

V uvodu k tem šmarnicam je Terčelj zapisal naslednje posvetilo:

Šmarnice, ki jih je nabral nebeški Materi v čast in dobri zemski materi v spomin. Filip Terčelj

Šmarnice sledijo enotni zasnovi, ki pričinja z uvodnim razmišljanjem, vedno podkrepjeno s konkretnim zgledom iz vsakdanjega življenja, po zaključni misli pa sledi molitev. Obravnavana tematika iz marijanske perspektive osvetljuje celotno pot človeškega življenja od krstnega dne preko prvih korakov, mladostnih razpotij in varljivih luči sveta ter poteptanega cvetja ob satanovih pesmih kletvin; posebej poudarjajo karitativno noto usmiljenega Samarijana ter družinsko življenje v temnih in jasnih dneh, tako iz vloge očeta, matere in pod zgledom Svete družine. Govori tudi o Božjih služabnikih in evharistični tematiki, Gospodovem dnevu in v zaključku preko motiva žalostne matere, bolezn, starosti in poslednjih trenutkov izzveni v domovino

večnega maja.

Etični vidik v Terčeljevih šmarnicah je videti v poudarkih na družini in starševstvu (materinstvu in očetovstvu), veri, vztrajnosti (stanovitnosti) v dobrem, posebej opozarja na čistost in nedolžnost kot nasprotje greha, povezano tudi s spodobnim govorjenjem (brez kletvin, ki jih Terčelj primerja satanovi pesmi). V karitativnem smislu na primeru usmiljenega Samarijana izpostavi dejansko praktično ljubezen. Govori tudi o prijateljstvu in tovarištvu, ki se pričenja oblikovati že v družini in se posledično odraža v narodu. V družinskem življenju poudari skromnost; delo poveže z molitvijo, ki prinaša s seboj tudi mir. Prav tako omeni pomen prave (večne, nebeške) perspektive, ne le zemeljske. Poudarja pomen starševskega zgleda v resnicoljubni pristnosti in življenjski prepričljivosti. Prav tako izpostavlja pomen skupnosti: družine, Cerkve, naroda... Na praznik vnebohoda opozori na upanje, resnico in srečo v nebesih. Osredotoči se tudi na duhovne poklice in ponižnost Boga v evharistiji, ki vabi človeka k posnemanju v svojem življenju; s tem je povezan pomen svete maše, ki uči ponižnosti, pokorščine in potrpežljivosti; izrecno izpostavi pomen nedelje kot Gospodovega dne, najbolj primerne za telesna in duhovna dela usmiljenja. Spregovori tudi o zdravju, kar znajo ceniti le bolniki, in ob katerih lahko pokažemo svojo karitativno ljubezen in usmiljenje z dobrimi deli, hkrati je tu pomembna potrpežljivost, s katero nabiramo zaklade za večno življenje. V zaključku opiše tudi pomen starosti in mirne zadnje ure v Božjem in Marijinem varstvu. Zaključi pa s poudarkom na zmernosti oz. ravnotežju med veseljem in resnobnostjo življenja, kar edino vodi tudi k resnicoljubnemu pogledu na življenje; primerljiva vzporednica je v stalnem odločanju med (minljivim) svetom in (večnim) Bogom. Pretresljivo Terčelj poudari upanje v večno življenje kot edino resnično dobroto sedanjega življenja.

Naše kratko življenje je kratka, težavna in nevarna vožnja po morju. Dostikrat je to morje vihamo... Taki so življenjski viharji, skušnjave in boji. Kdor si ne preskrbi dobrega krmarja, zvestega vodnika, bo utonil v valovih strasti, opešal v vrtincih nezgod in nikdar ne bo dosegel srečnega pristanišča v večnosti... Mati, ki nam je prižgala najsvetlejšo Luč, naj bo tudi voditeljica in morska zvezda na potu našega življenja (Terčelj 1928, 9).

Zlobni svet pa ne sovraži samo luči vere, temveč skuša oskruniti predvsem sveto oblačilo krstne nedolžnosti. Nešteto zank je nastavljal satan. Po plesih, skrivnih sestankih, nesposobni modi grozi krstni nedolžnosti (13).

Na vse strani nas vabi svet. Ponuja nam čast, da bi nas zapeljal s prave poti. Če mu sledimo, z žalostjo opazimo, da nas je varal. Čast je bila le dim, ki se je razkadil ob prvem vetru. Pa spet stopi pred nas svet in nam ponuja denar. Veliko jih je zlasti v naših dneh, ki sledijo mamoni in zgrešijo pravo stezo... In zopet stopi zlobni svet pred človeka, ki je na razpotju, in mu govori: "Glej, vse strasti ti dam, če predme padeš in me moliš!" Nešteti so, ki radi uživanja zapustijo pravo pot (17).

Kdor se popolnoma podvrže sveti volji božji, ta bo pod božjim varstvom srečno prepotoval svojo življenjsko pot in dosegel svoj namen. Sveta nebeška Mati pa naj nam izprosi, da bi nihče izmed nas, ki jo ta mesec častimo, ne zgrešil tega svojega življenjskega namena (20).

Največje veselje pa tudi najbridkejšo žalost imajo starši z otroci. Kolike skrbi povzročajo zlasti materam njihovi mali... Koliko tihih prošenj za svoje ljubljence pošiljajo veme matere k tej sveti nebeški Materi! (22).

Kako skrbijo v moderni dobi matere dan za dnem, da bi imele lepe in zdrave otroke. Žalibog, da nekatere popolnoma pozabijo, da je njih glavna dolžnost skrbeti za to, da bodo otroške duše čednostne in nedolžne. Koliko napačne vzgoje je v družinah! Zakaj neki? Zato, ker imajo matere svoje otročiče za igračo, ne pa za stvar božjo, od katere bodo nekoč dajale odgovor. Otrok je častljivo bi tje, ki je svetišče svetega Duha. To svetišče čuvati, ohranjati in lepšati, je v prvi vrsti častna dolžnost, pa tudi sveto opravilo staršev in vzgojiteljev (24).

Pregovor pravi: Po toči je prepozno zvoniti. Da, prepozno je, če odlašaj z vzgojo otrokovo. Solz, ki jih starši pretakajo za izgubljenimi otroci, so večkrat sami krivi. Rade volje priznamo, da je prava vzgoja nekaj težkega. Zato bodo matere zastonj svojo deco samo z naravnimi sredstvi vzgajale. Krščanska mati se mora zatekati po pomoč za dobro vzgojo h Kristusu in njegovi Materi... Kako prav bi bilo, ko bi tudi v današnjih dneh, ko zlobni svet tako strašno preganja vero in nedolžnost, nesle matere svoje otroke pred Marijin oltar. Tiha molitev materina predere oblake. Kako rada bo nebeška Mati blagosloвила in priporočila prošnje zemskih mater, ki skrbno vzgajajo in molijo za svoje otroke (26).

Bog ve, koliko ljudi je nezadovoljnih in večina ravno zato, ker si niso izbrali stanu, v katerega jih je Gospod vabil. Kdor ne zadene volje božje, ta zgreši pravo življenjsko pot... Predvsem je dolžnost onih, ki so na razpotju, da ugotovijo, ali bo stan, v katerega nameravajo stopiti, vodil njihovo življenje po poti, ki pelje k Bogu... Ne denar ne čast ne smeh radost in slast – temveč to je za kristjana ob volitvi stanu vprašanje vseh vprašanj: kje bo z večjo gotovostjo mogel ostati zvest svojemu Bogu (29).

Treba je lotiti se dela, da resno in vztrajno dan za dnem trgaš niti in vezi, ki te uklepajo v greh. Pravim pa: ne le lotiti se moraš, temveč vztrajno nadaljevati boj, da boš polagoma z dobro navado premagal slabo (34).

Tako močvirje, predragi častivci Marijini, je današnji svet. Od daleč se zdi človeku kot široka vrtna greda, polna cvetic in prijaznih luči. V resnici pa je blatno jezero, ki pogoltno vsakega, kdor verjame zapeljivi svetlobi. Ena izmed najbolj varljivih luči, s katerimi svet goljufa in zavaja ljudi, je – nevera... Najlepši zgled globoke vere nam je dala sveta nebeška mati. Ko jo je Elizabeta blagrovala, je ni hvalila radi ponižnosti, tudi ne radi čistosti. "Blagor ti, ker si verovala," tako jo je povelicevala (40).

Pred oči jim postavijo nečistost. Sladki nagovori jih vlečejo k grehu. Brezsmiselno žro usodni greh. Vest kriči in peče – a naslada vleče. Tako hlastajo nesrečna bitja po smrtonosnem grehu in umirajo v svojih dušah. Oni, ki so jih zapeljali, se smejejo ubogim žrtvam... Menili so, da srkajo med, pa so srebali strup. In tako živi umirajo in hodijo okrog z razdejanimi dušami in oskrunjenimi telesi (45).

Najbolj se studi človeku sin, ki kolne mater, katera mu je dala življenje, prebdela dolge noči ob njegovi zibelki, s celim srcem spremljala njegovo življenjsko pot in sama sebi od ust pritrgovala, da le sin ni trpel pomanjkanja. Kar velja za zemske matere, velja še posebno za božjo Mater. Sina nam je dala, s sveto Njegovo krvjo smo orošeni pri svetih zakramentih, vsak naš življenjski korak spremlja – in vendar jo mnogi njeni sinovi in hčere kolnejo in psujejo (48).

Nauk ljubezni je prekvasil svet: začeli so zidati ubožnice, hiralnice, bolnišnice, sirotišnice. Nešteti usmiljeni Samarijani in Samarijanke so po zgledu Kristusovem pustili domovja in udobnost ter šli kot misijonarji in misijonarke med ubožne, zapuščene, zavržene, zabredle, kjer so celo svoje življenje posvetili dejanski ljubezni do bližnjega. Svet, ki je bil bolan na sovraštvu, je ozdravel (58).

Na potu v življenje potrebujemo tovarišev, da nas podpirajo v težavnem boju. Bog je ustvaril človeka kot člana družine. V družini človek lahko neovirano vrši svete dolžnosti, ki mu jih je dal Bog. Kakršne so družine, taka je vas, tak je tudi narod. Sreča v družini pa je odvisna od vere (61).

Največja sreča za družino je skromno življenje, ki obstoji v zadovoljnosti z malim. Preprosta šivilja pri šivalnem stroju, nepoznana dekla pri vsakdanjem delu, skromna uradnica v pisarnah, marljive delavke v tovarni – to so sile, ki lahko grade srečne družine (64).

Samo delo brez molitve je pa prazno. V družinah, kjer je molitev, je mir, kjer je mir, tam je Bog, kjer je Bog, tam ni nadlog (64).

Z nesrečami, ki jih Bog pošilja družinam, hoče, da bi se dvignilo oko očeta in matere, ki je uprto le v zemljo, proti nebu. Iz tega solznega očesa privre po dolgem času skesana molitev (68).

Glavar in hranitelj družine je oče. Zato mu je družina dolžna izkazovati spoštovanje, ljubezen in vdanost (70).

Največ ljubezni v družini pa uživa oni oče, ki si jo zna pridobiti z zgledom. Dober zgled je najlepša dota, ki jo more oče zapustiti svojim otrokom (72).

Ni je na tem svetu lepše besede, kot je beseda "Mati". Nihče drugi ne zna in te ne more ljubiti tako kot tvoja mati... Kako globok in tolažiljen je za nas vse nauk, da imamo v nebesih predobro Mater, ki nas z materinsko ljubeznijo celo naše življenje čuva. Ta dobra Mati mora biti zgled tudi vsem zemskim

materam, predvsem zgled prave materinske ljubezni v družini... S tem tihim, a ljubezni polnim delom je dala prelep zgled vsem materam. Ne s krikom, preprirom in razburjenjem, temveč z mirno, dejansko ljubeznijo naj dajejo možu in otrokom pravi mir in pravo srečo (75).

Današnji praznik (vnebohoda) navdaja vse zemske romarje, ki trudni gredo naproti cilju, z velikim upanjem in globokim veseljem. Tudi za nas pride dan, ko bo končana naša utrudljiva pot na zemlji. Nehalo bo pregnanstvo, žalost in beda, ta dan bomo zamenjali svojo začasno domačijo z večno, kjer bo Gospod obrisal solze iz naših oči in ne bo več žalovanja in trpljenja. Ta sveta resnica naj nam vedno žari pred očmi, da v življenjskem boju ne zgrešimo glavnega namena, ki je – naše zveličanje v nebesih (85).

In vendar nekje mora biti sreča, čemu nam je pa Bog vsem vlil v srce hrepenenje po njej? Da, je sreča – toda onstran groba. Nemirno je naše srce, dokler se ne odpočije v Bogu. Tam nad zvezdami je Bog pripravil brezkončno srečo vsem, ki ga ljubijo. Blagor njim, ki niso zgrešili v življenju pota, ki pelje k temu vzvišenemu cilju (87).

Bog je dal vemikom duhovnike, da so jim v tolažbo in pomoč na težki poti v večnost... Duhovniki so sejanci, sejanci in žanjci na njivi narodov (89).

... povsod se vrši povzdigovanju isti čudež: Veličastni Stvarnik se poniža v revno podobo kruha in pride prebivat med človeške otroke. Kako malo se zanj zmenijo ljudje! V mrzli zimi samuje v naših cerkvah. Le rdeče brleča večna luč trepeta pred njim in le sneg in burja trkata na mrzla cerkvena vrata... Človeško ošabnost osramočuje sveta božja ponižnost (93).

Ljudje kažejo svojo ljubezen z denarjem, darovi in z obleko – Kristus pa v krvi in trpljenju. Od svetega trenutka pri zadnji večerji se dan za dnem dvigajo sveti kelih s krvjo božjo proti nebu in prosijo zadoščenja za vse, ki z grehi žalijo Boga... Kaj je revnejšega kot naše življenje brez sadov svete daritve!... Sveta daritev je najlepša šola za krščansko življenje. Tu se učiš ponižnosti od Onega, ki skriva svoje božanstvo v tenko pšenično hostijo. Tu imaš najlepši zgled pokorščine od Onega, ki celo najmlajšega in najbolj nevrednega duhovnika sluša in na njegov klic takoj brezpogojno pride na svet. Sveta daritev je šola krotkosti... Kako jasen zgled potrpežljivosti nam je Gospod v sveti hostiji! Kolikokrat bi že lahko izginil iz svetega Kruha radi nevere in brezboštva, s katerim ga zametuje svet (98 – 101)

Med vsemi pripomočki, da si ohranimo dušno življenje, ni nobenega, ki bi duši vlival več moči, kot je zakrament svetega Rešnjega Telesa. Vsi drugi zakramenti dajejo duši toploto milosti, ta najsvetejši zakrament je pa ogenj sam, ki razsvetljuje in na vso moč ogreva in daje čimdalje več moči in bujne rasti vsemu, kar je nadnaravnega... To Telo je najboljšo zdravilo, da ostanemo čisti od smrtnih grehov... V svetem obhajilu prejmemo istega Boga, ki je izganjal hudobne duhove, istega Gospoda, ki je z besedo pomiril vihar na morju. Če je pomiril vihar na morju, kako ne bi pomiril viharjev skušnjav, ki divjajo v naših dušah? (105).

Kaj bi bile naše duše brez molitve? Podobne bi bile pomladi brez cvetja... Sveto upanje in tolažbo si jim vzel ter izkopal pred njimi temen prepad obupa... Kako malo molitve je v naših družinah! Zato pa je v njih tudi malo božjega blagoslova. In še tam, kjer molijo, molijo z ustnicami, njihovo srce je pa daleč od Boga... pri vsakem bratu kleči angel in si natančno zapisuje molitve. Nekateri angeli so pisali z zlatom, drugi s srebrom, tretji s črnilom, nekateri z vodo, ostali pa sploh niso pisali... One molitve, ki so bile napisane z zlatom, so bile molitve, prihajajoče iz srca. Molivci, katerim je angel pisal molitve s srebrom, so sicer pobožno, a vendar nepopolno molili. S črnilom je angel vpisoval molitve iz navade, z vodo pa molitve onih, ki so le z ustnicami molili. Oni, katerih angeli sploh niso zapisovali molitev, so pa prostovoljno raztreseno molili. H katerim molivcem pripadaš ti, dragi v Gospodu! (107, 109, 111).

Vsi dnevi našega življenja morajo biti darovani Bogu. Stvarnik pa si je posebej izbral en dan v tednu, ki naj bi mu bil popolnoma posvečen. Ta dan se imenuje nedelja. Ko bi ne bilo delavnikov, bi človeku pošel telesni živež, če bi pa ne bilo nedelje, bi opešala človekova duša. Že v najstarejši dobi je praznovanje nedelje obsegalo dve reči: službo božjo in počitek od težkega, hlapčevskega dela... Nedelja je najprimernejši dan za telesna in duhovna dela usmiljenja. Ta dan obiščejo verniki bolnike in pomolijo na grobih svojih dragih. Kako nebeško lep je prizor, ko pri nedeljski maši duhovnik povzdigne Boga, da vidi revščino, žalost in muke svojega ljudstva. Kako veličasten je trenutek, ko pozvoni zvonček in povabi vse, ki so trudni in obteženi, k mizi božji, naj se pokrepčajo z angelskim kruhom... Kako naj rosi božji blagoslov na naše družine, ko se pa ravno ob nedeljah dvigajo oblaki nečistosti in kletvine proti nebu! (112-115).

V življenju pridejo nad človeka najrazličnejše bridkosti in preizkušnje. Ena najvažnejših je – bolezen. Bolnik je velik trpin. Drugi trpini nemara še kako nosijo svoje trdo življenje brez ljubezni svojih soljudi, toda bolniki morejo živeti le od ljubezni drugih. Samo otroci so v tem oziru še enaki bolnikom: otroci, ki življenje začenjajo, in – bolniki, ki ga dokončavajo (121).

Da, res, bolniki so potrebni usmiljenja! Zato je naš Gospod imel ravno do njih največje usmiljenje. Niti enega ni pustil neozdravljenega, kar jih je pri njem zaprosilo pomoči. Vsem je ljubeznivo izkazoval

svoje usmiljenje: Dotaknil se je bolnega očesa, bolnega ušesa, bolnega jezika, celo na gobavce je roko položil (122).

Res je, da nebeška Gospa ne izprosi vsakomur telesnega zdravja, a izprosi jim pa dušno zdravje, ki je neprimeroma več vredno kot telesno. Koliko je bolnikov, ki jim je Marija izprosila potrpežljivost v boleznih, s katero si nabirajo zaklade za drugo življenje! (122).

Ni ga zdravila ne bogastva in ne tolažbe, kot bo ta sveta popotnica, ki jo bomo prejeli na smrtni postelji. Ko se bosta telo in duša vila v smrtni grozi, ko bo valovilo viharo morje življenja in se prelivalo v neskončni ocean, tedaj bo zraven naš Gospod, ki bo zapovedal viharju in valovom mirovati in vlil v našo dušo sveti mir (132).

Ni prav, da bi ob pogledu na cvetoči travnik mislili le na gnilobo, iz katere rastejo zorne cvetke in se zopet vanjo povračajo. Istotako pa zopet ni prav, da bi gledali okrog sebe le bujno cvetje in pri tem popolnoma pozabili, da je vzknilo to cvetje iz trohnobe. Pameten človek stori oboje: cvetoče sedanosti se veseli, obenem pa je tudi pripravljen na bodočnost, ki bo cvetje pomorila. Vsak trezno misleč človek dobro ve, da sledi jasni pomladi meglena jesen in jeseni ledena zima, ki uniči cvetje in pogrne čez bujne poljane mrzli mrtvaški prt. Kar se godi v naravi, to se ponavlja v našem življenju. Saj ni treba, da bi človeško življenje le opazovali s temnim pogledom! Le poglejmo resnici v obraz (139).

Nikdar ne slepo služimo svetu, ki nam ne bo mogel podaljšati življenja niti za sekundo, temveč bodimo zvesti Gospodu, ki ima v rokah naše življenje in našo smrt (142).

Kaj pa ima, dragi verniki, naše življenje resnično dobrega za nas razen upanja na prihodnje življenje? Odkar so bili naši prvi starši pregnani iz paradiža, je zemlja kraj trpljenja in smrti. Dan za dnem se vrstijo trud in bolezen, lakota in žeja, vročina in mraz. Bolj ko se staramo, bolj smo slabotni, nadložni, betežni. V svojih dušah nosimo nemir, strah, skrb, žalost, obup... Zlasti za poštenega kristjana, ki se ne vdaja svetu, je življenje težka borba (144).

Evhariistične šmarnice *Sveto Rešnje Telo in družina* (1935)

V teh šmarnicah Terčelj vzporeja dva največja čudeža v zgodovini človeštva in sicer Božje učlovečenje v Mariji ter Božjo prisotnost v evharistiji na Veliki četrtek. Oba čudeža imata družinsko ozadje: pri prvem čudežu se je Bog učlovečil v sveti družini, vzoru vseh krščanskih družin, pri drugem čudežu pa je Jezus v dvorani zadnje večerje združil cel svet v eno samo sveto družino Božjih otrok. Kot je Marija privolila v prvi čudež s štirimi besedami: "*Glej, dekla sem Gospodova!*", je tudi Jezus v prekipevajoči ljubezni izvršil največji čudež spremenjenja kruha in vina v svoje telo in kri s štirimi besedami: "*To je moje Telo!*" Prva Cerkev je nesebično vzorno živela svete čase prave Božje družine v moči svetega Rešnjega Telesa. Danes so se odnosi in vezi ljubezni zrahljali, ker je ne družijo več kruh Božje ljubezni; odtod mnoge današnje družinske krize, zakonske nečistosti, ljubosumje, prepiri, nezadovoljstvo, ločitve, napuh in nepokorščina. Terčelj podkrepil svoje misli z zgledom kmeta, ki se je vsak dan po napornem delu na njivi v domači cerkvi v pogovoru z Jezusom razbremenil bridkosti; prav tako navede primer blaženega Cottolenga, ki je v svojem zavodu za sirote ugotovil, da ima pri praznem ciboriju polno hišno blagajno, pri polnem ciboriju pa prazno hišno blagajno. Terčelj na tej osnovi zaključil, naj bo v družini čim več svetih obhajil in bo s tem boljši tudi njihov položaj. Tako Terčelj zaključil svoje šmarnice z vabilom, naj ob družinskih skrbeh in bridkosti pohitimo k presvetemu Rešnjemu Telesu.

Iz etičnega vidika je v tem Terčeljevem šmarničnem prispevku moč zaznati predvsem poudarek družine in skrbi za njeno vzorno življenje po zgledu nazareške svete družine, moč za tako življenje pa lahko družinski člani iščejo prav pri Svetem Rešnjem Telesu. Nenazadnje opozarja tudi na mir, ki ne prihaja od zelene, ampak od angelske mize.

Skromna nazareška delavnica je postala prvo krščansko družinsko svetišče in vzor vseh krščanskih družin. V njej je kraljevala nesebična ljubezen, zgledna pokorščina, neomadeževana čistost, prikupljiva skromnost in resno delo za vsakdanji kruh. Nič posebnega niso opazili sosedje v tej tihi, skromni družini. Tesarjev sin je bil na zunaj enak drugim. Pač so pa lahko slutili, da je po svoji notranjosti vzvišen nad vse sovrstnike. Vez ljubezni, ki je v Nazaretu tako lepo cvetela, se je v odraslem Sinu božjem razcvetela v nov čudež neskončne božje ljubezni do človeštva, ki je združila vesoljni svet v eno samo, sveto božjo družino (Terčelj 1935, 95).

Zadnja leta je zaplul po naših družinah val malosrčnosti, obupanja. S strahom zro v bodočnost in noče se jim več življenja. Odkod ta obup, to mrtvilo? Česa jim manjka? Življenja nimajo v sebi. Podobne so mladikam, odrezanim od debla, podobne so usahlim potokom, ki so odrezani od studenca življenja... Svet išče miru. Pa ga ne bo našel pri zelenih mizah, dokler ga ne bo iskal pri angelski mizi (96).

3.5.4 Uvod v molitvenik *Kam greš* (1925)

Terčelj je napisal uvod v molitvenik, ki ga je sicer zbral in uredil Virgil Šček. V uvodnih besedah pravi:

Pozdravljen, sopotnik moj! Kam greš? Morda gre tvoja pot mimo cvetk, ki danes cveto in jih jutri ni več. Znabiti pa potuješ mimo grobov, ki so danes sveže nasuti, jutri pa že s travo zarasli. Postoj, vsaj za hip postoj, in odgovori mi: Zakaj si se zaril v zemljo, kot bi bila tvoj večni dom? Za kaj si zbiraš zakladov, ki jih rja sne in molj uniči? Zakaj puščaš samotno in prazno svojo dušo ter ji braniš k Bogu, kjer je doma? Vstani in pojdi odtod, ker tukaj nimaš počivališča. Da ne zgrešiš poti, zato naj Ti bo ta knjižica. Naj ti bo kažipot na križpotju življenja, svetilnik naj Ti bo v nevarni morski vožnji, kot potni list naj Ti služi pri prehodu iz doline solz v obljubljeno deželo blaženosti. Če dospeš srečno v nebeški dom, Te prosim, da se spomniš onih, ki tavajo po krivih in nevarnih potih (Terčelj 1925, 5).

Iz navedenih Terčeljevih besed izstopa poudarek odgovornosti, tako do sebe kot do soljudi, prežeto s krščansko perspektivo večnega življenja.

3.5.5 Cerkvni molitvenik *Liber Precum* (1932)

Terčelj je zaključil sestavljanje tega molitvenika oktobra 1931, o čemer obvešča goriškega nadškofa Sedeja v odgovoru na njegovo pismo 22.10.1931 (Brecelj 1992, 25), izšel pa je šele leta 1932 po Terčeljevem policijskem pregonu. Glede na to, da je nadškof Sedej podpisal določbe o veljavi in rabi *Cerkvenega molitvenika* že 10.10.1931 (tržaški škof Fogar 3.11.1931), gre za zadnje darilo zavednega nadškofa Sedeja svojemu narodu, saj je moral začetek novembra 1931 odstopiti, konec novembra 1931 pa je že umrl; datumsko zaporedje pa kaže tudi na stopnjevani fašistični pritisk in skladno sodelovanje med Terčeljem in Sedejem v zoperstavljanju raznarodovalnim grožnjam. Molitvenik ima latinski naslov (*Liber precum*) in podnaslov (*Cultus publici*), s čimer zaščiti uporabo slovenščine "pri tihih svetih mašah in neliturgičnih pobožnostih, npr. pri litanijah, šmarnicah, misijonu, procesijah itd., se sme moliti in peti v domačem jeziku, kakor je to že od nekdaj v navadi" po besedah nadškofa Sedeja v

uvodnih določbah. Struktura molitvenika pričenja z glavnimi molitvami, nadaljuje s popoldanskim bogoslužjem (litanijami) in cerkvenimi molitvami za praznike. Sledijo razne molitve: za sveto Cerkev, za duhovnike, za vernike, v raznih nadlogah, ob raznih priložnostih. V dodatku pa so najbolj dragocene obredne molitve pri svetih zakramentih (krst, poroka) v štirih jezikih: slovenskem, italijanskem, hrvaškem in nemškem. S tem je Terčelj na nek način prehiteval čas in uvajal uporabo narodnih jezikov v bogoslužje že leta 1931, več kot 30 let pred 2. vatikanskim koncilom (1962 – 1965). Omenjena dejstva izpostavljajo Terčeljev etični poudarek na narodu in njegovi vredno(s)tni ukoreninjenosti v trdno vero, kar je možno le v domačem materinem jeziku. Za te vrednote je bil Terčelj iskreno pripravljen zastaviti vse, tudi svoje življenje!

3.5.6 Svetniški življenjepis *Marjetica* (1929)

Svetniški življenjepis je povzet po knjigi frančiškana Lekeuxa, ki je opisal življenjsko pot svoje sestre Marjetice. Gre za učiteljico, ki je živela vzorno krščansko življenje; njen brat (avtor) verjame v njeno svetništvo. Terčelj je pričel objavljati Marjetico v zadnjem letniku *Našega čolnčiča* 1929, kasneje pa je objavljala nadaljevanja v *Družini* – mesečniku za zabavo in pouk. V uvodu pravi, da ne gre za običajen življenjepis, ampak apostolsko zgodbo mladega dekleta, katerega življenje je "polno odpovedi, nesebične ljubezni, svetega idealizma in močne osebnosti." (Terčelj 1929, 22) Delo pričenja s pogovorom med bratom in sestro, ko se brat odloča za odhod v samostan, sestra pa si želi nadaljevati študij, vendar pa se zaveda svoje odgovornosti do ostarelih staršev in zato preglasi glas svojih želja in se iz dolžnosti odgovorno odloči za učiteljski poklic.

Apostolska zgodba je, v kateri nastopa mlado dekle, polno odpovedi, nesebične ljubavi, svetega idealizma in močne osebnosti. Ravno za naš materialistični čas, ko izginja nesebičnost, raste pretirano udobje in se širi kot kuga strastna prenasičenost, riše pisatelj v prelepih slikah vzor nesebičnih žrtev, ki jih je darovala v blagor ubogim preprosta učiteljica (Terčelj 1929, 22).

Šlo je za važno odločitev v njenem življenju... Zrla je v bodočnost z globokimi sanjavimi mladostnimi očmi, uverjena, da jo lepe sanje ne bodo goljufale. Kako lepo je sanjala o prihodnosti!... Hotela je postati izobrazena dama, da bi jo cenila odlična družba... Zahotelo se ji je po časti in življenju. Le en pomislek jo je vznemirjal. Najini starši so bili priletni in so živeli v skromnih razmerah... Kdo naj pomaga staršem?... In komu ne bi bilo težko, ko s strahom gleda v bodočnost!... Ti veš, kakšno veselje imam do učenja. Glej! Dobila bi pogled v drugi svet, seznanila bi se z odličnimi sošolkami, uredila bi si lahko življenje po svoji volji... Smilila se mi je... Kako naj to dekletce prenese zahtevano žrtev? Preveč je za njene mladostne rane. Tudi jaz sam sem bojeval pred tedni enak boj in prestal podobno krizo. Z božjo pomočjo sem prišel do sklepa, da ima človeško življenje le tedaj svoj pomen, ako je usmerjeno po božji volji... Zakaj ne bi tudi ona delila z menoj grenak kruh odpovedi, ki je pa edino rešilen za dušo? Čemu naj bi ona, ki ima postavo angela, služila blatu in vrednotam brez cene (23).

Je to huda žrtev, a neobhodno potrebna. Kdor hoče živeti, mora umirati!... Rad bi te videl popolno in zato ti prav priželim to mučeništvo!... On, ki je krvavel za nas na križu, ima pravico zahtevati od nas

trpljenje (24).

Naenkrat pa je dvignila pogled proti nebu, povesila oči in sklenila roke. Samo par besed je izgovorila mirno in odločno: Radi Boga in staršev se odpovedujem načrtom! Globoko me je presunil ta prizor. Naslonila je glavo na mojo ramo in se smehljala. Jaz pa sem molil k Gospodu, naj sprejme njeno sveto žrtev ter naj ji pošlje angela tolažnika in bodritelja. Naslednjega dne je bila gotova stvar, da postane Marjetica učiteljica. Nihče ni zvedel, kakšnih žrtev jo je stal ta sklep. Hodila je okrog resneje, a popolnoma mirna in vdana (24).

3.6 Prosvetno – organizacijsko in teoretično delo

3.6.1 Razprava *Cerkev v Socialni čitanki (1926)*

Terčelja je povabil k sodelovanju v *Socialni čitanki* urednik dr. Janko Kralj. Gre za zbornik družboslovnih razprav, kjer so sodelovali najbolj vidni tedanji slovenski strokovnjaki s področja krščanskega socialnega nauka. Terčelj je napisal poglavje o Cerkvi, kjer razvija naslednje ideje: uvodoma predstavi Montesquieovo zgodovinsko ugotovitev, da raste Evropa iz krščanskih korenin, čeprav današnji moderni svet to zanika (napisano že davnega leta 1926) in Cerkvi očita, da je mačehovsko popustila pred kapitalizmom. Prvotni Božji načrt pa je bil, da bi bilo vse človeštvo enotna velika družina, združena z Bogom in med seboj, kot Božje kraljestvo na zemlji v pripravi na Božje kraljestvo v nebesih. Z grehom pa se je človek uprl Stvarniku in izgubil enoten jezik, enotno vero in enotno družino. Vendar pa Stvarnik človeka ni zapustil, ampak sklenil zavezo z Abrahamom, ki pa je bila ponovno pretrgana z babilonsko sužnostjo, kjer je prerok Danijel napovedal Rešenika, ki bo vzpostavil novo Božje kraljestvo vseh rodov in ljudstev. Kristusov zgled ponižnosti v tem kraljestvu je merodajen za vse, Kristus je določil Božjemu kraljestvu na zemlji tudi obliko Cerkve, ki ima za glavo Kristusa, vernike pa za ude. Na skalo Cerkve je postavil Petra in mu izročil najvišje duhovniško, učeniško in vladarsko dostojanstvo v njej. Naloga Cerkve je učiti Kristusov nauk po vesoljnem svetu s pomočjo zakramentov in predvsem zgleda, tako v "osebnem življenju, življenju krščanske družine, naroda, v gospodarstvu, v umetnosti, v vsem javnem in zasebnem življenju." (Terčelj 1926, 108)

Najbolj odličen znak prve Cerkve je bila zapoved dejanske ljubezni do bližnjega, ker te zapovedi tedanje poganstvo ni poznalo in sužnjevi ni obravnavalo kot ljudi; vendar pa v to suženjsko socialno bedo krščanstvo ni prineslo preobrata z zunanjo revolucijo, ampak s spremembo mišljenja od znotraj. Cerkev je premostila stanovsko nasprotje med sužnji in gospodarji s poudarjanjem, da sta oba brata v Kristusu ne le pri svetih opravilih, ampak tudi v javnem in zasebnem življenju. Prva Cerkev je preko diakonov še posebej skrbela za ubožce, vdove, sirote in starčke; socialno vprašanje je reševala s prerobenjem človeških src v zavesti iste Kristusove družine. *Apostolska dela* (Apd

4,32–45) poročajo o bratski delitvi med kristjani, ne pa o komunističnem konceptu ukinitve zasebne lastnine, ampak le o prostovoljnih delih ljubezni, ki so velikodušno izravnavała razliko v bogastvu med prvimi kristjani (111).

Po obdobju preganjanja cerkveni očetje pričajo o dejanski ljubezni in socialnem udejstvovanju Cerkve: Ciprijan, Gregor Nacijanški, Janez Zlatousti, Ambrož, Avguštín, prav tako tudi cerkvene sinode (Orleans, Kalcedon) naročajo škofom in duhovnikom skrb za revne in uboge, tako je Cerkev praktično reševala pereča socialna vprašanja (112).

V srednjem veku je Cerkev reševala socialno problematiko predvsem preko samostanov, ki so skrbeli za uboge in bolne, še posebej pa izstopa zgled sv. Frančiška Asiškega z njegovo ponižnostjo, samoodpovedjo in veselo žrtvijo za bližnjega, ki je našel resnično prostost v uboštvu. Frančiškov radikalizem je bila notranja in ne zunanja revolucija, s svojim naukom je tiho od znotraj prekvasil Cerkev. Tako ostaja Frančišek vzor kristjana, ki želi vse "tvorbe in odnose socialnega življenja prešiniti z duhom Kristusovim." (114) Terčelj v nadaljevanju opiše zgodovino razvoja odnosa med posvetno in cerkveno oblastjo, ko so papeži pridobivali svetno oblast v skladu z Avguštínovim naukom *O Božji državi (De Civitate Dei)*, kjer ima državna oblast svoj pomen le pod cerkvenim okriljem v smislu poslednjega smotra v večnosti, kot so Božje zapovedi nad svetnimi. Med Cerkvijo in državo se je tako spletla tesno prepletena vez, cerkveni in državni posli so se poljubno mešali, ker so vsi temeljili na isti veri. Bolj kot je Cerkev pridobivala na oblasti, bolj je rasel njen socialni vpliv; tako je sv. Ambrož protestiral proti krivični razdelitvi posestev, oderuštva in razkošju; sv. Avguštín pa je poudarjal pravičnost, brez stanovskih privilegijev in prekomernih bremen v smislu spoštovanja človekovih temeljnih naravnih pravic (116). Zato je Cerkev v času njenega odločilnega vpliva na države izdala številne zapovedi proti oderuštva in krivičnemu obrestovanju, kar so nato uveljavile tudi državne zakonodaje v krščanskem svetu. Kasneje okoli 14. stoletja je cerkveni vpliv na države upadel; papeška svetna oblast je bila preveč mikavna, tako so se papeške tiare polastile tudi nevredne glave, posvetni duh je zajel tudi cerkvene kneze, ki so jih nastavljali cesarji in kralji po svojih političnih potrebah in ne po potrebah Cerkve. Posledica takih posvetnih razmer je bila reformacija z luteranstvom, s katero je izginil skupni temelj Cerkve in države ter postavljeno novo razmerje med Cerkvijo in državo. Iz tega časa je Cerkev potegnila dva zaključka: nadoblast države nad Cerkvijo kot v pravoslavju privede do razsula Cerkve, prav tako pa tudi nadvlada Cerkve nad državo škodi Cerkvi, ki je prav tako sestavljena iz ljudi. Tako Cerkev kot tudi država imata vsaka

svoj delokrog: obe sta popolni družbi, zaradi različnega delokroga sta medsebojno neodvisni, ker pa gre pri obeh za iste ljudi, morata sodelovati. Ne Cerkev ne država naj se ne vmešavata v stvari, ki niso v njunem delokrugu. Glede vodilnih npravstvenih načel bi morala država poslušati temeljni nauk Cerkve (116).

Cerkev si želi tako državno ureditev, da se v družbenem življenju upošteva krščanska načela. Država mora varovati temeljne naravne pravice osebnosti, avtonomijo družine, naravne pravice narodov in manjšin, ščititi življenjske interese delovnih stanov, šibkih in siromašnih. Cerkev po svoji naravi brani naravne družbene enote (družino), zahteva spoštovanje npravstvenih postav, na ta način krepi upravičeno državno oblast in hkrati varuje svobodo ter življenje družbenih enot pred državnim nasiljem (117).

Sodobne države temeljijo na splošni in popolni suverenosti države, kjer ima le država vse pravice, ki jih poljubno deli in odvzema osebi, družini, narodom in stanovom (117). Katoliški družbeni nauk zahteva svobodo in avtonomijo naravnih enot v okviru države, svobodomiselnosti pa napovedujejo kulturni boj z zahtevo, da se katoličani umaknejo iz javnega življenja v cerkve. Cerkev pa ima Kristusovo zagotovilo, da je zidana na skalo in poziva katoličane, naj s Kristusovo ljubeznijo in močjo stopijo v javno življenje ter uveljavijo krščanska načela tudi v državi (117).

Značilna lastnost Cerkve je njena vesoljnost, v kateri pa Cerkev čuva nedotakljivost narodnih posebnosti in ceni darove vsakega naroda, v skladu z binokostnim dogodkom, ko je vsak narod slišal pridigo v svojem jeziku; tako vsak narod kliče Boga za Očeta v svojem jeziku. Cerkev je lastnina vseh katoliških narodov in je kot mati v družini dolžna paziti predvsem na najmlajše in najmanjše (118). Vesoljnost Cerkve se izraža v misijonskem delu in v tem, da se od vzhoda do zahoda daruje isti Kristus, "en krst, ena vera, en kruh." (118)

Vsaka doba postavlja pred Cerkev svoj socialni izziv, tako je krščanstvo v svojem času že rešilo zapleteno suženjsko vprašanje, vzpostavilo krščanske države srednjega veka, dvignilo barbarske narode k prosveti, organiziralo stanove, branilo dostojanstvo in samostojnost družine, se uprlo samodrštvu državne oblasti. Enako je pred krščanstvo postavljen izziv kapitalizma. Cerkev se je jasno izrazila o pravicah delovnih stanov in o kapitalizmu, kjer gre za problem družbene razslojenosti na sloj delavcev brez vsega in sloj kapitalistov, ki imajo proizvodna sredstva (119). V takih izkoriščevalskih razmerah je Karl Marx izdal manifest, ki poziva proletarce vseh dežel, naj se združijo v boju proti kapitalistom in jih razlastijo. Delavsko gibanje pa se je odtujilo krščanstvu in želelo nebesa že na tem svetu. Zato je "delavski papež" Leon

XIII. izdal okrožnico *Rerum novarum* (17. 5. 1891), naj se ves katoliški svet poda v socialni boj proti škodljivim marksističnim in kapitalističnim idejam. Papež v okrožnici ugotavlja stanje nekrščanskega razmerja med posestniki in delavci, ko ima bogastvo manjšina, večina pa strada; odpad od krščanstva je za sabo potegnili tudi odpad od pravičnosti in ljubezni. Hkrati je v okrožnici poudarjeno krščansko načelo svetosti in nedotakljivosti zasebne lastnine, ki pa ga je treba upravljati po načelih pravice in ljubezni (120). Prav tako papež Leon XIII. izpostavi pomen družine, ne pa da se vzgojo otrok prepusti državi. Papež Leon XIII. je s tem vrnil čast ponižanemu in izkoriščanemu delu, ker je prav delo podlaga vsega bogastva. Temeljni nauki o pravicah in dolžnostih človeka v družbi so: družina, upravičenost zasebne lastnine, uporaba zasebne lastnine v družbeno dobro, pravičnost, krščanska ljubezen in duh vzajemnosti (120). Okrožnica je tako položila temelje za rešitev socialnega vprašanja.

Cerkev je prepričana, da vera ni le zasebna zadeva ali srčna zadeva posameznika, ampak zadeva celotne družbe. Glavno poslanstvo Cerkve je zveličanje duš, človek pa živi v družbi, kjer mora v socialnem življenju pokazati ljubezen do bližnjega; zato naj bodo odnosi v družbi urejeni po Kristusovih načelih. Družina naj bo krščanska; država naj temelji na krščanski pravičnosti; narodi, stanovi, gospodarsko življenje in vsi odnosi v družbi naj bodo prežeti s krščanskim duhom (121).

Družinsko življenje razpada, narodno življenje razkrajaja nacionalizem, gospodarsko življenje obvladuje kapitalizem; v takih razmerah se mora Cerkev upreti zmotam, ki razjedajo socialno življenje. Vsi kristjani bi morali združiti moči v vzajemnem delu za resnico in pravico; če se zdi, da je Cerkev odpovedala (npr. ker ni preprečila svetovne vojne ali prevlade brezobzirnega kapitalizma), je to v veliki meri tudi krivda mlačnih in nezavednih kristjanov (122).

V razmerah vladajočega kapitalizma pomeni zavračanje katoliškega socialnega programa v zasebnem in javnem življenju omogočanje dviga socializma in komunizma. Za zavednega katoličana ni dovolj, da vrže siromaku nekaj miloščine, ampak da se bori za človeka vredno življenje ne iz milosti in dobrote, ampak iz pravičnosti in ljubezni (122).

Dejansko se pokaže, da se resnična rešitev socialnega vprašanja odmika hkrati z odmikanjem od Kristusa in njegove Cerkve. Za človeštvo dela tisti, ki dela za to, da bo Kristus zakraljeval v zasebnem in javnem življenju; tako bo Cerkev lahko uspešno branila duše in telesa, svetost družin, samostojno življenje narodov, delovne stanove, prerodila državo in vse družbene enote. Kristusovo ljubezen in pravico, ki ju oznanja Cerkev, je treba ponesti povsod – v zasebno, politično, gospodarsko, kulturno in

socialno življenje (123).

Mnogovrstni etični vidiki prežemajo celotno Terčeljevo razmišljanje o razmerju med državo in Cerkvijo. Predvsem je poudarjena ljubezen, resnica, pravica in svoboda, tako posameznega človeka kot skupin, v katere se avtonomno združuje (družina, stan, narod), vključno z religioznim izražanjem, kar danes poznamo kot koncept varovanja človekovih pravic. Terčelj v svojem prispevku dokazuje, da Cerkev ne nasprotuje, ampak pomaga k človekovi sreči, in stalno izpostavlja pomen svobodnega izražanja Kristusovih načel ne le v zasebnem, ampak tudi javnem življenju. Posebej pretresljiv je njegov etični poudarek na narodu, ko Cerkev spoštuje in varuje majhne narode kot mati najmlajšega otroka. Prav tako izstopa etični poudarek miru, ko zagovarja reševanje socialnega vprašanja od znotraj navzven, z notranjim prerobenjem src in nato v družbo, ne pa z zunanjo nasilno socialno revolucijo. Podobno velja za izpostavljeno solidarnost med prvimi kristjani. Pri opisovanju sv. Frančiška poudari njegovo zgledno ponižnost, skromnost, odpoved in veselo žrtev za bližnjega.

Božjemu kraljestvu je (Kristus) posvetil najlepše prilike, v katerih je na preprost način pojasnil pomen, ustavo in namen kraljestva. Revnim, žalostnim in preganjanim je dal prednost in predpravo v svojem kraljestvu, bogatim, ki so pozabili na Očeta, dajalca vseh dobrin, je klical pretresljivi "Gorje!" Vsem je zaukazal: "Iščite najprej božje kraljestvo in njegovo pravičnost in vse drugo vam bo navrženo." Če pa kdo živi v obilici in si je zbral bogatijo, naj jo uporabi v to, da lajša trpljenje bližnjemu (Terčelj 1926, 107).

Nauki božji obsegajo pa neizmerno globočino resnic o Bogu, človeku, večnosti, o odnosih človeka do drugih ljudi, do družabnih skupin, do družine, stanu, naroda... Kristusov nauk je vesoljen, ker zajema vse odnose do stvari, do soljudi, do Boga (108).

Predvsem hoče svet zgleda. "Po njih sadu jih boste spoznali." Zato je dolžnost Cerkve, da z zgledom kaže vernikom, kako se nauk Gospodov uresniči v življenju – ne samo v skritem osebnem življenju, ampak tudi v življenju krščanske družine, naroda, v gospodarstvu, v umetnosti, v vsem javnem in zasebnem življenju (108).

Nemodro in nevarno bi bilo, ko bi prva Cerkev začela z zunanjo revolucijo, ki bi jo v bliščečih javnih govorih netili apostoli. Preosnovalno delo se je začelo v mišljenju in notranjosti. Delu je vrnilo krščanstvo čast, oznanjalo je vsesplošno dolžnost dela in v duše je zasadilo ono pravo razpoloženje bratstva, ki se je nujno pokazalo tudi na zunaj. Šele tedaj, ko je bila širša družba prevzeta pravega duha Kristusovega, je mogla Cerkev brez socialne revolucije ovreči popolnoma pagansko naziranje in vmiti človeku čast in dostojanstvo (109).

Tako je prva Cerkev rešila socialno vprašanje s tem, da je predvsem prerodila človeška srca in s tem prerobenjem vzbudila v njih zavest, da so vsi člani iste družine, koje glava je Kristus (110).

Prvi kristjani so z darovi vršili prostovoljno delo ljubezni, ne da bi odrekli komurkoli pravico do zasebne posesti. Ljubezen je bila, ki je hotela izravnati razliko v posesti na podlagi velikodušnosti in svobodne volje. Radi Boga so se odrekli bogatejši kristjani imetju in nič čudnega, če vsled te junaške ljubezni "ni bilo reveža med njimi." (111)

Pomen asiškega ubožca obstaja zlasti v tem, da je zanesel v Cerkev svetega ognja ponižnosti, samoodpovedi in vesele žrtve za bližnjega. Celo naš čas, ki je ves vtopljen v materialno uživanje, čuti neko domotožje po oni dobi, ko je živel svetnik, katerega je svet nazival norca, pa ga spoznal kot junaka in prenovljevalca človeške družbe. Frančišek je s svojo skromnostjo in odpovedjo najlepše rešil uganko socialnega življenja s tem, da je svoje življenje daroval drugim in ga ravno radi te daritve spet našel... . Prostost je našel v ubožtvu. Svetnik je v testamentu poudaril in očistil svetost dela. Njegov dosledni

zglede je bil žareči plamen, v katerem so se očistili marsikateri cerkveni knezi. Bil bi pa lahko netivo za revolucijo med reveži in zatiranimi stanovi. Toda narodi 13. stoletja so sprejeli Frančiškov radikalizem kot notranjo, ne pa zunanjo revolucijo in njegov nauk je na tistem prekvasil Cerkev... Veliki vitez uboštvu je pa tudi vzor kristjana, ki hoče vse tvorbe in odnose socialnega življenja prešiniti z duhom Kristusovim (114).

Se je spleta med Cerkvijo in državo najtesnejša vez. Cerkev je opravljala marsikaj takega, kar smatramo danes za državno področje, obratno pa je tudi država sodelovala na cerkvenem polju, kjer je strogo kaznovala zločine zoper Cerkev: kakor praznoverje, kršitev posta, skrunjenje nedelj itd. Cerkev je bila velikansko poslopje, ki je čuvalo državo. Temelj je bil obema isti: enotna vera. Njena streha je tvorila obok nad državami, njena kupola – papeštvo je presegala vse državne stolpiče. Cerkev je bila višek vse oblasti na zemlji, kar je bilo radi enotnega in živega krščanskega prepričanja čisto naravno. Kralje je imelo krščansko ljudstvo za upravitelje oblasti, ki je od Boga. Bili so pred Bogom dolžni vestno in nepristransko vladati... Čimbolj je Cerkev pridobivala na oblasti, tembolj je rasel njen socialni vpliv (115).

Cerkev se ne more vmešavati v stvari, ki spadajo v izključno področje države, obratno se pa tudi država ne sme vmešavati v delokrog Cerkve, temveč je dolžna že iz ozirov Cerkev prijateljsko podpirati v njenih stremljenjih. Toda glede vodilnih npravstvenih načel bi morala država biti vedno podložna temeljnemu nauku Cerkve. Cerkev stremi za tem, da bodi država tako urejena in vodena, da se v njej razvija družabno življenje po krščanskih načelih. Predvsem mora država varovati temeljne naravne pravice osebnosti, avtonomijo družine, naravne pravice narodov in manjšin; ščititi mora življenjske interese delovnih stanov, šibkih in siromašnih. Cerkev je v razmerju do države naravna in dosledna branilka naravnih družabnih edinic... Tako hoče Cerkev krepiti na eni strani opravičeno oblast držav, na drugi pa varje tudi svobodo in življenje samostojnih družabnih edinic pred vničenjem po državi (117).

Boj proti Cerkvi naj le vzdrami katoličane, da prešinjeni Kristusove ljubezni in moči stopijo v javno življenje in uveljavijo krščanska načela tudi v državi (117).

Vse narode objema Cerkev v materinskem naročju in ne pozna razločka med gospodujočimi in služočimi. In vendar v kljub vesoljnosti čuva Cerkev nedotakljivost narodnih posebnosti in visoko ceni darovitost in pravice vsakega, še tako malega naroda. Dogodek na Binkoštni praznik, ko je vsakdo slišal pridigovati v svojem jeziku, se obnavlja dan za dnem v katoliški Cerkvi. Stotine narodnih jezikov živi na svetu in vsak jezik kliče Boga "Oče naš" ter izpoveduje isto "Vero"... Nacionalizem, ki si osvaja pravico nad nebrzdanim zatiranjem drugih, manjših narodov, je paganski in bije v obraz vesoljnosti Cerkve. Cerkev ne pripada enemu narodu, eni družbi, temveč je lastnina vseh katoliških narodov. Kakor je mati v družini dolžna že po naravi z večjo skrbjo gojiti in čuvati najmlajše, ker so njene pomoči najbolj potrebni, tako čuti tudi Cerkev dolžnost, da čuva zlasti nad pravicami malih narodov, ki so njenega skrbstva najbolj potrebni. Cerkev pozna "en krst", "eno vero" in "en kruh", ki ga uživajo vsi pri sveti daritvi, pri kateri se za vse enako daruje isti Kristus od solnčnega vzhoda do zahoda. Okrog oltarja je pripravljen prostor vsem in pred tabernakljem ni razlike, ne stanovske in ne narodne (118).

Cerkev je večna luč na gori. Narodi in rodovi se pomikajo skozi stoletja in vsem lije iz te luči razsvetljenje in krepičilo. Vsaka doba prinaša nova vprašanja in na vse nudi krščanstvo jasen odgovor in rešitev (118).

... ni več krščanskega razmerja med posestniki in delavci; denar je nakopičen le v maloštevilnih rokah, dočim velika množica strada in ubožava. Kaj je vzrok tem usodnim spremembam? Leon jasno pove, da je odpad od krščanstva povzročil odpad od pravičnosti in ljubezni... Oznanjali so prostost – in pod to mamljivo besedo so zvodili delavstvo v pravo sužnost, kjer ga tlači oderuštvo. Proti socializmu je papež Leon poudaril tole krščansko načelo: Zasebno imetje je sveto in nedotakljivo. Vendar mora človek, ki ima imetje, vedeti, da ga ne sme rabiti, porabiti ali zlorabiti po svoji volji; on je samo upravitelj podeljenega mu posestva in dolžan je, da ga upravlja po dveh načelih: pravice in ljubezni. Z vsjo odločnostjo se postavi papež v omenjeni okrožnici za krščanske družine... Delu, ki ga je liberalizem ponižal, je papež vrnil čast. Delo, ne premoženje, bodi podlaga za odmero gospodarskih pravic (120).

Cerkev je v celi svoji zgodovini bila mogočno središče, iz katerega je žarela resnica in življenjska moč ne samo v srca posameznih ljudi, ampak tudi v socialno življenje družb. Zakaj vera ni zasebna zadeva, in le srčna zadeva posameznika, ampak je zadeva celotne družbe... Zato je Cerkev vedno težila za tem, da se družabni odnosi in družabna telesa človeštva uredi po Kristusovih načelih. Družina bodi krščanska, država naj sloni na temeljih krščanske pravičnosti, narodi, stanovi, gospodarsko življenje in vsi drugi družabni odnosi naj se snujejo in razvijajo v krščanskem duhu... Cerkev dan za dnem preraja in očiščuje tisočera srca in tako posredno urejuje socialno življenje... Če Cerkev ni mogla vselej

uveljaviti svoje moči in resnice v svetu, je to krivda mlačnih, nezavednih kristjanov, ki so v odločilnem trenutku odpovedali (122).

Ker je zasebno in javno življenje zavrglo katoliški socialni program, je zavladal socializem in vstaja komunizem. V tem boju proti kapitalizmu ni dovolj, da vržejo katoličani siromaku nekoliko miloščine v naročje, ne, ampak zavedati se morajo, da so v prvi vrsti poklicani stremeti za tem, da bodo vsakemu človeku priborili človeka vredno življenje, da so torej dolžni ne iz milosti in dobrote, ampak iz pravičnosti in ljubezni skrbeti, da se socialni red preosnuje. Eno je gotovo! Čimbolj se ljudstva oddaljujejo od Kristusa, ki je pot, resnica in življenje, in čimbolj zapuščajo Cerkev, ki kaže to pot, oznanjuje resnico in deli kruh življenja – tem bolj se oddaljuje pravi rešitvi socialnega vprašanja (122).

Pogled v bodočnost je jasen in svetel le za onega, ki ga razsvetljuje Solnce ljubezni in pravice in skuša Njegove žarke, ki izžarevajo iz Cerkve, zanesti vsepovsod – v zasebno, politično, gospodarsko, kulturno in socialno življenje (123).

3.6.2 Brošura za prosvetne tekme Zrna (1927)

Brošura ima prosvetno – organizacijsko ozadje, namenjena je požitvi društvenega življenja s pomočjo prosvetnih tekem. Ima tri dele: načelno – vzgojni del, prosvetni del in organizacijski del.

V načelno – vzgojnem delu Terčelj izzove z vprašanjem o vzrokih, za kaj postati član krščanskega društva. V nadaljevanju sistematično razvije osem razlogov v osmih poglavjih:

- krščansko društvo izrecno izpoveduje vero v Boga, kar Terčelj izpelje kot doto vsega človeštva; kljub različnosti v izobrazbi, življenju, nravnih nazorih in usodi obstaja soglasje o bivanju višjega bitja. Kot izobražene brezverce, ki se pa tik pred smrtjo vrnejo k Bogu, navaja filozofa Montesquieja, zoologa Buffona in matematika Laplaca. Po drugi strani Terčelj navaja mnoge znanstvenike, ki so se ponižno vpraševali o smislu življenja: fizika Ampera, biologa Pasteurja, fizika Volto, ruskega misleca Solovjeva in slovenskega strokovnjaka za mednarodno pravo Ivana Žolgerja.
- Božje bivanje dokazuje narava in naša vest (življenje rastlinstva, živalstva, smotrnost v celoti), iz česar Terčelj izpelje dokaz za Boga: smotrne uredbe na svetu lahko povzroči le umno bitje, ki je lahko le svet sam ali pa kako drugo bitje izven sveta, to bitje je Bog. Človek nosi v lastni duši pričevanje, da je Bog, ker ima nad seboj nravni zakon ali nravno postavo, ki jo lahko človek sicer krši, zaničuje ali sovraži, ne more pa je uničiti. Nravne postave ne ustvarja niti snov niti človekova duševna zmožnost, torej gre za Božjo voljo, katere izpolnjevanje vodi k miru, sreči in zadovoljstvu; nasprotovanje Božji volji pa se bridko maščuje.
- živeti je treba v Bogu in za Boga tako, da človek sledi glavni Kristusovi zapovedi ljubezni in ohrani v sebi prvotno (krstno) Božjo podobo v svoji duši; Terčelj postavlja za zgled svetnike, ki so "vztrajno in žilavo ostrili silo razuma, moč volje in plemenitost srca." (Terčelj 1927, 20)

- vodilna misel krščanskega življenja – zapoved ljubezni – zahteva zvesto priznavanje enega samega resničnega Boga in izogibanje vdajanja drugim malim posvetnim bogovom (poželenju oči – denar ali poželenju mesa – nečistost), kar vodi tudi k edini pravi svobodi. Terčelj dokazuje, da je Božja npravna postava temelj vseh vzorov (zgledov): spoštovanje do sebe, ljubezen do bližnjega, služba domovini, medsebojno spoštovanje moža in žene: "Oseba in družina, poedinec in družba, pravica in ljubezen, ti in vsi drugi vzori morejo uspevati v vzajemnem soglasju le dotlej, dokler jim božja npravna postava meri dolžnosti in pravice... Zato je le v zvezi z Bogom mogoča harmonična kultura osebe, naroda in človeštva; kultura brez Boga pa ne daje nobenega jamstva, da se ne sprevrže v pogubo." (25) Tako je "Bog trdnjava vseh vzorov: Bog je jamstvo prave svobode; v Bogu je ključ do prave značajnosti in trdne zvestobe, ki prestane vse viharje in preizkušnje življenja." (25)
- ljubezen do bližnjega dokazuje napačnost očitka, da kristjani sovražijo svet, veselje in življenje sploh; pravi kristjan ljubi svet in bližnjega tako, da želi svet urediti na način, ki bo res odsvit Božje ljubezni, modrosti in pravice (26). Kristusova zapoved ljubezni do bližnjega zahteva, da se bolne socialne razmere uredijo, ker to zahteva Božja zapoved, ljubezen in pravičnost, da postane človek brat človeku. Terčelj opozarja na neprepričljivost kristjanov, ki imajo vero in ljubezen do Boga le na ustih, ne pa v srcu; tako postane vera zunanja in ne notranja, da bi lahko zmagovala tudi v praktičnem vsakdanjem življenju. Razočaran je nad kristjani, ki topo vdano in brezbrizno prenašajo nezdrave socialne razmere v družini, med spoloma, med narodi in državami. Prepričan je, da bi živo in pravo razmerje do Boga nujno privedlo tudi do zdravih socialnih razmer (27): "zdrave socialne razmere so bile vedno znak resnega, globokega in živega krščanskega življenja." Predvsem pričakuje Terčelj od kristjanov v *Prosvetni zvezi* izpolnjevanje treh socialnih dolžnosti: zdravo krščansko družino, spoštljiv odnos med fantom in dekletom ter ljubezen do naroda, kar v nadaljevanju podrobneje predstavi.
- *zdrava krščanska družina* je temelj zdrave človeške družbe, zato tudi pomembna socialna in narodna dolžnost slovenskega fanta in dekleta, da si privzgojita nujne lastnosti spoštovanja in medsebojne ljubezni.
- *fant in dekle* s svojim življenjem pred zakonom postavljata temelje prihodnjega družinskega življenja; nemoralno in nečisto predzakonsko življenje v svobodni ljubezni izpodkopava zdrave temelje družini, narodu in človeški družbi (29).
- *ljubezen do naroda* ni ljubezen v besedi in na jeziku, ampak je treba ljubiti svoj narod z dobrimi deli in značajnim krščanskim življenjem. Terčelj ponudi kot zgled

ljubezni do naroda Slomška, Mahniča in Kreka. Tako se lahko ljubezen do Boga izpričuje tudi z ljubeznijo do naroda tako, da se dela v katoliških ljudskih organizacijah, širi dober katoliški tisk in dobro slovensko knjigo ter pomaga bližnjemu v težavah (32).

V prosvetnem delu Terčelj predstavi najpomembnejše slovenske pesnike in krščanske kulturne delavce:

- pesniki: Franc Prešeren, Anton Martin Slomšek, Simon Gregorčič; pri vseh treh je poudaril predvsem vrednoto naroda. Pri Slomšku poudari tudi njegovo vzgojno delo, pri Gregorčiču pa "pesem slovenskega naroda, pesem trpljenja in upanja in ko je odmev te pesmi šel med Slovence, so se zganila srca in se trdneje oklenila svoje rodne grude." (42) S tem je vžigal v Slovencih tudi narodni ponos.
- krščanski kulturni delavci: Anton Mahnič, Janez Evangelist Krek. Pri predstavitvi Mahniča je izpostavil njegovo vrednoto katoliške vzgoje mladih, ki bodo vodili narod v prihodnost, zato je ustanovil glasilo *Rimski katolik*, poleg tega je začel z organizacijo katoliških shodov kot smernicami vsega socialnega, političnega in prosvetnega delovanja med Slovenci. Terčelj poudari Mahničevi vrednoti naroda in vere; tudi ljubezen raste iz vere. Zelo izpostavi tudi vrednoto gotovosti in resnice, ker je omahovanje med krščanstvom in svobodomiselstvom pogubno: "poleg svoje narodnosti imamo še nekaj višjega: in to so naša verska načela." (51) Janez Evangelist Krek ima v Terčeljevi predstavitvi izpostavljeno vrednoto naroda, ko je pospeševal združništvo; ustanavljal hranilnice; organiziral delavstvo, kmete, mladino in dijaštvo v prosvetne, politične, mladinske, delavske in gospodarske organizacije; prosvetna društva je združil v *Slovensko krščansko socialno zvezo*, v njej je nastala mladinska organizacija *Orel*.

V organizacijskem delu pa se razgovori o pogojih za pravo društveno življenje, kako naj bo društvo članom vrednota kot družina, kjer se deli veselje in sočustvovanje, občestvenost je vidna tudi v tem, ko nosi posledice dobrih ali slabih dejanj posameznika celotno društvo. Društveno življenje bo ostalo delovno in živo, če bo prirejalo društvene večere, fantovske večere in dekliške večere. Društveni večeri naj bodo redni in vsebujejo pesmi, deklamacije, branje *Našega čolniča* ter primeren nagovor glede na čas, razpoloženje in razmere. Terčelj priporoča, da se k društvenim večerom pritegne tudi mlajše in tako utrjuje zavest skupnosti, vzajemnosti in edinosti. Na rednih fantovskih večerih naj se goji družabnost med člani, utrjuje prijateljstvo in pogloblja izobrazbo. Terčelj svetuje, naj fantovske večere vodijo različni člani, ker s tem pridobivajo sposobnost nastopanja, prav tako naj se redno vodi tudi zapisnik.

Podobno velja za redne dekliške večere, ki naj gojijo družabnost med članicami ter poglobljajo njihovo versko, narodno, strokovno in splošno izobrazbo (58). Versko življenje v društvu je pomembno zato, ker ima društvo poleg izobraževalnega namena tudi namen utrjevanja verske zavesti svojih članov, ki naj s svojim zgledom ne dajejo pohujšanja, poleg tega naj ima vsako društvo svojega zavetnika (patrona) in naj njegov god slovesno praznuje z dopoldansko mašo za žive in mrtve društvene člane, popoldne pa s slovesno prireditvijo. Prav tako naj se društva udeležujejo procesij in verskih manifestacij, v vseh verskih zadevah naj bodo usklajena z domačim duhovnikom. Razmerje med društvu in državno oblastjo naj bo v duhu miru ter zvestobe. Društveni prostori naj bodo lepo urejeni, prezračeni, pometeni in okrašeni.

Na koncu brošure so navedena vprašanja za tekme članic s priporočili za knjigo *Prosvetne tekme in Kadar rože cveto*, prav tako so predstavljena navodila za izvedbo društvenih tekem, nato okrožnih tekem in končno zvezne tekme v Gorici (68).

Terčelj v tem svojem delu v etičnem smislu izpostavi predvsem ljubezen, vero, narod in družino kot skupnost – občestvenost in prijateljstvo, redoljubnost, spoštovanje, znanje (izobrazbo). Nenazadnje izpostavi na koncu tudi varčnost, naj si dekleta – članice društva med seboj izposojajo knjige in tako prihranijo na stroških.

Vera v božanstvo je dota vsega človeštva. Vkljub različnosti življenja, izobrazbe, нравnih nazorov in usode se narodi vse zemlje strinjajo v eni misli: BIVA VIŠJE BITJE, ki ga moramo častiti... So pa posamezni brezverci, ki se trudijo, da bi se odtegnili veri v Boga. Tako stanje je posledica enostranske, površne izobrazbe ali pa strastem vdanega življenja (Terčelj 1927, 7).

Toda najodličnejši učenjaki so bili vselej bogoverni. Mnogi so smatrali razmišljanje o Bogu za najvažnejše delo. Celó življenje so mnogi veleumi posvečali vprašanjem: odkod sem in kaj sem? Čemu živim in kaj mi je cilj? Ali je Bog in kakšno mu je bitje? Največji učenjaki so se Bogu v vsej ponižnosti klanjali ter mu z delom in dobrim življenjem zvesto služili... Zakaj vsa stara vseučilišča Evrope je katoliška Cerkev ustanovila ter jih v razvoju čuječe podpirala in negovala (10).

V svesti, da mu je napačna učenost zrušila življenjsko srečo, bridko toži (Prešeren) po izgubljenih vzorih, ki bi jih bil našel v varstvu domače cerkve: "In mirno plavala bi moja barka, pred ognjem dom, pred točo mi pšenico – bi bližnji sosed varoval – svet'Marka". Jedro vsega svojega izkustva podaje pesnik Prešeren v besedah... "Da srečen je le ta, ki z Bogomilo up sreče onstran groba v srcu hrani." (12)

Človek nosi v lastni duši pričevanje, da je Bog: za Boga mu pričuje vest. Človek ima namreč nad seboj нравni zakon ali нравno postavo, kateri se ne more odtegniti. Vest mu namreč razodeva, da je med нравno dobrim in нравno zlim dejanjem, med krepostjo in zlostjo razlika, ter mu nalaga brezpogojno dolžnost, vršiti нравno krepost, a se varovati нравne zlosti. Vest je sicer različna pri raznih ljudeh in celo pri istem človeku v raznih dobah, toda le v sodbi, kakšna dejanja so нравno dobra ali kakšna нравno zla. A stalna je postava нравnosti, da je treba to delati, kar je dobro, in da je treba tisto opuščati, kar je zlo. Z vzgojo in kulturnimi vplivi se da ona sodba spremeniti, postava нравnosti se ne more izbrisati z nobeno silo... Um in volja se baš po нравni postavi zavedata, da sta odvisna od višjega reda, ki ga ne moreta menjati, ampak se mu morata brezpogojno ukloniti. Zakaj нравno postavo lahko kršimo, zaničujemo, sovražimo – a uničiti je ne moremo... Nравna postava – je božja volja. Ali nisi spoznal že na sebi in na drugih, kako bridko se vse maščuje, kar si storil v nasprotju z božjo voljo? Ali pa nisi tudi nasprotno izkusil, kako si bil miren, srečen in zadovoljen, ko si spolnil voljo božjo v misli, v besedi, v dejanju (17).

Slovenski fant mora vedeti, da je katolicizem vera močnih in junaških značajev... Kaj je bilo lepšega na svetu ko svetniki božji, možje in žene železne volje, polni ljubezni in duha nesebičnega žrtvovanja za

revne in potrebne v človeški družbi. Treba je vztrajno in žilavo ostriti silo razuma, moč volje in plemenitost srca. Katoličani premalo poznamo življenjsko in kulturno moč katolicizma, zato smo tako slabi kristjani in tako malo ponosni na božji nauk. Katoličani bodo morali vedno bolj spoznavati in živeti polnost božje resnice in vsak posameznik bo moral bolj in bolj podoben postajati Bogu v svojih dejanjih, mislih in željah... Prosvetna zveza kliče slovenskega moža in slovensko ženo, slovenskega fanta in slovensko dekle, naj hodijo neustrašeno svojo pot v izpolnjevanju svoje osebnosti ob živem studentu božje milosti, v tesnem objemu Cerkve, v duhu molitve in v milosti, ki nam jih je Kristus založil v svojih svetih zakramentih (20).

Zmaga nad hudim, fizičnim in moralnim, je mogoča le z Bogom: tako, da Boga iščemo ter se z njim družimo. Iz njega je milost in mir (20).

... kako se Bog javlja razumu iz sveta in iz vesti. Noben človek se torej ne sme vdajati drugim bogovom, če hoče izvršiti svojo dolžnost do edinega Boga Gospoda, dolžnost vere, molitve in ljubezni. Kristjani smo. V "Prosvetni zvezi" smo, ki ima namen širiti in poglobljati kulturo slovenskega ljudstva v luči krščanskih idej in načel. Svobodno smo se odločili za Boga in njegovo resnico – značajnost od nas zahteva, da ostanemo vedno in povsod zvesti svojemu Bogu (21).

Temelj pravi svobodi je Bog in resnična svoboda je samo svoboda otrok božjih. Le eden je Bog in Gospod; temu Edinemu služiti je pravica in svoboda. "Kdor nima Boga za svojega Gospoda, ima veliko gospodov." (23)

A slovenski narod je v svojem jedru in po veliki večini globoko veren in vdan Bogu, svojemu Gospodu. Zato brezversko slovensko razumništvo vsak dan doživlja spoznanje, da je izločeno iz naroda ter mu je odtujeno. Narod ga ne razume in ono ne razume naroda... Slovenski narod pa je ostal zvest samemu sebi, ker je ostal v svojem jedru zvest svojemu Bogu (22).

Življenje nas uči to resnico: živimo v stalni nevarnosti, da zavladajo našemu srcu razni maliki: morda prav podli: poželenje oči (denar) ali poželenje mesa (nečistost); ali tudi nekaj boljši: prijateljstvo, ljubezen do žene, ljubezen do naroda in trpečega bližnjega... V kratkem času pa zavladajo v človeškem srcu in razumu ti mali bogovi popolnoma, ako je postal človek svojemu Bogu nezvest... Kdor na oltarju svojega srca ne časti več edinega živega Boga, je postal spremenljiva igrača svojih strasti in mnenja sveta (23).

Kdor pa služi Bogu nad vse, ima ne le svobodo, da v Bogu urejeno služi tudi vsem lepim in dobrim vzorom, ampak dobiva od Boga Gospoda še pomoč milosti, da ostane vzorom stanovito zvest (24).

Spoštovanje do sebe, ljubezen do bližnjega, služba domovini, vzajemno čislanje moža in žene: vsi lepi in sveti vzori najdejo zavarovan prostor v trdnjavi npravne postave, ki ima nepremakljive vklad v večnem Bogu (24).

Oseba in družina, poedinec in družba, oblast in svoboda, narod in človeštvo, pravica in ljubezen: ti in vsi drugi vzori morejo uspevati v vzajemnem soglasju le dotlej, dokler jim božja npravna postava meri dolžnosti in pravice; čim pa se hočejo od Boga osamosvojiti, se zapletejo med sabo v boj in postanejo človeštvu ali naravnosti ali v posledicah pogubni. Zato je le v zvezi z Bogom mogoča harmonična kultura osebe, naroda in človeštva; kultura brez Boga pa ne daje nobenega jamstva, da se ne sprevrže v pogubo (25).

Bog je trdnjava vseh vzorov: Bog je jamstvo prave svobode; v Bogu je ključ do prave značajnosti in trdne zvestobe, ki prestane vse viharje in preizkušnje življenja... Armada slovenskih značajev bo neporušen temelj slovenski družini in slovenskemu narodu (25).

Pravi katoličan pa ljubi svet in bližnjega in hoče svet tako urediti, da bodi res odsvit ljubezni, modrosti in pravice božje... V današnjih razmerah je postal človek – človeku volk... Kristus zahteva v svoji zapovedi od vernikov, naj storijo vse, da se bolne socialne razmere ozdravijo. Katoličani ne bodo zadostili božji zapovedi, božji ljubezni in božji pravičnosti, dokler ne bodo sveta tako uredili, da bo človek človeku v resnici brat... Vera in ljubezen do Boga je danes katoličanom preveč le na ustih in ne v srcu. Molitev in vse verske dolžnosti izvršujejo današnji katoličani malomarno: vera je postala bolj zunanja in ne več tako notranja, da bi bila zmagovita tudi v praktičnem, vsakdanjem življenju. Zato mnogi današnji katoličani prenašajo nezdrave socialne razmere v družini, v razmerju spolov, v življenju narodov in držav, s topo vdanostjo in brezbriznostjo... Pravo in živo razmerje do Boga mora nujno roditi zdrave socialne razmere. Zdrave socialne razmere so bile vedno znak resnega, globokega in živega krščanskega življenja... Svet ne pozna odličnejših borcev za socialne kreposti: za svobodo, ljubezen in pravičnost mimo katoličanov tistih dob (27).

Temelj zdravi človeški družbi je zdrava krščanska družina... Važna socialna in narodna dolžnost slovenskega fanta in slovenskega dekleta je, da bodita dobra uda družine... Velika socialna naloga naših

prosvetnih društev je, da navajajo člane in članice k pravemu krščanskemu družinskemu življenju. Skrbimo, da bo v naši slovenski družini veliko vzajemnega spoštovanja in veliko sprotno ljubezni med vsemi njenimi člani (28).

Če tožimo o propadanju pravega krščanskega družinskega življenja, je krivo predvsem to, da je življenje premnogih mladeničev in deklet pred zakonom nemoralno in nečisto. Komunizem in liberalizem, ki se navdušujeta za svobodno ljubezen, sta grobokopa mladeniške in deklinške sreče; oba izpodkopujeta tudi zdrave temelje družini, narodu in človeški družbi (29).

Član katoliškega prosvetnega društva je dolžan ljubiti svoj narod. Ljubezen katoliškega človeka do naroda pa ni ljubezen v besedi in na jeziku. Svoj narod moramo ljubiti z dobrimi deli in s pravim, značajnim krščanskim življenjem... Škof Slomšek je učil Slovence, da je zapoved in volja božja, naj ljubimo svoj materni jezik... Škof Mahnič nas je za vedno naučil, da je moč slovenskega naroda v jasnem in odločnem katoliškem programu, po katerem mora biti usmerjeno zasebno in javno življenje Slovencev. V javnem življenju Slovencev je udeležil Mahničev krščanski program – Janez Krek. Krek je slovenski narod osvobodil iz gospodarskega in socialnega suženjstva... Veliko osvobodilno delo slovenskega naroda so izvršili katoliški možje, katoliški tisk in katoliške ljudske organizacije... bili so veliki v ljubezni do Boga in nesebični v službi svojega naroda (31).

V tem času je živel Gregorčič. Mehka, pesniška narava, ni bil rojen za udarjanje. Pač pa je zapel pesem slovenskega naroda, pesem trpljenja in upanja in ko je odmev te pesmi šel med Slovence, so se zganila srca in se užgala v narodnem čustvu in se trdneje oklenila svoje rodne grude... njegovo čustvovanje je bilo tako pristno slovensko, da je seglo v dušo v sakega našega človeka in ga navdalo s ponosom, če š, če imamo Slovenci take pesnike, potem se nam ni bati prihodnosti (42).

Velik pomen dr. Mahniča je v tem, da je visoko dvignil vprašanje katoliških načel in začel boj z liberalizmom, ki je hotel narodu odtujiti vero in ga pripeljati v svobodomiselstvo... razpravljal je resna vprašanja o veri, življenju in dokazoval potrebo čistega katoliškega spoznanja in odločnosti. Drugi velik pomen Mahničevega delovanja so katoliški shodi... Na tem shodu so bile začrtane smeri vsega socialnega, političnega in prosvetnega delovanja med Slovenci... Mahnič je razgibal ves slovenski svet, izvedel je v njem ločitev duhov in postavil vse delovanje na izrazito katoliške temelje (49).

Poleg svoje narodnosti imamo še nekaj višjega: in to so naša verska načela (51).

Mahnič je bil mislec, ki je ločil duhove, Krek pa je bil delavec, ki je po Mahničevih idejah organiziral delavstvo, kmete, mladino in dijaštvo ter s tem ustanovil prosvetne, politične, mladinske, delavske in gospodarske organizacije... Krekovo delo in njegov pomen za Slovence je vsestranski. Na verskem polju je znamenit zato, ker je nadaljeval "Zgodbe Svetega pisma"... Na socialnem polju je storil zelo veliko dobrega s tem, da je organiziral delavstvo v krščanski delavski zvezi... V politiki je imel kot načelo ... dejansko obnovo v smislu krščanske ljubezni in pravičnosti. Na gospodarskem polju je zlasti pospeševal zadružništvo in ustanavljal hranilnice (53).

Društvo naj bo članom družina. Zavedajo naj se, da so v društvu dolžni deliti veselje in sočustvovanje s sočlani. Zato naj na primeren način oskrbe, da se spomnijo važnejših dogodkov iz življenja sodruštvenikov, npr. godovnih dni, odhoda od doma, poroke, smrti itd. – Istotako naj se zavedajo, da vsak madež, ki ga stori član, ne pade nanj, temveč na celo društvo. Zato naj bodo previdni pri izletih, romanjih, javnih prireditvah in drugod (57).

K tem društvenim večerom naj se pritegnejo tudi mlajši člani, da se v njih utrjuje zavest skupnosti, vzajemnosti in edinosti... Njihova naloga je gojiti družabnost med člani, utrditi njihovo prijateljstvo in poglobiti njih načelno in splošno izobrazbo... Večere naj vodi izmenoma več članov, da se vadijo v nastopu. O poteku naj tajnik sestavi zapisnik... Njihova naloga je gojiti družabnost med članicami in poglobiti versko, narodno, strokovno in splošno izobrazbo članic... Društvo ima poleg izobrazbe članov tudi namen utrjevati versko zavest članov. Zato naj bo društveno življenje urejeno tako, da ne ovira, temveč pospešuje versko življenje. Verska zavest zahteva, da društveni člani ne dajejo pohujšanja s postajanjem med službo božjo pred cerkvijo, s ponočevanjem in razgrajanjem... Vsako društvo naj si izbere na občnem zboru zaščitnika (patrona), n. pr. sv. Jožefa, sv. Cirila in Metoda, čigar god praznuje slovesno na praznik ali naslednjo nedeljo. Dopoldne naj se zberó člani k sveti maši, ki naj se mašuje za žive in umrle društvene člane. Popoldne naj pa prirede primerno zasebno prireditev s petjem, nagovorom, deklamacijami, kupleti, živimi slikami, s kratko igro enodejanko itd... Društva naj se korporativno udeležujejo procesij in verskih manifestacij sploh (59).

Kot katoliška društva se pokoravajo državnim zakonom. V svesti si svojih načel naj vsako društvo mirno in zavestno vrši svoje naloge. Seznaní naj člane z zgodovinskim, zemljepisnim in gospodarskim stanjem države, ter naj zlasti vojakom – novincem preskrbi zadostnega pouka pred odhodom k

vojakom. Morebitna nesoglasja naj takoj sporoči višjim oblastvom ter naj ohrani vedno mirno kri in društveno zvestobo (59).

V društveni sobi mora biti obešen sobni red in deska, na kateri se sproti obveščajo člani o društvenem delu med tednom. Vsako nedeljo bodi soba pravočasno prezračena, pometena in pozimi zakurjena... Članice naj skrbе za cvetje in primeren okras (60).

V društvih, kjer tekmujejo člani in članice, naj si medsebojno knjigo izposojujejo, da si prihranijo stroške (60).

3.6.3 Brošura *Našemu nadpastirju za srebrni jubilej (1931)*

Gre za brošuro iz leta 1931 ob slovesnosti 25 – obletnice nadškofovske službe zadnjega slovenskega goriškega nadškofa, kneza in metropolita dr. Franciška Borgia Sedeja, ki so ga prav tega jubilejnega leta začetek novembra zvičajno pripravili k odstopu, nakar je konec novembra umrl. Terčelj je brošuro uredil in napisal večino prispevkov, razen življenjepisa. Sestavil je tudi praznično himno, ki jo je uglasbil Vinko Vodopivec. Sicer pa brošura pričanja s papeškim voščilom Pija XI. ob 25 – letnici škofovskega posvečenja, voščilom tržaškega škofa Fogarja, Sedejevim življenjepisom ter Terčeljevimi poudarki iz Sedejevega življenja. Opisano je škofovsko posvečenje, vsebina Sedejevih pastirskih pisem, vizitacije župnij po nadškofiji in njegov pravičen odnos do različnih narodov v narodnostno pestrem okolju; skrb za duhovnike in bogoslovce, mašniška posvečenja, birmovanja in posvetitve cerkva; še posebej pa Terčelj izpostavi Sedejevo skrb za semenišče, nadškofovo prizadevanje za njegovo izgradnjo ter nato obnovo po I. svetovni vojni. Terčelj opiše tudi osebno nadškofovo življenje, njegov delovni dan, ki je prežet z molitvijo; navede tudi nadškofove obiske pri papežu in izpostavi slavljencevo lastnost pokorščine in zvestobe. Prav tako se osredotoči na Sedejeva prizadevanja za lajšanja gorja beguncev med vojno; delil je usodo svojega naroda s tem, da je bil tudi sam begunec in od svojih duhovnikov zahteval, da ostanejo med svojimi verniki. Opiše njegov takojšnji povratek po končani vojni v porušeno Gorico in trud za obnovo porušenih cerkva. Ob jubileju Terčelj ugotavlja, da je najboljši Sedejev duhovniški uspeh zvesta ljubezen med njim in zaupanim ljudstvom (Terčelj 1931, 50), zato nadškofa slavijo otroci, ki jih je z birmo potrdil; duhovniki, ki jih je posvetil; sotrpini iz begunstva in mladina, s katero upa v prihodnost.

Terčelj v brošuri ob jubileju nadškofa Sedeja poudarja tiste etične vidike nadškofovega delovanja, ki so pomembni tudi iz njegove perspektive: vero, narod (do vseh v narodnostno mešanem okolju), ljubezen, zvestobo (do svojega ljudstva tudi v begunstvu in smrtni nevarnosti) in v tem smislu neomajno pokončnost, pokorščino (do papeža in v obratni smeri zahteven do svojih duhovnikov), ljubezen do lepega

(umetnosti – glasbe, ljudskega petja, cerkvene arhitekture), pa tudi veselje, redoljubnost in urejenost, skromnost (pri pogostitvi s hrano na vizitacijah po župnijah), osebni zgled, modrost, vztrajnost in delavnost, resnicoljubnost in tehtno premišljenost besed, zaupanje v Boga in njegovo varstvo ob osebnem molitvenem življenju. Posebej izpostavi skrb za mlade (graditelj in obnovitelj goriškega semenišča) v smislu predajanja dragocenih vrednot prihodnjim generacijam, da bi tako vrednote preživele naprej, v narodovo prihodnost.

Najlepše se zrcali pastirsko delo in najkrepkejše odmeva glas dobrega pastirja iz njegovih pastirskih listov. Tudi naš nadškof se je vsako leto najmanj enkrat obrnil na svoje ljudstvo in mu pisal smernice verskega življenja ali mu kazal pravo pot socialnega udejstvovanja, vedno opozarjajoč na moč krščanske organizacije, katoliškega tiska in katoliške akcije... Mir in zaupanje v Boga so predpogoj zmage v boju, ki ga mora mo bojevati zoper slaba načela in slabo stvar... V boju za versko življenje je velikega pomena odgoja mladine. Kdor ima mladino, ima prihodnost... Od dobro ali slabo vzgojene mladine je odvisna sreča in usoda prihodnjega rodu... Kdor nima prave krščanske ljubezni, nima prave vere... kliče preroško naš nadpastir in poziva svoje ljudstvo k pokori in dostojnosti... Njegovi povojni pastirski listi hočejo iz duhovnih razvalin vnovič sezidati kraljestvo božje... To je bogata zakladnica naukov in smernic verskega življenja, ki je skrita v teh pastirskih listih. Toda poleg vsega tega vsebujejo tudi veliko socialnih naukov... Če hočejo ljudje v miru drug poleg drugega živeti, morajo spoštovati in ubogati cerkveno in svetno oblast, sicer nastane nered, upor, anarhija. Cerkev pa ne priporoča samo podložnikom pokorščino in potrpljenje, temveč zabičuje tudi oblastnikom pravičnost, ljubezen in usmiljenje do podložnih... Radi izpolnjujte javni red. Ne dajte se motiti od hujskačev zoper državno oblast. Pokorni bodite oblasti v vseh rečeh, ki niso v nasprotju z božjim zakonom (Terčelj 1931, 18).

Ni mu bila vseč zveržena moderna pesem, ampak predvsem lepo, blagglasno ljudsko petje. Čimveč grl je pelo svete pesmi, tembolj mu je ugajalo. Pazil je zlasti na koralno petje duhovnikov... Snov (za pridige) je redno zajemal iz zadnjega dela katekizma: o krščanski pravičnosti... Pridigoval je v vseh jezikih, po slovenskem delu škofije slovenski, med Italijani italijanski in med koroškimi Nemci nemški... Znal je vsakemu duhovniku do dobra izprašati vest o zasebnem življenju in je vsakega ostro prijel, če ni bilo v kakem oziru kaj v redu... Kosilo je hotel imeti preprosto in se je hudoval, ako so kje grešili z vrsto jedil, ki ji ni hotelo biti konca... Rad se je posmejal dobri šali in tudi sam je kako povedal iz svoje bogate izkušnje med ljudmi... (23).

Prav v dobi modernega nacionalizma ima cerkveni knez, ki vodi cerkveno življenje v taki škofiji, zelo težko in važno nalogo, da visoko nad zmedo dnevnih strasti združuje vernike raznih jezikov in skupin v duhu vere... V študentovskih letih, ki so za čustveno podlago značaja odločilna, se je torej v njem zakoreninila ljubezen do goriškega ljudstva in so se njegovemu duhu tudi odprla obzorja v dušno življenje obeh ljudstev, italijanskega in slovenskega... Tako je duhovnik Sedej stopil v dušno pastirstvo s pravim univerzalnim duhom, ki z veseljno Kristusovo ljubeznijo objema vse ovčice, siromake in imovite, mlade in stare, ljudi raznih značajev, stanov, narodov... Italijanske in slovenske katoliške inicijative za tisk, za zadružno pomoč, za vzgojo mladine, za dobrodelnost, za krščansko prosveto so našle v njem prvega podpornika (25).

... vestno je skrbel za dobro vodstvo, temeljito znanje in resnično krepkost bogoslovcev (31)

Skromno je bilo njegovo življenje, vsem bogoslovcem je dajalo prelepi zgled samozataje in vdanosti v voljo božjo... kje bi drugače dobili duhovnike, kulturne delavce, katerih je uboga dežela po vojski tako zelo potrebovala za popravo verskonravnih in materialnih opustošenj!... Z modrim in vztrajnim delom pa je vendar dosegel, da so se mladike združile z njim, ki je vinska trta! ... vzgojni zavod – konvikt z gimnazijo – ki naj postane naš up in naš ponos, porok boljše bodočnosti (33).

Temelj verskemu življenju pa je molitev... Ves njegov duhovni dnevni red, privatne in hišne pobožnosti pričajo o njegovem globokem verskem življenju... Premišljevanje in molitev tvorita hrbtenico vsakdanjega njegovega dnevnega reda... V molitvi črpa naš vladika božjo moč, ki ga krepi v delu in trpljenju... Naš nadškof je živi "Moli in delaj!" Vsaka beseda je polna odgovornosti... kar pove, velja (39).

To je bilo velikansko, da ogromno delo, ki ga je mogel dovršiti samo mož nezlomljive volje, krepkih živcev in velikega duha, z močjo, ki se je opirala na neomahljivo zaupanje v Boga (44).

Cerkev božja je zgrajena na neomajnem temelju, ki se imenuje pokorščina. Kakor morajo biti verniki podložni duhovnikom, duhovniki svojemu škofu, tako mora biti tudi škof podložen namestniku Kristusovemu – papežu. Zato morajo škofje biti združeni s papežem, kakor mladika z vinsko trto (45).

Naš vladika je mož beseda; komur da besedo, komur priseže zvestobo, temu jo drži. Kakor je zvest Cerkvi, tako je zvest tudi državnim oblastvom. Po zgledu sv. Pavla uči svoje vernike, naj vestno vršijo svoje državljanske dolžnosti: socialna oblast je od Boga, zato bodite podložni ne samo radi sile, ampak tudi radi vesti. Dajte vsakomur, kar mu gre: davek, komur davek, čast komur čast (Rim 13,17). Dokler bodo svetna oblastva sodelovala s Cerkvijo in upoštevala božji nauk, se jim ni bati ne prevratov, ne sovražnikov. Pravičnost, ki jo oznanjajo škofje v imenu božjem, je temelj kraljestvom (46).

Še preden se je začela vojska, je prišlo od Prezvzišenega povelje, ki je veljalo vsej duhovščini: Vsak duhovnik naj ostane na svojem mestu pri izročeni ovčicah... le duhovnik je ostal pri ljudstvu: on je svetoval, pomagal, interveniral, prosil in bil preganjan – radi ljudstva in njegovih pravic. Dasi je bilo to povelje nadškofovo trdo, je bilo pa jako modro in neobhodno potrebno... Kako tolažilno je bilo za ljudi, da so po škofovem ukazu odšli z njimi tudi duhovniki, ki so jih obiskovali, jih tolažili, spovedovali in pridigali (47).

Najlepši uspeh, ki ga more imeti duhovnik v svojem delu, je zvesta ljubezen med njim in med ovčicami... je zgradil dom, ponos naše škofije in spomenik poznim duhovnim rodovom... ob njem stoje mladeniči, up in nada boljše bodočnosti (51).

Slavnostna himna: Pozdravljen vladika! (uglasbil Vinko Vodopivec)

Pozdravljen, Vladika, pozdravljen naš knez! Med Tabo in nami prisrčna je vez Ljubezni goreče, plamteče ko kres, ki sega visoko do svetih nebes. *Pred Tabo je vzkilo najzornejše cvetje, vzbudila ga v srcih je božja pomlad ko s krizmo zveličanja nosil si dušam junaštva in čednosti sveti zaklad.* *Pred tabo se klanjajo vitezi božji, katere posvetil si v mašniški stan zvestobo, ljubezen in udanost globoko obnavljajo Tebi za slavnostni dan.* *Ob prazniku Matere božje deviške spominja se na Te nešteto sinov družinska molitev za Tvoj jubilej: in molijo za Te vse duše svetniške, "Ohrani, Vsevedni, nam škofa – očeta ki dal si sedmero jim svetih darov. in let mu še mnogo na svetu prištej!"*

3.6.4 Versko – vzgojni članki

Masko dol (1924)

Terčelj se v tem svojem delu razhudi nad hinavsko dvoličnostjo, ki samo opleta z lepimi besedami, ničesar pa ne naredi. Na koncu pozove k delu za narod, kdor pa namerava le govoriti, naj sname masko.

Iz etičnega vidika je poudarjena iskrenost (brez hinavščine) in delavnost ter resnica.

Fraze so lahke, delo je utrudljivo in kjer ni dela, tam morajo biti seveda besede za masko. Z masko dol! Dovolj je narodnih maškarad! Naš narod nima pusta in zato ne rabi šem. Kdor pa misli šemariti dalje, naj šemari, a – brez maske (Terčelj 1924, 25).

Znanilka miru (1924)

Terčelj opiše svojo drago slovensko domovino, kjer navidez vlada mir, kar primerja z mirno morsko gladino, pod katero se tepejo valovi, kot se pod navideznim mirom skriva sovraštvo, zavist in nevoščljivost. Na oljčno nedeljo prosi blagoslova za naše domove, naj bo oljka znanilka miru.

Pri Trstu je morje. Tiha in mirna je včasih njegova gladina, a na dnu se tepejo valovi... Po dolinah, gričkih in gorah so nasejane vasi: večje in manjše. Navidezno vlada mir nad njimi. V resnici pa tli ogenj nevoščljivosti, zavisti in prikritega sovraštva med njimi... Ostani, sveti blagoslov v naših hišah! Umiri vihar sovraštva, nevoščljivosti in črne zavisti (Terčelj 1924, 49).

Strti upi (1924)

V tem delu Terčelj opiše kmetovo veselje nad dozorelim žitnim poljem, kjer pozabi

na ves trud in vse trpljenje, ko zori tudi značaj. Kot pa toča oklesti polje, klesti naš narod v nedeljskih popoldnevih gostilniški ples, Terčelj poziva može in fante, naj ustavijo to "grozno narodno, moralno in gospodarsko pogubo od nas, ker je dovolj drugih poštenih krepčilnih zabav" (Terčelj 1924, 126), še posebej, ker na ta račun služi le par oderuhov.

Na ves trud so pozabili in na vse trpljenje, ko smo gledali v žgočem solncu zoreti – značaje (125). Poznaš najhujšo točo, ljubljeni rod? Poglej v naše vasi ob nedeljah popoldne. Kaj grmi votlo po gostilnah? Boben in harmonika. Kot ledene jagode po zraku se vrte ljudje – mladi in stari in klestijo upe in teptajo z nogami srečo... Kar vas je mož in fantov, odvrnite to grozno narodno, moralno in gospodarsko pogubo od nas! Dovolj je drugih poštenih krepčilnih zabav!... Naj preneha vendar enkrat ledena toča klesti ti naš narod, vasi in družine (126).

K celemu solncu (1924)

Terčelj opiše fantovsko romanje na Sveto goro, k soncu, ki so ga nujno potrebovali po vojnem blatu in mrazu, da bi ohranili zaklad vere in krščanske družine.

Iz etičnega vidika je izpostavljena družina in narod, pa tudi odpuščanje, nad vsem pa vera v Božje in Marijino varstvo.

... so si zaželela solnca tudi fantovske duše. Vojna doba je bruhala vanje blato in mraz in povojna doba je bila preveč oblačna in mrzlotna, da bi otajala led priučenih razvad in osušila blato, ki se je nabralo v naših dušah (Terčelj 1924, 229).

Oči so se iskriale v solzah in te fantovske solze nekaj pomenijo. Pred svetogorsko Kraljico so položili tisoči prisego, da bodo čuvali biser vere, stražili krščansko družinsko misel in branili slabotne (230).

Očetovski opomin (1925)

Terčelj v uvodniku k glasilu *Naš čolnič* opiše pastirsko pismo nadškofa Sedeja, kjer izpostavi njegovo skrb za versko in narodno izobrazbo mladine v katoliških društvih in opozori na pogubne razvade, ki prežijo na tedanjo mladino: ples, pijančevanje, nespodobne modne obleke in preklinjanje.

... izročite jih katoliškim organizacijam, ki skrbe ne samo za njih telesni, ampak tudi duševni razvoj, za izobrazbo in krščansko življenje (Terčelj 1925, 37).

Na mladini sloni prihodnji rod, kdor ima mladino v rokah, ima bodočnost... o pogubnih razvadah, ki so se vteple v naš rod in zlasti omenja pogubnost plesa, pijačevanja, nespodobne modne obleke in preklinjevanja (37).

Preizkušnja (1926)

Terčelj v uvodniku opozori, da je predpustni čas merilo prosvetne zavesti in resne močatosti, ko se preverja oblast nad svojo voljo. Predpustni čas je poln gole telesnosti, razkošja, razbrzdanosti in zapravljanja, ki ubija v mladih vse sveto, nežno in plemenito, s čimer so onesposobljeni za zdravo družinsko življenje, skromnost, varčnost, zvestobo in družabne čednosti. Terčelj vidi težišče vse predpustne kuge v plesih, kjer se zapravlja premoženje in zdravje; kot nasprotje temu postavi kremenit

značaj, na katerem lahko zidamo varno prihodnost.

V vetru se preizkušajo hrasti, v valovju brodarji, v nesreči prijatelji in v predpustu društva. Ne gre za predpise, ne za poslovnik, tudi ne za moralno presojo – za to gre, da pokažejo naši društveniki, koliko oblasti so dobili nad svojo voljo. V predpustu se pokažejo možje (Terčelj 1926, 29).

Oboževanje gole telesnosti, hlepenje po razkošju, brezmejna razbrzdanost in brezumno zapravljanje ubijajo v mladini vsako misel na sveto, nežno in viteško življenje. Taka mladina je potem nesposobna za zdravo družinsko življenje, za skromnost, varčnost, zvestobo, sploh za vse družabne čednosti. Torišče vse te kuge pa so – plesi... Kako se zapravlja zdravje, koliko se vnese gorja, moralnega in gmotnega, v družino... naj presodijo izgubo, ki so jo zakrivili s svojim plesnim divjanjem. Pa ne le izgubo gmotno in zdravstveno, temveč predvsem izgubo na – možatosti! Ta najbolj peče (29).

Jasna pot (1926)

Terčelj primerja življenjsko pot človeka s potjo železa, ki je kot ruda skrit v zemlji oz. materinem naročju, pa stopi v prvo topilnico – šolo in se oblikuje v "ognju discipline in načel", druga topilnica je družba, ki ga oblikuje kot kovač železo "s kladivom discipline in kleščami premagovanja." (Terčelj 1926, 165) Poudari pomen vzgoje za družino in izbire primerne življenjskega sopotnika, kjer naj bo "srce inženir, razum arhitekt." (165) Družino primerja hiši s temelji vere, zidovi očetove pokončnosti in streho materinega varstva. Izpostavi pozitiven (apostolski) zgled dekletovega vpliva na fanta v verskem in moralnem smislu ter opominja na zgledne odnose med fanti in dekleti v društvih, pomoč na tej poti pa so jasna verska načela in Kristusovi zakramenti.

Šola razvija otroku duševne zmožnosti in ko učenec dopolni 14. leto, je njegov pouk in vzgoja večinoma že končana. V ognju discipline in načel si otrok postavi smernice za nadaljnjo pot... Kakršna družba, tak bo človek. Če v družbi žari močen, neugasljiv ogenj ljubezni božje in katoliških nazorov – z drugo besedo, ako človek pride v dobro katoliško društvo – se mu življenje prepoji s temi idejami in raztopi one zmesi, ki so kvarne značaju... S kladivom discipline in kleščami premagovanja mora potrpežljivo obdelovati značaj članov in članic. Tako vzgojen in utrjen človek je šele uporaben za življenje (Terčelj 1926, 165).

... pot v naša katoliška društva, da vas v njih prešine ogenj verskih idej ter vas skuje v koristno orodje človeške družbe... da se vzgojite za dobre, poštene, krščanske družinske očete in matere... Kdor si pa hoče sezidati trdno hišo, ji mora izkopati trdni temelj, močan zid in vamo streho. Temelj vsaki družini daje živa vera... Mož je zid, ki drži družino pokonci. S trdim delom in veselo skrbjo nosi junaško breme vzdrževanja in življenja v družini. Strehi pa primerjamo mater, ki bedi kot koklja nad hiši in jo varuje snega sovraštva, toče nemoralnosti in vročine prepira. Zid in streha se morata ujemati. Ne sme biti zid prešibak, ne streha pretežka ali predolga... Ni vsaka žena za vsakega moža. Kdor napačno meri in si izbira le lase, klobuke, oči – ta bo slabo zidal. Zato je potrebno, da se duševno seznanijo oni fantje in dekleta, ki si mislijo v doglednem času zgraditi družinsko srečo... Srce je inženir, razum arhitekt. Oba morata preudariti, ali imata zadostne moralne in duševne sposobnosti onadva, ki si gradita družino. Po toči zvoniti je prepozno (165).

Neverjetno, kolik vpliv ima beseda dobrega dekleta na fanta. Tam, kjer ne izda beseda materina, ne župnikova, ne tovariševa – izda zelo veliko beseda poštene mladenke. V verskem oziru so dekleta lahko prave apostolke, ki vplivajo na fante, da zadoste ne le strogo verskim dolžnostim, temveč, da se ve čkrat približajo spovednici in obhajilni mizi. V moralnem oziru je dekle pravi strelovod, ki odvaja bliske fantove razbrzdanosti. Dekletova prošnja: ne kolni, ne pij, bodi dostojen – zaleže največ. Brezdvoma je treba, da mladenke v svoji obleki, govoru in obnašanju ne dajejo članom nobene spodtike. Najslabša so dekleta, ki s svojim obnašanjem namenoma nastavljajo fantom limanice (166).

... pot je treba razjasniti. Solnce, ki naj razjasni našo pot, pa so jasna verska načela in nadnaravno Solnce, ki je Kristus, naš kašipot v sv. Zakramentu. Kdor hoče jasne poti, naj se nikar ne ogiblje večnega Solnca (166).

Vitez božji (1926)

Terčelj v tem svojem delu opiše življenje in delo sv. Frančiška Asiškega: njegovo razigrano mladost; odločitev za svetno in Božje viteštvo; sprejem naročila, naj popravi njegovo Cerkev; revščino v popolni svobodni nenavezanosti na bogastvo tega sveta; zgledno preživljanje z lastnim delom. Opiše tudi Frančiškov sprejem Kristusovih ran, njegovo ljubezen do sestre narave in sestre smrti ter nadvse pohvali njegovo konkretno delo ljubezni do vsega, kar je Bog ustvaril.

Kdor je že kdaj sam občutil težke notranje boje, ta ve, da iz njih ni rešilne poti, če je ne pokaže predobri Bog (Terčelj 1926, 207).

Dvojno zahtevo je moral izpolniti srednjeveški vitez: junaštvo je moral izkazati in ljubezen čuvati. Vitez je moral imeti gospoda, kateremu je služil na življenje in smrt in dekle je moral imeti, kateri je bil udan v zvesti ljubavi. Svojega Gospoda je Frančišek našel v Gospodu Jezusu. In njegova nevesta? Izbral si je – revščino (207).

V priprostih besedah, polnih prispevov, jim je govoril o ljubezni božji, o uboštvu in o čistem srcu. Oni, ki so ga pred dnevi zasmehovali, so spoštljivo zrlji v njegove oči in klonili pred njegovim zgledom (210).

Družinski duh in popolna odpoved so jih spajali v nerazdružno zvezo... Delam s svojimi rokami in hočem, da tudi vi delate. Zahtevam, da se ukvarja vsak brat z rokodelstvom. Kdor ne ume nobenega rokodelstva, naj se izuči ne radi želje po zaslužku, temveč radi zgleda in da prežene brezdelje. Če se pa ne bomo mogli preživeti z delom lastnih rok, bomo kot prosjaki trkali na vrata. Torej: ne lenega beračenja, temveč popolnega preziranja denarja jih je učil svetnik. Takih zgledov je bilo treba. Saj učenih bogoslovcev je bilo dovolj – živih zgledov pravega krščanskega življenja je manjkalo človeštvu (210).

Tu so zgradili bratje nov samostan, poln miru in svete tihote... Tu čaka vstajenja klicar ljubezni. Ker je z dušo ljubil Boga, je z ljubeznijo oklepjal vse stvari, ki jih je dobrotni Bog ustvaril. Ta njegova ljubezen je bila dejanska in je v delu gradila kraljestvo božje na zemlji (211).

Sveta borca (1926)

Terčelj opiše dva svetniška vzornika za mlade, sv. Alojzija Gonzaga in sv. Stanislava Kostko. Poudari namen, da bi bile svetniške slike junaški vzori za mladino. Navede življenjepis obeh svetnikov in izpostavi, kako jima je bila volja Boga pomembnejša od načrtov plemiških staršev z njima, pri tem pa sta morala pokazati vse svoje junaštvo in vztrajnost, da sta tej najvišji vrednoti zvesto sledila.

To je, kar dela svetnika velika: Nista bila bojzljivca, neuporabna samotarja, pusta svetobežnika, omehkužena, po žensko vzgojena plemiča – temveč borca in junaka. Takih vzorov pa potrebujemo zlasti dandanes, ko so strahopetnost, mehkužnost in domišljavost največja ovira, da tava mladina v "smrtni senci" in beži proč od luči. Vrnimo svetnikoma pravi podobi (Terčelj 1926, 223).

Človek obrača, Bog pa obrne. V mladem Alojziju je usihal vojak in rasel duhovni junak... njegova pobožnost, veselje do molitve je bilo že kakor dozorel sad, ki je trden ostal na drevesu njegovega življenja pravdo smrti. Še otrok, pa vendar se je umikal v samoto in kleče molil na golih tleh (224).

Ženstvo je zato Alojzija spoštovalo, kajti verno ženstvo ima fin čut in ne obsipa z občudovanjem onega, ki žensko v pretiranem strahu prezira in pozablja, da je tudi ženska božje bitje (225).

Sedaj se je pričela odločilna borba za poklic med očetom in sinom, ki je trajala nad eno leto. Igro je vodil Alojzij, oborožen z molitvijo in vztrajnostjo, protiigro pa njegov oče, ki je do zadnjega upal, da sina pregovori... vsa njihova zgovornost in učenost ne premore nič zoper stanovitnost sedemnajstletnega mladeniča (226).

Bratje! Je li to življenje mehke sen, porojen na rožnatih gredah, ali trnjeva pot, polna bojev in premagovanj? Nepretrgani boj je bilo življenje Alojzijevo in dobojeval ga je le, ker je bil močan borec božji (227).

... ker jim je s svojim krepostnim življenjem vzbujal vest. Toda ostal je hrast v viharju. Tedensko je prejemal sveto obhajilo in večer za večerom po cele ure preklečal v molitvi (227).

Naša obljuba (1926)

Terčelj v tem svojem delu opiše življenjsko vodilo, po katerem naj mladi uravnavajo svoje krščansko življenje. Mladi so to vodilo podpisovali in album s podpisi položili na grob sv. Alojzija v Rimu. Terčelj izpostavi naslednjih pet smernic:

1. trdnost v krščanski veri, ko naj bi kristjani pokazali svojo značajnost in zvestobo svoji veri iz ljubezni do Boga ne glede na morebitne neprijazne okoliščine;
2. zvestobo Cerкви, ki je naša skupna mati, zrasla iz krvi mučencev in odseva svetost, preko zakramentov krepi naše življenje;
3. pravo katoliško izobrazbo, ker lahko ljubimo samo to, kar dobro poznamo;
4. čistost srca, ker se sicer narava maščuje nad skrunilci, vzrok pa je v šibki volji in nespoštovanju dekliške časti; do skrivnosti življenja je nujno sveto spoštovanje;
5. katoliški značaj, ki sledi spoznani resnici, zvestobi, spoštovanju staršev, prijateljstvu in delavnosti.

In danes, dragi bratje, ni lahko biti katoličan. Slabiči ne morejo biti trdni katoličani. Ljudje, ki niso značajni, ne morejo stati trdno v katoliški veri... Kdor hoče torej trdno stati v katoliški veri, mora biti pripravljen, da bo pričal za svojo vero povsod, kjer je treba... Nič strahu ne sme biti v srcu katoliškega fanta... ker ljubim Boga in ker hočem delati za to, da pride na zemljo kraljestvo božje, kraljestvo miru, ljubezni in pravice (Terčelj 1926, 230).

Kaj veže vse te ljudi raznih stanov, starosti, jezikov in zmožnosti v eno celoto... isti nauki, isti duhovni viri, iz katerih zajemajo vsi in isti oče, ki je namestnik Ustanovitelja te družbe... boš našel isto vero, iste zakramente – na njej (Cerкви) je sveta kri mučencev, nešteti znoj misijonarjev, veličasten odsvit svetosti. Mati je naša, ki nam v sve tih skrivnostih daje sveto hrano za dušno življenje (231).

Mlad junak, ki je imel jeklen značaj in sveto srce. Kako je delal, da si je izklesal značaj in si užival v srcu vedno bolj žarko ljubezen božjo? ... je katoliško resnico ljubil. Ljubiti pa moreš z vsemi močmi, s srcem in pametjo samo to, kar dobro poznaš... Iz velikanskega morja božje resnice je zajemal krepčila svoji duši... Katoliško resnico hočem spoznati – katoliško resnico hočem ljubiti – katoliško resnico hočem živeti (232).

Narava se maščuje nad svojimi skrunilci... Močvirni cvetovi so – v njih gloje črv spolnosti. Samo v podlih pogovorih, zapeljevanju in spolnem uživanju najdejo ugodje. Na zunaj izgledajo junaški, v resnici so pa slabiči, ki se niti za par trenutkov ne morejo premagati... Kje je vzrok? Oslablost volje in zlasti nizkotno mišljenje o dekliški časti... Dekle je odločeno, da postane fantu v zakonu usmiljena samarijanka, ki bo znala z nežno roko celiti rane, ki jih je možu zadalo vihamo življenje... vidi v njem (fantu) srečo, zdravje, podjetnost, s katerimi ji bo ustvaril srečno bodočnost. Ako torej dekle želi ljubezni, je v njej izražena tiha želja, da bi pri njem kot slabotna in šibka – našla obrambe in zaščite. Grozno vpliva na dekle, ko opazi, da fant išče pri njej le kaj drugega in da se mora čuvati pred njim, ki bi ji moral biti trden steber. In kakšno razočaranje sledi padcu! Vsa lepa pričakovanja so uničena, na surov način je vzel njeno čast oni, ki ga je najbolj ljubila. Do takih padcev zabrede vsak, ki nima trdne in odločne volje, da hoče pod vsakim pogojem in v vsaki okoliščini ostati čist... Mislil je, da bo zadovoljen,

a ko je napasel telo, je zlačnil dušo. Počutnost zahteva več in več, dejanja se množe, mesto da bi fant krenil navzgor solncu naproti, krene nizdol v globino, podoben orlu, ki so mu posekali peruti. Navadno se fant naveliča dekleta in obratno. Tam pa, kjer pride do zakona, čutita oba, da sta že obledela cvetova, da ne moreta dati drugemu ničesar več, ker sta že izgubila čistost teles. V tem slučaju ožive spomini, vzbudi se vest in v družinah se pojavijo usodne žaloigre... Zločinsko jo je zlorabil in sedaj gre. Naveličal se je. – To so prevarane duše. Često se izjočejo kot Magdalene in dobe zopet nazaj mir srca po hudih bojih... da bi te navdalo sveto spoštovanje in strah pred velikimi skrivnostmi, s katerimi mi se ne sme nihče igrati brez strašne kazni božje. Vsega tega pa ne boš zmogel, če ne boš iskal in našel milosti v molitvi in zakramentih (234).

In materi se razvedri obraz, ker ve, da njen sin ne bo pal, da se bo dosledno držal božje roke, da je značaj... Značajan je človek, ki si je v dolgem, potrpežljivem premagovanju utrdil voljo tako močno, da se vedno drži tistih načel, ki jih je spoznal za prava. Če je spoznal resnico, se resnice zmeraj drži in ne odneha za noben denar... Značajan katoličan je mož, ki je spoznal, da je katoliška resnica edina prava – in si v šoli Kristusovi, v molitvi, z zakramenti in v zatajevanju krepil voljo, – da zmore po katoliški resnici stalno živeti!... Njegova vera odseva iz njegovih del: Zvest je, ljubi resnico, spoštuje starše, drži prijateljstvo, varje in brani slabotne in jim pomaga. Katoliški značaj je zvest... Katoliški značaj spoštuje starše... Katoliški značaj drži prijateljstvo... Katoliški značaj je aktiven, delaven... je bilo treba pokazati pogum, vztrajnost in zvestobo... da ostanemo zvesti temu življenjskemu načrtu (235).

Svečnica (1927)

Uvodoma Terčelj predstavi svoj načrt opisovanja praznikov, ki jih ne znamo več praznovati, ker se je družina oddaljila cerkvi. Opiše sobotne družinske priprave na nedeljsko praznovanje ("sveti večer"), kako se je včasih doživljalo nedeljo, danes pa se jo le preživlja, ker je človek preveč vpet le v zemeljske skrbi, prav nedeljski blagoslov pa mu dviga dušo navzgor. Opozori na socialni pomen praznovanja in kako naj praznik odmeva v vsakdanjem družinskem življenju.

Najprej opiše praznovanje svečnice, ko se spravi jaslice in sredi zime na sejmu dobi sveče za blagoslov luči, ki naj sveti v našem življenju. Navede lepe družinske navade, povezane s praznikom svečnice. Prav tako opiše praznovanje sv. Blaža in Blažev žegen, ki je varuh proti vratnim boleznim; njegovo pomoč potrebujemo vsi, ker nas bo slej ko prej vse zgrabila za vrat smrt.

... saj so še prazniki! So, prijatelji, le mi jih več ne znamo praznovati! Zakaj ne? Ker se je družina oddaljila cerkvi (Terčelj 1927, 2).

Kakšne vtise je pustilo v ljudeh, ki so bili kot ena družina zbrani pred istim oltarjem, župnikova pridiga, cerkveno petje, oglasi občinskega obhodnika... Ves dan je bila nedelja na vasi. Tudi popoldne ni manjkalo ne mož, ne žensk in tudi mladine ne pri službi božji. Pod noč so se pa vrstili obiski (2).

Moderni duh je ukradel praznikom vso poezijo. Duše, ki so ustvarjene za kaj več, je zakopal v prah te zemlje in jim zasenčil pogled v nebo (3).

Tudi ti se v praznik zatopiš v molitev. Mir ti raste v prsah, srce se širi, tolažba prekipeva, moč vstaja, človeška slabost gine, časnost beži, večnost se bliža, zemlja tone... Vera dviga dušo, pogreznjeno v vsakdanost in materialnost. – Kako velik socialni pomen imajo prazniki! Čim manj jih bomo praznovali, tem večja bo socialna mizerija. Kdor v nedeljo in na praznike ne gre k Očetu po žegna božjega, temu ga manjka celi teden pri vsakem koraku (3).

... da bo luč pregnala slepoto strasti in teme, ter da bomo enkrat po spoznanju in ljubezni božji – deležni večne luči... Luč, ki jo držiš v rokah, je tvoja podoba, o človek! Dan za dnem goriš in se použivaš – kmalu boš dogorel do konca! Preveč teme je v tvojem življenju: teme greha, strasti, nevere – trpljenja, žalosti, obupa, teme v posameznih družinah, dušah, v družbi! Več luči! Luč je Kristus – torej več Kristusa v naša srca, v naše hiše, v naša sela, vasi! Več Kristusa v javnost! (5).

Tri sveče zlasti radi hranijo verni ljudje: krstno svečo, obhajilno svečo in – mrtvaško svečo! Vse tri so mogočni klicarji življenja in smrti (5).

Sv. Blaž je posebni patron zoper vratne bolezni... kdor pretrpi toliko na davici in naduhi, kot jaz, ta zna ceniti to dobroto. Enkrat nas bo pa smrt itak vse zadavila; kako vseč nam bo, če bo takrat stal ob naši strani sv. Blaž (6).

Pepelnica (1927)

V tem delu je opisan postni čas, ko je izpostavljena Božja ljubezen, ki se ne ustavi niti pred trpljenjem na križu. Terčelj najprej ožigosa norčavi predpustni čas, ki sledi napačnemu načelu: "*živeti in uživati*", namesto pravilnemu načelu "*živeti in se zveličati*." (Terčelj 1927, 33) Opiše zgodovinski nastanek spokornega obreda pepelenja na pepelnico in njegov globoki pomen. Prav tako opiše zgodovinsko ozadje štiridesetdnevnega posta in ga primerja z današnjo v mnogih pogledih olajšano postno postavo, kot značilnost postnega časa navede tudi molitev križevega pota in velikonočne spovedi po župnijah. Ožigosa pa pogansko navado pogreba pusta na pepelnico in "*vlečenja ploha*" dekletom, ki se niso uspele poročiti pred postom.

S predpustnimi zabavami, plesi, maškaradami, z rajanjem in uživanjem se pripravlja svet na štiridesetdanski post. "*Živeti in uživati*" tako kličejo moderni pagani... Živeti in – zveličati se – to je človeški namen in kdor nanj tudi za hip pozabi, se poživini (Terčelj 1927, 33).

V ranem jutru, ko kolovratijo pijane, od strasti omamljene šeme po cestah, zopet zazvone zvonovi in vabijo vernike, ki jim življenje ni predpust, v cerkve k pepelenju. Odkod pepelenje! Od najstarejših časov vemo, da so si ljudje v znamenje notranje žalosti nad grehom trosili pepel na glavo. Kako pretresljivi so prizori iz stare zaveze, ko so kralji in preroki božji v raševini in s pepelom, potrošenim po glavi, prosili milosti Gospoda! To znamenje spokornosti so prevzeli tudi kristjani (33).

Veliki teden (1927)

V tem delu Terčelj opiše simboliko svetega velikega tedna, katerega veličina je v skrivnosti Božjega trpljenja, smrti in vstajenja: prične z opisom obredov na cvetno (oljčno) nedeljo s procesijo in branjem pasijona, predstavi jutranjice v pripravi na veliki četrtek ter postavljanje Božjega groba na stranskem oltarju, obrede velikega četrтка s postavitvijo najsvetejšega zakramenta; oltarji, ki so oropani vse lepote, simbolizirajo, kako je bil Kristus oropan svoje prostosti, zdravja, življenje in oblačila; opiše škofovo krizmeno mašo in obred umivanja nog; mašo darov na veliki petek ter obrede na veliko soboto: jutranji blagoslov ognja in njegovo simboliko, obred prinosa velikonočne sveče z vtisnjenjem pet poveljanih ran, blagoslov krstne vode, pa tudi priprave doma, vse v veselem pričakovanju vstajenja.

Samo znanje in razum ne bosta zadostovala – tre ba je še žive vere in sočustvujočega srca (Terčelj 1927, 59).

Obredi velikega četrтка nas spominjajo največje ljubezni božje. Ta dan je Gospod postavil najsvetejši zakrament, da bi ostal pri nas pod podobama kruha in vina ter se nam dajal uživati... da je Kristus zapustil samega sebe sirotnim v tolažbo in veselje (62).

Veliki petek je mrtvaška obletnica bridke smrti Odrešenikove. Ta dan ni na svetu sve te maše. Opusti se nekrvava daritev na oltarju zato, da nam je krvava daritev na Golgoti tembolj pred očmi (Terčelj 1927, 64).

... že dopoldanski obredi velike sobote začno oznanjati sveto veselje vstajenja. Že zgodaj zjutraj se pred cerkvenimi vrati blagoslovi ogenj. Iz kamna – kremenca ukrešejo iskro in z njo zanetijo kres. Ta obred nam lepo predočuje Kristusa, ki je z lastno močjo prišel ves svetel iz kamnitega groba... Verniki čakajo pred cerkvijo, da raznesejo po hišah velikonočni ogenj. Dokler gospodinje ne dobe blagoslovljene žerjavice, ne kurijo ognja v hiši. S kakšnim veseljem smo čakali, da so prinesli domov žareče oglje ali luč in zažgali ogenj na ognjišču. Sedaj šele so začele matere kuriti peč za velikonočno pecivo (66).

Velika noč (1927)

Opisano je velikonočno praznovanje s pomenskim ozadjem svetih obredov v cerkvi in družinskih običajev; vse preveva veselje nad Kristusovim vstajenjem, ki se ga z vstajensko procesijo želi ponesti v svet, v življenje. Nadaljuje z opisom velikonočnega ponedeljka: kot sta učenca v Emavsu spoznala Jezusa po lomljenju kruha, se ta dan med seboj obiskujejo sosede in prijatelji. Podobno nas bela nedelja spominja na krst in prvo sveto obhajilo, sv. Jurij pa na neustrašno zvestobo Kristusu, v kateri se začne resnična človeška pomlad. Opiše tudi prošnje dneve, ko na prošnji ali križev teden v ponedeljek, torek in sredo pred vnebohodom prosimo Božjega varstva in blagoslova. Zaključí z opisom vnebohoda, ko velikonočna sveča ugasne in prične binkoštna doba milosti ter prerojenja v Svetem Duhu.

Edinole solze ubožcev bi znale povedati, kako gorško je pri srcu človeku, če mu dobrotna roka deli blagoslovljenih darov (Terčelj 1927, 92).

Veličasten sprevod se pomika iz cerkve po vasi. Na oknih zažare sveče, na hribih zaplapolajo kresovi – vse se raduje in poje v čast Kristusu zmagalcu... Morje sveč se blesti po hišah, v daljavi gore kresovi, možnarji pokajo, pevci prepevajo, srca vzklikajo. Kdo ne bi občutil tega slovesnega razpoloženja (94).

Komu bi ne bilo toplo pri srcu, komu ne bi stopila solza radosti v oči, ko sliši veselo oznanilo: Krist je vstal!... Ta dan ostane vsak doma. Sveto velikonočno veselje povabi v družino tudi druge člane, ki so razkropljeni po širokem svetu. Za vse je Kristus vstal, vsi naj se vesele njegove zmage (94).

Med evangelijem ugasnejo velikonočno svečo. S tem konča velikonočna doba, polna zmagoslavja ter se začenja binkoštna – doba milosti in prerojenja v Svetem Duhu (95).

Telovo (1927)

Uvodoma je opisana narava v tem majskem času, v katerem praznujemo šmarnice, posvečene majniški Kraljici. Predstavljeno je zgodovinsko ozadje šmarnic na Slovenskem in izpostavljene številne pesmi v čast Mariji. Praznik binkošti ima staro slovensko ime Duhovo, ki je praznik Božjega posinovljenja; sledi pa praznik Sv. Rešnjega Telesa – Telovo, kjer Terčelj opiše slavnosti, ko velikokrat v cerkvi samujoči Bog v procesiji obiše svet in ljudi, ki se na tem svetu trudijo za zemeljski kruh, da ne bi pozabili na nebeški kruh in ostali združeni z njim in v njem.

Prišel je maj. Tisočletja stara mati narava se je nanovo oblekla, posula je rože po poljih, odela se v svetlozelen plašč in zbudila slavčke v gozdih, da bi na najslovesnejši način praznovala mesec, posvečen rajski Gospe. Nekdaj, tako poroča zgodovina, je bil mraz in led med svetom. Pa je vzklikla bela roža

Marija in pognala cvet – Kristusa. Z njo je prišla med narode nova pomlad in svetlo solnce resnice je obsijalo obupano človeštvo. V spomin na to obhajamo v maju šmarnice (Terčelj 1927, 124).

... leto za letom poslušaj v najlepšem pomladanskem mesecu sveta Gospa molitve in prošnje v našem milem jeziku. Toliko prisrčnih, splošno znanih pesmic v čast Materi božji pa zlepa nima noben narod, kot jih imamo mi Slovenci (125).

Duhovo je dan božjega posinovljenja. Preplašeni učenci so na binkoštno jutro prejeli moč stanovitnosti in junaštva. Ta praznik je rojstni dan svetih mučeniških cvetk in porok nezmotljivosti Cerkve božje. Kot življenjapolno solnce plove Duh božji nad njivami naših src, posejanimi z milostjo. Koliko velikih del je že dozorelo v svetem solncu, koliko junaštva in gorke ljubezni je vzkilo v njem!... Pod vodstvom božjega Duha naj bi se naše življenje razvilo k stanovitni rasti v čednostih in dobrih delih... Sveti Duh, delivec milosti in moči (125).

Skromen je sveti Bog. Lahko bi si izbral zlato, srebro, bisere, drage kamne, da bi z njimi skrival svojo čudežno navzočnost. Toda najvišje ljubezni bi nam potem ne mogel izkazati! Zato si je izbral podobi kruha in vina, da se združuje z nami umrljivimi ljudmi ter živi On v nas in mi v Njem. Pri sijajni papeževi maši in pri maši bornega kaplana – povsod nosi isto obleko. V baziliki sv. Petra v Rimu in v najrevnejši podružnici: povsod le uboren kruh in nekaj vina (126).

Ljudje se bore za vsakdanji kruh in v tej borbi pozabijo na Kruh angelski. Enkrat na leto pa dvignejo svetega, skritega Boga in ga v triumfalnem sprevodu nosijo mimo hiš, travnikov in vrtov. Zdi se, kot da bi mu ta dan hoteli zadostiti za samotne dneve in javno manifestirati vero v Njegovo evharistično pričujočnost (126).

Apostoli narodov (1927)

V uvodniku ob začetku poletja so opisani prazniki sv. Janeza Krstnika (24. junija), apostolskih prvakov Petra in Pavla (29. junija) in pa slovanskih apostolov Cirila in Metoda (5. julija), ki jih kljub različnim časom in razmeram družijo skupno misijonsko poslanstvo.

Janez Krstnik, zadnji prerok in klicar pokore, je imel pobožna in pravična starša, ki sta ga skrbno vzgajala, zavedajoč se njegovega poklica. Tridesetleten je odšel v puščavo in preroško oznanjal pokoro ob Jordanu v upanju na odrešenje. Krstnikova naloga je bila pripraviti pot Gospodu in pokazati nanj, kasneje pa je izgubil življenje zaradi Herodiadinega maščevanja, ko je Herod njeni hčeri Salomi obljubil nagrado.

Apostol Peter je opisan kot od Kristusa postavljena skala Cerkve, Pavel pa največji misijonar Cerkve; Peter pastir, Pavel učitelj. Oba sta razširjala Kristusovo blagovest in podarila svoje življenje Kristusu. Slovanska apostola sv. Ciril in Metod sta imela velik uspeh, ker sta znala oznanjati vero v domačem narodnem jeziku. V nadaljevanju je opisana zgodovina pokristjanjevanja Slovencev, ko je krščanstvo vzcvetelo najprej ob najpomembnejših prometnicah in se nikakor ni moglo uspešno oznanjati v tujem jeziku, ampak le v domačem. V zaključku pa Terčelj opiše običaj kresovanja na predvečer praznika sv. Janeza Krstnika, kjer kresovi simbolizirajo ogenj vere, ki ga je vžigal Janez Krstnik.

Deček je rasel in se krepil v duhu. Starši so ga vzgajali skrbno, zavedajoči se njegovega vzvišenega poklica (Terčelj 1927, 157).

Krstnik je bil umorjen. Padel je mučeniške smrti, ker je branil svetost zakona (158).

Peter si je služil kruh z ribištvom, vendar ni zanemarjal duše... Z vero, ponižnostjo in dejansko ljubeznijo je popravil svoj greh in bil pozvan na najvišje dostojanstveno mesto na zemlji (158).

Da se v nebeške resnice še bolj vtopi, se umakne v tihosto arabske puščave. Tri leta se s premišljanjem in zatajevanjem pripravlja na bodoči poklic. Navdan z apostolsko gorečnostjo pride v Jeruzalem, da bi videl tudi Petra. Kmalu potem nastopi svoja misijonska potovanja po Mali Aziji... Po pravici se sam imenuje "učenik narodov"... Bil je imeniten govornik, delaven in odločen, poln nesebičnosti in požrtvovalnosti (160).

Mi Sloveni pa smo ljudje preprosti in neučeni ter nimamo nikogar, ki bi nas učil pravice v našem jeziku!... Ko sta prispela na Moravsko, ju je ljudstvo s kraljem Rastislavom sprejelo z neizmernim veseljem, zlasti ko je slišalo božjo besedo v domačem jeziku. Sv. brata sta tudi na Moravskem nadaljevala slovstveno delo in tudi pri službi božji vpeljala slovenski jezik. Tako so naši pradedje pri najsvetejši daritvi prepevali Bogu v domači besedi (162).

Zato so cerkveni zbori določili, naj se povsod skrbi predvsem, da bodo krščeni v veri dobro poučeni, ker bi sicer sa mo oblihanje z vodo kaj malo pomagalo. Pouk naj bode mil in prizanesljiv, zato naj se oznanjuje paganom evangelij ljubezni in ne meča... Naši pradedje so spoštovali gostoljubnost (164).

Brižinski škofje... so izrecno naročali duhovnikom, naj se uče slovenščine in naj molijo molitev z verniki v slovenskem jeziku. Tako so nam ostali še dandanes pisani obrazci očitne spovedi, vere in očenaša v našem jeziku in so najstarejše priče prvih literarnih početkov v našem narodu... Ni ga naroda, ki bi bil poštenejši in bolj zvesto vdan božjemu češčenju in duhovnikom... Zgodovina nas uči, da je zgodovina krščanstva zgodovina omike. V istem hipu kot je naš rod sprejel krščansko vero, je vstopil v krog kulturnih narodov (165).

Novomašnik (1927)

Terčelj opiše življenjsko pot novomašnikov, zahteve za duhovniški poklic, poudari ravnotežje med poklicanostjo in znanjem (izobraževanjem, usposobljenostjo); pri vsem je potrebna molitev in izpolnjevanje dolžnosti. Opozori na neugodne moralne razmere, ki dušijo duhovne poklice bolj kot materialne. Opiše obred mašniškega posvečenja in ga označi kot najbolj veličasten obred. Prav tako opiše slovenske običaje v zvezi z novomašnimi slavji: priprave cele vasi, slovesni sprejem novomašnika, prvo maševanje in kosilo z zahvalami novomašnika vsem svojim dragim domačim.

Vendar ni že usposobljen za duhovnika, kdor je poklican... Škof se mora zadostno prepričati, da so vsi, ki hočejo prejeti zakrament sv. mašniškega posvečenja, tudi lepega solidnega življenja in obnašanja... Predno je kdo posvečen, mora veliko študirati in še več moliti... Koliko znanja si morajo pridobiti, koliko izpitov prestati in koliko dušnih bojev izbojevati, predno prejmejo mašniško posvečenje! Posebna dolžnost, ki jo vzame nase duhovnik, je zlasti ta, da živi življenje brez zakona (celibat) in ohrani spolno vzdržnost. Istotako se zaveže duhovnik, da bo opravljal dnevne molitvene ure, ki jih imenujemo z eno besedo brevir. Te dolžnosti so težke in zahtevajo veliko premagovanj (Terčelj 1927, 189).

Kužna bolezen zapeljevanja in nemoralnosti se je razpasla ne le v mestih, ampak tudi po deželi. Ta bolezen mori duhovske poklice, jemlje mladim ljudem voljo in jih že v mladosti vrže v greh, da odpadejo kot gnilo sadje. Druga bolezen, ki razdira duhovska stanja, je materializem... pošteno ljudstvo ne šteje duhovniku nobene napake v hujše zlo, kot hlepenje po denarju in skopost (190).

Mladi novomašnik pride v vas. S seboj prinese srce polno ljubezni – svet pa mu vrača njegovo ljubezen s sovraštvom, njegov blagoslov s kletvino. To je najhujša bol, ki se vleče skozi vso zgodovino duhovništva: kar je velikega in lepega – svet sovraži, ker so ljudje sužnji greha in satana... Največje prokletstvo nad rodom in duhovništvom vrše zlobni jeziki, ki na črni duhovski suknji opazijo vsak madež, dočim svojo zlobo skrivajo v umazane cunje obrekovanja in natolcevanja. Koliko idealnih, mladih svečnikov so že ubili ti zlobni farizejski policajji!... Tem nedolžno obrekovanim duhovnikom mučencem, naj Kristus vlije poguma in tolažbe! Tudi Gospoda so sovražili najbolj farizeji. Očitali so mu,

da z grešniki občuje, da z žensko govori, da sobote ne spoštuje itd. Če so Njega – nedolžnega psovali, bodo psovali tudi Njegove namestnike (190).

Nekaj pretresljivega vstane v človeku, ko zasliši prvi novomašnikov slavospev "Slava Bogu na višavi!" Slava, hvala mu, da je nevredega povzdignil med svoje služabnike, hvala mu, je izpolnil tihe želje, blagoslovil trude in uslišal molitve! Ob povzdigovanju umolkne vse. Takrat zaživi prvič v rokah nevredega človeka Bog. Ko novomašnik povzdigne sv. hostijo, zaleskečejo solze v očeh in tihe molitve se dvigajo v nebo. Med molitve vpleta novomašnik svojo mater, očeta, dobrotnike, sobrate, znance – vse žive in tudi one, ki so že zaspali v Bogu in snivajo smrtno spanje na domačem pokopališču... Marsikatera prisrčna beseda pade pri kosilu in najlepša je brez dvoma ona, ko se sin – duhovnik v hvaležnosti spomni svojega očeta, matere, sorodnikov in blagih dobrotnikov. Vsa vas je v prazničnem razpoloženju in vsakdo iz srca želi, naj bi Bog ohranil in vodil novomašnika na trudapolni življenjski poti. Ti novomašniški dnevi in molitve spremljajo duhovnika še dolgo v življenju, ko ni več slavolokov, ne čestitk, ne rož – ko mu prepreda utrudljivo pot trnje težav (194).

Romanja (1927)

Gre za opis romanj vse od njihovega nastanka, ko so ljudje romali na kraje Jezusovega trpljenja in smrti, kasneje na grobove apostolov Rim (beseda romati izhaja iz Roma) pa do romanj v Kompostelo k sv. Jakobu, v Kelmorajn k Sv. trem kraljem in v Marijina svetišča. Našteje slovenske Marijine Božje poti: Barbano, Sveto goro, Višarje, Staro goro pri Čedadu, Vitovlje, Log pri Vipavi in Mirenski Grad. Zaključi z mislijo, da je celo naše življenje romanje in želi, "da bi srečno doromali." (Terčelj 1927, 217)

... Barbana: Navadno je skrivnostno tiho na tem ljubkem, zelenem otoku, le morski valčki pljuskaajo sem ter tje ob breg, pa se zopet umaknejo, da ne bi motili tihe pobožnosti (Terčelj 1927, 214).

Svetišče je žalibog izgubilo privlačnost in postaja bolj izletna točka kot božja pot (215).

... Višarje: V blagoslovljeni samoti, ki je oddaljena od hruma in vzvišena nad vsem posvetnim šumom, se dviga na 1792 m visokem hribu bajno lepa planinska romarska cerkev. Tu se čuti človek res blizu Bogu in Mariji (215).

... Mirenski Grad: znana božja pot v čast Žalostni Materi Božji. Sedanje svetišče je krasno, prostorno in veličastno. Na Gradu se namerava sezidati tudi "dom duhovnih vaj", kamor bodo hodili iskat dušnega miru nešteti naši člani in fantje sploh (217).

Majhna je naša dežela, vendar ima polno cerkva, posvečenih nebeški Materi. K Njej romajo verniki v težkih dneh, da si izprosijo milosti in tolažbe. Čim hujši so dnevi, tem pogostnejša so romanja. Ker ljudstvo ne more iti na daljša božja pota, si je izbralo domača... Globoka vera našega naroda kaže vsem romarjem pot, po kateri bodo kot božji romarji prišli v nebeško svetišče, kjer bo Bog "obrisal solze iz njihovih oči in ne bo več žalovanja in joka". Da bi srečno doromali! (217).

Jesenski prazniki (1927)

Uvodoma Terčelj predstavi sliko jesenske narave in jo naveže na zeleno liturgično barvo upanja med žalostjo in veseljem. Opiše praznovanje angelske nedelje na prvo nedeljo v septembru, praznik sv. Mihaela, praznik sv. rožnega venca, praznik Kristusa Kralja in zahvalno nedeljo. Svoje misli podkrepi s svetopisemskimi navedki in zgledi.

V človeku vstaja vzvišena zavest, da čuvajo njegovo življenje poslanci božji, ki nesebično branijo in svare ljudi! Kako pomembna je ta resnica ne le za otroke, temveč tudi za odrasle!... Vsi ti zgledi nesebične ljubezni, s katero čuvajo človeštvo poslani božji, so vzpodbudili vernike, da se jim pridružijo dan za dnem in zlasti takrat, ko je njih življenje v dušni, ali telesni nevarnosti (Terčelj 1927, 237).

Kakor je Cerkev posvetila najlepši spomladanski mesec maj s prvim cvetjem nebeški materi, tako je hotela zadnje jesenske rože darovati Njej, ki je roža skrivnostna. Vrtnice so krasile majniške oltarje, jesenske astre in krizanteme zaljšajo oltarje v čast roženvenski Kraljici (237).

Kakor hitro je otrok odrasel, je moral moliti vsak večer z družino rožni venec. Izgovora ni bilo: oče, mati, hlapec, dekla, veliki in mali otroci – vsi so morali moliti. V kaminu je tulila burja, na ognjišču je prasketal ogenj, iz src pa je prihajala molitev, v kateri se je ponavljala iskrena prošnja: "Sveta Marija, prosi za nas grešnike!"... Res je, da tudi takrat ni bilo na svetu paradiža, a vendar je bilo neprimeroma več zadovoljstva in miru. Danes ni več tako. Krščansko življenje v družini, ki nam ga tako lepo slika veseli del rožnega venca – gine, v naših dneh vse beži pred trpljenjem, ki nam ga tako globoko opisuje žalostni del, vse se obrača in beži od večnosti, h kateri dviga srca častitljivi del te lepe družinske molitve (238).

Ni čuda, da človeška družba hira. Zavrgla je vesoljno kraljestvo miru in pravice, zajedla se je v narodne razprtije, zavist in sovraštvo gospodarita med narodi, nebrzdane strasti vladajo in uničujejo male, skupnost človeštva je razmajana, ker je kraljestvo božje zapostavljeno svetnim kraljestvom (217).

... se vernemu ljudstvu pokličejo v spomin božje dobrote in božje kazni. Oboje nam je poslala roka ljubeznipolnega Očeta, kateremu dolgujemo hvaležnost (240).

Verne duše (1927)

Uvodoma je predstavljena narava v tem jesenskem času, ki umira in spominja tudi človeka na neizprosno življenjskih zakonitosti, vendar pa se v verskem horizontu lahko ozremo od zemlje k nebesom, zgled pri tem so nam svetniki. Opiše domače šege dobrotelosti na praznik vseh svetih in praznik vernih duš, podkrepljeno s svetopisemskimi zgledi. Prav tako opiše simbolno ozadje krašenja grobov in prižiganja sveč na grobovih ter predvsem poudari pomen molitve.

Ko pada prva jesenska slana in mori zadnje krizanteme, obhajamo v cerkvenem bogočastju praznik življenja in praznik trpljenja... Kratko in utrudljivo je človeško življenje. V kletke našega telesa je Vsemogočni uklenil živo dušo, ki bega kot nemiren ptič in čaka dneva, kdaj se oprosti tesne telesne ječe ter se zlije kot kapljica z neskončnim morjem božje večnosti, odkoder je izšla. Le tolči in razbij človeška prsa – duše ne boš razbil! Ne more je sestaviti matematika in ne razkrojiti kemija. Prišel bo dan, ko bo dala slovo telesu in odhitela v večnost, kjer ni umiranja. Dokler živi človek na zemlji, ga spremlja žalost, gorje in neutешljivo hrepenenje po tistem zaželjenem kraju, kjer prenehajo solze in bolečine (Terčelj 1927, 260).

Vsi sveti so praznik trdnega upanja na srečno svidenje nad zvezdami. Cerkev je razsvetljena, jesensko cvetje krasi oltar, evangelist govori o tisočih zaznamovanih iz vseh rodov. Tudi iz našega rodu? Brez dvoma! Naj ti srečni bratje in sestre prosijo za naš rod zlasti v težkih dneh (261).

... imajo ta običaj kot izraz občestva med verniki. Bogatejši so hoteli, naj bi se na ta dan radovali tudi ubožnejši, da bi čutili ljubezen iste krščanske družine (261).

Zelenje in cvetje nas spominja na upanje večne pomladi, luči na grobeh nam pa govorijo o večni luči, ki naj sveti vемim umrlim. Koliko solz kane ta dan na mrzlo zemljo in koliko vročih prošenj se vzdigne v sveto nebo! Zopet stopijo pred naše oči dragi obrazi, obnovijo se nam v spomin ure slovesa in iz duš privrejo ponižne molitve (263).

Advent (1927)

Uvodoma Terčelj opiše hladne zimske razmere v naravi, kar naveže na hrepeneče pričakovanje Kristusovega prihoda (advent pomeni prihod). Gre za dobo pripravljanja s pokoro in dobrimi deli. Terčelj oriše svetopisemsko zgodovino pričakovanja Odrešenika vse od padca v raj, greha prvih staršev in Kajnovega

prelivanja bratske krvi, preko Noeta, poganske babilonske grešne sužnosti pa do izraelske izvolitve, ki jo v pričakovanju Odrešenika najbolj oznanja "adventni" prerok Izaija. Predstavi družbene razmere v času Kristusovega rojstva, odnos do otrok, žene in sužnjev. Predstavi lep slovenski običaj adventnih zornih maš (zornic) v čast Mariji, po kateri je vzšlo Sonce – Kristus, v ta čas je postavljen tudi praznik Marijinega Brezmadežnega spočetja in pa praznik sv. Miklavža.

Stvarnik je sicer odpustil Adamu in Evi ter njunim potomcem obljubil celo Odrešenika, a razmerje med njim in med človeštvom je bilo skaljeno. Vera v prihodnjega Odrešenika in življenje po tej veri je moglo posamezne ljudi rešiti pogube. Toda vsled oslabelega uma in volje se je človeštvo vedno globlje pogrezalo v pregrehe in zmote (Terčelj 1927, 285).

Mnogi pagani so obupavali, ker je bil vkljub zunanjemu sijaju rimskega cesarstva in splošne omike – verski in nravni propad grozen. Rim, središče paganstva, je bil kloaka greha, čigar smrtni strup se je razcejal v province (286).

Zgodnja jutranja ura, ob kateri se pobožnost vrši (ob zori – zato pravimo tem mašam zornice) lepo spominja, da je Marija tista jutranja zarja, ki je svetu prižgala luč pravice: Odrešenika. Med mašo se oglasijo hrepenenja polne adventne pesmi: Vi oblaki Ga rosite... Človeku se zdi, kot bi v svojih revah in stiskah klical in prosil s preroki in zaslužnjem judovskim ljudstvom, naj pride na svet Odrešenik in razbije spono greha ter vlije v mrzla srca ogenj svoje ljubavi (287).

Domače šege nazorno kažejo svetnikovo dobroto. Nastavljeni čevlji so zjutraj polni. Tudi šibe ne manjka. Brez dvoma je praznovanje sv. Miklavža lahko zelo primerno vzgojno sredstvo, ki vzpodbuja otroke k marljivosti (288).

Božič (1927)

Opisano je praznično božično vzdušje, ki se človeku trajno vtisne v spomin že v otroških letih za vse življenje. Predstavi družinske božične navade ob jaslicah z blagoslovom hiše, družbene in konkretne okoliščine Jezusovega rojstva v hlevu, pa tudi godovne praznike svetnikov, ki so se odlikovali v ljubezni do novorojenega Boga: sv. Štefan, sv. Janez Evangelist, nedolžni otroci in Sveti Trije Kralji, ko na tretji sveti večer blagoslovimo hiše. V tem času sta še dva dogodka Božjega razglasenja: Jezusov krst v Jordanu in svatba v Kani Galilejski. Terčelj zaključi z zgledom svete nazareške družine, ki naj nas nauči pravega odnosa do Boga v življenjski sreči in nesreči.

... bi komaj mogel opisati radostna čustva, ki vstajajo v kristjanih, ko se bliža prevzvišeni božični praznik. Blagoslovljeno ganotje prevzema srca. Pa naj bi bil človek trd kot kamen, v teh svetih dneh se mora omehčati... Oglasijo se pesmi, zadoni molitev, radostno zatrepečejo srca vseh. Gospodar pokadi hišo in poškropi vse prostore, proseč sveto Dete, naj prinese blagoslova na sveti večer vsem, ki ga hrepeneče pričakujejo. Ob veliki mizi, obloženi z božičnim kruhom, se razživijo pogovori in bridko je družini, ako ni pri praznovanju vseh. Na sveti večer mora priti domov vsak, kdor količkaj more... Srečna, radosti polna sveta noč (Terčelj 1927, 304).

Veliko Judov je proklinjalo ta ukrep (ljudskega štetja) rimskega mogotca. Nazarejca sta pa molče ubogala, ker sta videla v tem odloku božjo voljo, ki je pripravljala pot Zveličarju (305).

V revnih jaslih je ležalo božje Dete. Kot sirotek je bil med kupi bogastva. V temi je bil rojen, dasi je solnce prižgal, v mrazu je trepetal, dasi je ogreval ves svet, jokal je, čeprav je bil radost angelov, hrane je prosil, dasiravno je hranil ptice pod nebom in robe v vodi. Človeka sta molila Boga, ki je ležal slaboten na slami. Samo z voljo je ustvaril svetove, z roko je držal gorovje, z migljajem je nagibal viharje, potrese in strele – sedaj pa je ležal majhen in ubog na zemlji, ki je vsa njegova (306).

Na ta dan (sv. treh kraljev) blagoslavlja hiše, pokadijo s kadilom prostore in z blagoslovljeno kredo zapišejo na vrata začetne črke svetih modrih (G+M+B). Tako naj bi bile hiše kristjanov res krščanske in zgled sv. Treh Modrih naj bi z Jutrovega svetil po njih. To želijo tudi koledniki, ki hodijo po vasi in prepevajo pesmi v čas Svetim Trem Kraljem (309).

Bogati naj na njihovem zgledu (svete družine) vedo, da je krepost veliko več vredna kot bogastvo; delavci in reveži naj iščejo v revni, delavni, preganjani družini tolažbo, vse družine naj pa iz tihega Nazareta vzamejo veliki in globoki nauk, kako se je treba v sreči obvladati, v nesreči pa zaupno zatekati k Bogu (309).

3.6.5 Socialno – vzgojni članki

Ženska (1924)

Terčelj v predpustnem času obravnava tematiko ženske in ožigosa hinavsko kradljivo poniževanje ženske časti. Prične s svetopisemskim poročilom o stvarjenju moža in žene ter predstavi nujnost zrelosti za pravilen odnos med moškim in žensko.

Iz etičnega stališča je izpostavljeno predvsem spoštovanje med spoloma.

Obenem z željo po junaških činih, po kljubovanju in osvajanju pa raste zavest dolžnosti: V težkem boju moraš predvsem dozoreti, če hočeš, da bo ženska tvoja. To osvajanje je loterija: lahko dobiš vse – lahko izgubiš vse, kajti ženska skriva v sebi nebo ali pekel. Skrivnost ženske, ki z magnetično silo vabi k sebi moškega, je koncem konca – ženska lepota... Lepota pomeni nekaj drugega: ono notranjo duševnost, ki tako lepo odseva iz mirnih, poštenih oči. Te je treba iskati, ne dobiš je ob prvem srečanju... Žensko srce je obsežno. V njem je prostora za svetle žarke ljubezni in obenem za temno noč maščevanja. Angel je lahko v ženski duši – pa tudi hudič... Ženska naredi iz moškega junaka – ali pa zločinca (Terčelj 1924, 3).

Dekleta in fantje (1924)

Terčelj označi odnose med fanti in dekleti kot način, ki najbolj pokaže (ne)kulturo nekega naroda oz. skupnosti (društva), zato poda tako dekletom kot fantom napotke, s katerimi ne želi omejiti njihove mladosti, ampak jih spoštljivo usmeriti v prihodnost, ko bodo kot zreli ljudje lahko naredili veliko dobrega in prinesli veliko sreče, če je le ne bodo v mladosti po nemarnem zapravili in izživeli.

Iz etičnega vidika je izpostavljeno spoštovanje med spoloma, dostojnost, življenje, dobrota in pristno veselje ter sreča, srčnost pa poveže tudi z ljubeznijo do petja.

Družbe ni mogoče človeku prepovedati, pa naj bo že istovrstna ali mešana... kar je solnce za zemljo, to je družčina za mladino... Pametne besede človeka, ki pozna mladost in ji ve svetovati, kako naj hodi po poti mladostne razposajenosti, ki se zlasti kaže v medsebojnem občevanju med fanti in dekleti... bodite s fanti prijazne in ljubeznive – a ne več, kot se spodobi in zahteva vljudnost... Fantje vsako dekle spoštujejo in čislajo, ki drži kaj nase, ki ni prelahka v občevanju, ki ni razposajena, ki ni žoga, da bi se igrali z njo... Tvoja obleka naj bo lepa, tudi modema, vendar naj bo prikrojena tako, da bo odgovarjala tvoji starosti, stanu in da ne bo nikdar ubijala čuta dekliške sramežljivosti (Terčelj 1924, 26).

Vse prav! A vendar, za božjo voljo, zakaj bi ne smel človek biti v mladosti vesel, ali, kot moderno pravimo, zakaj se ne bi izživel! Že tako malo časa živiš in tvoja mladost je kakor dih! Prav imaš! Izživi in razvij se, tako krepko in mogočno, kot le moreš – le glej, da ti to izživetje ne prinese smrti... Mladina naj se izživi, a tako, da ne mori s tem ne telesa ne duše!... Ta moška duša je dan za dnem v surovi borbi za kruh, za moč, za pravo. Ni čuda, če otopi. Zahoče se tudi moškemu duše, ki bi ga razvedrila, mu zbrisala saje vsakdanjosti in vnila čisto kapljico veselja. Seveda – le čista duševna radost dekletova, ki je izliv in izraz vsega dekleta, mu more dati tako veselje (29).

Vedno rad poslušam fantovsko pesem, le tedaj ne, kadar iz nje puhti vino. Najrajši jo pa poslušam takrat, kadar je polna čustev, takrat, kadar vriska iz nje veselje ali pa trepeti bol. Taka pesem prihaja iz srca, ne iz grl – in seže v srce (31).

Ljubezen (1924)

Terčelj v tem delu najprej primerja ljubezen pomladi v naravi, ki vse zbudi in oživi, poda tudi svetopisemski zgled Jakobove vztrajnosti – zvestobe Raheli, vzporeja dragocenost ljubezni z redkimi rožami, ki jih je treba čuvati; omeni zdravilnost ljubezni tudi za versko življenje fantov in predstavi kriterije prave plemenite ljubezni, ki jo je zmožen le plemenit človek; pri tem ne gre le za zaljubljenost ali puhle nesrečne zlorabe ljubezni.

Od tega trenutka brli lučka v srcu. Plah in trepetajoč je njen plamen, a gorak je. Vsako srečanje, vsako pismo, celo vsaka beseda in vsak pogled priliva olja temu plamenčku, dokler ne zagori v močan ogenj ljubezni, ki ga ne more pogasiti nihče... Junaška je ta moč ljubezni, vztrajna (Terčelj 1924, 51).

Dekle pa mora s svojim dostojnim, prijaznim vedenjem in globoko, čisto dekliško dušo vzbuditi v fantu čut svetega spoštovanja do sebe. Nikdar ne smejo govoriti samo čustva, vedno morajo biti prevzeta z razumom in dekliškim ponosom (53).

Skušnja uči, da se ljubezen, ki je zidana le na lepoto – zruši. Tekom let izgine lepota in njena mamila in z njo izgine ljubezen. Plemenit fant se bo vprašal: Ali bi jaz ljubil to dekle, čeprav bi ji bolezen, nesreča ali leta vzela telesno lepoto? Ali ima moja izvoljenka na sebi nekaj, kar je zame trajne vrednosti? Ali more obogatiti moje življenje tako, da sem pripravljen za večno se skleniti z njo (54).

Pred poroko (1924)

Terčelj opiše dogajanje pred poroko: kako gre velikokrat le za slepoto in gluhoto, zato opozarja na razsoden pogled, nujno skladnost med zakoncema v najpomembnejših življenjskih vprašanjih ne le v materialnem smislu; navaja primere, kako lahko neskladnost uniči življenjsko srečo ter vprašuje ženina in nevesto po resničnih nagibih in osebnih zmožnostih za poroko.

O divjem petelinu pravijo, da je slep in gluh, ko si išče družico. Ista nevarnost obstaja pri mladih ljudeh, ki se ženijo. Samo solnce, pomlad, lepota in cvetje vidijo drug na drugem – trnje zakrivajo in gorje onemu, ki bi jim povedal resnico!... Dobro poglej! Ne le las in obleko, balo in denar; poglej v glavo in v dušo! Poročni prstani so okrogli in nimajo konca. V celem življenju se otepa en sam nepremišljen korak in ena sama prenagljena beseda. Če najdeš prazno glavo in neubrano srce, pusti oboje, saj je življenje že samo na sebi polno praznote in nesoglasja!... Pridne roke in pošteno srce so večje bogastvo kot zlate gore (Terčelj 1924, 74).

Ali sva midva ustvarjena drug za drugega? Se – li ujemava v načelih o smislu življenja, o njegovih nalogah? Kje so v naju glavne napake, ki postanejo za oba lahko usodepolne? (77).

... človeka z nasprotnimi nazori ne moreta živeti skupaj... Naj vas ne moti videz, oglejte si dušo in preizkušajte jo! Če najdete v njej umevanje in odmev, recite krepko: da! (78).

Mlad si, pa si želiš otroka in zakon. In jaz te vprašam: ali si tak človek, ki si sme želeti otroka? Ali si zmagovalec, krotitelj samega sebe, ukazovalec svojim čutom, gospodar svojih kreposti?... Nad sebe samega imaš zidati. Še prej pa moraš biti sam kakor sezidan, raven na telesu in duši (78).

Življenje hočeš dati otroku. In jaz te vprašam: je – li tvoje srce živo? Ali ni razjedeno od strasti, votlo vsled praznote, umazano kot ponev vsled prežarečega ognja? Telo hočeš žrtvovati družini. Ali je neoskrunjeno to tvoje telo, ki bo nosilo v sebi dvoje svetih duš? Hočem, da sta tvoja bela poročna obleka in mirtin venec odsev tvoje notranjosti... Vzgoji se v premagovanju in molitvi, predno stopiš – pred oltar! (78).

Poroka (1924)

Terčelj zagovarja idejo, da se pravo življenje začne šele po poroki, ko nastopi vsakdanji delovnik in se pokažejo pravi značaji, zato svetuje preudarnost pred tveganim korakom poroke, ki se lahko ponesreči; zakonca morata imeti pravi namen in trdno voljo, zato je pravi zakon sklenjen v nebesih z Božjim blagoslovom. Okrca puhlo bahaško svatbeno veseljačenje ob poroki in svetuje veliko potrpežljivost pri medsebojnem usklajevanju sozakoncev. Nadvse pa poudari zvestobo, ki jo simbolizira okrogel poročni prstan brez konca.

Saj ste že videli uvelo, potrto ženo, kateri je usoda zarisala v obraz globoke brazde tihega mučeništva; srečali ste že mrkega moža, ki je bil skregan z Bogom in ljudmi. Kaj pravite, kdo ju je storil takšna? Poroka. Pa ste videli že tudi ženo cvetočo in srečno, ki se je veselila s svojimi otroci in v težavah možato nosila glavo pokonci. Gotovo ste srečali tudi moža, resnega in zavednega, umirjenega in preudarnega. Kaj porečete, kdo ju je storil takšna? Poroka. Poroka je drzni skok v temo. Enemu se posreči popolnoma, drugemu deloma, tretjemu pa prav nič... vam bratsko svetujem, da vsaj malo premislite, preden storite ta korak. Zakon sam na sebi še ni nič, ampak zakon šele postane to, kar zakonca iz njega nameravata (Terčelj 1924, 102).

Pred oltarjem je stal stari gospod. Lepo je govoril, odločno vprašal in krepko povezal oba s stolo. In onadva sta poslušala s solzami v očeh, odločno dejala "da" in prisrčno molila za žegen božji. Bil je to v resnici blaženi dan. Tako je premišljeval stari Martin in si vesel priznal: "Zares, moj zakon s Katrcjo je bil sklenjen v nebesih in Gospod Bog ga je bogato blagoslovil." (103)

Taka skromna svatba ima večinoma prav prisrčni družinski značaj in ni treba plačevati dolgov za vino, cigare in nepotrebno pecivo. Popoldne pa odpotujeta novoporočenca na božjo pot, da si izprosi od Boga pomoči, ki jo bosta tako zelo potrebovala v življenju. Take poroke so najlepše in upravičeno trdimo, da se nevidno mudi na njih božji Svat, ki je počastil revna poročenca v galilejski Kani (105).

Bog pomagaj vendar, saj za to je ravno zakon, da se dva prilagodita, polirata, dokler ne prideta skupaj... Če je trmasta in potratna, daj ji zgled s potrpežljivostjo in ji povej, da ti najbolj dopade, če je preprosto oblečena. Ni ona svetnica in ti nisi svetnik (105).

... da družin ne ustanavlja prava ljubezen, ampak na eni strani živalska pohotnost, na drugi pa denar. Mladina, ki stojiš na tej poti, pomni dobro: iz uživanja se ne rode otroci in z denarjem se ne zida sreča družin. Če nimaš možnosti premagovanja, si nikar ne natikaj poročnih prstanov, da jih ne prelomiš (107).

Zakon (1924)

Terčelj opiše bistveno razliko med poroko in zakonom; zvestoba in moralni zakoni v človeškem svetu so drugačni kot v živalskem svetu; še posebej naglasi odgovornost obeh staršev za vzgojo otrok, ne le materialno; ošvrkne pogled na zakon kot le pravno pogodbo, ki se jo lahko po potrebi prekine, ampak gre za trajno zvezo dveh duš, zato pa je nujen predhodni preudaren premislek. Še posebej izpostavi pomen spoštljivih medgeneracijskih odnosov do tašče, ki potrebujejo veliko prilagodljivosti, potrpežljivosti in Božjega blagoslova.

Poroka je trenutek, zakon je doba; poroka je korak, zakon je pot, ki jo ustavi šele smrt (Terčelj 1924, 126).

Obadva morata skrbeti zanj. Materina milina obseva telo in dušo detetu. Ona ga hrani, z veseljem mu služi, ga pestuje in snaži, ker ji ljubezen narekuje samoodpoved. Zna se prilagoditi otrokovi dušici; z njim postane ona sama otrok, igra se z njim in mu poje po svoje, kakor zna samo mati. Je ni ljubezni, ki bi presegala ljubav materino... Ta materina ljubezen do otroka postane ožarjena po veri, junaška... Toda vzgoja otroka zahteva tudi očeta. Mati je premeška, prepoustljiva. Nima ona resne avtoritete, ki bi otroka z enim samim pogledom prisilila k pokorščini. Ko otrok odrašča, čuti potrebo po močni, močni roki, ki naj ga uvede v življenje in mu vtisne znak možatosti. Zato je oče dolžan sodelovati z materjo pri vzgoji otrok... Kajti za hrano in obleko more končno skrbeti tudi žena, oziroma država, oče pa ne more otroku nadomestiti nihče (127).

Tu ne gre samo za takozvano civilno poroko, kjer se določajo pogoji glede dediščine, premoženja in materialnega sožitja, temveč gre za nerazdružno zvezo dveh duš, nad katerimi vlada božji zakon... Krščanstvo je ženi vrnilo osebnost, enakovredno z moško in dalo zakonu ne le značaj civilne pogodbe, temveč pečat zakramentalne pogodbe, ki se mora skleniti pred duhovnikom... Velike resnosti in globokega premisleka je treba, predno se sklene zakon; ko je pa sklenjen, ga ne razdruži več nihče, niti sam pekel ne, temveč edinole – smrt (128).

Kaj misliš, ali ne boli mater, če čuti, da si je kdo drugi, čeprav opravičenim potom, prisvojil velik del ljubezni, ki je bila preje posvečena izključno njej? Ženske smo take: mislimo s srcem, naša čustva so močnejša kot naša volja... Hočeš zlorabiti ljubezen možev zato, da se pregreši zoper ljubezen materino?... Stara ženica mora čutiti, da ima sedaj dva otroka, ki jo ljubita. Ti moraš biti njena hči! Če bo Ivan videl, da ljubiš njegovo mater, bo še prisrčneje ljubil tebe (131).

Vzgoja (1924)

Terčelj primerja vzgojno delo staršev z delom vrtnarja, kjer je otrok popolnoma prepuščen starševski skrbi in ljubezni, pri tem je nujno skladno vzgojno delo obeh staršev in drugih vzgojnih ustanov, prav tako nujna je uravnoteženost med razumom in ljubeznijo, kar naj osvetljuje vera, da ne pride do vzgojnih napak in zgrešenih vzgojnih ciljev, če starši ne vzgajajo z veseljem. Vzgojo primerja s potovanjem, kjer je treba postaviti cilj in otroka pripraviti na samostojno pot.

Dvojna je naloga vrtnarjeva: gojiti mora rastlino in jo obenem varovati pred škodljivci. Vsak oče je tak vrtnar in vsaka mati taka vrtnarica... V treh letih je otrok izvršil velikansko delo: naučil se je materinega jezika in spoznal je v glavnem svet, ki se suče okrog njega... mati mora biti večča vzgojiteljica in ne samo učiteljica. Če potrebuje otrok staršev vse življenje, jih neobhodno potrebuje v prvih dveh desetletjih svojega življenja. Kamor se medtem drevo nagne, tam obleži. Predvsem je za to mladostno vzgojo najvažnejšega pomena sporazumno sodelovanje očetovo in materino. Temu sodelovanju se pozneje pridruži še vzgojni vpliv šole, cerkve in življenja samega (Terčelj 1924, 155).

V prvih letih življenja je njegova vzgojiteljica zlasti mati. V teh letih si reže z vzgojo palico, ki jo bo vse življenje podpirala, ali pa palico, ki jo bo v življenju tepla. Ta naloga je težka. Zato je Modrost božja vlila materi ljubezen do otrok, ki naj ji pomaga pri tej težki nalogi... Isto velja pri materini ljubezni. Je to naravni nagon, ki ga je vcepil v njeno dušo Stvarnik. A ta nagon stoji pod vplivom razuma... materina ljubav traja še čez grob. Ravno pamet je, ki opozarja mater, da naj ne ima otroka le za igračo. Dobro ve, da napačno dela, če gleda le na to, kako bi otroka omehkužila, lepo oblačila, se mu dobrikala... Še bolj globoka in čustev prosta postane ljubezen očetova do otrok. Njegovi žulji in noči, ki jih prečuje v skrbeh, govore več kot sladke besede. Le tam, kjer je vzgoja otrok enotna, sporazumna, le tam, kjer misli staršev vsak dan poromajo po blagoslov v Nazaret, da – le tam postane vzgojno delo lahko in plodonosno (155).

Tudi materina ljubezen je semtertja slepa. Toda ne bi smela biti! Razum jo mora voditi in ta razum mora biti osvetljen po globoki veri (157).

Podobno je pri marsikateri materi. Skrbno pazi na otrokovo telo. Redno koplje, umiva, oblači in hrani svoje dete... Glede telesne vzgoje otrokove je mati neoporečna. Toda dete ima tudi dušo, katere ne vidimo. Vzgajati dušo otrokovo je neprimerno težja naloga, kot skrbeti za njegovo telo. Če se ponesreči obleka ali slika, je zgubljen denar, ki smo ga za te predmete izdali. Če se pa ponesreči vzgoja, je pri otroku zgubljeno vse (158).

Vzgoja je slična potovanju. Vsak vzgojitelj si mora predvsem dati jasen odgovor na vprašanje: kaj pravzaprav nameravam doseči z vzgojo. Ta cilj leži v bodočnosti. Večkrat je meglen in negotov... vsak vzgojitelj ve, da ima otrok nalogo potovati enkrat samostojno skozi življenje... bo ta pot združena s trpljenjem, zatajevanjem in presenečenjem. Le oni, ki je kaj vreden, bo srečno dovršil to pot (158).

Zastonj pričakujemo te odločnosti in poguma od otrok, ki so že v mladosti razvajeni in omehkuženi. Zlasti moderna vzgoja je neredkokrat velika cokla pri tem energičnem delu... Korajže in zaupanja je treba dati otrokom... Nič za to, če jih sreča na poti trpljenje: železo se preizkusi v ognju in življenje v trpljenju. Cilj vzgoje bodi: utrditi otrokov o voljo, da se ne bo upognila pod bremenom življenja (159).

Vzgoja otrok (1924)

Terčelj prične s primero iz narave, kot se pomladi prične brstenje, se tudi že pri majhnem otroku prične brstenje duše, ki vpija vase zglede iz svojega okolja. Opozarja na napačno razlikovanje med vzgojo dečkov in deklic, ker je treba oboje navaditi premagovanja na poti do ponosnih in samozavestnih odraslih ljudi. Prav tako svari nad naglico življenja, ki za sabo briše blede spomine premnogih slik; pri vzgoji omenja tudi igrače, ki imajo pomembne vzgojne motive, sicer se otroci ob njih dolgočasijo, če nimajo z njimi živega ustvarjalnega stika. Na primeru sv. Avgušтина in njegove matere sv. Monike opozori, naj matere zabredlih sinov bolj jočejo za njihovimi dušami kot za izgubljenimi službami.

Dolžnost matere je, da odvrča od doraščajočega deteta slano slabih zgledov, obrezati mora takoj izrastke t.j. napake in skrbeti, da gosenice t.j. hudobneži ne oglodajo mladik vsega dobrega (Terčelj 1924, 182).

Je treba začeti z vzgojo otrokovo že takoj. Najmanjši otrok se more že navaditi na red, pravilnost, točnost in čistočo... Otrok mora že v prvi mladosti videti lepe zglede (182).

Za vzgojo dečkov o se starši resno zanimajo. Veseli jih, če vidijo, da so otroci ponosni in samozavestni... Lažje prenašajo fantičevo razposajenost, jezo in oblastnost; on bo pač enkrat mož, bo šel v svet in zavzel vodilno mesto v družini... Deklico... lepo jo oblačijo, delajo ji krilca, čipkajo zanje jopice, zavijajo laske, se igračkajo z njo in razkazujejo nje lepoto. Pri tem jih vodi misel, da deklica ne potrebuje vzgoje za resnost življenja, vsaj v taki meri ne, kot fantič... Ubogo stvarco vzgoje brez vsa ke resnobe, vcepijo ji v značaj površnost (183).

Prav, naj bodo fantiči ponosni in samozavestni, saj teh lastnosti potrebujejo. Toda ponos je lahko napačen. Sprejme se v surovost, strahovanje, trmoglavost! Ta ponos nima ničesar opraviti z junaštvom mladeniča, ki se veseli, če more drugemu napraviti veselje, pomagati mu v slabosti, ubraniti mu čast. Za ta ponos je potrebna šola samoodpovedi in premagovanja... In deklice? Kako prav bi jim prišel privzgojeni ponos in samozavest... pri takih s samozavestjo vzgojenih dekletih bi nič ne opravili zapeljivci, ki se jim dobrikajo v lakastih čevljih... zato je pa nujna potreba, da tudi naše mladenke občutijo resnost vzgoje in se že v mladosti navadijo na samoodpoved, skromnost in plemenito rezerviranost (184).

Opazuj otroka (1924)

Terčelj ugotavlja, da je vsak otrok sam na sebi skrivnost, šola jih vzgaja po istem kopitu, zato morajo starši v družini vzgajati glede na otrokove zmožnosti in temperament; navede lastnosti sangvinika, kolerika, melanholika in flegmatika skupaj z ustreznimi vzgojnimi navodili zanje. Poda skrbne napotke, kako otroku predati skrivnost rojstva, da je dobil dušo od Boga, telo pa od staršev. Zaključi z zgodbo o

skrbni materi, ki svari hčer pred nevarnostmi, ko odhaja v službo v mesto.

Starši so predvsem dolžni opazovati svoje otroke in jih vzgajati tako, kot je to primerno njihovim zmožnostim. Ni isto zdravilo primerno za razne bolezni, ravnotako ni uspešna ista vzgoja za otroke, ki jih ločijo različni temperamenti (Terčelj 1924, 208).

Vzgoja takega otroka mora biti dosledna. Nikdar mu ne sme mati danes dovoliti to, kar mu je včeraj prepovedala (209).

Matere imajo dolžnost, biti otrokom angeli, ki čuvajo njih mladostni raj... naj mati otroku z vso milobo in resnobo pove, da je Bog oni, ki mu je dal dušo, starši pa le telo... sveta dolžnost staršev, da ga pripravita na moderne nevarnosti, ki mu prete zlasti v mestih (211).

... zbrala poštenega fanta, a če hočeš dobiti poštenega, moraš biti sama poštena kot zlato (212).

V sobici je utihnil jok in umirilo se je materino srce. Zdelo se ji je, da ni bila nikdar bližje svojemu otroku kot tedaj, ko je v veri našla tolažbo (213).

Starost (1924)

Terčelj kot običajno prične svoje razmišljanje o starosti v primerjavi z jesenskim dogajanjem v naravi, na kar ga spominjajo osivele glave starčkov, ki pa nudijo veličasten razgled in lahko v mirni izkušnosti izluščijo resnično vrednost minljivega časa ter mladosti. Poudari, kako se modri izkušeni starčki približajo otrokom in so pokorno vdani naravnemu zakonu staranja. Kot zdravila proti staranju navaja delo, učenje in urejeno počteno življenje; proti slavohlepju, nepotrpežljivosti in zaostalosti najbolj pomaga sočustvovanje, napredek in potrpežljivost.

Starost je podobna sneženim goram. Z nogami se stari ljudje še dotikajo zemlje, njihove častitljive glave pa že obseva žar iz večnosti. Kakor žare gorski vrhovi v zahajajočem solncu in mečejo plamenečo svetlobo v mračne doline, tako postanejo stari ljudje svetilniki, ki svetijo na nevarna pota mladim, potujočim v vrtincu življenja. Kakšen razgled se odpre očem z vrhov teh mogočnih gora!... Tudi osiveli ljudje so v svojih šestdesetih, sedemdesetih, osemdesetih letih razgledniki, ki vidijo daleč na okrog in gledajo za seboj cele dobe človeškega življenja. Z mirnim, izkušnim pogledom zro stari ljudje v vrtoglavo življenje mladine (Terčelj 1924, 231).

Častivredni so stari ljudje. Kos večnosti so na tej zemlji. S svojo bogato izkušnjo in dalekovidnostjo nam služijo kot varuhi in vodniki na strmih potih. V svojih osivelih glavah nosijo življenjsko modrost stoletja. Naj bo mladina še tako nadarjena; teh zlatavrednih izkušenj nima. Kulturno visokostoječi narodi so zato spoštovali starost. Pred sivo glavo so se spoštljivo umikali Rimljani in Grki (232).

... tihi izkušeni starčki!... Življenje jim je izklesalo strasti in napake. Pretresljive slike so, polne pouka, čeprav so na zunaj sključeni in razdejani. Njihova notranjost pa je vzvišeno lepa, ker je očiščena v življenjskem ognju. Posebno značilno je, da se ti modri, izkušeni starčki, najbolj približajo otrokom... Najlepša pa je tiha vdanost, s katero se uklonijo starčki neizprosному naravnemu zakonu... Takrat, ko starčeve oči ne morejo več gledati na zunaj, se poglobi njihov pogled na znotraj. Blesk sveta jih ne mami več, zato pa je njihova duša prosta (232).

Vse mogoče umetnosti je iznašel svet – a naravne mladosti ne more več vrniti onim, katerim je ubežala. Vse masaže, šminkanje in nakitje ne more zakriti človeku let, ki jih je doživel... zakaj je v kljub svoji starosti še vedno mladostno svež. Modrijan je odgovoril: "Zato, ker se vsak dan kaj novega naučim!" Človek, ki se odpove delu, ko bi še lahko delal, postane star. Če hočeš ostati duševno mlad, ne hodi med penzioniste, dokler lahko delaš... Pa ne le lenoba, tudi neredno življenje poriva človeka med stare!... Preprosto, počteno življenje je najboljše zdravilo zoper staranje. Neredno življenje uniči v človeku živčevje in jemlje moč možganom... "Tri nevarni znaki starosti so: slavohlepje, nepotrpežljivost in zastalost"... nasprotna zdravila, ki uničujejo te starostne bacile. Ime jim je: sočustvovanje, napredek in potrpežljivost. Človek, ki se vadi v njih, ostane mlad. Ostanimo mladi! Čuvajmo se lenobe in zastalosti, ne razdirajmo z nerednim življenjem svojih moči in leta se nam ne bodo štela (236).

Dom (1924)

Terčelj prične razmišljanje o domu z vprašanjem, zakaj smo tako navezani na svoj dom. V navezanosti na dom vidi podlago npravne moči naroda in oporo vere, kar pa danes izginja zaradi podrejenosti kapitalistični koristolovski logiki; v mestnih razmerah pomaga domu le družinska ljubezen, razumevanje, sočutje in prizanašanje ter praznovanje družinskih praznikov. Opiše značilen izgled domov po slovenskih pokrajinah.

Zakaj smo navezani poleg družine najtesneje na svoj dom? Zato, ker je naš in mi njegovi... Ljubav do doma je eno izmed onih naravnih božjih čustev, ki jih vsak človek nosi v svojih prsih... navezanost na stalni dom mu daje tudi moči, da vse žrtvuje in stori, da ohrani ta dom sebi in družini. Iz stalnega doma črpa tudi neprenehoma novih moči, da ostane zvest podedovanim šegam in veri svojih pradedov. Tako je kmečki dom najtrdnejša podlaga npravne moči naroda in tudi največja opora vere (Terčelj 1924, 260).

Koliko romantike prineso v družine lepi družinski prazniki: godovni dan, Miklavžev večer, božični večer... Žalibog, da je v modernih družinah že izumrl smisel za te lepe domače praznike. Moderni ljudje žive topi vsakdanji enakomernosti. Tiho hrepenenje srca po sreči in veselju pa skušajo zadušiti po različnih zabaviščih, kinematografih in beznicah. Vsak išče zunaj doma svoje veselje, vse beži iz toplega gnezda domačega ognjišča... Treba je zopet napolniti dom z domačo poezijo. Od vere prožeto domače življenje nam bo odkrilo tajne vire veselja... Bolno človeštvo bo ozdravelo le na zdravem družinskem življenju. Vrnimo brezdomovincem domove (260).

Gorje mu, kdor je brez doma!.. Naj bo dom še tako skromen, naj bo baraka, samo da je naš. Z njim so zvezani naši najlepši mladostni spomini (260).

Naša vas (1925)

Terčelj opiše značilno slovensko vas s cerkvijo na sredi in vse spomine, ki so nanjo vezani, kot živo zgodovino, tako, kot se je spominjajo stari ljudje; še posebej opozori na družinski pomen naših vasi, ki skrbno spremljajo življenje vsakega svojega vaščana od rojstva do smrti. Opiše pristne družinske navade, ki so prepletene z verskim ozadjem in molitvijo, vaška znamenja in medsebojno pomoč sovaščanov.

Naše vasi imajo živo zgodovino. Rodovi so pomrli, stoletja so minila, a vas je ostala in v njej živi zgodovina. Takrat, ko so prišli ljudje ter se jim je priljubil ta kraj in so ostali tu, takrat se je začela ta zgodovina, dolga zgodovina ne le ene vasi – temveč celega naroda. Isti narod je postavil razvalino na strmini, ki je stoletja ne morejo uničiti v prah, isti narod je sezidal cerkev z visokim stolpom, isti narod je zložil ponosni grad nad vasjo in dogradil borne kočje v vasi. In zato ljubi vse to, zakaj vse to je njegovo delo (Terčelj 1925, 3).

... družinski pomen naših vasi. Življenje v vasi mora biti razširjeno življenje večje družine. V vasi se poznajo vsi: po šegah in skupnem življenju so si sorodni, čeprav so po stanu in premoženju različni (5).

Kdo pa naj vlada nad vaško družino, če ne Bog dobrotni? Iz Njega izhaja medsebojna ljubezen, smisel za skupnost, odgovornost in prizanašanje. K Njemu se zbira vsako nedeljo vaška družina, proseč ga varstva in blagoslova (6).

Najlepša lastnost... je medsebojna pomoč med družinami (7).

Vsaka vas je imela tudi svojega zavetnika – patrona. Na njegov praznik je bil slovesni dan za celo vas. Ime patronovo je nosilo čimveč vaških otrok, tako, da je bilo na patronov praznik po celi vasi in družinah pravo godovanje (7).

Rojstna vas je sveta zemlja. V njej počivajo telesa naših dedov, ki na tajnosten način še vedno živijo in sodelujejo z nami. Navada je, da se otroci poštenih staršev že takoj v mladosti učijo spoštovanja in plemenitega obnašanja do starejših ljudi, zlasti do vaških predstojnikov. Čimbolj otrok odrašča, tembolj

odgovoren je za svoje delovanje tudi napram domači vasi. Saj vemo, kako lahko en sam človek spravi v slab glas celo vas... Zgraža se cela vas nad onimi, ki bi kršili dobro ime vasi (8).

Domači rojstni kraj spremlja človeka povsod, kamor gre. Ime domače vasi nosijo vse listine: na domovnici je zapisano, na krstnem listu se blišči in še celo na mrtvaškem listu bodo čitali preostali ime naše rojstne vasi. Vsak količkaj zaveden domoljub bo pazil na to, da ne bo delal sramote svoji rojstni vasi. Vsa čast, katera doleti domačina v tujini, odmeva tudi v domačem kraju. To so ponosni nanj sovaščani, ko se vrne med nje (8).

Sosedje (1925)

Terčelj opiše življenje med sosedi, ki zahteva medsebojno spoštovanje in prinaša številne zgledе, iz katerih se lahko veliko naučimo za svoje življenje in prihodnost. Opiše poklice na vasi in vaške navade; ožigosa prepiranje in sovraštvo med sosedi ter zaključí z družinsko sliko razumevanja med sosedi.

Z odprtimi očmi in tihim spoštovanjem opazujmo! Vsak najde v svoji soseski nešteto zgledov, slabih in dobrih: resne in lahkomišelné zaroke in poroke, srečne in nesrečne zakone, vzorne in brezupne družinske razmere, plemenitost in podlost, vesele in žalostne dogodke, padce in vstajenja, junaštvo in verolomnost – kratkoma: celo vrsto življenjskih prizorov (Terčelj 1925, 39).

Je ni hujše nevihte, kot je sovraštvo med sosedi. Za neznatno reč, ki je komaj imena vredna, se začno včasih prepirati. Mala iskrica užge plamen, ki upepeli srečo družin in odnese iz soseske najdražji zaklad: ljubi božji mir (41).

Kako se ne bi veselil človek nad sosesko, ki uspeva gospodarsko, kulturno in moralno? Kaj ni ta prosep tudi njemu samemu v korist? ... opazujte svoje sosede, zavedajte se, da ste vsi ena družina, iztrebite iz soseske plevel zavisti in sovraštva in zrastel bo v njih nov rod, ki se bo ljubil in spoštoval (43).

Mesto in vas (1925)

V tem delu je opisana razlika med mestom in vasjo; kako se človek v mestnem direndaju počuti osamljenega, brez občutka pripadnosti skupnosti, brez skupnih praznovanj; v mesto velikokrat vleče le želja po zaslužku in lahkem življenju, zato na koncu poda napotke, kako preživeti v mestu v povezanosti z očetovo hišo in v dobri družbi krščanskih društev.

V mestu zastoj iščeš življenjske skupnosti, ki je znak vasi. Tu spadajo ljudje že po naravi skupaj, se čutijo soodgovorne... Namesto iskrenosti in ljubezni vlada v mestih sebičnost in pohlep po denarju in uživanju. V mestu ne velja načelo medsebojne pomoči, temveč besne konkurence. V mestu ne najdeš več skupnih praznikov, ne skupnih običajev, vse je pokvarjeno po zunanjih "manirah" in nenaravni modi... Hiše v domači vasi nekaj povedo... Da jih je sezidal nekdo, ki je hotel bivati v njih z ženo, otroci, hlapci, deklami in živino. Zbiral je kamenje in les, ker hiše ni zgradil le zase, ampak za potomce... Tudi v mestu hiše nekaj povedo: da jih je sezidal nekdo, ki je hotel služiti denar (Terčelj 1925, 67).

Tu ga sprejme domačnost, iskrenost in odkritosrčnost, ki je mestno vrvenje ne pozna. Najlepši kras in najbolj privlačna lastnost naših vasi je pa globoka vera, ki je še ni prerezal razdiralni duh brezverstva. Vsi skupaj molijo in ta skupna molitev rodi nešteto blagoslova za ves narod (67).

Ko gospodar na deželi sprejme delavca v službo, se zaveda odgovornosti in nravnih dolžnosti, ki jih s tem sprejema – kapitalist v mestu ne čuti nobenih. Kapitalistu je človek le orodje, s katerim si grabi dobiček (68).

Koliko se zasluži v mestih, odvisi predvsem od dveh činiteljev: treba je zato izvežbanosti in strokovne izobrazbe, obenem pa močne volje, da se človek ne vda mamljivim vabam zapeljivosti (69).

Dvojno je potrebno onemu, ki ga je val zanesel v mesto: Da nosi s seboj luč očetove hiše, plamen materinega očesa in svetlobo pravega verskega življenja, ki ga edino obvaruje pred vrtinci. In še nekaj: Dobre družbe mu je treba... Edino na ta način boš tudi v mestu obvar oval čast sebi in domači vasi (70).

Cerkvena občina (1925)

Cerkveno občino Terčelj opiše kot najlepšo družino, ki se zbere v nedeljo pri družinski mizi in moli istega Očeta ter poje iste pesmi v čast Materi Mariji. Župnija bi morala biti zgled družinske vzajemnosti. Terčelj poseže po zgodovinskih zgledih iz časov prve Cerkve, ki je prinesla velike socialne spremembe v dostojanstvu vsakega človeka, tudi prej brezpravnih žena, otrok in sužnjev. Središče družinskega življenja prvih kristjanov je bila evharistija, ki so se je junaško udeleževali tudi v času preganjanj v katakombah. Opiše mučenja prvih kristjanov in njihove kazni (*ad bestias* – zverem; *ad flammam* – na ogenj; *ad metalla* – v rudnik), vse dokler niso dosegli svobode. Če danes ni več takih junaških zgledov med nami, je to zaradi pomanjkanja družinskih vezi bratske ljubezni in globoke vere.

Je ni lepše družinske skupnosti, kot jo ima cerkvena občina... Vsi gledajo na isti tabernakelj, molijo istega dobrotnega Očeta, pojejo iste pesmi v čast skupni Materi. Vse, karkoli je v hiši božji: Oltar, obhajilna miza, krstni kamen spominja glasno in nazorno, da so vsi farani: premožni in ubožni, odrasli in otroci, bratje in sestre, sveta božja družina... Da, vsaka duhovnija bi morala biti najboljši zgled družinske vzajemnosti, ki druži vsa srca med seboj v najglobokjšem Srcu Gospodovem. Bi morala biti – pa ni povsod! Zakaj? Vzrokov je dosti, najvažnejši pa je brezdvoma ta, da so se verniki oddaljili od skupnega vrelca Evharističnega, da niso več edini v "lomljenju Svetega Kruha", kot so bili prvi kristjani (Terčelj 1925, 106).

Kako je bilo mogoče ubogim kafarnaumskim ribičem in njihovim učencem prevrtni to zločesto socialno stanje? Znabiti so poskušali z revolucijami, ali s sovjeti? Že sama misel na to je smešna. Imeli so drugo izdatnejše sredstvo: živo vero v Onega, ki je živel med njimi, nazoren zgled Boga – človeka. Ta vera je svet predrugačila... Žena, ki je bila pri nevernikih le dekla v družini, je postala gospodinja, možu enaka v pravicah. Za to ni bila potrebna ženska "emancipacija", vera, živa vera je dvignila žensko dostojanstvo... Te prvokrščanske občine so nam najlepši dokaz, da je pot do pravega komunizma mogoča le v plemenitih, od krščanstva prežetih ljudeh, ne pa v revolucijah, brezboštvu in sl ojnem boju. Vstop v krščansko občino je dajal krst... Središče družinskega življenja prvih kristjanov je bila sveta daritev (107).

K tej družini spadamo tudi mi. Istega Boga imamo, kot oni, isti Kruh lomimo, kot oni, iste milosti prejemamo, kot oni – le mučencev, junakov ni več med nami, ker nas ne druži več v družino trdna vez bratske ljubavi in globoke vere, kot je družila v življenju in smrti one, ki so junaško umirali za Kristusa (113).

Pod farnim zvonom (1925)

Terčelj opiše ponos slovenskega človeka na svojo faro, navede zgodovino nekaterih primorskih župnij in odpovedovanja naših prednikov, ki so gradili cerkve, znamenja, pokopališča, župnišča in šole v zavesti pripadnosti župnijski skupnosti. Opiše skrb za cerkev, ki pokaže versko življenje, slovensko ljubezen do zvonov ter še posebej praznovanje nedelje; predvsem pa opiše vlogo župnika kot očeta župnijske družine, kar podkrepi s konkretnimi zgledi župnikov, ki se razdajajo za svoje župnije.

Naše ljudstvo je ponosno na svojo faro. "Naša fara nima para", tako se postavljajo farani in ponosno zro v zvonik župne cerkve. "Doma sem pod tem zvonom, krščen pri tem kamnu", to so izrazi, ki nekaj pomenijo (Terčelj 1925, 134).

Najbolj odločilni trenutki v človeškem življenju se odigrajo v domači cerkvi. Vanjo prineso novorojenčka, da ga v krstni vodi in skrivnostni milosti prerodi Duh božji. Pred oltarjem domače cerkve se združi prvič srce otroško z Ljubiteljem malih, pred istim oltarjem se sklene dvoje človeških src v nerazdružljivo življenjsko zvezo in ako je najvišji Duhovnik izbral katerega izmed nevrednih za namestnika svojega, zapoje izvoljeni zopet pred domačim oltarjem svoj prvi novomašni slavospjev. Zadnja pot človekova pelje zopet v domačo cerkev in od tam v – jamo. Farna cerkev je veren izraz mišljenja in čustvovanja faranov. Le oglej si jo od znotraj, pa boš takoj uganil, kakšne ljudi ima vas (135).

Najbolj so pa ponosni farani na zvonove. In kako bi ne bili? Pesem zvonov se jim je priljubila. Ljubeznivo in proseče vabijo utrujene in obtežene v posvečene, prostorne cerkve, kjer so klečali nekdaj očetje in matere ter našli mir in zadovoljnost... Naj vaši iskreni in proseči glasovi vzbudijo hrepenenje po svetem miru tudi onim, ki so ga zgubili. Zvonovi, zvonite (136).

V nedeljo šele začuti človek, da je v resnici bitje neizmerne vrednosti, ker zaradi njega sam Stvarnik zapusti nebo in ga zamenja z zemljo (137).

Vera je tisti glavni činitelj, ki napravi sedmi dan v tednu tako srečen in blagoslovljen za človeško srce. Ko človek zavrne Boga in se udiinja stvarjem, postane suženj stvari in celo v nedeljo se ne more otresti tega suženjstva. Zato je toliko nemira v naših vaseh, ker nočejo ljudje uživati nedeljskega miru. Ta dan si lahko človek v tihoti stavi vprašanje: ali je vredno?... Nedelja je dan miru za telo; duša ta dan ne počiva, temveč gre iskat hrane za sebe v večne višave duševnosti... Nedelja napravlja telesne in duševne delavce za narod pesnikov, svetnic in mislecev. Kar jim delovnik vzame s svojim enoličnim in utrudljivim delom, jim vrne nedelja v obilni meri. V nedeljo je prilika, da v cerkveni klopi med sveto daritvijo, pogleda človek v tiho kamrico svojega srca in gladi ter popravi, kar je zagrešil med tednom (137).

Duhovnik mora biti v prvi vrsti socialno čuteč: ne sme mu biti vseeno, če farani trpe, stradajo, se izgubljajo... Pravi duhovnik vse občuti s svojim ljudstvom, in ker občuti, tudi pomaga, kjer more... Vsako jutro je sedel v spovednici in vlival božji mir, tolažbo in milost v srca izgubljenih sinov in hčera. V morje neskončnega božjega usmiljenja je potopil tudi največje hudobije, ozdravil najhujše rane, sprijaznil najbolj strupena sovraštva, osnažil najbolj zamazane poročne prstane... Župnik Janez je zdravil, zato je imel zdravo faro (139).

To nikamor ne kaže: Slovenec pa brez Boga, Slovenec pa razuzdan, pogolten?... Odkod bo naša moč, če ne bo iz ljubezni, poštenja in Boga?... Če je to res, potem je Bog dopustil. Za kazen je dopustil, ker je Slovenec zatajil Boga in ne ljubi več svojega milega jezika. "Gospod, prizanesi!" (141)

Občina (1925)

Terčelj opiše zgodovinski razvoj županstva od sestajanja in rabsodb pod vaško lipo do sodobnih občinskih uradov ter našteje lastnosti, ki bi jih morali imeti občinski možje; razvrsti jih v "kričače" in "kimavce". Opiše volitve župana, njihovo vlogo v času kmečkih uporov in francoske vladavine, ko so se imenovali "maire" (mer) ter so junaško iskali ravnotežje med dolžnostjo do oblasti in dolžnostjo do svojega naroda; Terčelj zaključi, da je bila njihova junaška odločitev za ljubezen do rodu najlepša dediščina naših prednikov.

Beseda "mož" pri nas nekaj zaleže. Zato je tudi naše ljudstvo z besedo "občinski možje" hotelo povedati, da so to občani, na katere vas drži in od njih nekaj pričakuje. Pravijo, da je hudo, če otroci komandirajo hišo, tem hujše pa je, če nezreli in nezmožni ljudje vodijo občino. Najslabši občinski odborniki so tako zvani "kričači"... Tem odbornikom so podobni... odborniki, ki jim pravimo "kimavci"... Še vse premalo izbirčni so ponekod vaščani, ko volijo občinske možje. Enkrat jih slepi "žlahta", drugič gostilna, tretjič kupčija, četrtič sladke besede itd. – Če je za vsako hišno gospodarstvo potreben cel mož, kaj naj rečemo o možeh, ki imajo v rokah občinsko imetje? Občine – zlasti občine v

današnjih dneh, rabijo poštenih, zmožnih in delavnih mož. Poštenih mož je treba občinam. Še bolje bi zapisal: značajnih mož. Občinski odborniki so v današnjih dneh še edini zastopniki ljudskih pravic v naših vaseh. Izvoljeni so od ljudstva, ki nosi v svojih dušah in v življenju pečat zgodovine, ki nas je utrdila in ohranila kot lasten rod na lastni grudi. Kakšna odgovornost! Te odgovornosti ne more izbrisati nobena sila – v vesti je zarisana globoko... Važna naloga občinskega odbora je, da pomaga cerkvi pri delu za moralno obnovo mladine. Koliko bi tozadevno lahko občinski možje storili zoper pijančevanje, nenravnost, potepuštvu itd... Seveda – vseh teh nalog ni v občinskem zakonu. Tam so le paragrafi. Priznam: Najtežja so gospodarska vprašanja občin in najnujnejša so! Niso pa edina! Nešteto je svetih dolžnosti, katere mora vršiti vsak občinski mož, čeprav niso zapisana na "uradnem papirju" (Terčelj 1925, 164).

Priprave in izobrazbe je treba za vsako službo, zlasti za javno. In kje naj se bodoči občinski možje vežbajo in izobražujejo?... Naša prosvetna društva so kot nalašč najboljša pripravljalna šola za občinske odbornike. Tu najdejo priliko za predavanja, tu se urijo v vodstvu sej, v društvu jim je na razpolago knjižnica, nastopa se uče na odru, reda in pravilnosti pa v poslovniku (164).

Toda znanje še ni dovolj. Vaščani hočejo videti v tebi "moža" t.j. značaj, ki ostane neupogljiv in odločen. Kdor si ne zna z vzglednim osebnim življenjem in lastnim gospodarstvom napraviti ugodnega spričevala med ljudmi, ta ne bo izvoljen med "može". Najprej bodi mož v zasebnem življenju, izkaži se moža, vestnega in skrbnega v družini – pa boš zmožen vršiti velevažno nalogo, ki je dana občinskim možem (164).

Šola (1925)

Terčelj pravi, da je prva šola domača družina in najboljša učiteljica mati. Opisuje otroška pričakovanja, kako bo prava šola postala drugi dom, učitelj oz. učiteljica pa drugi oče oz. mati; odtod izhajajo prva otroška razočaranja nad šolo, če ni prave srčne vezi med njimi; sicer pa ohrani spoštovanje do svojih učiteljev še v pozna leta. Opiše zgodovino šole, ki so jo starši sprva doživljali kot nepotrebno prisilo, se z njo končno sprijaznili in spet razočarani nad njo, ker otroke namesto vzgaja potujčuje v tujem uradnem jeziku. Kljub temu opiše družbeni (socialni) pomen šole, da se človek navadi življenja v družbi in medsebojnega obnašanja ter reda. Pokaže zelo visoko spoštovanje učiteljskega poklica, kjer poudari predvsem njihov osebni zgled in srčno toplino. Izrazi svoje razočaranje nad šolskimi reformami, ki prepovedujejo šolsko sodelovanje družini, narodu in cerkvi, prav tako je ogorčen nad laiško šolo, ki umika iz šole Boga, križ in duhovnika.

Prva šola, ki pusti najglobokejši vtis v otroku, je domača družina in prva ter najboljša učiteljica je in ostane otroku – mati... Za to je mati prva in neprisiljena naravna učiteljica in vzgojiteljica otrok... Otrok pričakuje, da bo našel v šoli drugi dom, da mu bo učitelj dobrotni oče in učiteljica ljubeča mati. Gorje, če je otrok v svojem pričakovanju varan!... Otrok je upal, da bo našel v učitelju očeta, pa je spoznal, da je le nekak uradnik. Nobene vezi ni med učiteljem in učenci razen palice in vpitja... Med njim in med učiteljem ni bilo nobene socialne zveze... srčna telefona med njim in učenci sta pa pretrgana. Vse drugače se pa počuti otrok v šoli, ako diha v njegovo dušo blaga skrb in ljubezen učiteljeva... Še v poznih letih se z veseljem spominja svojih učiteljev in globoko spoštovanje do njih mu tli v srcu, ko jih že ni več med živimi (Terčelj 1925, 190).

Ker je prišel ta ukaz od zgoraj, ni našel odmeva spodaj... Nobene vezi ni bilo takrat med šolo in starši... Starši so čutili šolsko dolžnost kot prisilni tuji jarem... Polagoma so se pa starši privadili, kot se človek privadi vsaki težavi... Učitelji so postali uradniki, ki morajo z otročiči govoriti v "uradnem" jeziku, čeprav otroci tega jezika ne razumejo. Iz vzgojevalnic smo dobili potujčevalnice in jeza ter odpor proti tako nenaravni šoli raste dan za dnem v grozno škodo izobrazbi in vzgoji (191).

Poleg tega važnega socialnega pomena ima šola kajpada tudi namen, da otroke uči. V naših dneh je treba sa mostojnih ljudi, ki znajo ne le čitati, temveč z lastno glavo tudi misliti. Velik greh bi imeli starši, ko bi poslali otroka v svet brez osnovne izobrazbe. Ker je šola torej velikega življenjskega pomena za otroka, je dolžnost staršev, da podpirajo domače rodne učitelje, ki čutijo za mladino in žrtvujejo vse svoje delo zanje. Le takrat, kadar bodo starši in učitelji v medsebojnem sporazumu vzgajali otroke, bo uspeh šole zadovoljiv (192).

Med največje dobrotnike našega naroda, kakor tudi človeške družbe sploh, moremo prištevati učitelje. Ti prvi so sejalcji, ki mečejo seme naukov med sveže brazde mladinskih src... Blagor učitelju, ki ga ni kruhoborstvo privedlo do učiteljskega stanu... vrše svojo težko službo v zavesti, da jih je postavil za varuhe otrokom Bog in da bo njihove uspehe žel narod, iz katerega so zrasli... Je pa tudi ni nesrečnejše osebe na svetu, kot je učitelj, ki je stopil v učiteljski stan brez poklica, vsled sile, denarne zadrege itd. Ogromna skala, mrzla in težka je, ki teži duhamorno nad mladimi srca in mori njihovo rast in procvit. Tak prisiljen učitelj postane uradnik! Ne, še vse kaj hujšega! Uradnikom izroča ljudstvo paragrafe, papir, denar, recimo zemljo – a učitelju prepušča – žive otroke. Če davkar napačno predpiše davke, bo napako popravil, če sodnik napačno obsodi, bo njegovo sodbo višja instanca preklicala, če financer goljufa, škodo lahko povrne: a če učitelj spridi otroka, kdo bo otroka poboljšal, kdo bo staršem povrnil škodo, ki se popraviti ne da? Učitelj brez poklica... mesto da bi vzgajal z zgledom junake, kvari s pohujšanjem mladino in ustvarja iz njih slabiče. Ni dovolj, da učitelj nekaj zna, treba je, da to znanje prenese na druge. Učenjaštvo pri otrocih ne zaleže; tem je treba predvsem ogreti srce in jih disciplinirati brez palice in zapora. Samo umstvena izobrazba je bergla, na katero se obešajo le oni, ki nimajo naravne sposobnosti. Otroke vlečejo zgledi in nazorni nauk. Nihče ne bo učil mornarja plavati po suhem: v vodo ga bo peljal in mu pokazal, kako naj plava. Zato ni dovolj, da učitelj učence uči: Besede mičejo, zgledi pa vlečejo. Današnje šole veliko uče, a malo vzgoje. Iz otroka hočejo napraviti veliko omaro na dveh nogah in v to omaro mečejo zaprašene knjige – življenja pa ni v njej! Učitelj pa mora učenca vzgajati za življenje. On gradi most, po katerem bodo učenci prišli v realno življenje, kjer ne bo odločevalo vprašanje, znaš – li pisati, temveč: znaš – li živeti. Gorje narodu, v katerem so uvedli v šole le znanost!... Dober bo edinole oni učitelj, ki bo znal učiti otroke ne le s svojimi besedami, temveč tudi s svojim zglednim življenjem (193).

Hočemo otrok, ki bodo znali živeti, hočemo dece, ki se bo znala ogibati hudega in delati dobro. Kaj pa je dobro in kaj je zlo? Kdo odločuje o tem? Človek? Smešno! Človek ukroji moralo po svoje... Če se torej Bog odstrani iz šole, se z njim odstrani poštenje... Naš narod je veren. V svoji veri smo vzgojeni in postala nam je del naše tradicije. Če vzameš našemu rodu vero, cerkve, običaje, si ga spremenil v tolpo, ki z našo narodno dušo nima sorodstva. Vse čustvovanje in prepričanje našega rodu hoče Boga in ne mara videti dni, ko bo podivjana in nemoralna mladina pljuvala na to, kar nam je svetega. Tako šolo hoče naš narod (195).

Društvo (1925)

Terčelj utemeljuje pomembnost združevanja v društva na načelu "*v slogi je moč*", ko je s skupnimi močmi dosegljivo kulturno napredovanje, versko javno udejstvovanje ali vsestransko telesno razvijanje. Pri tem poudarja, da gre za trajno in ne le začasno sodelovanje, prav tako je nujna enotna oblast (avtoriteta). Terčelj izpostavi tri temelje društev: enoten cilj, trajno sodelovanje in enotna oblast. Ne gre za materialne cilje ali številčnost, ampak za moč idej, torej prosvetna društva, ki se borijo proti raznarodovanju in kulturni zaostalosti, da bi ohranili vero in materino besedo. Nato opiše združevanje v preteklosti ter danes kakor tudi njegov pomen za narod, ki se ne sme odtrgati od vere. Društvo primerja pravi krščanski družini, ki ne gleda le razumsko na korist, ampak na srce. Razmišlja tudi o vzrokih, zakaj društva razpadejo, in navede pomen skladnih medsebojnih odnosov; bolj nevarni so notranji nesporazumi kot pa zunanji.

Posamič se ni mogoče boriti proti raznarodovanju in kulturni zaostalosti. Le vzajemno v društvih se okrepi in jači moč, tu se zbirajo sile in potrebna gmotna sredstva, le v organizaciji se more porazdeliti delo in zabraniti s skupnimi močmi oni val, ki hoče odtujiti naš rod od vere in materine besede (Terčelj 1925, 215).

Da je nujno potrebno tudi v naša društva uvesti ono dobro stran teh organizacij, zlasti družabnost in pripravljenost znanje deliti z drugimi. Oprašiti je treba zastarele oblike in jim dati novo vsebino, prilagodeno novo razmeram. In ta namen imajo naša društva. Naravni družabni nagon, ki ne trpi v človeku puščavnika, se najlepše udejstvi v društvu. Pa ne le udejstvi: poplemeniti se in to je glavno!... Saj vemo, da vsak človek hoče imeti družbo: če nima prilike priti v dobro, zaide v slabo (216).

Naša društva niso le zbirališča za "špas", niso "komedije", ne telovadišča – zavedajmo se dobro: naša društva morajo biti domače šole. Koliko vprašanj stopa dan za dnem pred odraščujočega in odraslega človeka: gospodarska, politična, verska, socialna vprašanja... Kdo naj ti ta vprašanja reši in kje? – V društvu imaš knjige, predavanja, časopise... Kdor redno ne napreduje, ta nazaduje. Pa ne le zasebnik, tudi cel narod (217).

Društvo brez vsebine je prazna vreča, ki ne more sama stati pokonci... Društveno vsebino pa tvori: jasen cilj in resno trajno delo, ki naj služi cilju. Cilj naših društev je: izoblikovati v dušah članov prave ljudi... On hoče odgovora na vprašanja: Odkod sem, čemu živim, zakaj trpljenje itd. Teže ga vprašanja socialnega značaja: Odkod stanovi, zakaj vlada razlika med njimi, brezposelnost, kapital, družina in razmerje v družini... Le ono društvo pa, ki ima jasna načela, mu more dati zadovoljiv odgovor. Jasnih načel pa nimajo društva, ki opletajo le s frazami (217).

Sreča in bodočnost narodova odvisi torej od sreče družin in ljudi. Bodočnost narodova je odvisna od moralne moči poedincev in v tem temelji važen pomen naših društev, da dvigajo moralno stanje svojih članov... Narodnost je žebelj, ki ti more služiti le, če ga zabiješ v skalno in stalno steno verskih in moralnih načel. Vse naše narodno življenje je tesno spojeno z vero in sovražnik narodnosti bi bil oni, ki bi hotel zločinsko odrezati narodnost od vere, ki je edino močna opora ne le zasebniku, temveč tudi narodu (217).

Prava krščanska družina naj bo vsako naše društvo. V družini člani ne gledajo na korist, niso dobri očetu, materi, bratom in sestram, ker jim tako narekuje razum, temveč srce, ki izhaja iz skupnega doživljanja iste usode, sreče in žalosti... Ta družinski duh medsebojne vzajemnosti moremo dati tudi našim društvom (218).

Znano je, da se velike stavbe lahko razrušijo. Zakaj? Vezi odnehajo in kamni, ki so preje držali tesno skupaj, odpadajo drug za drugim. Isto je pri društvih. Ko odnehajo vezi sporazumnosti in sodelovanja ter je v društvu več razpora kot harmonije, je ta pojav že značilni znak, da prihaja razpad... Toda vsi ti vzroki razpada so le zunanji... ne povzročijo zdaleka ne toliko razvalin, kot jih povzročijo notranji razlogi, ki so podrli ne le društva, temveč cele države... Društvo izgubi disciplino, člani opuščajo delo, vezi ni več – društvo se zruši... Prav radi dopuščamo kritiko v naših društvih onim, ki se sami trudijo in pomagajo v društvih, tistim pa, ki le s prekrizanimi rokami vršijo vlogo biriča, povemo jasno svoje mnenje, ki je in ostane: Predvsem delaj, potem govori!... Le tam, kjer bo vsak vršil svojo dolžnost in se zavedal v polni meri odgovornosti, se ni bati, da bi društva hiralala in – razpadala (220).

Stanovi (1925)

Terčelj opiše stanove kot družbene skupine, kjer ljudje opravljajo isto delo, imajo podoben način življenja in interese: kmečki stan, delavski stan, obrtniški stan, trgovski stan. Navede rimljansko zgodnico, kako so vsi stanovi kot deli telesa, kjer ne gre za prevlado, ampak je vsak potreben drugemu, ker le tako deluje celo telo. Tako so vsi stanovi soodgovorni za delovanje družbe. Opiše zgodovinski razvoj stanov (delitev dela, blagovno in denarno menjavo, prehod iz obrtništva v industrializacijo). Navede nezadovoljstvo stanov, ki išče rešitev v dveh smereh: krščanski in socialistični. Končno opozori tudi, kako zelo pomembna je stanovska zavest.

Stanovi so žive celice narodovega telesa; če je kmečki stan zdrav, če ima delavski stan dovolj pravic, če se obrtniki trdno drže, če umski delavci in uradniki dobe primerno plačilo za delo, bo tudi celotno družabno telo zdravo. Če pa le eden izmed stanov hira, boleha cela družba... Vsi stanovi brez izjeme so soodgovorni, kako se družbi godi. Oni nosijo odgovornost, če družba hira (Terčelj 1925, 243).

V srednjem veku je bil obrtni delavec... mojstrov tovariš. Živel je z njim v isti družini, jedel pri isti skledi in se veselil nad prospevanjem dela. Imel je veselje pri ustvarjanju, bil je ponosen na svoje delo in imel čut odgovornosti za svoje delo... V moderni industriji pa ni več te vzajemnosti. Delavec ne pripada več mojstrov družini... svobodno lahko sklepa pogodbo in se seli iz kraja v kraj, seveda ga pa tudi gospodar lahko "prosto" postavi na cesto... Najhujše je zadeto pa žensko delavstvo. Ženska je po svoji naravi mati in gospodinja... s svobodnimi poklici kot učiteljice, bolniške strežnice, uradnice in dekle. V teh poklicih so več ali manj našle zaslužek, srečo in stan. Čisto drugačna je pa današnja usoda tovarniških delavk... Enakomerno fabriško delo jo tako zdela, da nima veselja za domače družinsko delo. Zato si išče oddiha po plesiščih, kinu in v drugih slabih zabaviščih... izginja poštenje in vera iz delavk ter tako propada delavski stan duševno in telesno (245).

Druga struja, ki se nazivlje krščanska, pa hoče pomagati vsem stanovom, ne le delavskemu stanu. Njen program ni revolucija, meč – temveč pravica na podlagi notranje obnovitve in izobrazbe (219).

... pomanjkanje stanovske zavesti in spoštovanja do dela. Do teh usodnih napak nas je pripeljal moderni čas, ki skuša "modernizirati": poštenje, običaje, obleko, zavest in obnašanje... Imeli so in ponekod še dandanes imajo staro kremenito stanovsko izobrazbo, držijo se gotovih običajev, poštenosti in svojega kmečkega ponosa, da jih ni sram, če bi kdo izmed njih stanovskih tovarišev v vasi, delal s svojim obnašanjem sramoto celemu stanu. Dandanes je te stanovske zavesti vedno manj ne le pri kmetih, temveč tudi pri rokodelcih in zlasti pri delavstvu. V ta razpadajoča telesa stanov je treba viliti zdravega duha in stanovske zavesti (246).

... vzgojna naloga nalaga dolžnost, da mlade člane pripravimo do tega, da ne bodo v poklicu videli le nekaj prisiljenega, nekaj kar "nese", temveč izraz volje Stvarnikove in veliko odgovornost napram celi družbi... Pravočasno opozorimo že mlajše, naj se odločijo za stan, do katerega imajo veselje in zmožnosti... ne boš v življenju telovadec, gledališki diletant: nastopal boš na drugem telovadišču in drugem odru tj. na pozorišču stanovskih in socialnih vprašanj... da se društva trudijo ne le za šport in smeh, temveč – za življenje in zlasti za stanovsko zavest in napredek (247).

Delavsko vprašanje (1925)

Terčelj opiše delavski stan in zahteva spoštovanje do vsakega dela, opiše tudi razlike med delavci, do katerih prihaja zaradi izobrazbe in pridnosti ali pokroviteljstva, da dosežejo višja mesta. Navede zgodovinski razvoj delavstva, ki danes ob organiziranem delavstvu niso več tako krute kot včasih, in opozori na uravnotežen razumen pogled na delavstvo, ki ni le izkoriščan, ni pa tudi le rožnat. Opozori na pravico delavca, da s svojim delom pošteno preživi svojo družino, navede problematiko delovnika in počitka, varnosti pri delu v smislu spoštovanja človekovega dostojanstva in življenja ter zavarovanja za primer nesreč pri delu ali smrti v smislu socialne varnosti v starosti. Opozori tudi na primerno moralo v obratih ter priložnost za umsko izobrazbo in srčno vzgojo.

Mož mogočnosti in junak trpljenja je vsak delavec (Terčelj 1925, 270).

Vsled boljše izobrazbe in pridnosti – večkrat pa tudi le vsled pokroviteljstva so dosegli razmeroma ugodno stališče. Vsled tega, ker so jim delavci v službi nekako podložni in ker jim je dana možnost širše izobrazbe, vplivajo ravno ti elementi odločilno na tovariše in z moralnim vplivom obvladajo neredkokrat tudi nesamostojno mišljenje delavskih mas (270).

Delavci so se zavedli, izobrazili in organizirali... Krščanska ljubezen zahteva, da se delavskim slojem zboljšajo razmere in ugone upravičene zahteve, ki tvorijo podlago za srečno, človeku primerno stališče v človeški družbi... Dajte nam delu primerno plačo. Kdor dela, naj tudi je (271).

Če torej delavec vse svoje moči posodi in naravnost izroči podjetniku, mu mora ta tudi dati primerno plačo, da lahko izpolnjuje svoje očetovske dolžnosti. Brez dvoma je socialna dolžnost delodajalca, da daje več plače delavcu – družinskemu očetu, kot delavcu – samcu. Že stoletje se ukvarjajo družboslovci s vprašanjem, kako naj se rešijo ti kočljivi problemi, da bo delavec živel ne le od rok do rok, temveč imel tudi toliko sredstev, da bo lahko vzdrževal družino in poskrbel za slučaj starosti, onemoglosti, brezposelnosti itd. Pri tako kočljivem vprašanju ni umesten krik in zabavljanje, temveč modra presoja in pametna socialna politika države (272).

Človek pa nima le telesa, temveč tudi dušo. Skrb za dušo je ena najvažnejših zahtev, ki jih upravičeno stavi delodajalcu vsak delavec... Veliko odgovornost za moralo vajencev in pomočnikov imajo mojstri... Istotako potrebuje delavec, ki pri ročnem delu duševno otopi, časa za umsko izobrazbo in še bolj za srčno vzgojo... Za svoj duševni prospah mora biti delavec zavzet in dolžnost njegova je skrbeti, da mu delodajalec te važne pravice ne krati. Med važne pravice, ki jih ima delavec, spada tudi pravica do dela in pravica svobodnega združevanja. Posebno v današnjih dneh, ko je brezposelnost tako splošna, je dolžnost države, da čuva delo, da lajša iskanje dela in da za slučaj brezposelnosti skrbi za odpuščenega... Vse prednosti in ugodnosti, kar jih je delavstvo tekom stoletja pridobilo, je pridobilo potom močnih organizacij, ki jih zovemo strokovne zveze. V teh zvezah delavec ni več osamljen: za krivico, ki se zgodi enemu, se potegnejo desetisoči (277).

Večerna šola (1925)

Terčelj v obliki pogovora med profesorjem Tonetom iz Nemčije in domačimi fanti razlaga, kaj je to socialna politika. Državo predstavi kot veliko družino; za vse morajo starši skrbeti, še posebej pa za mlajše in slabotne. Med družinskimi člani so napetosti, če si med seboj kradejo pravice in se starši zanje ne zmenijo. Podobno so v državi napetosti med bogatimi in revnimi stanov; država bi morala biti mati, katere dolžnost je skrbeti za red in čuvati koristi vseh stanov, še posebej slabotnih in zatiranih, preprečiti nasilje enih nad drugimi. Prav tako se morajo stanovi zavedati, da je država mati vseh, ne le enega. Osnovno načelo je pravičnost, sicer ni reda, sicer ni poštenja, pač pa zatiranje in nevarnost revolucije. V nadaljevanju opiše zgodovinski razvoj stanov, od suženjstva, obrtništva do industrijskega delavstva in odgovornost, ki jo prinaša s sabo svoboda. Opiše pretirano izpostavljanje proletarskih tegob, ker imajo tudi kmetje in obrtniki težke skrbi za preživetje. Prav tako opiše tudi načelo konkurence, kartelnega dogovarjanja in posledične draginje.

V vsaki družini, pa najsibo še tako dobra, se opaža neka napetost med člani in ta napetost postaja tem hujša, čimbolj kradejo drug drugemu pravice in čimmanj se zmenijo starši zanje. Posledica so: prepir, klofute, jok, alkohol, dolg in romanje z doma. Te razmere so pogibelj družine (Terčelj 1925, 50).

Med temi otroci – stanov se vrši boj. Enkrat štrajkajo delavci, drugič prirede protestni shod kmetje... In država? Ona je mati, a velikokrat gleda s prekrižanimi rokami, kako se ti otroci med sabo tepejo, koljejo in izrabljajo... Ona mora predvsem skrbeti za red in čuvati koristi vseh stanov. Posebno bi morala pomagati onim, ki so najbolj slabotni in zatirani, ter v resnici najbolj pomoči potrebni... Obratno pa morajo tudi stanovi vedeti, da ni država samo molzna krava, da ni samo mati za enega, ampak za vse... Osnovno načelo države mora biti: Pravičnost na vse strani! Kjer tega ni, ni reda, kjer ni reda, ni poštenja, kjer ni poštenja, je zatiranje, kjer je zatiranje, je blizu revolucija (51).

Očeta so ubili stroji – družina je bila brez kruha, zmanjkalo je dela in oče je moral iz službe – lakota je pogledala v lonec, začelo se je sovraštvo med delavcem in delodajalcem, nič več ni bilo medsebojne vzajemnosti – edino vera je še ogrevala nesrečna srca delavcev – a v marsikaterih je celo ta umrla in nastal je v srcu delavčevem mraz, škrtanje z zobmi, stiskanje pesti in posurovelost brez meje. Tako je lepa obrt in svobodna kmetija zaprla svoje ljudi v fabriko in jih storila sužnje stroja – proletarce (86).

... dandanes svet splošno omalovažuje delo in obožuje denar. Le tisti kaj velja med ljudmi, ki plača. Nihče nima navade vprašati, kaj znaš, ampak koliko imaš. Kaj zato, če si uradnik, učitelj, duhovnik: stan in znanje svet prezira, gleda le na to, ali si bogat ali reven. Po tem te sodi. Delo se je moralo skriti pred kapitalom. To razliko je treba premostiti... To pač moramo priznati socialistom in komunistom: Znali so organizirati delovno ljudstvo, a obenem ga skušajo z raznimi sanjarijami in praznimi obljubami treščiti v najhujšo krizo (120).

Pa hvala Bogu, jesti nam zaenkrat še ne manjka in zdravje se še krepko drži hiše. Nekaj drugega me boli! Bolj ko se človek trudi in dela, tembolj ga prezirajo... Pa naj bo še vse to v božjem imenu, ko bi bilo upati le boljših ljudi! In ravno glede tega slabo kaže: Mladina je skvarjena, vlačí se po plesih in gostilnah... Izkvarjenost se je zarila prav na globoko in široko. Je težko dandanes, dvakrat težko za gospodarja, ki naj skrbi za vse in jih preskrbi z vsem: jedjo, obleko, pijačo, kurjavo in zraven naj pa še pazi, da se mu družina ne skvari in nezdivja (145).

Fabrikantu ni bilo mar, če je s tem rušil življenje v družini, ni se brigal, če so nazadovala rojstva – on je božal stroje, ki so mu bili več vredni, kot živi ljudje (146).

3.6.6 Poučni članki

Solnce in sence (1924)

Oče Miha in mati Beta se na zimski večer v burji pogovarjata o sinu Ludviku, ki po ženinem mnenju preveč zahaja v prosvetno društvo; mati ugovarja očetu, da včasih ni bilo teh novotarij, oče pa jo prepričuje, da so se od nekdanj ljudje družili skupaj in izgrajevali svoj značaj v skupnosti. Ko se sin Ludvik vrne domov, pove staršema, da so se poslovili od nabornikov, ki odhajajo k vojakom ter jim zabičali, naj v tujini ne pozabijo na svoje matere, zamotil pa se je tudi pri svojem dekletu Milki, ki jo je spoznal v društvu.

In vendar smo ljudje znotraj isti, kot nekdanj: iste potrebe, ki so seveda narastle, ista želja po sreči, isti strah pred nesrečo – skratka ista kri, samo v drugih cunjah (Terčelj 1924, 9).

Smo bile tudi me snažno oblečene, nič ne rečem; a vendar vsaj pred Bogom nismo bile v spotiko. Le poglej jih v nedeljo! Spodrezane čevlje imajo in visoke pete. Pa ko bi jih vsaj skrile te štraje! A v cerkvi jih iz klopi ven kažejo, da je fantom vseč. Kaj ni to pohujšanje!... "Meriti znaš," je dejal Miha, "samo zadeneš ne. Vse visoke pete in kratka krila ravno pričajo, da se je na zunaj marsikaj spremenilo, znotraj pa so ostali ljudje isti" (9).

Vrag ima v naših dneh nastavljenih več skobcev, kot včasih... Tak fant postane mevžast, neroden in njegovo življenje ni življenje... Nočem, da bi bil moj sin maslo, da bi vanj drugi vtiskali svoje podobe. Kamenit značaj naj bo in nepremakljiv... Tu se lahko vsak navadi upirati se burji. In pri nas take ljudi rabimo (10).

Res je pihala burja in tulila med kamenjem – a naš fant je bil trden, ne le v nogah in rokah, ampak tudi v srcu... A veter je odnesel glas, ni pa odnesel ljubezni, ki je tlela v dveh poštenih srcih, ki sta se spoznali v društvu (11).

Naš prosvetni dom (1924)

Gre za kratek Terčeljev poziv, da potrebuje družina 105 društev in 70.000 članov streho nad glavo v svojem prosvetnem domu. Manj številčne organizacije imajo svoj dom, nerodno je prosjačiti za prostor ob vsaki prireditvi, poleg tega drugi lokali moralno kvarijo mladino. Poziv zaključí, naj bo vsakdo ponosen, če bo prispeval vsaj en kamen k skupni hiši.

... vedno bolj uvidevamo, da nam dan za dnem različni lokali moralno kvarijo mladino... ker hočemo, da bi imeli naši člani in članice iz dežele svoj dom v Gorici, kjer bi se počutili domači... Društva, zavedni fantje, požrtvovalna dekleta – na noge! Začnite takoj ob vsaki priliki z zbirko! Vsak naj si šteje v ponos, da je kupil vsaj en kamen v naši skupni hiši (Terčelj 1924, 65).

Zibelka katoliških prosvetnih društev (1926)

Terčelj primerja katoliško prosvetno organizacijo z mozaikom katoliških prosvetnih društev, razpredenih med deželami, narodi in stanovi v lepo sliko katoliških nazorov: socialne misli, krščanskega prepričanja in delovanja. Gre za veliko duhovno silo, gibalo in življenjski sok krščanskih narodov. Tako kot je Rim središče Cerkve, je nemški Rim – Köln središče katoliških organizacij. Opiše ga kot velikansko trgovsko in industrijsko središče, kjer so v veličastni stolnici pokopani sveti trije kralji. Izpostavi, kako je mesto versko živo, dejavno in ne mlačno krščansko. Ožigosa sicer kölnsko pustno rajanje, pohvali pa vzorno katoliško prosvetno, mladinsko, socialno in politično organizacijo. V Kölnu so središča krščanskih delavskih, rokodelskih in dijaških organizacij, v München – Gladbachu pa *Ljudska zveza (Volksverein)* prosvetnega dela, v Düsseldorfu mladinske organizacije, v Bochumu pa dekliška društva. Tako je Porenje "*zibelka krščanskih društev.*" (Terčelj 1926, 35) Terčelj pa modro zaključi, da vsaka rastlina ne spada v vsako podnebje in vsako zemljo, zato jih nima za merilo, ampak le nasvet pri delu v slovenskih razmerah.

Po vseh deželah, med najrazličnejšimi narodi in stanovi so razpredena katoliška kulturna društva. In vendar jih je znala spretna roka organizatorjev sestaviti v prelepo sliko in v tesno zvezo visokih in globokih katoliških nazorov: socialne misli, prepletene s krščanskim prepričanjem in udejstvovanjem (Terčelj 1926, 33).

V Kelmorajn na Nemško, kjer je zibelka in žarišče za vse katoliške prosvetne organizacije... Sveže, mladostno versko življenje cvete v njem. Nikjer še nisem videl tako nabutih cerkev in tako pobožnega ljudstva, kot je v Porenju. Tu ne najdeš onih, ki niso ne mrzli ne topli! "Srednjih kristjanov" tu ni. Kdor je katolik, je katolik s celim srcem in življenjem... najdeš cvet mož in fantov, ki so vsako nedeljo, če ne pa gotovo vsak mesec pri mizi božji. Prav nič posebnega ni za Köln, da zjutraj pri maši klečita poleg delavca in pomočnika, vseučiliški profesor in veletrgovec (34).

Najvažnejši znak Kölna in zapadne Nemčije sploh je pa vzorna katoliška prosvetna, mladinska, socialna in politična organizacija. Nemci so sploh znani kot ljudje stroge, rekel bi vojaške discipline. Znabiti jih ravno ta vzgoja usposablja za organizacijo. Vse, kar leze in gre, je organizirano... Brez dvoma Nemci v tem oziru pretiravajo. Našel sem župnije, ki štejejo okrog 5000 duš, pa imajo samo katoliških društev nad deset. Poleg velikega pomena za versko obnovo imajo pa vsa ta društva nešteto hib, izmed katerih je največja razkosanost in polovičarstvo (35).

Vemo, da ne spada vsaka rastlina pod vsako podnebje in v vsako zemljo, zato nam te organizacije, o katerih bomo govorili, ne bodo kot celotno merilo, temveč kot svetovalci v onih pereh vprašanjih, ki se pojavljajo tudi pri nas (35).

Velika ustanova (1926)

Terčelj opiše življenje in delo Adolfa Kolpinga, ki je v Kölnu ustanovil Zvezo katoliških rokodelskih društev, ker se je najprej sam izučil za rokodelca – čevljarja, kasneje pa je postal duhovnik. Na lastne oči je videl nevarnosti, ki pretijo mladim

rokodelcem v slabi družbi, zato je po nasvetu poznejšega škofa Kettelerja (nemškega Kreka) ustanovil stanovsko rokodelsko društvo pod vodstvom duhovnika. Ta društva so doživela velik uspeh zaradi njegove ljubeznivosti, preprostosti in vztrajnosti, kar Terčelj priporoča vsem društvenim delavcem. S svojimi ustanovami je Kolping rokodelcem zagotovil stanovanja, delo in pošteno družbo.

... kakšne uspehe lahko rodi skromno delo, ki ga vodijo nesebični možje (Terčelj 1926, 61).

... opazoval propalost tovarišev, ki so brez nadzorstva zapravljali vero in poštenje... Z veliko vnemo, globoko izobrazbo in čute čim srcem je nastopil svojo prvo službo. Mož, ki je bil sam rokodelec in gledal na lastne oči nevarnosti, v katere so zašli rokodelci vsled slabe družbe in pomanjkljivih stanovanj, je bil naravnost poklican, da zasnuje veliko ustanovo v korist rokodelcev... naj nikar ne snuje cerkvenih bratovščin za rokodelce, temveč stanovska društva, v katerih naj prevzame vodstvo duhovnik... Tri lastnosti je imel oče rokodelskih pomočnikov: veliko ljubeznivost, s katero je našel dostop do vsakega člana... Imel je izreden govorniški talent. Sveže, žive besede so segale v srce... Bil je vztrajen. Nikoli ga niso videli obupanega in potrtega, vedno je bil navdušen... Kakor hitro pridejo v tuje mesto, so jim zagotovljena stanovanja, delo in kar je glavno – poštena družba (63).

Najlepši spomenik pa si je zgradil v dušah svojih pomočnikov. Pesem... govori o poštenem rokodelskem pomočniku, ki je delo posvetil s svojim življenjem (63).

Katoliška mladinska društva v Nemčiji (1926)

Terčelj v obliki intervjuja z vodjo nemških katoliških mladinskih društev opiše razvoj in delovanje katoliškega mladinskega gibanja v Nemčiji. Nastalo je iz Marijinih družb in se v drugačnih razmerah preoblikovalo v mladinska društva, ki gojijo prosvetno, dobrodelno in socialno udejstvovanje poleg verskega elementa. Predstavi njihovo organiziranost po področjih za društveno statistiko; društvene domove; gledališko dejavnost z igrami, deklamacijami in literarnimi večeri; socialni oddelek; misijonsko dejavnost v društvih; telovadno dejavnost in za časopisno dejavnost.

Glavni namen Marijinim družbam je, da skrbijo za notranjo usvršitev posameznika. Tekom let je pa ta organizacija spredvidela, da je nujno potrebno privzeti še druge panoge prosvetnega, dobrodelnega in socialnega udejstvovanja... Ohranili so sicer predpisane verske vaje, a privzeli splošno izobrazbo in razvedrilo. Tako so iz Marijinih družb nastala Mladinska društva... Na ta način ne trpi verska poglobitev, pa tudi ne družabnost... smo le s tem korakom rešili Marijine družbe okostenelosti in zastarelih form ter zajedno pritegnili k verskemu udejstvovanju nešteto mladeničev, ki bi vsled predsodkov nikdar ne stopili v versko bratovščino (Terčelj 1926, 87).

Mi Nemci smo narod organizacije in čeprav nedosledno vendar nam drugi narodi upravičeno očitajo, da hočejo že trije Nemci svoje društvo in troje društev svojo zvezo. Mogoče, da je pa ravno ta organizacijska moč znak življenja... Oblika je postranska – glavno je, da se skupina somišljenikov ohrani načelno čista... vendar ohranili iz bivših Marijanskih kongregacij... vse verske in moralne principe, kakor tudi deloma bogoslužne vaje... mladine ne silimo k verskim vajam, vendar čuti sama to potrebo... se bavimo tudi s socialnim vprašanjem. V naši centrali je poseben oddelek za nasvete glede izbiranja poklicev, posredovanja pri iskanju služb, dobrodelnih blagajn (89).

Je le katoliška misel ena, ki more prekoračiti zidove nacionalizma in v raznih jezikih peti enotno mogočno hvalnico istemu Očetu... Dal Bog, da bi kmalu po vseh katoliških narodih vzrastla misel za skupno delo v korist človeštvu in v čast Bogu (89).

Vse svoje življenje zastavil visokemu cilju: pridobiti mladino za krščanstvo (89).

Zgledi vlečejo (1926)

Terčelj v tem delu opiše delovanje *Ljudske zveze (Volksverein)* kot duševne centrale nemških katolikov, ki ima iz München – Gladbacha razpeljane kulturne žice po vsej deželi in je zaslužna za vse politične, socialne in versko – vzgojne uspehe, ki so posledica smotrnega dela, kar je privedlo do velikih verskih in socialnih zamisli, prinašajoč moralne in socialne dobrine ljudstvu, tudi slovenskemu preko Kreka.

(Kristus), zvestoba (vztrajnost, trajnost), ustvarjalnost (pobude), sposobnost in Vsi uspehi: politični, socialni in versko – vzgojni so izšli iz smotrnega in globokega dela mož – velikanov. Pa ne le Nemčija, tudi naš mali slovenski narod je dobil potom Kreka iz Nemčije velike verske in socialne zamisli, ki so našemu ljudstvu donesle neizmerno moralnih in socialnih dobrin (Terčelj 1926, 112).

Mnoga verska društva, ki so imela namen pomagati svečeništvu na dušnopastirskem in dobrodelnem polju, niso pa imeli društev, ki bi vzgojila tudi dobre politične in socialne delavce... Liberalizem se je veselil dremotnega spanja katoliških krogov in žel bogate sadove... Z druge strani se je dvignil socialni demokratizem, ki je vabil delavce v zadrugo, praktično reševal socialno vprašanje, seveda na brezverski podlagi. Katoličani so si cer pridno zahajali v cerkev, k misijonom, na romanja – ni jih pa bilo na volišču in pri reševanju socialnega vprašanja... Nemški katoličani bi vsled zaspanosti in pasivnosti ostali lahko praznih rok in izgubili večino ljudstva, da se niso takrat pojavili trije možje... Prvi je dal praktični zgled, kako se reši delavsko vprašanje s tem, da ga je sam na vzorni način rešil v svoji fabriki, drugi je zanesel v te načrte ogenj Kristusov in njegova načela, tretji je pa z državniško bistroumnostjo spretno uporabil v parlamentu, kar sta mu pridružila onadva... Da bi delo za socialno, politično in vzgojno izobrazbo ostalo trajno, so ti trije možje... ustanovili mogočno "Ljudsko zvezo", ki naj bi imela važno nalogo, širiti krščansko socialno zavest, dajati pobude, zbirati gradivo in združiti vse socialno, versko in politično prosvetno delo med Nemci (113).

Milijonski narod, discipliniran, preizkušen v kulturnem boju in vzpodbujen po delavni duhovščini, je pač lahko zgradil tak spomenik svoje duhovne moči in zavesti. Mogočna zavest dejanskega katolicizma, ki se ne skriva le v zakristije, ki ne miži pred problemi, temveč stopa na dan s Solncem, ki naj ogreva vse javno delovanje (114).

Lahko bi pa marsikaj dosegli, če bi vzrastla med nami disciplina, požrtvovalnost in verska dejavnost. Potem bi se razširila naša "Mohorjeva družba" v slednjo kočo in naša Prosvetna zveza bi postala duševna mati našega katoliškega gibanja. Zgledi naj nas vlečejo (114).

Novo gibanje (1926)

Terčelj opiše spremenjene oblike mladinskih gibanj, ki izpostavljajo šport in telovadbo, svobodo, naravo in telesno moč ter spretnost. Po eni strani to gibanje Terčelj pohvali, v kolikor vodi k naravi in preprostosti, po drugi strani opozori na nevarnost mladostne samovlade brez spoštovanja avtoritete staršev in predstojnikov; delo poteka preko mladinskih poučnih izletov, kar je prepleteno z verskim elementom in zborovanji v naravi. Na teh potovanjih v skladu z načelom zdrav duh v zdravem telesu "spoznavajo lepoto svoje dežele, si utrdijo telo in odpočijejo duha." (Terčelj 1926, 142)

Značilen znak modernega mladinskega gibanja je izredna ljubezen do športa in telovadbe. Odkod ta pojav?... je prejšnja mladinska vzgoja le preveč poudarjala vsakdanjost. Vse je tičalo v predavanjih, filozofiranju in omejevanju. Vsak vzgojitelj mladine je imel le škarje, da je to bujno rast strigel in prizrezoval... Mladina je hotela poezije in svobodnega udejstvovanja. Ven iz zatohlih prostorov, zaprašenih knjig in umetnih form v prosto naravo, kjer naj se pokaže telesna moč in spretnost!... jasno

izražen odpor proti duhamornemu racionalizmu in vlastiželjnosti... Klic po naravi je redno klic po preprostosti. Zato zavrača moderno navlako, zlikana krila in svedrane lase... Otresa svoje članstvo suženjske mode, lišpanja, parfumiranja, frizur. Odvrača zlasti svoje pristaše od kajenja, popivanja in ljubezenske sanjavosti... To gibanje lahko vzgoji atleta, boksarje, tekače itd., ne more pa samo na sebi vzgajati resnih, duševno globokih in moralno trdnih značajev. Drugi znak novega mladinskega gibanja je samovlada. Mladina naj ukazuje sama sebi in si določa disciplino brez "višjih" ukazov... Prostost je lepa reč, a v rokah mladine postane lahko nevaren nož (Terčelj 1926, 141).

Ta mladinska organizacija... ima naslednje smernice: hočejo biti mladi, zato odklanjajo vse zablode starih. Ne kadijo in ne pijejo, ne politizirajo in ne organizirajo. Prosti hočejo biti! V prostosti pa ne iščejo razbrzdanih in ne odklanjajo auktoritete. Starejši naj s pomočjo in ne z ukazovanjem podpirajo njihova stremeljenja. Pravice do veselja zahtevajo! Veselje pa iščejo v naravi, v preprostosti, samozataji in prijateljstvu. Katoliški hočejo biti: ne le na papirju, temveč v dejanju. Sveto obhajilo je njihova redna hrana. Iz programa je razvidno, da so ti mladci dosledni... S tem, da potujejo, spoznavajo lepoto svoje dežele, si utrdijo telo in odpočijejo duha (142).

Da je vsebina organizacije brez oblike samo zmes, ki ne more obstajati... Če bo gibanje dosledno, bo res lahko vzgojilo ne le fante s katoliškimi znaki, temveč s katoliškimi srci, ne le dekleta s predpisanimi kroji, temveč članice zavednih značajev, ne klečeplazcev in slabičev, temveč zdravo katoliško mladino, zvesto Bogu, Cerkvi in materi (143).

Pisma (1928)

Gre za zbirko pisem prijatelju Tonetu, v katerih Terčelj razmišlja o življenju, minevanju časa in uravnoteženem realizmu med pesimizmom in optimizmom (ni sonca brez senc) ter med preveč lepo slikano preteklostjo in pretemnimi slikami prihodnosti; obračanje v preteklost nam jemlje moči za prihodnost. Razmišlja o krščanskem bratskem življenju v ljubezni, ki v svoji pristnosti ne bi smelo privedi do svetovne vojne. Prav tako opozori pred nevarnostjo sužnosti materializma. Krivičnost v družbi pojasni na primeru obnašanja gostov v restavraciji, saj smo vsi gostje pri mizi življenja, le da si eni krivično prigrabijo več kot drugi; pri življenjski mizi bi morala vladati pravičnejša delitev, ki je možna edino v spoštovanju Gospodarja življenja, kot nas je vse povabil k življenjski mizi. Obravnava tudi zapletene družbene razmere v Mehiki, pri čemer po orisu zgodovinskih razmer opozori na pomembnost pravočasnega organiziranja katoličanov na političnem področju. Zaključni z razmišljanjem o zaupanju v Boga ter o smislu trpljenja, kjer našteje preizkušnje kot so lakota, suša, bolezen ali smrt.

Kot morje je čas... mogočen, brezbrežen, neizmeren je. Ure teko kot valovi, nevzdržno dero naprej, naprej brez počitka in zastoja. Ob bregu tega časovnega veletoka pa stoje ljudje. Delajo, govorijo, smejejo se, jokajo, igrajo se, sanjarijo in mimo njih brzi čas kot puščica izstreljena. Malokdo postoji tekom leta in prav malokdo se zamisli bežne sekunde. Ob začetku leta pa, ko obešajo nove stenske koledarje, ustavi ta in oni svoj korak in se zamisli. Izpred nas je odplavala preteklost. Marsikom je bila rožna, polna sreče. Žalosten zre na časovno valovje, ki mu je odneslo paradiz. Imeli smo veselje: peli, igrali, telovadili smo! Oh, zdaj pa nikdar, nikdar več! S hrepenenjem preišča ta in oni dneve, ki so bili... Domišljija je nagajiva! V pestrih barvah riše srečno preteklost. Kdor ima le nekaj let za seboj in je v teh letih ujel vsaj prgišče sreče. Postane melahnolični izkustvenik, ki hvali to, kar je minulo. Domišljija še bolj idealizira ubeglo srečo. Niti sence ne mara. Še to, kar je bilo temno, obseva v svetle, idealne pramene... Kje si še videl solnce brez sence! Ne vdajaj se varljivim slikam! Mogoče ti je čas odnesel srečo – a kakšna je bila ta sreča?... Ni je sreče brez nesreče... Domišljija te postavlja v nevarnost, da se ne izgubiš le preveč v preteklosti in da postajaš tako neuporaben za naloge, ki Ti jih nosi naproti

bodočnost. Proč z malodušjem in oklevanjem! Carpe diem! Zagrabi vsak dan za delo in ne glej nazaj! Nam se hoče bodočnosti (Terčelj 1928, 8).

Kakšen je vidni znak učencev Kristusovih, ki se zovejo kristjani? – Da se ljubijo med seboj! Če boš torej naletel na človeka, ki pravi, da je dober kristjan, ker je velik prijatelj z duhovniki in vpisan v vse znane bratovščine – nikar hitro ne verjemi! Poglej, če je njegovo krščanstvo pristno. In po čem boš to spoznal? Opazuj ga, kako se obnaša do bližnjega!... Zakaj spački so: solnce, ki ne sveti, studenec, ki vode ne daje, ogenj, ki ne greje in – ljubezen do Boga, ki ni zvezana z dejavno ljubeznijo do bližnjega. Krščanstvo brez ljubezni do bližnjega je suha roža, ponarejen diamant. Navidezno lepo – a pristno ni! (43).

Tak je Kristusov nauk in po njem bi morali živeti oni, ki pravijo, da so kristjani. Če torej trdiš, da je krščanstvo doživelo v svetovni moriji polom, sodiš napačno. Ne krščanstvo, dragi moj Tone, temveč mnogi kristjani so pokazali, da je v njih omrznil nauk Gospodov in zledenela ljubezen do bližnjega. Nauk bo ostal vedno isti: resničen in božji – le mnogi moderni kristjani so se mu odtujili... Nauk božji so omračile strasti človeške... Zato je v naših časih treba kristjanu res pravega junaštva, da javno izpove: Prvi je Kristus in njegov nauk, nato šele narodnost. Vez bratske ljubezni je za kristjana večja, kot vez jezika in krvi... Most med prepadi more sezidati le živ Kristusov nauk: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. Da Kristusov monogram zopet dobi svojo veljavo, zato delajmo že v družinah in med prijatelji (44).

Gola in otipljiva je vstala pred menoj resnica, ki sem jo nosil do zdaj v sebi le nezavestno in me sili, da ti jo zapišem, tako, kakršna se mi je ponoči razodela (70).

Z enim samim upanjem sem šel preko vseh ovir v gozdu, z enim samim upanjem: da te razveselim s svojim obiskom; da ti po tolikih dneh, v tem grobu preživljenih, prinesem le žarek veselja, kapljico tolažbe (71).

Odkod krivica in neenakost na svetu? Če smo bratje med seboj, zakaj ne živimo kot bratje? Čemu moram jaz, ki delam od zore do mraka, bresti po lužah in blatu, medtem ko se moji "bratje" vozijo v avtomobilu in brizgajo blato na mojo revno suknjo! Kje je pravica?... Le oglejva si goste, ki prihajajo v to restavracijo, ki ji pravijo "človeško življenje"! Pestra družba! Samo opazuj jih, pa boš takoj presodil, kakšna je ta znamenita krčma! Drug drugega odrivajo pri mizi, vsak grabi le najbolj mastne kose in nikomur ne pride niti na misel, da bi se obnašal drugače. Za svoje vedenje so ukradli tujo krilato besedo, ki se ji pravi "svobodna konkurenca", kadar gre za odnose med možem in možem, ali "patriotizem", "nacionalizem", "sveti egoizem" – kadar jim gre za večje kose ali cele pojedine. Krik, kletev, prerivanje, brce in samohvala, to so najbolj običajne medsebojne občevalne oblike med "vljudnimi" posetniki... Tu velja pravilo, da dobe največ oni, ki so najmanj potrebni. Umevno, da tak red povzroča nezadovoljnost... .Saj smo vsi le gostje pri mizi življenja! Nič več in nič manj! Vsakdo ima iste pravice. Čemu bi eni stradali, drugi pa si mašili že itak polne želodce? Življenje je pogrnilo mizo za vse in ta miza je tako bogata in obsežna, da bi pri pravilnem serviranju vsak lahko dobil, kar mu gre. In kdo je povabil ljudi k tej mizi? Saj se niso sami vsilili, ampak prišli le na povabilo Gospodarja. Čemu torej razlika in pristranost (96).

Drugače mora biti, tak red je krivičen in zahteva izpremembe!... Toda kako naj se ta red izpremeni?... Mastni in presiti naj gredo od loncev preč! Lačni k pečenki!... Zamenjavo sva izvršila... Kaj sva pa dosegla? Nič drugega kot to, da oni, ki so šli nasilno k polenti, komaj čakajo, kdaj pridejo nazaj k pečenki. Midva sva zamenjala le osebe, razmerja pa nisva uredila. Znova se ponavlja prepir... Misli si, da je višek sreče in zadovoljstva poln želodec, duhteča pečenka, rujno vince. In kaj opazuješ? Da je oni, ki mlati suho polento, neprimeroma bolj zadovoljen kot gospod, ki ima pet prikuh... Zleze lahko ravno toliko bede v svetle lakaste čevlje kot v solidne lesene coklje? Kaj meniš, da avtomobil vozi s seboj vedno srečne in zadovoljne ljudi?... Mora vladati pri življenjski mizi drug ton in pravičnejša delitev... Hišnega gospodarja je treba priznati. Vsakdo izmed povabljenih je le gost. Kdor odriva gospodarja in mu odreka rešpekt, ta je vsiljivec in ne spada k mizi. Rešpekt pred Gospodarjem življenja, ki je vse poklical k življenjski mizi, je edina medicina za brezobzirne in nasilne goste. Vsak, kdor hoče pravice v družabnem življenju, mora vedeti za rešilno parolo: Gospodarju vrnimo ugled! On naj ukazuje!... Edino ta zakon božji bo uravnovesil razdrapano človeško družbo... Propadli Rim je z začudenjem gledal galilejske ribiče, preproste, žuljave, v viharjih utrjene, od solnca ožgane. Zakaj? Nov kvas so vsadili v človeško družbo – ljubezen do revnih, ki je paganstvo ni poznalo, so pridigali po aeropagu. Pridigali? Ne, Tone moj, to delajo tudi moderni kristjani – v dejanju so jo pokazali (96).

Južna Amerika je nam Evropejcem uganka. V njej rujejo trije zli duhovi: prostozidarstvo, kapitalizem Severne Amerike in politična brezbržnost katoličanov. Odtod katastrofe!... Svet je prepleten z mrežo prostozidarstva, ki ima v rokah veliki kapital... Velika napaka teh katoličanov pa je, da se niso pravočasno organizirali... kako važno je, da se katoliki brigamo tudi za politična vprašanja. Nikar se ne

dajmo slepiti od puhlih gesel: Vera in politika nimata nič skupnega! Kristus mora vladati povsod! Nebeško kraljestvo silo trpi in rabi bojevnikov na vseh poljih. Le mevže se stiskajo v kot (131).

Zakaj nas Bog tepe? ... Je v naših dneh zrastle zlo do neverjetne višine... Pošilja tudi v tej dobi nebeški Gospod pridigarje, da bi ljudstvo odvrnili od zla in približali Bogu. Nedeljo za nedeljo svari pridigarji, opominjajo misijonarji, karajo starši – toda velikokrat zastoj. Ker ljudstvo ne posluša teh klicarjev, pošilja Stvarnik druge. Eden najhujših je trpljenje... Tako udarja Bog odtujene grešnike... Zakaj tepe dobra mati otroka! Mar iz sovraštva? Nikakor! Zato, da se poboljša... Če pa že ljudje, ki smo revne stvari, s kaznijo odvrčamo zlo od otrok, zakaj bi tega ne smel naš nebeški Oče! Bolje je, da tukaj žge in reže, kot pa v neskončni večnosti (181).

Mi vsi smo božji liki, določeni za nebeški Jeruzalem. Da ne bomo raskavi in neobdelani, zato nas pili in kleše sveti nebeški Mojster... Ali se ni naš čas zadril v zemljo? Kot krt grebe po blatu in temi. Materializem je v cvetu. – Da bi naš Gospod izvil človeka iz zemlje in da bi dvignil njegov pogled kvišku, zato pošilja trpljenje... Šele tedaj, ko je človek majcen, ko se mu orosi oko in v prah ponižan prizna svojo ničevost, posveti skozi solze gnada božja, ki vliva v človeško dušo mir in zaupno molitev: "Oče naš!" ... Ker smo zamenjali božjo voljo s svojo in začeli ukazovati Bogu, zato nas tepe, da bi v dušni slepoti izpregledali. Jaz menim, da nam je Bog v resnici neskončno prizanesljiv. Midva bi še drugače udarila, kaj meniš (182).

Šleva (1928)

V tem delu Terčelj opiše Šlevo, ki mu daje navodila mati Čenča, kjer je pomemben le sit želodec in obračanje po vetru. Po smrti matere Čenče so se v življenju Šleve pokazale vse posledice takih neprimernih nauk, ko je bil Šleva v vseh društvih in imel pet srajc vseh teh društev. Ker jih je pa preoblačil na prepihu, se mu je vnela rebrna mrena in je umrl. Društva so se sprla, katero društveno srajco bo imel za pogreb, kateri društveni venec bo prvi in kateri društveni govornik bo najprej govoril; tako je končno ostal brez srajce, brez venca in brez govora, ker ni pripadal nikomur razen sebi.

Kdor je močnejši, tega se drži, če pa vidiš, da peša, brčni ga v kot in se prislini drugemu... Kamor veter piha, tja se srajca zamaje. Po vetru gre in ima prav! Kamen se ne bo majal, zato pa vsak lahko stopi nanj! In zakaj bi stopali nate in ti gazili po rebrih! Skloni se, kakor ve ter vleče... Ej, sinko moj, kdor hoče imeti zdrava rebra in poln želodec, ta mora znati! (Terčelj 1928, 112).

Šleva je rasel v starosti in izprijenosti pred Bogom in pred ljudmi... Župnik je učil, da je Bog človeka ustvaril – in šleva je kimala; nekoč je pa učitelj dokazoval, da so ljudje opice in Šlevec je verjel, da mu bo kmalu pognal rep pod mehko hrbtenico. Pa zakaj ne! Gospod mu je dal podobico, učitelj pa jabolko! Za lepo in dobro se pa človek rad žrtvuje, četudi je šlevast (113).

V kasarnah so pa drugačne razmere. Tam je lahko narodno prepričanje coklja in verska zavest ovira na potu k šaržam. Čemu bi se potegoval za stvari, ki nič ne nesejo! Prav lahko je zatajil mater Čenčo in hitro skrnil njen rožni venec. Ni treba, da bi zaradi teh "malenkosti" trpel njegov šlevasti značaj (113).

Pri pogrebu so nosili pet vencev vseh peterih združenj, h katerim je pokojni Šlevec pripadal z nedeljenim srcem, kadar je bil njegov želodec sit (114).

3.6.7 Članki o društvenem življenju

V deželi rajskomili (1924)

Gre za revizijsko poročilo v Vipavski dolini, ki pričanja z opisom pokrajine. Terčelj pohvali delovanje prosvetnih društev na tem območju in njihovo urejenost. Omeni knjižnico, pevski odsek, telovadni odsek in dramatski odsek, posebej pa pohvali skrb

za mlade in za vojake.

Da bi bila ta društva vrtovi, na katerih bi rastle značaji (Terčelj 1924, 11).

Tam, kjer je red in razvidnost, ni treba dvojnih očal (11).

Redni društveni večeri bi vzbudili gotovo članom in članicam več zanimanja in jim dali poguma. Upamo, da se to zgodi!... Je veliko nekulturnega še po teh vaseh – a zavedni fantje in dekleta vstajajo – in to je najbolj veselo dejstvo v teh prežalostnih časih. Da bi bila naša vstajajoča mladina vztrajna (12).

Društvene naloge (1924)

Gre za serijo štirih člankov, kjer je Terčelj pozval bralce *Našega čolničarja*, da pošljejo odgovore na socialna, verska, kulturna in politična vprašanja, da bi tako preverili, "koliko izobrazbe je med nami." (Terčelj 1924, 17) Prva tri vprašanja so bila:

1. Kaj je kapitalizem? 2. Kaj je materializem? 3. Kaj je socializem?

Terčelj v več nadaljevanjih poljudno pojasni te pojme na osnovi odgovorov, ki jih je dobil od bralcev, in natančno predstavi zgodovinski razvoj družbe, ki je pripeljal do takšnih družbenih razmer.

Današnji čas prinaša druge, veliko važnejše uganke in nujno kliče po rešitvi. Socialna, verska, kulturna in politična vprašanja silijo na dan... Bomo videli, koliko izobrazbe je med nami! Člani, članice, korajžo (Terčelj 1924, 17).

Bogastvo samo na sebi ni nič slabega, ampak je nasprotno, za družbo zelo potrebno... Ljudje bodo morali delati in množiti dan na dan bogastvo družbe. Od česa naj bi človeštvo živel, ako bi se družabno bogastvo odpravilo?... Glavno vprašanje je, kako se družabno bogastvo uporablja, komu služi in komu koristi. Glavni znak kapitalizma je v tem, da družabno bogastvo ne služi vsem, ampak le maloštevilni skupini privilegirancev... Ako podjetnik delavca ne potrebuje, delavcu še tako bistra glava in še tako pridne roke nič ne pomagajo. Lakota in beda se naseli v njegovi družini (42).

Kapital je delo ponižal. Pa še več! Kapital je ukradel delavcu vse cilje: Dandanes delaš le za to, da dobiš plačo. Da bi z delom kaj postal, na to delavec ne misli, ker bi bila taka misel brezupna. Delavci so v tem oziru podobni študentu, ki se uči le zato, da napravi skušnjo. Biti pa bi morali podobni ženinu, ki jemlje nevesto ne le zato, da ima ženo, ampak za to, da z njo ustanovi družino, zida lepšo bodočnost in tiho družinsko srečo. Vse to je pa kapital človeku uropal (68).

Če hočem spoznati dušo človeka, ki ga prvič vidim, bom najprej prašal, iz kakšne družine je doma. Tako moramo storiti tudi, če hočemo spoznati pravo jedro kapitalizma. Prašati mora mo: katere družbe sin je kapitalizem? Kako je rasel? Šele potem bomo mogli izreči sodbo o njem (95).

Je vladal v gospodarskem socialnem življenju duh krščanstva. Ko je kmet kupoval vola, ko je rokodelec prodajal svoje izdelke, se je trudil, dobiti nič več in nič manj kot pravično ceno. Kako močan je bil duh socialnega krščanstva, nam priča, da so vsi ljudje obsojali in izganjali iz družbe človeka, ki bi si bil drznil jemati obresti za posojeni denar... Družba je smatrala za navadno dolžnost, da so ljudje, ki so obogateli, naložili denar v splošno koristne socialne naprave, v bolnišnice, cerkve, šole, v naprave za reveže, sirote. Človek, ki je kopičil denar, ni užival spoštovanja; splošno je veljalo načelo, da je treba prositi in skrbeti le za vsakdanji kruh, ne za potico za vse življenje (96).

Kajti duh teh stoletij ni bil le krščanski, bil je tudi viteški, zakaj smatral je za nedostojno, nevredno, kopičiti si denarja s tujim delom in hlepeti po denarju, če si ga že dovolj imel. Krščanska Evropa je bila do 16. stoletja prava duhovna enota. To pomeni, da je iz srca krščanstva veleno po vseh deželah in v vse ustanove Evrope prepričanje, da je vsak človek za vse stvari in dejanja – tudi za socialno in gospodarsko življenje – odgovoren Bogu... Niso mogli zrušiti katoliške cerkve, toda razklali so enotno krščanstvo. Posledice so posebno v socialnem pogledu silno daleč segale. Celi narodi so bili v pravičnosti brez vodnika v vprašanih socialne vsebine in kaj čuda, da so začela stroga načela o socialni pravičnosti giniti. Ko so cele plasti evropskih ljudstev začele same sebi dajati npravstvena načela, so bila vrata kapitalizmu na široko odprta (97).

Glej, ta dolinski svet (1924)

Gre za poročilo revizorja prosvetnih društev, ki pohvali pomladno cvetenje društev. V Rihemberku vidi v društvenem delovanju vzorno izpolnjevanje Gregorčičeve oporoke, ki dela tako na pevskem, telovadnem, tamburaškem in dramatskem področju. Pohvali vestnost in urejenost društva, nekoliko pa pograja ne dovolj redne društvene večere.

Isti prizor po društvih! Povsod je pomlad, povsod mladostno življenje in ko bi ne vela burja kulturne brezpravnosti, bi pognali po naših svežih organizacijah cvetovi, ki bi jih zavidal svet. Pa je bolje za svetove in društva, da nimajo preveč in prezgodnjega solnca, sicer prehitro ovenijo in vsak mrazek jih uniči. V borbi je življenje (Terčelj 1924, 37).

Odbor je vesten. Zapisniki so urejeni... Pohvalna pa je skrb za šoliodraslo mladino... "Čigar mladina, tega je bodočnost". Bog daj, da bi bila v istini mladina značajna... Z Bogom, prijatelji, ostanite značajni (39).

Na Gorah (1924)

Delo opisuje revizijo na Idrijskem ter pričinja s primerjavo nemirnega mestnega sveta in življenja na vasi. Prosvetno društvo na Idriji ob Bači je Terčelj pohvalil za pevski odsek in knjižnico, kjer so knjige že trikrat prebrane in bo zato treba dokupiti nove. Prav prosvetno društvo lahko pomaga preseči spore med vaščani. Sicer pa v društvih priporoča društvene večere, knjižnico, pevski zbor, dramski odsek in skupne izlete, ki utrjujejo domače prijateljske vezi med člani.

Izredna inteligenca in umevanje je sevalo iz obraza vrlim društvenikom... Vsi zapisniki so bili v najlepšem redu... Z društvenimi večeri bo odbor začel takoj, ko preneha najnujnejše poljsko delo... Poleg drugih zaprek tvori glavno oviro v društvenem razvoju vkoreninjeni prepir med vaščani. Ravno ta okoliščina še bolj sili, da bi se združili zavedni fantje, ki jih tudi v tej lepi vasi ne manjka, in začeli z društvenim delom, ki ima zlasti namen poživiti in utrditi med vaščani prijateljstvo (Terčelj 1924, 138).

To društvo "Planinka" nam jasno pokaže, kaj more pridna, nesebična moč doseči v ljudski izobrazbi med našim narodom... Kar posebno pohvalno omenjamo o društvu "Planinka" je ona domačnost, zadovoljstvo in veselje nad društvenim delom (138).

Od te revizije sta odnesla revizorja najlepši vtis in jasen dokaz, kaj premorejo naši kmečki fantje, če so izobraženi (139).

Društvene bolezni (1924)

Terčelj opiše socialne bolezni, ki jih je kot revizor opazil po društvih: brezpravna omotica, stagnacija, pretirani formalizem, trmasti konservativizem na eni strani ali manija za reformami na drugi strani, ponekod tudi absolutizem, morda tudi megalomanstvo, protekcija in korupcija, ki sledi le lastnim osebnim koristim namesto skupnosti (občestvu).

Iz društva izgine domačnost, društvena soba postane pisarna, predsednik postopa kot bivši glavar, blagajnik se sprevrže v davkarja in tajnik v notarja (Terčelj 1924, 162).

Čim več ima društvo članov, tem več i ma oseb, izmed katerih ima vsaka svojo glavo in svoje slabosti. Čim več slabosti, tem več je treba sklepati kompromisov z njimi... preveč računajo s številkami in

premalo z razpoloženjem... pod krinko "naprednosti", "edinosti", "svobode", skušajo speljati vodo na svoj polomljen mlin... kjer začne svoje razdiralno delo načelna korupcija, tam se ji rada pridruži moralna gniloba... Društvo vendar ni zato, da bi v njem iskali le svoje zabave in zasebnega veselja, temveč prostor, kjer mora vsak pozabiti na svojo osebno ugodnost, ter skušati razveseliti vse (163).

Mi gremo naprej (1924)

Terčelj opiše telovadni nastop društev *Prosvetne zveze* v Mirnu v smislu gesla "*telesna moč, duha krepost*." (Terčelj 1924, 213) Miren poimenuje za "*goriške Atene*", zibelko krščanske mladinske misli. Telovadci so tekmovali v teku, skoku, plezanju, metanju krogle in prostih vajah; podana je tudi natančna statistika tekme, v zaključku pa opozorilo, da niso pomembni rekordi, ampak spodbuda za še vztrajnejše delo.

Mi gremo naprej! Preko trhlih debel, ki jih je telebila na tla gniloba naših dni. Mi korakamo naprej! Mimo plesišč in gostiln, mimo surovosti in mehkužb, mimo besedičenja in zavisti... Ste videli našo pot? Naporna je in polna odpovedi, a obenem resna in polna zanosa. Nad njo sije zora mladosti. Nismo še na cilju! O ne, človek, ki je na cilju, je star. V nas polje mladostna kri. Višje hočemo! Prav do tistega strmega cilja, na katerem je zapisano: Telesna moč, duha krepost! Kdor ni slabič, naj gre z nami (Terčelj 1924, 213).

Pri našem prosvetnem gibanju tekme ne tvorijo rekorda, ampak so samo pobuda k vztrajnejšemu delu (214).

V šolo (1924)

Terčelj občuteno nagovori prvošolce in njihove starše; poudari, kako je družina in mati njihova prva učiteljica, kamor se lahko vedno vračajo k njeni domači besedi in ljubezni. Za razumevanje tega kratkega nagovora je nujno poznati zgodovinski okvir, ki je bil zaznamovan z nasilnim vdorom italijanskega jezika v dotlej slovenske šole.

Iz etičnega vidika je poudarjena družina, narod (jezik) in ljubezen, pa tudi znanje.

O ti naši ljubljene šolarčki... doma ste imeli svojo prvo učiteljico – mater, srkali ste njene glasove, radovali se njenih pesmic, zamaknjeni poslušali njene pripovedke – doma ste imeli mater, in v šoli? ... boste li našli mater, njen jezik, njene popevke in pravljice? – Ah ne, vse nekaj drugega, tujega vas čaka, ubogi otroci! Pa se vrnite domov, k materam svojim, ki vas umejejo in jih prosite in rotite, naj zahtevajo za vsa, ki ste njihovi – materine besede, njenega nauka in ljubezni! Ne bodo vam odrekli teh sve tinj, ker vas ljubijo (Terčelj 1924, 225).

Letošnji občni zbor (1924)

Terčelj predstavi občni zbor kot družinski praznik, ko se bratje in sestre srečajo, opogumijo in se utrdijo v ljubezni. Srečanje se je začelo s sveto mašo, ki jo je daroval glavni tajnik Terčelj, nato pa je podal poročilo o organizacijskem, izobraževalnem, vzgojnem in tehniškem delu *Prosvetne zveze*. V organizacijskem smislu je naštel 122 društev v okrožjih ter delovanje *Centralnega odbora*, ki je izvedel 61 revizij. V izobraževalnemu delu je *Prosvetna zveza* priredila 372 predavanj o pedagoških, splošno – izobraževalnih, gospodarskih in verskih vsebinah. V vzgojnem smislu je *Prosvetna zveza* delovala na versko – socialnem in telesno – vzgojnem področju ter z

veseljem zaključil, da "kjer процvita društveno delo, izginjajo plesi in se omejuje pijančevanje." (Terčelj 1924, 238) Tehniško delo se je nanašalo na pravne težave in poslovnik za društveno delo.

Etični vidik poudari skupnost (občestvenost), ljubezen, upanje, zvestobo – vztrajnost in red.

Izreden dogodek je vsakoletni občni zbor Prosvetne zveze. Družinski praznik je, ko prihajajo bratje in sestre iste družine skupaj, da vzajemno uredijo važne zadeve, da drug drugemu vlijejo poguma za novo delo med letom in da se v prijateljski ljubezni utrdijo (Terčelj 1924, 236).

Tam, kjer процvita društveno delo, izginjajo plesi in se omejuje pijančevanje. Bratje, to veselo dejstvo nam je najlepši dokaz, da je naše vzgojno delo uspelo (238).

Novi poslovnik (1924)

Terčelj kot glavni tajnik Prosvetne zveze predstavi novi poslovnik, ker mora v vsaki družbi vladati red, vsakdo mora vedeti, kaj je njegovo delo, dolžnosti in pravice. Prav tako opiše pot do njega, ki je šla na skupinski način, z upoštevanjem mnenj vseh sodelujočih, in ga priporoči vsem članom Prosvetne zveze.

Iz etičnega vidika je zaznati poudarek občestvenosti (skupnosti), pa tudi reda in pravičnosti.

V vsaki družbi mora vladati red. Vsi člani in odborniki morajo imeti natančna navodila o svojem delu, dolžnostih in pravicah. Ta red so pogrešala vsa društva, kakor tudi Prosvetna zveza... Prosvetna zveza je po svojem tajniku dovršila to velevažno nalogo in predložila letošnjemu občnemu zboru v odobritev celotni poslovnik (Terčelj 1924, 272).

Prosvetna zveza (1924)

Dve leti po začetku delovanja *Prosvetne zveze* Terčelj v *Jadranskem almanahu* kot eden glavnih akterjev opiše ustanovitev, razmere, naloge in težave *Prosvetne zveze*. V povojnih razmerah so zrasla prosvetna društva, ki pa so potrebovala načelno usmeritev na trdnih temeljih vere in narodnosti. Socialno – pedagoško delovanje naj bi predvsem podprlo družino; poleg izobrazbe in vzgoje pa je treba poskrbeti tudi za pravo pristno veselje (zabavo), temu so namenjeni dramski, pevski in telovadni oddelki. Težave so predvsem gmotne narave, pa tudi zaradi brezpravnosti v odnosu oblasti do prosvetnega dela, vendar lahko narod reši le ustrezna izobrazba.

Zakon človeškega srca je tak, da se v uri, ko je najgloblje ponižano po zunanjem nasilju, dvigne v carstvo duha in tako zmagoslavno oznanjuje, da je iz duha rojeno. Velika vojna je bila val nasilja, ki je z elementarno močjo rušilo ne le polja in domove, ampak je tudi zadelo duhovno svetišče človeka prav v temeljih. Umstveno zaostal, nravno oslavljen, telesno nerazvit je rastel nov zarod. Široke plasti ljudstva so... otopele, v njih je ugasnil živi ogenj ljubezni do dobrega in lepega (Terčelj 1924, 33).

Značilna črta teh prvih povojnih prosvetnih organizacij obstaja v tem, da so zavzele nekaj čitalniški milje, v katerem sta prevladovali narodnost in zabava, v drugo vrsto je stopilo versko načelo in izobrazba... Sama zabava in apel na narodnost nista mogla preprečiti raznih narodnih in moralnih zablod, manjkalo je predvsem zavesti, da mora ljudska prosveta vzgajati po jasnih načelih o zadnjih ciljeh človeka in družabnih edinic (33).

Naloga te kulturne organizacije je, združevati, izpopolnjevati in dajati navodila prosvetnim društvom, ki temelje na pozitivno verskem in realno narodnem stališču. Zveza se zaveda, da je današnji čas določen v to, da mostove načel zida, ne pa podira. Most pa, po katerem upa spraviti Zveza naše ljudstvo iz moralnih mlakuž in narodne vodenosti, mora biti zgrajen na trdnih osnovah vere in dejanske narodnosti... Druga visoka naloga Prosvetne zveze je socialno – pedagoško delovanje med ljudstvom. Dejstvo je, da iz naših družin, društev, vasi, stanov in naroda, vedno bolj gineva pravi družinski duh... Bratska zavest, ki je zlasti dandanes tako neobhodno potrebna, gine. Egoizem, materializem in zlasti pohlepnost so zašli med množice. Nравstvena sproščenost, ki jo med drugim pospešujejo zlasti nemoralni plesni izrodki in alkoholizem, razdira družinske vezi, odtuja sosedo in dela sovraštvo med vami in stanovi. Tu je potrebna nujna, temeljita socialna vzgoja, katero propagira Zveza po tečajih in predavanjih. Tretja velevažna naloga Prosvetne zveze pa obstoja v tem, da poleg izobrazbe in vzgoje nudi svojim članom in članicam pravo zabavo. V ta namen si je uredila dramatski, pevski in telovadni odsek (34).

V svesti, da je rešitev naroda odvisna od prave izobrazbe, ki jo ima narod, bo Zveza vztrajno delala nadalje, Bogo v čast in preizkušnemu narodu v korist (35).

Prosvetno delo v povojni dobi (1930)

Terčelj v *Jadranskem almanahu* opiše zgodovino ljudsko – prosvetnega dela, ki jo označi kot čas, "poln idealizma, dejavnosti, borbe in vidnih ter latentnih uspehov." (Terčelj 1930, 37) Prične z opisom bujnega nastajanja društev po 1921, ki pa so se ukvarjala le z zabavnimi prireditvami (plesi). Pronicljivo diagnosticira težavo v tem, da so društva brez mentorjev, brez idej in preveč veseljaška. Zato je bila 5.10.1922 ustanovljena *Prosvetna zveza*, da bi usmerjala društveno delo. Med idejnimi osnovami poudari vernost, občestvenost, izobrazbo in organizacijo. Navede oblike delovanja: socialno – pedagoške tečaje, telovadne tečaje in društveno glasilo *Naš čolnič*. Prav tako opiše strukturo oddelkov: dramatski, telovadni, pevski, dijaški, naraščajski ter stanovski (fantovski, dekliški) oddelek. Organizacijska struktura je združevala 136 društev in 32 krožkov (torej skupno 168 enot) v 19 okrožij (Terčelj 1930, 42). Zadnje leto so se po društvih in nato na ravni *Prosvetne zveze* odvijale prosvetne tekme na vprašanja iz versko – vzgojnega, prosvetnega in organizacijskega področja. Terčelj navede natančen skrben tabelarični prikaz, ki povzema:

- statistiko organizacijskega dela (leto 1922 – 1927, okrožja, društva, dekliški krožki, odseki – pevski, dramatski, telovadni, naraščaj in članstvo);
- statistiko prosvetnega dela (leto 1922 – 1928, tečaji, predavanja, prosvetni večeri, tekme, igre, koncerti, telovadni nastopi, knjižnica);
- tečaje (leto 1922 – 1928, izobraževalni, organizacijski, gospodinjski, telovadni, pevski, dramatski, revije);
- delo za versko obnovo – leto 1922 – 1927, duhovne vaje, romanja, društveni prazniki in posvetitve (Terčelj 1930, 45).

Mi bi vprašali vsakega člana, koliko knjig si je izposodil, pri koliko predavanjih je bil in koliko je storil za dobrodelnost (Terčelj 1930, 38).

So društva trpela na treh boleznih: niso imela pravih mentorjev, vdajala so se brezidejnosti in podlegla so veseljačenju (38).

Namen Prosvetne zveze je bil, da bi postala žarišče ljudske izobrazbe na krščanskih temeljih. Iz tega ognjišča naj bi se širil ogenj prave prosvete v javno, družinsko in zasebno življenje, kakor se na veliko soboto ponese ogenj v vse krščanske domove... V organizaciji mora vse delo prekvašati osnovna ideja. Da ideje užgo, ni odvisno le od njih notranje vrednosti, temveč najbrže še bolj od tega, s kakšno močjo in vztrajnostjo se razglašajo. Zato se je gibanje posluževalo dosledno izvedene organizacije. Zveza torej ni bila samo prosvetna, temveč tudi vzgojna organizacija. Fundament sta ji tvorili dve osnovni ideji: vernost in občestvenost... Ena najvažnejših in najbistvenejših potez našega naroda je vernost. Ta temelj se je po vojski hudo majal. Naloga Zveze je bila vernostno obrambna in vernostno vzgojna... je pospeševala in gojila smisel za versko življenje v osebni in družabnem krogu, ne samo kot nekak organizacijski program, marveč kot osebno potrebo... Želja po duhovnem izboljšanju zlasti med mladino, ki jo je povojni tok vrgel v plitvo veseljačenje (39).

Občestvenost je bila druga osnova prosvetnega dela. Po družini, ki nam je dala življenje, je človek vezan na svoje ljudstvo, na prostor, ki v njem prebiva, na njegove šege, značaj itd. Zveza je hotela približati člane temu, da bi doživeli manjše in večje socialne tvorbe, s katerimi jih veže življenje (39).

Izobrazba je zlasti našemu rodu nujno potrebna. Saj morejo zidati vsi narodi svojo pomembnost in bodočnost samo na kulturno delavnost, le na duhovno moč. Zato je nujno potrebno, da ljudstvo razvije svoje intelektualne sile, brez katerih ostane brezpomembno (39).

Nujna potreba, da se dežela seznanj z idejami prosvetnega dela. Zveza je to delo vršila s takozvanimi socialno – pedagoškimi tečaji. Dvojen namen so imeli ti tečaji: privabiti množice k društvenemu delu in začrtati osnovne smernice, po katerih naj bi se to delo začelo in nadaljevalo. Značaj teh tečajev je bil družinski: razgovori so se vrstili s petjem, prizori, zabavo. Obravnavali so zlasti naslednja vprašanja: čemu društvo; kaj mi je družina, vas, ljudstvo; zakaj je vera glavni činitelj našega dela (40).

Čimbolj so se umikale javne prireditve, tembolj so se razgibale notranje sile. Gotovi del članstva, ki je bil obrnjen le na zunanost, je našel pravo smer v notranjosti ali pa je odpadel. Paralelno s poglobitvijo izobraževalnega dela se je delalo na verski poglobitvi... 14 duhovnih vaj za mladeniče, 1 za dekleta, nad 60 verskih predavanj, troje velikih romanj s skupnim sv. obhajilom (42).

Priobčeval socialno – vzgojne in verske članke, v katerih je skušal društvnike vživeti v družino, vas, cerkev in jih uvesti v njih duhovno življenje... se je preuredil tudi v literarno glasilo, ne da bi pri tem zanemaril versko – vzgojno tendenco... prevzemal vedno bolj značaj družinskega glasila... ima zasluge kot vzgojni list, ki je v najtežji dobi kazal mladini pot k načelnemu čiščenju, resnemu delu in značajnemu življenju (43).

Pomena prosvetnega dela, ki ga je v povojni dobi vršila Prosvetna zveza, ni mogoče podrobno opisati. Če bi ves ta pokret ne imel drugega uspeha, kot tega, da je v plitvo, neurejeno zgolj zabavi namenjeno društveno delovanje prvi prinesel jasno opredelitev, dal točne smernice in odvmil precejšnji del mladine od plesišč, pijančevanja, vaških nesoglasij in kvarnega duševnega brezdelja – je že samo to njegovo delo zaslužno za rod, Cerkev in državo. V vsej globokosti bodo pa zamogli umeti to idealno mladostno gibanje le tisti, ki prosvetnega dela niso gledali le ob strani, temveč so z njim sodelovali (44).

3.7 Osebna korespondenca in etični odmev v njegovem življenju

V prvem pismu, ki ga je pisal Terčelj domačim julija 1932 iz konfinacije v Campobassu (slika 9), opiše potovanje z vlakom v spremstvu policijskih agentov v Campobasso, sprejem v samostanu in pri škofu, predstavi svoje obveznosti vsakodnevnega javljanja na policiji; opiše pokrajino in jo primerja z domačimi kraji. Zahvali se za vso skrb in se priporoča za naprej.

V drugem pismu iz konfinacije v Campobassu avgusta 1932 je Terčelj povsem zlomljen (slika 10), ker so mu odpovedali stanovanje in hrano v samostanu, ostal je popolnoma brez vseh sredstev za preživljanje in v obupu celo razmišlja o beračenju,

vendar mu spoštovanje duhovniškega dostojanstva to brani. Počuti se osamljenega in zapuščenega od vseh.

V testamentu decembra 1935 v Ljubljani pravi (slika 13), da je prišel kot Božji berač v te kraje, kjer je izgubil vse razen Boga in nekaj oprave. Svojo ljubezen do knjig je pokazal tudi s tem, da se je v testamentu odpovedal vsemu razen knjigam.

V pismu domačim po izpustitvi iz poveljnega zaporu septembra 1945 (slika 14), opisuje gorje zapornika, krivično obtoženega fašističnega sodelovanja in popolnoma zapuščenega od vseh; zaključi v potrpežljivi vdanosti v Božjo voljo ter prepričanju, da nas šola življenja uči in popravlja. Naslednje pismo (slika 15) je polno vesele hvaležnosti zaradi obiska od doma.

V pismu Bevku oktobra 1945 (slika 16) Terčelj opiše svojo krivično povojno zaporniško zgodbo in prosi za posredovanje, da bi bil prestavljen domov, na Goriško, kjer bi želel še naprej delati za svoj narod.

Iz etičnega vidika je poudarjena njegova ljubezen do domovine in domačih krajev, družina, trpljenje in preizkušnje, dobrotu in usmiljenje, prisrčnost, vdanost v Božjo voljo, zdravje, narava in hvaležnost; v spoštovanju svobode pri domačih jim prepušča odločitve glede njihovega ravnanja v prihodnje. Prav tako se čuti poudarek spoštovanja duhovniškega dostojanstva, ki mu brani beračiti. V testamentu je živo zaznati vrednoto vere v Boga kot edino, česar ni izgubil; sicer pa poudari še, kako visoko ceni knjige, ki se edine ne smejo prodati. Podobno velja za poudarke potrpežljivosti, življenja, hvaležnosti, posebej opozarja na edinost (enotnost naroda) in upanje, resnico in pravičnost (nasproti krivičnemu obrekovanju in zaporu), narod in dolžnost (do naroda), nadvse pa odpuščanje, ki je po Kristusovem zgledu edina pot do miru.

Oziral sem se proti Vipavski in pošiljal v duhu pozdrave dragemu očku, Tebi, mojima sestricama in vsem dragim... Do smrti Vam bom hvaležen za Vaše trpljenje in skrbi, ki ste jih imeli z mano. Težko pričakujem, če boste izpolnili obljube, a se obenem bojim, da bi Vam s tem naložil nove žrtve in nova bremena. Odločite se sami! (julij 1932, pismo iz Campobassa).

Da sem duhovnik, sicer bi lahko beračil (avgust 1932, pismo iz Campobassa).

Kot "božji berač" se m prišel v te kraje. Tam doli sem izgubil vse, razen Boga in nekaj lesa, ki obstaja v moji opravi... Knjige, ki so v zabojih, se ne smejo prodati (testament, decembra 1935 v Ljubljani).

Da sem po nedolžnem vsled zlobnih ovadb, ki so večji del prišle iz Goriške, moral trpeti kot zločinec in narodni izdajalec. Jaz, ki sem izmed duhovnikov v Italiji največ prestal pod fašisti, sem moral znova nastopiti težak križev pot, ki je bil najhujši... da sem bil popolnoma zapuščen... Kar je najhujše, je pa to, da so me sumničili in preganjali ljudje, katerim sem storil toliko dobrega... Tolikim sem pomagal, sedaj sem sam brez pomoči. Naj se zgodi volja božja!... Tudi tukaj je precejšnja draginja in marsičesa manjka. Dobro je, da človek ni preveč razvajen. Tako nas vse življenje vsak dan uči in popravlja. Je to trda šola, toda koristna. Kako lepo bi bilo vsem Slovencem, ko bi sami sebi ne žagali veje, na kateri visimo. Bog daj, da bi izpregledali vsaj v zadnjem trenutku... Za vse: Bog tisočkrat povrni! Napravili ste mi resnično veliko veselje! Da ste zdravi in upanja polni, želi hvaležni Lipče (september 1945 iz Ljubljane, po izpustitvi iz zaporu).

To ponudbo mi je narekovala narodna dolžnost in pravica. Sem namreč eden izmed slovenskih duhovnikov, ki je največ pretrpel od fašistov na Goriškem. Sedaj grem mirno preko teh ljudi, ker se je resnica izkazala (oktober 1945 v Ljubljani v pismu Bevku).

Pregled Terčeljevega življenja pokaže, da o vrednotah ni le govoril in pisal, ampak jih je tudi prepričljivo živel: to velja vse od junaškega poguma, ki je potreben za odločitev o duhovniškem poklicu, pa preko izobraževanja, ljubezni do znanja in knjig ter naroda, ko je v luči vere pokončno in odločno razumel svoje duhovniško poslanstvo v za narod prelomnih časih. Podobno velja za njegovo trpljenje in preizkušnje, kjer je po Kristusovem zgledu šel vse do konca in žrtvoval svoje lastno življenje, ob tem pa v moči vere usmiljeno pokazal resnično odpuščanje in hvaležnost vsem, posebej svoji družini, ki mu je na tej težki poti po svojih močeh pomagala. Preko vsega pa sije njegova ljubezen, s katero je bilo prežeto vse njegovo življenje in delo.

4. TERČELJEVA ETIKA IN KRŠČANSTVO

Etiko opredeljujemo kot filozofsko smer, ki preučuje izvir, smisel in namen morale ter utrjuje kriterije za vrednotenje moralnih hotenj in delovanj; poimenujemo jo tudi moralna ali praktična filozofija (Bajt 2007, 312). Etiko delimo na občo, individualno in socialno; glede na različen izvir morale so etične teorije lahko avtonomne, heteronomne ali teonomne. *Avtonomna morala* izvira iz človeka in njegove morale; *heteronomna* izvira izven človeka, *teonomna* morala pa izvira od Boga. Po namenu morale poznamo (312):

- *evdenomistično moralo*: namen moralnega delovanja je sreča;
- *hedonistično moralo*: namen moralnega delovanja je užitek;
- *perfekcionistično moralo*: namen je osebna popolnost (platonizem, neoplatonizem, krščanski asketizem);
- *personalistično moralo*: namen je celostni razvoj tako, da se oseba potrdi v skupnosti v odnosih z drugimi;
- *krepostno moralo*: namen moralnega delovanja je krepost sama (stoicizem);
- *dolžnostno moralo*: namen moralnega delovanja je dolžnost in njeno izvrševanje (kantovska morala);
- *utilitaristično moralo*: namen moralnega delovanja je korist.

Glede na objektivnost meril moralnega delovanja je razumevanje morale lahko:

- *relativistično* (sofisti);
- *objektivistično* (Sokrat).

Glede na možnost ustvarjanja moralnih norm gre lahko za:

- *optimistično razumevanje morale* (pelagijanstvo);
- *pesimistično razumevanje morale* (avguštinizem, kalvinizem, janzenizem).

Glede na stopnjo odprtosti gre lahko za:

- *moralo odprtega tipa*;
- *moralo zaprtega tipa* (Bergson).

Glede na stopnjo avtoritarnosti pa gre lahko za:

- *moralo avtoritarnega tipa*;
- *moralo neavtoritarnega tipa* (Fromm).

Etika je pomembna, ker je "temelj človekovega odnosa do sebe, sveta in njegovih zadnjih temeljev." (Juhant 2009, 11) Prav tako je izjemno pomembna tudi zato, ker ohranja človeškost; etični človek spoštuje načela človeškega dostojanstva, česar pa

nikakor ne zmore sam, ampak le v sodelovanju in dialogu z drugimi (12). Pri tem si ljudje v etičnem delovanju medsebojno potrjujemo etične drže in krepimo vrline, kar privede do etične družbe na podoben način, kot potrebujejo geniji okoli sebe ljudi, ki jim potrjujejo njihovo genialnost, predvsem je pomemben začetni prostor družine, odkoder ponese posameznik dialoško in etično ravnanje v družbo (70).

Že stoiki so poskusili opredeliti mesto etike v filozofiji s prisposodbo delitve filozofije na logiko (vrtno ograjo), fiziko (rastoče drevo) in etiko (sad); v prisposodbi filozofije kot jajca pa je etika rumenjaki, logika lupina in fizika beljak (13). Aristotel opredeli filozofijo kot "*ljubezen do modrosti*" in razdeli znanosti na teoretične (metafizika, matematika, naravoslovje), praktične (logika, etika, estetika) in proizvodne (ekonomika, poetika), kjer poudari etiko kot panogo, ki najbolj spada k bistvu človeka in ga usposablja za delovanje (16). Po Aristotelovem mnenju etika obsega tako um kot voljo, ki morata delovati usklajeno in tako dosejata dobro kot cilj etičnega prizadevanja (17).

Pojem etika izhaja iz grščine (*ethos*) in ima tri pomene (18):

1. stalni kraj v smislu vpetosti človeka v svoje okolje in skupnosti (družina, država);
2. običaji, navade, drže, kot jih prevzamemo preko izročila prednikov;
3. značaj, osebna moralna drža, na čemer temeljijo vrline in kreposti.

Etika kot širša veda teoretično in praktično obravnava človekova dejanja glede na njihovo moralno kvaliteto; moralnost pa se bolj praktično nanaša na osebno človekovo etično držo (19). Aristotel meni, da je etika človekova osebna spretnost in kot panoga najbolj intimno izraža človeškost; etika človeka usposablja, da deluje kot človek. Etične drže pomagajo človeku, da si usvoji dobre navade (kreposti) in oblikuje svojo človeško naravo; torej imajo etične drže nalogo, da ohranjajo človeškost (21). Pri tem je pomembno sodelovanje tako uma kot čustev v dialoškem oblikovanju etičnih odnosov s soljudmi. "Kreposten človek je tisti, ki svobodno udejanja dobro." (KKC 1804)

Grkom je etika pomenila iskanje takega načina bivanja, življenjske modrosti in delovanja, da bi z njim dosegli dobro. Aristotel tesno povezuje etiko s politiko, ker meni, da lahko človek etično deluje le, če "mu to omogoča etična skupnost, torej politika." (Juhant 2009, 24) Cilj etike za Aristotela je dobro, h kateremu teži vse; posebej v prelomnih časih ob spreminjanju ustaljenih pravil ravnanja je treba paziti na etične temelje. Platon vidi v etiki spretnost, s katero je človek opremljen, da ustvarja človeški svet. Namen etike je prav v tem, da človeka usmerja v dobro in tako

postaja vedno bolj človeški (26). Človeka usmerjajo k dobremu in sreči naslednji urejevalni etični okviri (26):

- izročila starih,
- notranji prirojeni človekov čut za človeškost,
- družbeno soglasje, ki spodbuja k spodobnim medsebojnim odnosom,
- odgovornost spoštovanja življenja (tako svojega kot vseh drugih).

V novih okoliščinah in časih mora etika ta ustaljena izročila preveriti, jih utemeljiti in poiskati take etične okvire, ki "naj človeka utrdijo in mu zagotovijo čim bolj človeško ravnanje." (26) To pa lahko dosežemo le v vzajemnih dialoških odnosih. Pri tem je pomembno poudariti, da etika ne zagotavlja le zunanjih dobrin, ampak tudi samospoštovanje človeka, ko nas usmerja k skupnemu dobremu. Aristotel meni, da je etično osveščen človek v sebi in s sabo skladen, izpolnjen in srečen (26). Naloga etike je tudi v tem, da preveri izročila, ki bi privedla človeka na to pot, za katero si mora človek stalno prizadevati na podlagi izkušenj prejšnjih etičnih izročil (27).

Pri etiki oz. morali gre za vrednote in nedotakljivost (integriteto) človeka kot posameznika v odnosu do sebe, do drugih in do družbenega okolja. Za takšne odnose in krepostno delovanje pa je nujna ustrezna družbena podpora, npr. vzgoja zahteva etične ljudi, ki posredujejo etične dobrine, kajti dober družbeni okvir krepi etične drže, slab pa jih otežuje (28). Zato bi bilo najbolje, da se cilji etike in cilji politike prekrivajo ali dopolnjujejo. Za doseganje etičnih ciljev je nujno stalno prizadevanje za dobro, s čimer si človek pridobi vrline in kreposti. Aristotel meni, da človek sam prispeva k doseganju dobrega ali slabega, kolikor si za dobro ali slabo prizadeva (30). Etične cilje dobrega torej pomaga dosegati etično izročilo in človekovo stalno prizadevanje, kar končno privede tudi do osebne izpolnitve, zadovoljstva in sreče. Glavno načelo etike je "delati dobro oz. biti dober človek." (30) Ko pa ljudje iščemo dobro, žal padamo tudi na zle stranpoti, ki ostajajo izziv za etiko. Po drugi strani pa filozof Pieper opozarja na omejen doseg teoretičnih utemeljitev etike, ki še ne pomenijo osebne moralnosti, tako kot poznavanje teologije še ne pomeni vere (31).

Vir etike je v osebni naravi človeka, ki je simbolno utemeljena. Človek je enkratna svobodna oseba, ki s svojimi umskimi in duhovnimi sposobnostmi ter simbolno govorico, za razliko od živali, sam oblikuje svoj svet in kulturo. Etika se oblikuje v napetosti med človekovimi naravnimi danostmi in njegovo svobodno odprtostjo za neskončno. Na tej podlagi nastaja celotna človekova kultura in civilizacija. Zato je vir etike v razpetosti človekove narave "med telesnim in duhovnim, med končnostjo in neskončnostjo, med zemljo in nebom." (33) Pascal lepo pravi, da človek neskončno

presega človeka; v tej ugotovitvi je jedro etike. Tako etika vsebuje "človekovo osebno izkušnjo, avtoritete, verska izročila, umetnosti, filozofije in znanosti." (33) V procesu oblikovanja človeškosti je najpomembnejši etični vir človek sam, ki pa pridobiva izkušnje o simbolnem svetu preko dialoga. Človek se oblikuje kot odprto etično bitje z "dialogom med preteklimi izročili in sedanjim stanjem, med osebno izkušnjo in izkušnjo drugih, med izročili, pravili in okviri ter svobodo kot temeljnim dejavnikom etičnega vedenja." (34) Pri tem mu pomagajo umetnost in kultura, znanost in druge veščine, da človek najde sebe; tako imajo vsa človekova prizadevanja etično ozadje. Vse človekove pridobitve, ideali, podobe in dosežki mu pomagajo kot vodilo za dobro življenje. Vse pa imajo simbolno obliko in so kot take nedokončane ter dialoško odprte za vedno novo iskanje njihovega pristnega sporočila. Ker človek kot svobodno bitje uresničuje svojo svobodo preko vmesnega simbolnega sveta, je ta vir etike zelo krhek in ranljiv, etična moč pa je prav v zvestobi svobodi, ki ostaja dialoško odprta človekovi presežnosti in prihodnosti (35).

Temeljni najpomembnejši predmet etike je dobro, čeprav angleški filozof Moore meni, da je opredelitev dobrega neizvedljiva (37). Aristotelova etika je teleološka, ker vidi v dobrem končni in najvišji cilj etičnega delovanja, kar končno prinese človeku tudi srečo. Po drugi strani deontološka etika podreja dobro etični obvezi, kjer dobro ni nek zunanji cilj, ampak objektivno namen v samem sebi (37). Za kristjane je najvišje dobro v Bogu, ki je tudi končni cilj in sreča (38). Predmet etičnega je tako vse tisto, kar sestavlja etični sistem kot celotni okvir vsega, kar omogoča etično delovanje. Predmet etike je vse, kar spada v ta okvir (dobro, izročila, norme, vrednote, kreposti, vrline); na ta način je etika filozofija morale (Stres 1999, 10).

Etično je razpeto med svobodo in nesvobodo; v tej razpetosti je glavni problem dobrega in zla, ki ga lahko spremljamo preko celotne zgodovine človeštva, svetopisemsko že od samega začetka pri padcu Adama in Eve (Juhant 2009, 41). Človeka lahko etično potrdi le sočlovek v medsebojnih odnosih, zato morajo ekonomske, družbene in politične razsežnosti človekovega delovanja temeljiti na etičnih človeških razsežnostih s simbolno sposobnostjo v dialogu kot pomembnem etičnem orodju (45).

Etika temelji na spoznanju, da smo ljudje odvisni drug od drugega, potrebujemo drug drugega; človek ne more delovati "čisto zase in čisto sam." (56) Vedno živimo v odnosih skupnosti, vedno so ob nas tudi drugi ljudje, "etika kot vodilo človekovega delovanja je vezana na ta dialoški položaj." (57) Tudi govorica je utemeljena na skupnosti in je zato tudi etična obveznost, pri tem ne gre le za etično vodilo o lepem

govorjenju, ampak indijski verski voditelj Gandhi priporoča dobre misli in lepe besede, ker iz njih izhajajo tudi dobra dejanja (58) in odpirajo prostor svobode. Tako si je človeštvo ustvarilo "zakladnico etičnega izročila, ki je najpomembnejša pridobitev človeške kulture." (58) To zakladnico lahko predajamo naprej bodočim rodovom samo preko govorice.

4.1 Osnovne poteze judovsko – krščanskega etičnega izročila

Etika se ukvarja z razločevanjem med moralno pravilnim in napačnim. Krščanska etika se ukvarja s presojanjem med tem, kaj je moralno prav ali narobe za kristjana (Geisler 2010, 15). Krščanska etika ima za svoja glavna vodila hojo za Kristusom ter ljubezen do Boga in bližnjega; pomembno je zlasti spoštovanje človeka kot osebe, ustvarjene po Božji podobi, v odnosih naj bi sledili zgledu odnosov v Sveti Trojici. Papež Janez Pavel II. v svoji okrožnici *Sijaj resnice* poudarja, da hoja za Kristusom presega zgolj spoštovanje zapovedi, ampak so blagri v govoru na gori Kristusova lastna podoba in zato povabilo k hoji za Kristusom (SR 16). Zato krščanska etika poudarja resnico in ljubezen; urejeno spolnost, ki naj se razvija v zakonu; nerazvezljivost zakona; družbeno pravičnost in urejene družbene razmere, kar so še posebej izpostavili papeži zadnjega stoletja v socialnih okrožnicah (Juhant 2009, 185). Ker pa krščanska vera temelji na svetopisemskem razodetju Boga, je *Sveto pismo* glavni razsodnik etičnih zaključkov. Boga pa ne razodeva le svetopisemsko razodetje, ampak ga razodeva tudi narava:

Rim 1,19-20: Saj jim je to, kar je mogoče spoznati o Bogu, očitno: sam Bog jim je namreč to razodel. Kajti od stvarjenja sveta naprej je mogoče to, kar je v njem nevidno, z umom zreti po ustvarjenih bitjih: njegovo večno mogočnost in božanskost. Zato so ti ljudje neopravičljivi.

Rim 2,12-14: Vsi, ki so grešili brez postave, se bodo tudi pogubili brez postave; in vsi, ki so grešili pod postavo, bodo sojeni po postavi. Pred Bogom namreč niso pravični tisti, ki postavo slišijo, ampak bodo opravičeni tisti, ki postavo izpolnjujejo. Kajti kadar pogani, ki nimajo postave, po naravi izpolnjujejo to, kar velewa postava, so sami sebi postava, čeprav so brez postave.

Moralne značilnosti Boga so nespremenljive, odtod izhajajo podobnosti in prekrivanja med Božjim naravnim in nadnaravnim razodetjem.

Krščansko etiko odlikujejo naslednje razlikovalne značilnosti (Geisler 2010, 15):

1. krščanska etika temelji na Božji volji,
2. krščanska etika je brezpogojna,
3. krščanska etika temelji na Božjem razodetju,
4. krščanska etika je zapovedovalna, ne opisovalna,
5. krščanska etika je deontološka.

4.1.1 Krščanska etika temelji na Božji volji

Božje zapovedi izražajo krščansko etiko; etična dolžnost nas zavezuje, ker tako zapoveduje Bog. Božji etični imperativi ustrezajo njegovemu nespremenljivemu moralnemu značaju (15). Bog zahteva, kar je prav, v skladu z njegovimi lastnimi moralnimi atributi, zato ukazuje Izraelu svetost:

3 Mz 11,45: Kajti jaz sem Gospod, ki sem vas izpeljal iz egiptovske dežele, da vam bom Bog. Bodite torej sveti, ker sem jaz svet!

Prav tako Jezus zahteva od učencev popolnost:

Mt 5,48: Bodite torej popolni, kakor je popoln vaš nebeški Oče.

Ker Bog ne laže, tudi mi ne smemo lagati:

Heb 6,18: Tako sta dve neomajni dejanji, v katerih se Bog ne more zlagati, v veliko tolažbo nam, ki smo se zatekli k njemu, da bi se oklenili upanja, ki je postavljeno pred nas.

Bog je ljubezen, zato smo tudi mi poklicani, da ljubimo drug drugega:

1 Jn 4,15: Kdor priznava, da je Jezus Božji Sin, ostaja Bog v njem in on v Bogu.

Mt 22,39: Druga pa je njej podobna: *Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.*

Krščanska etika temelji na Božji volji. Bog nikoli ne zahteva ničesar, kar bi bilo v nasprotju z njegovim nespremenljivim moralnim značajem.

4.1.2 Krščanska etika je brezpogojna

Moralni značaj Boga je nespremenljiv (16):

Mal 3,6: Da, jaz, Gospod, se ne spreminjam, vi pa niste nehali biti Jakobovi sinovi.

Jn 1,17: Postava je bila namreč dana po Mojzesu, milost in resnica pa je prišla po Jezusu Kristusu.

Zato so moralne zapovedi, ki izhajajo iz Božje narave, brezpogojne, zavezujejo vsakogar, vedno in povsod. Vse Božje zapovedi pa ne temeljijo nujno v njegovem nespremenljivem moralnem značaju. Nekatero so le v skladu z njegovim moralnim značajem, izhajajo pa iz njegove svobodne volje. Najbolj znan tak primer je Božje preizkušanje Adamove in Evine moralne poslušnosti, ko jima je prepovedal jesti sad z drevesa spoznanja:

1 Mz 2,16-17: Gospod Bog je človeku zapovedal in rekel: "Z vseh dreves v vrtu smeš jesti, le z drevesa spoznanja dobrega in hudega nikar ne jej! Kajti na dan, ko bi jedel z njega, boš gotovo umrl."

Adam in Eva sta storila moralni prekršek, ker nista spoštovala Božje zapovedi. Danes pa ljudje nismo več zavezani tej zapovedi, ker je temeljila na Božji volji, ni pa izhajala nujno iz njegovega moralnega značaja (16). Popolnoma drugačen je primer Božje zapovedi prepovedi ubijanja:

1 Mz 9,6: Če kdo prelije človeško kri, bo človek prelił njegovo kri. Zakaj po svji podobi je Bog naredil človeka.

Ta zapoved je zavezovala že v času pred Mojzesovo postavo. Prav tako je ključna v Mojzesovi postavi:

2 Mz 20,13: Ne ubijaj!

Zavezujoča pa je tudi v času po Mojzesu:

Rim 13,9: Kajti zapovedi *Ne prešuštuj! Ne ubijaj! Ne kradi! Ne požéli!* pa tudi vse druge zapovedi so obsežene v besedi: *Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.*

Torej je ubijanje napačno za vse čase, kraje in ljudi, ker so ljudje ustvarjeni po Božji podobi:

1 Mz 1,27: Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril.
1 Mz 9,6: Če kdo prelje človeško kri, bo človek prelil njegovo kri. Zakaj po svoji podobi je Bog naredil človeka.

V bistvu gre za to, da Božja podoba vsebuje tudi moralno podobnost Bogu:
Kol 3,10: in oblekli novega, ki se prenavlja za spoznanje, po podobi svojega Stvamika.

Zaključimo lahko, da je moralno brezpogojno vse, kar temelji v Božjem nespremenljivem moralnem značaju. Gre za moralne zahteve svetosti, pravičnosti, ljubezni, resnicoljubnosti in usmiljenja. Druge zapovedi, ki sicer temeljijo na Božji volji, ne pa nujno v Božjem moralnem značaju, prav tako zavezujejo vernike, niso pa brezpogojne. Ker jih je Bog zapovedal, jih je treba izpolnjevati, vendar pa jih ni zapovedal za vse ljudi, čase in kraje. Po drugi strani pa brezpogojne moralne zahteve zavezujejo vse ljudi vseh časov in vseh krajev (16).

4.1.3 Krščanska etika temelji na Božjem razodetju

Krščanska doba uvede etiko, ki ne temelji več na razumu kot pri Grkih, ampak na Božjem razodetju. To se pozna tudi v poimenovanju, ko grški izraz etika zamenja latinski izraz morala, ker se "krščanska moralka utemeljuje na nečem, kar je treba verovati." (Juhant 2009, 188) Posledično se začne s krščanstvom razlikovanje med etiko kot avtonomno, v umu utemeljeno panogo, in pa krščansko moralko, ki je heteronomna, utemeljena na zunanjih vodilih zunaj razuma, kot jih daje krščansko razodetje in je zato teonomna, utemeljena v Bogu. Srednjeveško krščanstvo vidi moralo kot katalog moralnih pravil oz. vodil, utemeljenih v krščanskem nauku; etika pa pomeni umsko utemeljeno etično ravnanje (191). Krščanska etika temelji na Božjih zapovedih. Razodetje teh zapovedi je splošno (generalno):

Rim 1,19-20: Saj jim je to, kar je mogoče spoznati o Bogu, očitno: sam Bog jim je namreč to razodel. Kajti od stvarjenja sveta naprej je mogoče to, kar je v njem nevidno, z umom zreti po ustvarjenih bitjih: njegovo večno mogočnost in božanskost. Zato so ti ljudje neopravičljivi.

Rim 2,12-15: Vsi, ki so grešili brez postave, se bodo tudi pogubili brez postave; in vsi, ki so grešili pod postavo, bodo sojeni po postavi. Pred Bogom namreč niso pravični tisti, ki postavo slišijo, ampak bodo opravičeni tisti, ki postavo izpolnjujejo. Kajti kadar pogani, ki nimajo postave, po naravi izpolnjujejo to, kar velela postava, so sami sebi postava, čeprav so brez postave. Ti dokazujejo, da je delo postave zapisano v njihovih srcih: o tem pričuje tudi njihova vest in misli, ki se medsebojno obtožujejo ali pa zagovarjajo.

Prav tako je razodetje Božjih zapovedi tudi posebno (specialno):

Rim 2,18: In poznaš njegovo voljo, če poučen o postavi znaš razločevati, kaj je boljše.

Rim 3,2: Velika, in sicer vsestransko. Najprej zato, ker so jim bile zaupane Božje besede.

Poznamo dva načina Božjega razodetja in sicer v naravi (Geisler 2010, 17):

Ps 19,1-6: Nebesa razglašajo Božjo slavo, nebesni svod oznanja, da je delo njegovih rok. Dan predaja dnevu sporočilo, noč razglašča noči to spoznanje. To ni govorjenje, to niso besede, njihov glas je neslišen; po vsej zemlji se razlega njihovo zvenenje, do konca sveta njihove besede. Na nebu je postavil šotor soncu, ki prihaja kakor ženin iz svoje sobe, vesel se kakor junak, ki teče po poti.

Boga pa razodeva tudi *Sveto pismo*:

Ps 19,7-14: Z ene strani neba prihaja, na drugi strani odhaja; nič se ne odtegne njegovemu žaru. Gospodova postava je popolna, poživlja dušo; Gospodovo pričevanje je zanesljivo, nevednega dela modrega. Gospodovi ukazi so pravi, razveseljujejo srca; Gospodova zapoved je jasna, razsvetljuje poglede. Gospodov strah je čist, ostaja na veke; Gospodove sodbe so resnica, vse skupaj pravične. Bolj kot zlato so zaždene, bolj kakor čistega zlata obije; bolj kakor med so sladke, bolj kakor med iz satovja. Tudi tvjega služabnika svarijo; če jih bo izpolnjeval, bo bogato poplačan. Kdo razume napake? Meni skritih me očisti. Pred prevzetneži varuj svojega služabnika, naj ne gospodujejo nad mano. Tedaj bom brez graje, rešen bom velike pregrehe.

Pri splošnem razodetju gre za Božje zapovedi, ki zavezujejo vse ljudi; vernikom pa razglša Božjo voljo posebno razodetje. V obeh primerih človekova etična odgovornost temelji v Božjem razodetju. Četudi morda kdo ne prizna Boga kot izvora moralne dolžnosti, pa ga to moralne dolžnosti ne odvezuje, ker:

Rim 2,14-15: Kajti kadar pogani, ki nimajo postave, po naravi izpolnjujejo to, kar veleva postava, so sami sebi postava, čeprav so brez postave. Ti dokazujejo, da je delo postave zapisano v njihovih srcih: o tem pričuje tudi njihova vest in misli, ki se medsebojno obtožujejo ali pa zagovarjajo.

Čeprav neverniki morda izrecno ne priznavajo moralnega zakona v svojih glavah, pa je vseeno zapisan v njihovih srcih; morda ne gre za spoznavni (kognitivni) način, vendar pa je razviden iz njihove naravnosti (17). *Katekizem katoliške Cerkve* tako pravi, kako "človek s svojim razumom spozna Božji glas, ki ga priganja, da naj dela dobro in se izogiblje zlega (CS 16). Vsakdo mora slediti tej postavi, ki zveni v vesti in ki se izpolnjuje v ljubezni do Boga in do bližnjega. Izvrševanje življenja po nraavnih načelih pričuje za dostojanstvo osebe." (KKC 1706)

4.1.4 Krščanska etika je zapovedovalna, ne opisovalna

Kaj je moralno pravilno, zapoveduje moralni Bog. Zato je krščanska etika zapovedovalna (predpisovalna). Moralne zakone postavlja moralni zakonodajalec. Krščanska etika je v svojem bistvu zapovedovalna (predpisovalna), ne opisovalna. Etika se namreč ukvarja bolj s tem, kako mora biti, ne pa toliko s tem, kar dejansko je. Konkretno to pomeni, da kristjani ne moremo oblikovati svojih etičnih dolžnosti glede na etične standarde drugih kristjanov, ampak nam etične standarde postavlja *Sveto pismo* (17). Kristjani kriterijev za nraavno dobro in slabo ne moremo najti v sebi, ampak v Bogu, ki je edini dober (Pucelj 2000, 7). Dejansko čista opisovalna etika v krščanskem smislu sploh ni etika, ker je golo opisovanje človeškega obnašanja naloga sociologije; področje moralnosti pa je predpisovanje (zapovedovanje) človeškega etičnega obnašanja. Pri vsakem poskusu izpeljevanja morale iz ljudi prihaja do klasične napake razkoraka med "*kar je – kar bi moralo biti*". Dejanja ljudi ne morejo biti etični temelj za to, kar bi morali početi; sicer prav tak način opravičuje laganje, goljufanje, krajo in umore, kar človeštvo že ves čas počne (Geisler 2010, 17).

4.1.5 Krščanska etika je deontološka

Poznamo dve temeljni zvrsti etičnih sistemov: deontološki (osredotočeni na dolžnost) in teleološki (osredotočeni na cilj), ko vrednost nekega dejanja določa njegov rezultat. Primer deontološke etike je krščanska etika, primer teleološke etike pa etika koristi (utilitarizem). Vendar pa lahko na krščansko etiko pogledamo tudi iz teleološkega vidika, kjer je cilj človekovega delovanja sreča v Bogu. Zato je krščansko etiko težko omejiti samo na normativnost (Kant) ali teleološki evdajmonizem (Aristotel) ali utilitarizem (Mill). Temeljno razliko najlepše pojasnjuje konkreten primer, npr. poskus reševanja utapljajočega človeka. Teleološka etika ocenjuje vrednost dejanja glede na rezultat; če rezultat v primeru neuspešnega reševanja ni dober, je dejanje označeno kot slabo. Utilitaristična oblika teleološke etike vrednoti dejanje kot dobro, četudi ni uspelo, če je koristilo s pozitivnim vplivom na družbo; ko ljudje slišijo zanj in jih taka novica spodbudi k reševanju v prihodnosti. Korist je namreč najvišji smoter za utilitaristično etiko (Juhant 2009, 94). Vendar pa niti v tem primeru neuspelo dejanje poskusa reševanja ni dobro samo na sebi; dobro bi bilo le v primeru, če bi privedlo do dobrega rezultata za utapljajočo osebo ali kogarkoli drugega. Po drugi strani je krščanska etika deontološka, kjer so lahko dobra tudi neuspešna dejanja. Zato kristjani verujemo, da je bolje ljubiti, kljub morebitni izgubi, kot pa sploh ne ljubiti. Krščanska etika po svoji naravi nasprotuje pobožnjakarskemu fanatizmu (*bigotriji*) in rasizmu, kljub morebitnemu neuspehu. Moralnost dejanj je namreč v Božji naravi, ki je dobra ne glede na njihovo uspešnost ali neuspešnost. Kristjani verjamemo, da končni zmagovalec v življenju ni vedno le tisti, ki ima prav. Po drugi strani pa je treba opozoriti, da tudi krščanska etika ne povsem zanika pomena rezultatov. Resda niso rezultati tisti, ki bi odločali o tem, kaj je dobro in prav, kaj pa ne. To pa še ne pomeni, da bi lahko rezultate zavestno spregledali; tudi v krščanski etiki so pomembni rezultati dejanja. Bistvena razlika med deontološkim in teleološkim odnosom do rezultatov dejanja je v tem, da se v krščanski etiki rezultati dejanja vedno upoštevajo znotraj okvira zapovedi ali norm. Noben predviden rezultat kot tak ne more opravičiti preloma Božjih moralnih zapovedi. Utilitaristična etika koristi uporablja predvidene rezultate dejanja kot opravičilo preloma moralnih pravil; dejansko rezultati oblikujejo pravila in je dovoljeno pravila tudi prelomiti, če pričakovani rezultati to zahtevajo. Cilj (rezultat) lahko opravičuje uporabo dobrih sredstev, nikakor pa ne opravičuje uporabe vseh sredstev; prav zagotovo pa ne zlih sredstev (Geisler 2010, 18).

Preglednica 1: Deontološka in teleološka etika

Deontološka etika	Teleološka etika
Noma (pravilo, zapoved) določa rezultat	Rezultat določa noma
Noma je temelj dejanja	Rezultat je temelj dejanja
Noma je dobra ne glede na rezultat	Noma je dobra zaradi rezultata
Rezultat se vedno vrednoti znotraj nom	Rezultat se včasih uporabi za prelom nome

Vir: Geisler 2010, 18

Krščanski nauk zahteva za moralno dobro "obenem dobrost predmeta, cilja in okoliščin. Slab cilj pokvari dejanje, četudi je predmet sam v sebi dober, na primer moliti in se postiti, da bi me ljudje videli." (KKC 1755) Zato je "zgrešeno soditi glede nravnosti človeških dejanj, tako da se oziramo samo na namen, ki jih navdihuje, ali na okoliščine (okolje, socialni pritisk, prisilo ali nujnost delovanja itd.), ki so okvir teh dejanj. Obstajajo dejanja, ki so sama po sebi in sama v sebi, neodvisno od okoliščin ali namenov, vedno strogo nedovoljena zaradi svojega predmeta; tako npr. bogokletje, kriva prisega, uboj in prešuštvo. Ni dovoljeno delati zlo, da bi iz njega prišlo dobro." (KKC 1756) Tako po krščanskem nauku sestavljajo tri "vire" nravnosti človeških dejanj predmet, namen in okoliščine (KKC 1757).

Poznamo šest glavnih etičnih sistemov glede na različne odgovore na vprašanje, ali obstajajo objektivni etični zakoni, ki v splošnem zavezujejo vse ljudi (Geisler 2010, 18):

- *antinomianizem* ne verjame v obstoj nobenih moralnih zakonov;
- *situacionizem* verjame v en sam absolutni zakon ljubezni;
- *generalizem* verjame v nekaj splošnih (generalnih) zakonov, vendar brez absolutnih zakonov;
- *brezpopojni absolutizem* verjame v več absolutnih zakonov, ki si nikoli ne nasprotujejo;
- *konfliktni absolutizem* verjame v več absolutnih zakonov, ki si občasno nasprotujejo, ljudje smo zavezani k manjšemu zlu;
- *stopenjski absolutizem* verjame v več absolutnih zakonov, ki si občasno nasprotujejo, ljudje smo zavezani k spoštovanju višjega zakona (19).

Zgodovinsko gledano so znani primeri, ko so morali ljudje lagati, da so rešili nedolžna življenja; odločiti so se morali med resnico in življenjem (npr. reševanje Judov v nacističnih koncentracijskih taboriščih). Tudi *Sveto pismo* navaja primere laganja, ki je reševalo življenja. Tako so npr. hebrejske babice lagale, da so rešile smrti izraelske dečke pred faraonovim ukazom:

2 Mz 1,15-19: Potem je egiptovski kralj rekel hebrejskima babicama – eni je bilo ime Šifra, drugi pa Pua: "Kada r pomagata Hebrejkam pri porodu, glejta na spol: če je deček, ga ubijta, če pa je deklica, naj živi!" Toda babici sta se bali Boga in nista storili, kakor jima je naročil egiptovski kralj, ampak sta pustili dečke živeti. Zato je egiptovski kralj poklical babici in jima rekel: "Zakaj delata tako in puščata dečke živeti?" Babici sta rekli faraonu: "Hebrejke niso kakor Egiptčanke; tako krepke so, da rodijo, preden pride k njim babica."

Prav tako je Rahaba z laganjem rešila življenje judovskih oglednikov v Jerihi:

Joz 2,1-5: Józue, Nunov sin, je potem skrivoma poslal iz Šitima dva moža oglednika in rekel: "Pojdita, oglejta si deželo in Jeriho!" Ta dva sta odšla ter dospela v hišo vlačuge po imenu Rahába in tam prenočila. Sporočili pa so kralju v Jerihi in rekli: "Glej, moža izmed Izraelovih sinov sta prišla ponoči sem, da si ogledata deželo." Nato je kralj v Jerihi poslal Rahábi sporočilo: "Pripelji ven moža, ki sta prišla k tebi, ki sta prišla v tvojo hišo. Zagotovo sta prišla, da si ogledata vso deželo." Žena pa je odpeljala s seboj oba moža in ju skrila. Potem je rekla: "Res je, moža sta prišla k meni, vendar nisem vedela, od kod sta. Ko so pa v mraku zapirali mestna vrata, sta moža odšla. Kam sta moža šla, ne vem. Stopite hitro za njima, morda ju še dohitite!" Ona ju je nato odpeljala na streho in ju skrila med lanena stebila, ki jih je imela spravljena na strehi. Može pa so hiteli za njima proti Jordanu do prehodov. Takoj ko so zasledovalci odšli, so zaprli mestna vrata.

Zastavlja se etična dilema, ali je vedno prav lagati, če ta laž reši življenje? Odgovori nazorno prikažejo razliko med šestimi osnovnimi etičnimi sistemi (20):

1. *Laganje ni niti prav niti narobe; ni nobenih zakonov.* Ni nobenih objektivnih moralnih načel, po katerih bi lahko dejanje vrednotili kot dobro ali slabo. Zato je treba vsako dejanje ovrednotiti na subjektivni, osebni ali pragmatični podlagi, ne pa na objektivni moralni podlagi. Vrednosti dejanja torej ne določa moralni zakon, ker ga ni.
2. *Laganje je v splošnem slabo; ni nobenih splošnih zakonov.* Generalizem sicer verjame, da je laganje v splošnem slabo, vendar pa je dovoljeno v posebnih primerih to splošno pravilo prekršiti. V odsotnosti splošnih moralnih zakonov laž vrednotimo glede na rezultate; če so rezultati dobri, potem je tudi laž upravičena in dobra. Generalisti verjamejo, da je laganje za reševanje življenja dobro, ker cilj opravičuje sredstvo za dosego cilja, čeprav je laganje v splošnem napačno.
3. *Laganje je včasih pravilno; obstaja le en univerzalni zakon.* Situacionizem verjame v en sam absolutni moralni zakon, ki pa ni resnicoljubnost, ampak ljubezen. Laganje je lahko tudi ljubeče, npr. če rešuje življenje iz ljubezni, zato je laganje v takem primeru lahko pravilno. Situacionizem dovoljuje kršitev vseh moralnih pravil v imenu ljubezni. Edino ljubezen je absolutna, vse ostalo je relativno. Situacionisti moralno opravičujejo laganje, če rešuje življenje.
4. *Laganje je vedno napačno; obstaja več skladnih zakonov.* Neomejeni absolutizem verjame, da obstaja več absolutnih moralnih zakonov, nobenega od njih ni dovoljeno kršiti. Tako je treba vedno govoriti resnico, pa četudi bo zaradi tega kdo plačal z življenjem; resnica je absolutna, absolutnega se ne sme nikdar prelomiti, ni nobenih izjem. Ni nobene logike, ki bi dovoljevala prelamljati pravila v imenu dobrih rezultatov.

5. *Laganje je odpustljivo; obstaja veliko konfliktnih zakonov.* Konfliktni absolutizem priznava, da lahko pridejo v življenju absolutni moralni zakoni v neizogibni konflikt. Ljudje smo v takem konfliktu moralno dolžni izbrati manjše zlo in prelomiti nižji zakon. Torej je dovoljeno lagati, če s tem rešimo življenje, kar pa nas samodejno ne odveže greha, ker smo prelomili Božji absolutni moralni zakon. Moralne dileme so neizogibne, vseeno smo krivi, ker Bog ne more spremeniti svojih absolutnih moralnih zakonov zaradi naših moralnih zadreg (20).

6. *Laganje je včasih pravilno; obstajajo višji zakoni.* Stopenjski absolutizem verjame v več moralnih norm, ki so občasno nasprotujoče. Nekatere norme so višje od drugih, ko pride do konflikta, moramo upoštevati višjo moralno normo. Vendar pa nas Bog ne krivi za tisto, čemur se ne moremo izogniti. Razreši nas odgovornosti slediti nižji normi v smislu prednosti spoštovanja višje norme. Torej je dovoljeno lagati, če s tem rešimo življenje.

Antinomianizem na prizna nobenih objektivnih moralnih zakonov. *Generalizem* zagovarja, da obstajajo izjeme moralnih zakonov. *Situacionizem* postavlja en sam moralni absolutni zakon ljubezni nad vse druge. *Neomejeni absolutizem* verjame, da si absolutni moralni zakoni nikoli ne nasprotujejo. *Konfliktni absolutizem* priporoča, naj v konfliktu med moralnimi zakoni izberemo manjše zlo. *Stopenjski absolutizem* verjame, da v konfliktu med moralnimi zakoni Bog dopušča izjemno kršitev nižjega zakona zaradi dolžnega spoštovanja moralne dolžnosti do višjega zakona (20).

4.1.6 Svetopisemska zgodovina Boga v luči razvoja krščanske etike

Kristjani imamo *Sveto pismo* za tisti dokument, ki kaže resnični značaj Boga in takšno življenje, kot ga Bog pričakuje od nas. Svetopisemsko izročilo smo kristjani podedovali od Judov. Tako je *Sveto pismo* integralno za krščansko etiko v smislu razumevanja, obveznosti, pomena in vplivnosti na življenje kristjana. Za krščansko etiko je svetopisemsko sporočilo neprecenljivo. Krščansko etiko mnogi razumejo kot preprosto posnemanje Jezusa, vendar pa tako poenostavljeno stališče zastavlja naslednja zapletena vprašanja (Wells 2010, 3):

1. Kakšen je status *Stare zaveze* v Jezusovi etiki? Ali pomeni slediti Jezusu isto kot slediti svetopisemskim zapovedim? Ali so nekateri svetopisemski deli pomembnejši od drugih?
2. Če ima *Nova zaveza* drugačne poudarke ali je celo v nasprotju s *Staro zavezo*, kako naj se to obravnava – kot brezšivno pokrivalo *Stare zaveze* ali naj bodo različni poudarki razumljeni v kontekstu ali celo minimizirani?

3. Ali je Jezus predvsem oseba novega življenja (s svojo smrtjo in vstajenjem, kot poudarja Pavel) ali pa je Jezus model novega življenja (kot nakazujejo evangelijske zgodbe)?

Krščanska etika pozna tri različne poglede na *Staro zavezo* (3):

1. **neodvisnost** – *Stara zaveza* je neodvisna od *Nove zaveze*; Judje verjamejo, da se Božje razodetje Izraelu nadaljuje preko *Stare zaveze* v *Talmudu* in *Halakhah*; *Stare zaveze* ni moč brati neodvisno od tega poznejšega judovskega izročila. Nekateri opozarjajo na maščevalno, jezljivo in obredno podobo Boga v *Stari zavezi*, kar ni v skladu z Jezusovo novozavezno podobo usmiljenega in dobrotljivega Boga;
2. **mehak prehod** iz *Stare zaveze* v *Novo zavezo*, kjer *Stara zaveza* obljubi zavezo, *Nova zaveza* pa jo izpolni. Postava in zapovedi, duhovniki, žrtve in darovi, tempelj, kralji in preroki *Stare zaveze* doživijo v Jezusu svojo izpolnitev. Dolgi zakonodajni odlomki navajajo na zaključek, da moralni zakon postane del splošno zavezujočega naravnega zakona. Po drugi strani se obredne zapovedi nanašajo na stari Izrael in ne zavezujejo splošno in trajno;
3. **ustvarjalna napetost** prehoda med *Staro zavezo* in *Novo zavezo* poudarja prvenstveno vrednost *Stare zaveze* za krščansko etiko predvsem v smislu "zbirke zdravilnih zgodb, izzivalnih prerokb in strnjene modrosti." (17) To še posebej velja glede svobode zatiranih, pravičnosti ubogih, usmiljenja do pregnanih in skrbi za vse stvarstvo. Nekateri pa poudarjajo starozavezni vidik priprave na *Novo zavezo*, kjer Bog kliče človeka, da vrne celotno stvarstvo v prvotno stanje in odnose.

Iz etičnega vidika je ključno evangelijsko vprašanje o normativnosti Jezusa za krščansko etiko. Predvsem gre za štiri razsežnosti Jezusovega življenja in sicer učlovečenje (inkarnacija), duhovniško služenje, smrt in vstajenje. Nekateri teologi poudarjajo v etičnem smislu določene razsežnosti kot zapovedovalne (normativne), drugi jih vidijo le kot opisovalne (deskriptivne). Za razumevanje Jezusove vloge v etiki je bistveno razlikovanje med zapovedovalnim (normativnim) in opisovalnim (deskriptivnim) pogledom na Jezusa (17).

Za teologa Friedricha Schleiermacherja in Karla Bartha temelji Jezusova etičnost predvsem v njegovem učlovečenju (inkarnaciji), v njegovi eksistenci. Po njunem mnenju Jezus ni toliko pomemben zaradi tega, kar je naredil, ampak predvsem zato, kdo je bil (17).

Za teologa Walterja Rauschenbuscha in teologinjo Elizabeth Schüssler Fiorenzo je pomembno Jezusovo delovanje in učenje, predvsem kvaliteta in etos skupnosti, ki jo je Jezus poklical.

Reinhold Niebuhr meni, da je bistvo Jezusovega prihoda v njegovem križu, ker opozarja na realnost in posledice greha, paradoks končnosti in svobode (17).

Bultmannn poudarja pri Jezusu njegovo vstajenje, ki korenito prekine zagledanost v le tosvetno eksistenco; gre za ponovno stvarjenje, ki odrešuje ta svet in hkrati ustoliči Božje kraljestvo preko meja le tega sveta (17).

Svetopisemski novozavezni etiki lahko sledimo v naslednjih treh smereh (23):

- 1. evangeliji in apostolska dela;** za evangelije je značilna opisovalna pripovedna oblika, ki predvsem govori o Jezusovem življenju in delovanju, manj pa o njegovi smrti in vstajenju. Krščanska etika pogosto navaja odlomke, ki so opisani le v enem od evangelijev. Tako prinaša priliko o usmiljenem Samarijanu le *Lukov evangelij* (Lk 10,30 – 37), poslednje sodbo z besedami "kar ste drugim storili, ste meni storili" pa le *Matejev evangelij* (Mt 25,31 – 46). Pri tem se postavlja vprašanje, ali so zato taki odlomki etičn o kaj manj veljavni kot vsebina, ki jo prinašajo vsi štirje evangelisti;
- 2. Pavlova pisma** govorijo o krizah prve Cerkve. Pavel še posebej v *1. pismu Korinčanom* obravnava pereča vprašanja incesta, sodnih preprirov med verniki, ločitve, uživanja hrane posvečene božanstvom, pokrivanja glave med bogoslužjem, pravično razdelitvijo hrane pri Gospodovi večerji in primerne govorjenja. Tako Pavlovi teološki poudarki postavljajo bralca v odnos do zgodovine: v bližnji preteklosti je dogodek Kristusovega križa, še dlje nazaj je zelo pomemben starozavezni odnos Boga do Izraela, v bližnji prihodnosti pa je dopolnitev Božjega dela, ki ga je pričel s stvarjenjem in ga je polno izrazil z odrešenjem v Kristusovem vstajenju. V sedanosti pa Pavel poudari Cerkev, kar Pavel v polnosti razvije v svojem *Pismu Efežanom* (23);
- 3. preostanek Nove zaveze** sestavljajo različne vsebine s celo zbirko etičnih pristopov. Že Judje so imeli zapovedano gostoljubnost do tujcev, solidarnost s trpečimi, medsebojno pomoč in pokorščino voditeljem. Predvsem je poudarjena nezadostnost darovanja v jeruzalemskem templju, edino Kristus lahko kot veliki duhovnik primerno dopolni starozavezne daritve. Janez izhaja iz modrostnega izročila *Stare zaveze* in še posebej poudari dobrotljivost do ubogih. *Petrovo pismo* predstavi vizijo zvestih Kristusovih učencev v življenju, smrti, vstajenju in vnebohodu Jezusa Kristusa. *Razodetje* govori o naravi sedanjega trpljenja in Božji obljubi posredovanja za resnične in pravične svetnike, pri tem nakaže brezkompromisno nasprotje med dobrim in zlim, lučjo in temo, Bogom in satanom, Cerkvijo in svetom (23).

4.1.7 Zgodovina Cerkve v luči zgodovine krščanske etike

Sveto pismo pripoveduje zgodovino Boga, skupnost Cerkve pa pripoveduje in izpričuje to zgodovino. Krščansko etiko bi lahko imenovali tudi "*teologija učenja na primerih*", zato je tudi zgodovina Cerkve pomembna za razumevanje krščanske etike (29).

Cerkev je skupnost, ki kristjane oblikuje (formira) in preoblikuje (transformira). Etika vsebuje zahteve Božjega kraljestva, kjer ljudje v prizadevanju po svetosti izpolnjujejo Božjo voljo. Cerkveno oblikovanje etičnega življenja je odvisno od različnih zgodovinskih razmer, časov in krajev, predvsem pa gre za tri obdobja (29):

1. doba, preden je krščanstvo postala uradna religija rimskega cesarstva pod Konstantinom in je bila krščanska manjšinska religija pogosto preganjana;
2. doba med Konstantinom in časom evropskih verskih vojn ter razsvetljenstvom, ko je bilo krščanstvo večinska evropska religija;
3. doba zahodne moderne, ki sooča krščanstvo z intelektualno in socialno hegemonijo v vedno manj evrocentričnem svetu ob številnih svetovnih nazorih, religioznih in protireligioznih.

Za prvo dobo krščanske manjšinske religije so bile značilne majhne žive skupnosti, ki so zavračale poganske kulte. Iz tega časa je znana zelo dobra pastoralna skrb za uboge ter pomoč vdovam, sirotam in zapornikom. Doživljali so občasna, ampak kruta preganjanja. Kritično vprašanje tega časa se je nanašalo na odnos do ohranjanja judovskega bogoslužja na eni strani ter prevzemanja poganskih idej in vrednot na drugi strani. Podobno problematičen je bil odnos Cerkve do države, ki je segal od provokacij do kompromisov; prav tako problematičen je bil odnos do vprašanja denarja, suženjstva in poroke v napetih razmerah "*že – še ne*" v družbi, ki je po eni strani pričakovala skorajšnji konec sveta, po drugi strani pa se je pripravljala na popolnoma nov družbeni red (29).

Za drugo dobo v razmerah večinske krščanske religije so bile značilne velike spremembe ob padcu rimskega imperija. V tem času so samostani predstavljali tisto življenjsko silo, ki je ohranjala krščansko vero in prenavljala zahodno civilizacijo na prehodu v srednji vek. Samostanska praksa spovedi in pokore je postala vitalni del prakse moralne teologije. Prva stoletja novega tisočletja so zaznamovali predvsem križarji, ki so osvobajali Jeruzalem. Velik prelom predstavlja reformacija predvsem v odnosu do avtoritete, ki je za protestante v *Svetem pismu*, medtem ko so katoliki vztrajali pri cerkvenih dostojanstvenikih. Za moderno dobo je značilen nastanek

narodnih držav in premik pozornosti od cerkvene prakse skupnosti k praksi posameznega vernika.

Za tretjo, moderno dobo so značilne ideje v javnosti o nepotrebnosti Boga glede končnega smisla in resnice. Prevladuje mnenje, da je bil sicer Bog morda včasih potreben zaradi izročila, praznoverja in omejenega znanja; religija je povzročala spore, morda tudi v želji po splošnoveljavni resnici, ki ni dovoljevala nobenega nadnaravnega izhodišča. Ker se je Bog zdel problematičen moralno, zgodovinsko, znanstveno ali filozofsko, je ta doba potisnila Boga iz javnega življenja v osebno, psihološko in duhovno (45). V takih razmerah se je Cerkev soočila s hitro spreminjajočim svetom zaradi industrializacije, ki je prekinil izročilo tradicionalne ruralne družbe, hkrati jo je globalizacija soočila z drugimi religijami in političnimi sistemi (45).

4.1.8 Zgodovina etike v luči razvoja krščanske etike

Za krščansko etiko danes so razvojno pomembna naslednja tri področja (53):

1. predkrščansko klasično filozofsko izročilo;
2. vzporeden sočasni razvoj etičnih idej in praks v nekrščanskih religioznih izročilih;
3. pojav disciplinarnih profesionalnih etik, kar predstavlja danes najbolj izpostavljeno področje etike. V današnjem času prihaja do etične erozije zaradi manjšanja etičnega soglasja glede temeljnih človeških vrednot (življenje, dialog, sodelovanje, resnica, pravičnost), hkrati se kaže nujnost temeljne skupne etične podlage na vseh področjih življenja in delovanja družbe, vsa področja človekovega delovanja iščejo svoj etični profil in zato nastajajo etični kodeksi posameznih poklicev (Juhant 2009, 228).

Izročilo zahodne etike temelji na grškem in judovsko – krščanskem izročilu, ki je odločilno zaznamovalo današnjo etiko. Ključni predstavniki so Platon, Aristotel, epikurejci, stoiki in Plotinus. Čeprav nekateri vidijo v krščanstvu preprosto zlitje (fuzijo) judovstva in klasične filozofske misli, pa je to vendarle prehuda poenostavitev. Vseeno je razumevanje ključnih tem klasične etike bistvenega pomena za razumevanje, kako je "judovsko telo pridobilo klasične filozofske noge." (Wells 2010, 53) Platonovi in Aristotelovi obrisi krščanske etike so vidni v (53):

- Platonovi navezavi na krščanski pogled na življenje kot duhovno, na onostranstvo in iskanje idealov; Platon vzpostavlja ideal etike na matematičen način, tako najvišje lepo in dobro kot ideal grške kulture najde svojo potrditev v Platonovem idealu etičnega prizadevanja (166);

- Aristotelovi navezavi na krščanski pogled na praktične zadeve, dobre medčloveške (prijateljske) odnose in zdrave skupnosti. V svojem delu *Politika* Aristotel poudarja, da ima država nalogo poskrbeti za vzgojo mladih, ki bo razvila čut za pravičnost in primerno etično držo. To naj bi bila šola najvišje kreposti, gojišče plemenite človeškosti in domovine zemeljske srečnosti (Juhant 2009, 60). Aristotel šteje za utemeljitelja etike kot panoge, evropsko razumevanje etike je po hermenevtični poti judovsko – krščanskega izročila preko Tomaža Akvinskega v veliki meri Aristotelova dediščina (166). Za Aristotela ni v ospredju to, kaj je treba storiti, ampak kaj je človek oz. kaj naj bo človek s poudarkom na tem, da je človek to, kar postane s svojim delovanjem. Bistveno je torej človekovo osebno izpopolnjevanje, "usposobljen človek (značaj) bo deloval etično zanesljivo, če se bo za to stalno usposabljal." (168) Aristotel torej ne poudarja utilitaristične koristi niti izpolnjevanja dolžnosti, ampak spretnost (tehniko), ki si jo umni človek pridobi z vajo, da preide v navado, vrlino. Človekovo etično delovanje ni prepuščeno poljubnosti, ampak "odkrivanju in utrjevanju etičnih temeljev, ki so že v človeku." (169) Zato pojmuje etiko kot spretnost, ki usmerja človeka, da se usposablja in oblikuje za dobro, ko tudi sam dela dobro. Aristotel izpostavi etiko kot utelešene vrline, ki usmerjajo človeka k dobremu, k vrednotam; k vsemu, kar je zanj dobro (171). Tega pa človek ne dela samoumevno, ampak mora prometejsko domisliti in predvideti. Prav zato je etika tako zahtevna panoga, ker je kljub samoumevnosti nujno preverjanje in vaja lastnega etičnega delovanja, pri tem človek oblikuje etične drže za urejeno skladno življenje tako posameznika kot skupnosti (171). Teleološki cilj etike po Aristotelu je sreča, do katere prihaja človek preko odpiranja najglobljemu in temeljnemu v sebi, tako pride do lastne sreče in postaja dober človek, "človek res dobrega življenja." (173) Aristotel trdi, da je srečno tisto življenje, ki je v skladu z vrlinami; vrline razdeli na umske (um, spoznanje, modrost, preudarnost...) in etične (pravičnost, pogum, zmernost). Med vrlinami Aristotel poudari predvsem razumnost, nato pravičnost, srčnost in zmernost (174).

Glede religioznih etik je treba najprej opozoriti na spornost izraza religija, ker se nanaša na široko množico pojmov (obredov, božanstev, bogoslužja, naukov, vere, pobožnosti...). Velikokrat se religija obravnava kot bolj ali manj poistovetena z etiko (Wells 2010, 59), kar priznava praktični vidik glavnih verskih izročil in dejstvo, da so bili verski ustanovitelji pogosto zgodovinske osebnosti, ki so obravnavali pomembne osebne in politične vsebine. Pri tem se zastavlja vprašanje, ali brez religije ne bi bilo etike, nasprotna pot vodi k iskanju etike, ki ne temelji na določenem religioznem

izročilu. Po drugi strani nam zgodovina etičnega izročila dokazuje, da daje utemeljitev iz vere etičnim normam večjo globino, trdnost in zanesljivost (Juhant 2009, 193). Nekateri avtorji, npr. Janžekovič, trdijo, da je etika jedro krščanstva. Še posebej judovstvo in krščanstvo sta pripomogla k pojmovanju človeka kot osebe in jo etično utemeljila, poleg grškega logičnega in rimskega pravnega izročila (97).

Sodobno življenje je razdrobljeno, zato izgubljam smisel za skupnost, v kateri lahko razvijamo etično prakso in teorijo (Wells 2010, 68). Ne glede na omenjeno razdrobljenost pa se tudi sodobna družba strinja glede nekaterih temeljnih izročil etike, posebno glede spoštovanja osnovnih etičnih pravil in določil na političnem, upravnem in poslovnem področju. Pravo in medicina pa odstopata od teh temeljnih izročil glede zavarovanja življenja (biotehnologija, splav, evtanazija), kar otežuje uveljavljanje temeljnih etičnih norm na področju najbolj občutljivih vprašanj človeka in sodobne družbe. Profesionalna etika bi morala biti pomembna učna snov v šolah, ki pripravljajo ljudi na njihove poklice. Pravilnost etičnega ravnanja je danes namreč še posebej kritična zaradi hitrih družbenih sprememb, pozunanjenosti in vpetosti človeka v tvarne osnove življenja in s tem povezane intenzivne rabe tehnologije; na drugi strani pa rastejo pričakovanja javnosti glede nadzora, odgovornosti ter pravne ustreznosti družbenih vzvodov, ki naj usmerjajo človeško življenje.

4.1.9 Zgodovina krščanske etike

Osnovni temelji razumevanja krščanske etike so *Sveto pismo*, krščansko in grško filozofsko ter drugo zgodovinsko, predvsem pravno – politično izročilo. *Sveto pismo* je bistvena sestavina krščanske etike (74). Za razumevanje krščanske etike so določene filozofske teme pomembne ne glede na to, da niso del cerkvene zgodovine. Ključna je zasnova osebe, ki je nosilka temeljnih pravic in svoboščin po vzoru osebe Jezusa Kristusa, ki je vedno v odnosu do drugih oseb Svete Trojice, tako je tudi vsak človek vedno vpet v odnos in dialog (Juhant 2009, 60). Sodobni čas postavi pod vprašaj nekatere metafizične in zgodovinske predpostavke (npr. Newtonova fizika, kritična zgodovinska znanost). Kdor je želel še naprej vztrajati pri krščanskih načelih in resnicah, je moral nujno najti splošno sprejemljiv temelj za soglasje z drugače mislečimi (Wells 2010, 74). Tako je nastala krščanska etika kot posebna panoga na presečišču idej in ni vedno temeljila na cerkveni praksi. Krščanska etična načela, odločitve in vrednote so se ločile od molitve, zakramentov in dobrih del usmiljenja. Takšna ločitev od temeljev, ki so oživljali etiko, je posledično povzročila, da je javnost začela gledati na krščansko etiko kot na suhoparno neživljenjsko zbirko splošnih

zakonov in pravic na eni strani, na drugi strani pa so bile konkretne življenjske odločitve. Krščanska etika je tako izgubila svoj bistveni vpliv pri oblikovanju vsakdanjega življenja skupnosti (74). Na to opozarja tudi Filip Terčelj. Za prehod iz predmoderne dobe v moderno dobo je značilno akademsko izoliranje etike od bogoslužnega življenja, vsakodnevnih navad in osnovne cerkvene prakse. Zgodovinski pogled na pretekla stoletja krščanske etike je sicer lahko res na nek način anahronizem, hkrati pa je tudi edini način zavarovanja krščanske etike pred sodobnimi sekularnimi tokovi, da ne izgubi svoje pristne krščanske istovetnosti, kar ugotavlja tudi Terčelj. Ključni avtorji, po katerih presojava vse nadaljnje delo na etičnem področju, so Avguštin, mučenec Justin, Tertulijan, Bazilij iz Cezareje, Gregor iz Nise in Ambrož iz Milana (74). Bogoslužno občestvo je bilo zanje edino okolje, kjer so podajali svoja razmišljanja o etiki in krščanskem nauku. V obdobju pred reformacijo izstopata predvsem Avguštin iz Hipona in Tomaž Akvinski (75).

Avguštin (354 – 430) je ena najpomembnejših osebnosti zahodnega krščanstva (75). S svojimi deli je odgovarjal na zmote tedanjega časa o razumevanju izvirnega greha in veljavnosti zakramentov ne glede na grešnost duhovnika. Avguštinovo delo *Božja država* umešča krščanstvo v tedanje filozofije in religije z večno tematiko sobivanja dveh držav, Božje in zemeljske države. Zemeljska država je pomanjkljiva; gospodari narodom, vodi jo želja po oblasti. Božja država je po Avguštinovem mnenju neprekosljivo veličastna, če jo "gledamo v veri v tem življenju ali v začasnem bivanju tujcev sredi brezbožnih ali v njeni končnem stanju v večnosti." (75) Avguštin še posebej poudarja, da resnično pravična oblast sploh ni možna, ampak je možna le v Bogu s predpostavko, da kdor ne služi Bogu, služi hudobnemu duhu; služenje njemu pa uveljavlja nepravičnost. Pravična je le skupnost, kjer ljudje služijo Bogu in ga ljubijo, ker le v taki skupnosti v luči Božje ljubezni vsak izpolnjuje tudi svoje dolžnosti do drugih (75). Avguštin poudarja, da so vse Božje stvaritve dobre; zla torej ni, ampak je le umanjkanje dobrega (Juhant 2009, 197). Za Avguština so pri etičnem življenju odločilni nameni, s katerimi človek opravlja dejanja; če ne sledimo namenom, ki jih je Bog položil v stvari, opuščamo dobro in dajemo prostor zlu. Torej je bistven notranji namen, ki pa ga vidi le Bog, ne človeško sodišče. Poudari, da se mora človek sam vzgajati k urejenosti z ljubeznijo do bližnjega, ki je vez popolnosti (198). Podobno velja za resnicoljubnost, kjer je merilo Bog, edino v njem najde človek svoj pravi temelj. Avguštin zahteva človekovo dejavnost, ki pa nujno potrebuje tudi Božjo pomoč in milost, ki si je sicer ne zaslužimo, vendar jo v veri kljub temu dobimo kot najvišje Božje kreposti: vero, upanje in ljubezen (199).

Tomaž Akvinski (1225 – 1274) je bil italijanski dominikanski redovnik; njegova ureditev srednjeveške teologije predstavlja temelj rimokatoliške moralne teologije vse do danes (Wells 2010, 78). Etika Tomaža Akvinskega sloni na Aristotelu, zagovarja skladnost vere in uma, ki ne moreta biti v nasprotju, ker oba iščeta resnico, ki je v Bogu (Juhant 2009, 203). Človek ima v sebi temelje moralnega reda, da lahko dosega resnico in dobro, h kateremu človek teži po svoji naravi. Tomaž Akvinski meni, da lahko človek s svojim umom "sam spozna temeljna načela etičnega delovanja, ki so zaklad človeštva, v nasprotnem pa se jim odtuja." (204) Nravni zakon je tako pravni temelj kot tudi moralna podlaga v človeku, kot tak je tudi naravni zakon in odsev Božjega zakona. Zato naravni zakon obvezuje človeka, da goji in spoštuje človeško dostojanstvo (204). Človekova moralnost potrebuje tako teoretični uvid kot praktično zmožnost, od pravega spoznanja in delovanja nas odvrtačajo strasti, pri tem nam lahko pomaga izročilo. Tomaž Akvinski presoja nravno delovanje po namenih, kjer je odločilna dobra ali zla volja, kar je odvisno od trojega (206):

1. Kaj človek hoče?
2. Kje in kako to hoče (okoliščine)?
3. Iz kakšnih razlogov to hoče (namen ali cilj)?

Nobeno človekovo dejanje ni moralno nevtrarno, ampak ima vsako dejanje svoj pomen glede na odnos do Boga, kamor teži človekova narava (206). Naloga človeka je, da utrdi svojo krepostno držo. Pogum in preudarnost (zmernost) pomaga človeku urejati življenje. Tomažev nauk o krepostih poudarja razumnost (človek se mora najprej temeljito poučiti), pogum (da se človek loti svojih nalog), zmernost (da človek ohranja ravnotežje in razmerja med duhovnim in telesnim), najbolj pa pravičnost (do sebe in do družbe). Najvišje kreposti za Akvinskega so enako kot pri Avguštinu božanske kreposti vere, upanja in ljubezni (206).

Akvinski je svoje temeljno delo *Summa Theologica* razdelil na zaporedja vprašanj po metodi tez in antitez; najprej zastavi vprašanje, oblikuje antitezo in navede pomembne ugovore, končno pa oblikuje tezo in dokaze zanjo, ugovore zavrne s skrbno izbranimi dokazi. Tomaž Akvinski predvsem poudari razliko med uporabo sile za javno dobro (*bellum* – vojna) in zasebno uporabo sile (*duellum* – duel, dvoboj). Tedanji razmislek o pravični vojni je poudarjal predvsem pravičnost vzroka, Tomaž Akvinski pa je postavil v ospredje legitimnost oblasti (Wells 2010, 78). Pravična vojna je zanj dolžnost oblasti, da zagotovi skupno dobro; ta odgovornost za skupno dobro pa izhaja iz zakonitosti oblasti. Vojno zagovarja v smislu zagotavljanja največjega skupnega dobrega, ne le v smislu gole samoobrambe.

4.2 Sodobni problemi etike in krščanstvo

Glavna vprašanja etike se nanašajo na svobodo, problem dobrega in zla ter srečnost. Svoboda je temeljni pogoj uresničevanja človeka kot etičnega bitja, kar z vso ostrino zastavlja vprašanje človekove moralnosti med svobodo človeka in njegovo vnaprejšnjo določenostjo ali determiniranostjo (Juhant 2009, 269). Še posebej se to vprašanje zaostrojuje v sedanjem času, ko svobode ne določa več toliko državna skupnost (polis) kot v Aristotelovem času, ampak vplivni posameznik(i). Koliko pa lahko posameznik dejansko uresničuje svojo svobodo? Papež Janez Pavel II. v okrožnici *Sijaj resnice* povzema Avguščina, kako "prva svoboda obstaja v tem, da je človek brez hudodelstev...kot so uboj, prešuštvo, nečistost, tatvina, goljufija, bogoskrunstvo...Ko kdo začne biti brez teh hudodelstev, začne dvigati glavo k svobodi." (SR 13) Svoboda se uresničuje preko nesvobode (Juhant 2009, 272), ker človek ni le samostojen, ampak tudi odvisen od drugih in od stvari. Tako je svoboda stalno razpeta v človekovem odnosu do ljudi in do stvari, prednost pa morajo imeti medčloveški odnosi, kajti človeškost se lahko uresničuje le preko drugih (273). Svoboda se vedno gradi in goji v določenih družbenih okvirih, ti okviri pa v konkretnih okoliščinah in odnosih povratno vplivajo na svobodo posameznikov in celotne družbe. Pomemben vidik svobode v razmerah prevladujočega individualizma je tudi zavarovanje socialnega reda, da svoboda enega posameznika ne ogroža svobode drugih (87). Zasnova svobode se navezuje na etično vprašanje dobrega in zla, ker po storjeni krivici ni mogoče nazaj vzpostaviti človeškosti, vse dokler ni krivec sam pripravljen priznati svoje krivde (276). Človek lahko vzpostavlja svobodo le, če je človeški, kar pa ni mogoče doseči z zunanjo pravno prisilo, ampak le z notranjo etično prenavo osebe, zato pa je tako pomembna medsebojna usklajenost, sodelovanje in podpiranje etike ter prava (276). Ker se svoboda vedno uresničuje preko drugih, je dialog nujen pogoj za vzpostavljanje človeka kot moralnega bitja (289). Zato je pomembna danost človekove svobode tudi njegova družbenost, ki mu omogoča in uokvirja uresničevanje človeka kot svobodnega bitja v razsežnostih družbe, družine, države, združenj, religij, navad, norm in običajev (289). Za človeka kot dialoško bitje so to njegovi kanali za vstop v svet, ki otroku odprejo pot do svobode. Včasih je življenje bolj določala skupnost, danes v razmerah individualizma pa dialog še posebej pridobiva na pomenu (290).

Problem dobrega in zla izhaja iz človekove svobode, ki ni le svoboda za dobro, ampak tudi za zlo; etika ne sili k dobremu delovanju, ampak le usmerja k njemu

(303). Ljudje imamo sicer notranji kompas in smo naravnani na dobro, lahko pa se svobodno odločimo za slabo. Po Avguštinovem mnenju je zlo posledica opustitve volje, da dela dobro (304). Prav tako tudi Tomaž Akvinski poudarja nagnjenost človeka k dobremu; kljub izvirnemu grehu zlo nima prevlade nad človekom, v boju proti zlu lahko človek računa tudi na Božjo pomoč (305). Človek današnjega časa je izpostavljen porušenim etičnim razmerjem, v katerih se še bolj kažejo posledice izvirnega greha v zasnovi dobrega in zla, reda in nereda. Moderna je obljubljala osvoboditev človeka od vsakega zla, dosegla pa še večjo sužnost. Zato so nujne dobre navade, kreposti oz. etični mehanizmi, da človek s ponotranjeno držo nazaj vzpostavi prvotni etični red in spoštovanje sočloveka (309). Na tem mestu se z vso ostrino zastavlja vprašanje politike in družbene klime, ker človek le stežka deluje krepostno brez ustrezne družbene opore. "Že vzgoja predpostavlja etično usposobljene ljudi, ki bodo posredovali etične dobrine tistim, ki jih vzgajajo. Dober družbeni okvir spodbuja in krepi etične drže, slab pa otežuje njihovo uresničevanje." (309) Bistvo kreposti ni v govorjenju, grožnjah, kaznih ali pranju možganov, ampak v konkretni izkušnji in dejavnosti, ki temelji na notranji vrednosti kreposti. Tako naj bi moralna vzgoja pokazala, da lahko s krepostjo postanemo boljši ljudje in bi dosegli tudi dobro življenje v skupnosti (309). *Katekizem katoliške Cerkve* pravi, da imajo štiri glavne kreposti vlogo tečaja pri vratih, lat. "*cardo*" = tečaj; zato se imenujejo glavne ("kardinalne") kreposti: razumnost, pravičnost, srčnost in zmernost (KKC 1805). Vrline pravičnosti, srčnosti, zvestobe in vztrajnosti potrebujemo, da se lahko uspešno priključimo pomembnim sodelovalnim človekovim dejavnostim, kot so ustvarjanje in vzdrževanje družine, ukvarjanje z umetnostjo in znanostjo ter poklicno delo (Juhant 2009, 309). Krščanstvo zagovarja skrivnost in nerazložljivost zla, ne priznava zla kot samostojnega počela v manihejskih, gnostičnih in drugih dualističnih stranpoteh (317). Temelj takega prepričanja je v *Svetem pismu*, kjer pravični Job zavrne razlago o svoji kazni kot posledici greha, ampak je Bog edini, ki pozna vse skrivnosti zla in trpljenja (317). Ko smo v življenju postavljeni pred trpljenje in preizkušnje, nismo povabljeni k Božji nalogi razsojanja in razlaganja, ampak k sočutju in vživljanju (318). Končna rešitev problema zla je le v ljubezni, ki se žrtvuje, kar je dokazal tudi Bog s smrtjo svojega Sina na križu.

Srečnost bi lahko opredelili kot "notranjo temeljno lastnost človeka, za katero si prizadeva s krepostnim življenjem, je torej etični ideal." (319) Za Aristotela je srečnost končni cilj etičnega prizadevanja. Današnji čas izziva zasnovu srečnosti, do katere ne morejo pripeljati le materialne dobrine, ampak je nujno tudi drugačno

vrednotenje človekove sreče. Zato je treba poiskati ravnotežje med duhovnim in telesnim, čutnim in umnim, dejavnostjo (aktivnostjo) in trpnostjo (pasivnostjo), zunanjim in notranjim, pogumom in bojznijo (322). Prava sreča je v srečanju, v odnosu do drugih ljudi, zato je dialog temeljni pogoj takšne prave sreče.

4.2.1 Splošna etika

Splošni etični pristopi predpostavljajo, da veljajo za vse, razlikujejo pa se glede časa in prostora veljavnosti (Wells 2010, 99).

Prvi pristop razume etiko v smislu pravih dejanj, ki so nerazdružno povezana s pravimi nameni. Moralnost predpostavlja delati dobre stvari in ne slabih stvari. Sredstva (načini in poti do cilja) so nad vsem, dober cilj nikoli ne more opravičevati sumljivih načinov, da bi ta cilj dosegli.

Drugi pristop razume etiko v smislu pravih rezultatov (ciljev); dobro je vse, karkoli privede do dobrega rezultata, tako cilj oz. rezultat opravičuje sredstva.

Tretji pristop povezuje prejšnja dva pristopa in predvsem poudarja prave odnose, kjer sta dobra in zdrava družba bolj pomembna od pravilnosti dejanj ali pravilnosti rezultatov posameznikov. Na ta način ne zanika prejšnjih dveh pristopov, ampak le prenese svoje poudarke na odnose (99).

Deontološka etika oz. normativna etika (etika dolžnosti) poudarja predvsem prava dejanja. Poimenovanje izhaja iz grškega glagola *deon*, ki pomeni dolžnost ali obveznost. Človek naj se brezpogojno ravna po etičnih vodilih, brezpogojno naj sledi temu, kar je prav. Vir take etike je norma oz. splošno sprejeto vodilo, da je treba delati dobro, etično delovanje je samorazvidno utemeljeno. Etične norme ščitijo vrednote, kar je antropološko utemeljeno v človeku, ker imamo vsi ljudje izkušnjo, da smo dolžni spoštovati določena pravila, hkrati imamo določeno lestvico vrednot; "dolžnost in vrednota sta dve plati etičnega." (Juhant 2009, 87) Tovrstna etika obsega npr. svetopisemsko izročilo Božjih zapovedi, starodavno izročilo zakona narave ali Kantov kategorični imperativ, ki temeljijo na Bogu, naravi ali vesti. Problem deontološke etike je v njeni neživljenjski formalnosti in odmaknjenosti od življenja, kajti že Aristotel je poudarjal nujnost oblikovanja etike v neposredni vsakdanji življenjski etični izkušnji (87).

Teleološka etika (ciljna etika) poudarja prave rezultate – cilje. Zanika nespremenljivo togost in zagovarja, da si lahko človeštvo samo kroji lastno usodo, zato zavrača 'od zgoraj določene' deontološke etike na temelju Božjih zapovedi, zakona narave ali Kantovega kategoričnega imperativa. Do razlik pa prihaja ob

naslednjih treh vprašanjih: (1) Kaj je dober rezultat? (2) Za koga je ta rezultat dober? (3) Kdo odloča o tem? Že Aristotel je poudarjal, da mora človek kot umno bitje stalno preverjati svoje etično delovanje v neposredni življenjski izkušnji, sicer ostaja etika le mrtva črka na papirju brez življenjske podlage, če etična prepričanja ne usmerjajo našega delovanja (95). Razvoj teleološke etike sega od etike koristi – utilitarizma (John Stuart Mill, 1748 – 1832) preko proporcionalizma do situacijske etike (Wells 2010,110).

Zgodovinski razvoj dokazuje, da so ljudje gradili na normah in vrednotah; glavno etično vprašanje je, katere so te vrednote in kako jih utemeljiti v čim širšem soglasju skupnosti. Hkrati ta proces dokazuje, da je "vsaka etika obenem normativna (deontološka) in vrednostna (teleološka)." (Juhant 2009, 100) Hkrati nam zgodovina jasno dokazuje, kako je za etično delovanje bistvena etična drža posameznikov in skupnosti, ki "zagotavlja stabilnost etičnega delovanja človeka in družbe ter omogoča ohranjanje in napredovanje človekovega življenja." (100)

Etika govori o temeljnih usmeritvah, vodilih, normah in dolžnostih ter krepostih, ki uokvirjajo človekovo osebno in družbeno življenje ter delovanje; hkrati gre za podlago odnosov med ljudmi in za pravne okvire, ki jih morajo usmerjati etične norme (106). Konkretna morala in etika kot njena teoretična podlaga ima dva dela: vrednote in norme oz. načela in kreposti. V tem smislu gre za tri temelje (Žalec 2005, 147):

1. vrednote, za katere se trudi človek (npr. življenje);
2. norme oz. dolžnosti, ki predstavljajo drugo stran vrednot, ker smo dolžni vrednote gojiti in ohranjati;
3. kreposti ali vrline kot osebne drže, v katerih posameznik in skupine delujejo na način, ki ohranja vrednote ob spoštovanju dolžnosti, ki jih zagotavljajo (Juhant 2009,107).

Deontološke in teleološke etične teorije imajo v središču posameznika. Razsvetljenstvo je razbilo prejšnjo srednjeveško evropsko predstavo sveta kot krščanske celote zaradi razkola med katoličani in protestanti ter zaradi nasprotovanja okvirnemu teološkemu etičnemu temelju v javnem in osebnem življenju. Sočasno je Evropa doživela burne ekonomske, družbene in politične spremembe, ki so zahtevale cerkveno, teološko in filozofsko prilagajanje. Ta čas je izpostavil predvsem zasnove kot so odgovornost, pravičnost in človekove pravice. Papež Leon XIII. je s svojo papeško socialno encikliko *Rerum Novarum* pričel temeljito obravnavanje socialne etike (Wells 2010,119).

4.2.2 Subverzivna etika

Najbolj značilen svetopisemski odlomek za subverzivno etiko je:
Gal 3,28: Ni ne Juda ne Grka, ni ne sužnja ne svobodnjaka, ni ne moškega ne ženske: kajti vsi ste eden v Kristusu Jezusu.

Seže v samo bistvo evangelija s tem, da izrecno identificira rase (Juda ali Grka), razrede (sužnja ali svobodnega) ter spol (moškega in ženske). Odtod izhajajo štiri temeljna področja, na katera posega vpliv subverzivne etike (131):

1. **razred**; o izključevanju in zatiranju revnih, razrednem boju, vprašanju oblasti ter ekonomskih vprašanjih;
2. **rasa**; o podrejenosti, zatiranju in izkoriščanju določenih ras ter o nacionalnem vprašanju in etničnih skupnostih;
3. **spol**; o položaju žensk v krščanstvu in človeštvu ter o manjšinskih oblikah spolne usmerjenosti;
4. **starost in invalidnost**; o enaki pravičnosti za vse ljudi ali glede na njihove zmožnosti v starosti in invalidnosti.

1. razred: *Latinsko – ameriška teologija osvoboditve* je najbolj dinamičen krščanski etični razmislek o razrednem vprašanju. Pojavila se je v posebnih zgodovinskih in teoloških okoliščinah 1960 let v Južni in Srednji Ameriki, kjer je bila večina kmetov brez zemlje in so delali na bombažnih ali kavnihih poljih za revno plačilo. Gospodarstvo so obvladovale transnacionalne korporacije v industriji, oligarhije pa so imele monopol nad zemljiškimi posestvi. Odpor v obliki skupin za samopomoč ali organiziranje dela so brutalno zatrli (131). Kubanska revolucija 1959, Drugi vatikanski cerkveni zbor (1962 – 1965) in razvoj osnovnih cerkvenih skupnosti je pospešil razvoj drugačne vrste teologije, ki je imela teološki razmislek šele za drugi, ne pa začetni izhodiščni korak. Večina teologov osvoboditve je bila sicer vzgojena v klasičnem intelektualnem okolju, ki je bolj cenilo kontemplacijo kot pa konkretno osebno politično angažiranje v borbi proti nepravici. Teologija osvoboditve poudarja prakso, ki sicer teoretično izhaja iz etičnih načel kritike družbene neenakosti ter revščine, praktično pa izpostavlja aktivnosti kot so organiziranje osnovnih cerkvenih skupnosti, sosedskih povezav, izobraževalnih programov za pomoč ljudem, nasprotovanje izkoriščanju in podpora bolj človeškim strukturam. Prav tako spodbuja politično dejavnost proti zatiranju tudi v obliki protestnih škofovskih pisem. Nekatero predstavnike teologije osvoboditve so trpinčili, mučili ter celo umorili (132).

2. rasa: *Črna teologija* zavzema v teologiji in etiki rasnega vprašanja podobno mesto kot latinsko – ameriška teologija osvoboditve v teologiji in etiki razrednega vprašanja.

Gibanje za človekove pravice je ključno vplivalo na afro – ameriško teologijo, ko je Martin Luther King (1929 – 1968) pozval k nenasilnemu osvobodilnemu gibanju. King je imel vizijo človeštva kot ene družine, tako želeni konec krivičnosti je imel za slej ko prej neizbežnega. Globoko je verjel v ameriška ustavna načela, tako ni šlo za separatizem, možnost trajne rešitve je videl le v pozivu na zatirančevo dobro voljo. King je študijsko preučeval življenje in etose Gandija ter na tej osnovi preoblikoval Jezusov govor blagrov na gori v svoj politični program. Hkrati se je v poznih 1960 in zgodnjih 1970 letih črnsko gibanje zoperstavljalo rasizmu belcev (135).

3. spol: *Feminizem* obravnava praktične vidike življenja žensk v družbi, kritično razčlenjuje neprimerne življenjske pogoje žensk ter išče načine, kako bi ta spol lahko živel svoje žensko življenje v polnosti (138). Feministična krščanska etika je hitro zavzela pomembno mesto v krščanski etiki. Ukvarja se z napačno razlago svetopisemskih odlomkov v odnosu do žensk, neprimernim brezpogojnim povezovanjem Božjih kvalitet in splošne racionalnosti izključno z moškimi, kar razvrednoti ženske naravne sposobnosti, poklicanost in bolj ženska področja. Feministična krščanska etika ubira naslednje tri pristope (138):

- 1. vključitev žensk v splošno paradigmo;** liberalni politični pristop po razsvetljenstvu poudarja svoje zaupanje v ženske, njihovo samostojno vedenje in odločanje, ki naj bi privedlo do spolno – enakopravne družbo brez nasilne socialne revolucije. Družbo v odnosu do žensk obtožuje praznoverja, zmotne religije, zastarele znanosti in temačnega izročila, po drugi strani pa goji velik družbeni optimizem, da bo prihodnost take stranpoti odstranila, kar bo omogočilo nesluten družbeni razcvet. Ključne zasnove tega liberalnega pristopa so predvsem pravičnost, enakost in dostojanstvo človeške osebe;
- 2. prenova splošne paradigme** izhaja iz predpostavke, da dejansko obstajajo velike razlike med moško in žensko naravo, vendar pa problem ni v samih razlikah, ampak v pretiranem povzdigovanju moških lastnosti ter zapostavljanju ženskih lastnosti. Liberalni pristop izhaja iz splošnega Kantovega pravila, prenovljeni romantični pristop pa temelji na naravnem zakonu, ko je telo v sebi združeno z naravo na biološko – psihološki način. Konkretni dokazi so lahko izjemno nasprotujoči in rušijo etične temelje, zagovarja jih predvsem liberalna veja feminizma (139);
- 3. zavrnitev splošne paradigme;** nekateri feministi zahtevajo opustitev splošne etične paradigme glede odnosa med spoloma ter zahtevajo, da si končno priznamo, kako je človeško življenje konfliktno že po svoji naravi, še posebej glede

institucionalnih razmerij moči med spoloma. Zato bi morali enkrat za vselej končati z domišljjsko predstavo o pravi teoriji, ki bi jo le morali pravilno uporabiti in bi nas to privedlo do mirnega družbenega sobivanja. V to skupino spada npr. žensko črnsko gibanje afro – ameriških žensk; etika lezbijk, ki želi klasične ženske vrednote žrtvovanja in samozatajevanja iz patriarhalne kulture zamenjati z vrednotami samo – izpolnitve in svobode. Podobno velja za eko – feminizem, ki obravnava psihologijo in etiko porušenih odnosov človeka do narave v želji, da bi jih nadomestil s pozitivno kulturo življenja (139);

4. starost in invalidnost: subverzivna etika poudarja predvsem vprašanja razreda, rase in spola, čeprav se sama logika subverzivne etike razteza tudi na druge družbene skupine, ki jih v njihovi "različnosti" že od nekdaj obravnavamo negativno in jih tudi danes pogosto razumemo kot neke vrste socialno pomanjkljivost. Že redkost tovrstne literature govori sama zase o družbeni izključenosti (149). Razpravljanje o prizadetih se vrti okoli dveh modelov:

- medicinski model: Ali je prizadetost predvsem v telesu in duhu prizadete osebe?
- socialni model: Ali je prizadetost predvsem v diskriminatornih zaznavah in posebnih socialnih strukturah, kot jih izvajajo ne – prizadete osebe?

4.2.3 Cerkevostna etika

Cerkvenostna etika je poimenovanje področja etike, ki je bilo sicer vedno prisotno v krščanstvu, vendar pa je pritegnilo izrazito pozornost v zadnjem času po zaslugi sedanjih vodilnih teologov (155). Splošna etika poudarja to, kar je prav za vse in vsakogar. Subverzivna etika obravnava marginalizirane in izključene. Cerkevostna etika izpostavlja, naj se krščanska etika predvsem ukvarja z življenjem kristjanov v Kristusu. Pri tem ne gre za to, da bi bili kristjani boljši ali bi si zaslužili več pozornosti kot drugi, ampak so kristjani tisti, ki so (ali vsaj naj bi) prvi doživeli spreobrnjenje, ki ga prinaša Kristus. Gre bolj za kristološki izvor etike kot pa za obrise človeške družbe (155).

Predstavniki cerkevostne etike menijo, da trenutni etični sistem izgublja bistvene krščanske značilnosti; prenova je nujna, da krščanska etika ne izgubi svoje istovetnosti. Splošna etika in krščanska etika sta po njihovem mnenju preveč poudarili odločanje in zanemarili druge pomembne vsebine. Cerkevostni etiki se razlikujejo glede normativnosti Jezusove vloge v etiki, kar pa ima daljnosežne etične posledice. Ključna značilnost krščanske etike moderne dobe je, da poudarja človeka – posameznika bolj kot Boga in njegovo voljo. V iskanju soglasja za vsako ceno se

izogiba javni odprti razpravi o resnici in smislu, s tem pa privilegira birokratsko učinkovitost ter opravičuje svoje razumevanje in prakticiranje oblasti z bolj ali manj razvidnimi oblikami nasilja in nereda (155). Postmoderna je za nekatere avtorje predvsem izziv moderni zaradi zavračanja uveljavljenih sistemov ter avtoritet; za druge avtorje je postmoderna le neke vrste logično nadaljevanje moderne. Upoštevati je treba tako preteklost kot prihodnost. Po eni strani je nujno poznati preteklost, ko je bilo življenje skupnosti in ustanov oblikovano okoli določenih praks, razvitih na temelju določenega zaznavanja resnice. Po drugi strani pa je nujen tudi pogled naprej v prihodnost, da bi ponovno uveljavili zaupanje v te ustanove (posebej Cerkev), ki so sicer preživele, vendar so trenutno oropane ali so izgubile pogled na prakse, ki dajejo smisel njihovemu nadaljnjemu obstoju, najbolj znan predstavnik te smeri je Alasdair MacIntyre (156). Cerkvenostna etika se je razšla s splošno etiko zaradi njenega pretiranega poudarjanja odločanja kot temeljnega etičnega vprašanja. Cerkvenostni etiki opozarjajo na spornost takega pristopa, predvsem zaradi neustreznega opisa etičnega položaja, ki ne upošteva v zadostni meri okoliščin, zavez in značajev vseh vpletenih. Prav zato si cerkvenostna etika prizadeva razširiti ta pogled tako, da postanejo zanemarjene informacije ponovno pomembne. Splošna etika te informacije zanemari zato, ker se ji zdi tak pristop preveč omejen na konkreten primer in je zato tak pristop neponovljiv ter neuporaben v drugačnih okoliščinah. Po drugi strani pa cerkvenostni etiki poudarjajo, da je prav ta posebna informacija tista, ki dela etiko razumljivo in ljudem sprejemljivo (162).

Cerkvenostna etika poudarja kreposti, s čimer obnavlja prizadevanja Aristotela, Avguština in Tomaža Akvinskega, gre pa tudi za zasnovo prakse (v smislu sodelovalne dejavnosti, ki opredeljuje vrline ali človeško dobro), *telos* (končni smisel življenja) in izročilo (ki zahteva ohranjanje kreposti).

Naslednja tema cerkvenostne etike so navade (običaji), ker je oblikovanje krepostnega značaja podobno učenju tujega jezika. Značaj oblikujemo z rednim in discipliniranim izvajanjem praks, ki jih po dolgotrajnem prakticiranju razvijemo v navade. Ljudje naj pridobivajo izkušnje v skupnosti preko oblikovanja navad znotraj izročila tako, da se naučijo sprejeti prave stvari kot zanesljive in se tako v kritičnem trenutku etične odločitve odzovejo brez posebnega truda, strahu ali groze (163).

Prav tako cerkvenostna etika poudarja pripovedno moč zgodovine. MacIntyre namreč trdi, da lahko odgovori na vprašanje, kaj sedaj dela in kdo sedaj je, le tako, da odgovori na vprašanje o svoji preteklosti, kateri zgodovini pripada. Zgodovinske pripovedi opisujejo navade, kulturo in družbene vloge; ni nobene druge poti do

razumevanja družbe razen preko zgodovinskih pripovedi, iz katerih so razvidni njeni prvotni temelji (163).

Ključna značilnost krščanske etike je njena nenasilnost. Vse pojme neo – Aristotelove etike (krepost, značaj, navade, prakse, pripovedi) moramo ponovno ovrednotiti iz stališča dveh središčnih odločitev (172):

1. Božje odločitve, da se razodene v popolnoma človeški in Božji osebi Kristusa;
2. Kristusove odločitve, da se raje sooči z zavrnitvijo sveta in sovraštvom ter gre prostovoljno na križ raje kot pristane na popustljivo prilagajanje ali nasilen odgovor.

Nenasilje ni le nekakšna bistrumna taktika za podobo v javnosti, ki bi privedla do bolj učinkovitega reševanja sporov; zgodovina dokazuje, da je to sicer možno, prav tako pa so možni tudi izbruhi še večjega nasilja. Nenasilju je treba zvesto slediti predvsem zato, ker tako sledimo Kristusu in je to načelo vgrajeno v samo naravo stvarstva (172). Nenasilje in njegova izrecna kristološka izpeljava predstavlja prelomnico med dvema sicer prekrivajočima, ampak temeljno različnima pristopoma cerkvenostne etike. Na eni strani je MacIntyre, ki ceni klasično izročilo kreposti in vidi pripovedi ter Cerkev v splošnih kategorijah kot del prakse oblikovanja značaja ljudi, ki sodelujejo v javnem življenju ob iskanju dobrega, kar ima pristno teleološko razsežnost. Po drugi strani pa John Yoder ne priznava splošnih kategorij, ampak le specifično razodetje Jezusovega križa in vstajenja kot ključne osi zgodovine in tudi v družbenem ter političnem smislu razume Jezusov križev pot kot edino veljavni krščanski odgovor na nasilje. Nenasilje je bistveni ključ krščanske etike za razumevanje, kdo je Jezus in kaj pomeni njegova smrt na križu ter vstajenje (172).

4.2.4 Dobra ureditev

Jezusa so vprašali, ali je primerno plačevati davek cesarju:

Lk 20,25: Dajte torej cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je Božjega.

Vprašanje, kaj pripada cesarju in kaj Bogu, spada med najtežje probleme krščanske etike spada. Ali je Jezusov odgovor bliže izraelskemu izročilu ali bliže poti križa in vstajenja? Ali je odgovor odvisen od konteksta? Navedena vprašanja so preveč zapletena, da bi jih lahko enostavno orisali v deontološkem ali teleološkem okviru, ampak izstopa predvsem problem odnosov. Zgodovina Cerkve je že izkusila položaj zatirane manjšine in zatiralske večine; čase sodelovanja z državo ter ostrega nasprotovanja. Vse naštetu vpliva na vprašanja oblasti, vladanja, pravičnosti, kaznovanja, vojn in revolucij (179).

Država

Politični razvoj v 17. stoletju je privedel do moderne nacionalne države z lastno samostojnostjo v mejah svojega ozemlja ter pravico do svobode pred vmešavanjem drugih podobno samostojnih držav. Svetopisemskih oblik politične oblasti ni vedno enostavno prenesti na sedanje okoliščine. Podobno velja za fevdalno ureditev srednjeveškega krščanstva. Avguštin se v svojem delu o državi ne sklicuje na državo v današnjem pomenu besede, ampak na skup vrednot ali celo ljubezni posameznih ljudi. Republika je zanj "skupek razumnih bitij, ki jih povezuje skupni dogovor, nanašajoč se na predmet njihove ljubezni. To ni bivanje samo po sebi, ampak solidarnost ljudi, ki republiko sestavljajo; njen značaj določa značaj njenih državljanov." (179) Tako je že Avguštin uravnotežil pozitivno stališče do oblasti iz 13. poglavja Pavlovega *Pisma Rimljanom* z veliko bolj negativnim mnenjem, kot ga navaja *Razodetje*.

Naravno pravo srednjega veka je imelo pozitivno mnenje o državni oblasti, v kateri je videlo ustrezno hierarhično ureditev stvarstva in spodbudo za čim večje družbeno dobro. Calvin je imel še višje mnenje o državni oblasti; v njej je videl harmonično delovanje Božje suverenosti, pa tudi harmonijo med "zemeljsko" vlado, ki upravlja življenje ljudi v družbi, ter cerkvenimi zahtevami, ki pripravljajo ljudi na nebesa (179).

Osrednja politična skrb v zgodnji moderni dobi razcepa krščanstva na nasprotujoče verske skupine je postalo usklajevanje teh razlik na način, ki bi še vedno omogočal skladen razvoj širše družbene skupnosti. Ljudi so poskusili "osvoboditi smrtonosne zvestobe verskim stališčem, ki so oteževala mirno usklajevanje ljudi." (179) Odtod je nastala ideja o naravnem stanju, da so ljudje predvsem posamezniki, njihova individualnost je pred kakršno koli pripadnostjo skupnosti; človeški posameznik pa je svoboden. Ta svoboda je pomenila enakost z vsako drugo svobodno osebo in je na ta način takšno naravno stanje odstranilo ovire s strani izročila, cerkve, razreda ali kraja. Moderna doba poudari moč države in posledično omogoči nevarnost totalitarizma, pri tem pa nastanejo velike narodne in mednarodne težave, ki zahtevajo zapleteno ukrepanje. Gre tudi za problem branja znamenj časa, ko poskušajo sodobni oblastniki izkoristiti individualnost človeka in njegovo družbeno nepovezanost, da si ga podredijo in tako ukinejo etiko (Juhant 2009, 61). Vzporedno nastane zamisel pravic kot lastnine posameznika za omejevanje moči suverene države nad njim, prav tako pa tudi poskusi, da bi uporabili državo za pomoč človeku s tem, da mu

zagotovimo bistvene storitve in sisteme socialne pomoči ljudem v stiski (Wells 2010, 179).

Pravičnost in kaznovanje

Izrazito cerkvenostni način pojmovanja pravičnosti je, da gre za eno glavnih kreposti, s poudarkom, da ne more biti pravične družbe brez pravičnih ljudi, ki bi jo tako naredili. Splošno pojmovanje pravičnosti v človeškem tonu izpostavlja razumevanje pravičnosti kot dopolnilne ali alternativne oblike ljubezni, preneseno v družbene odnose. V teološkem tonu je pravičnost bistvena lastnost Boga. Wells se vprašuje, ali sta "odpuščanje in pravičnost v identičnem, nasprotujočem, dopolnjujočem ali v kakšnem drugem medsebojnem odnosu." (189) Splošna in subverzivna etika obravnava pravičnost kot trajno razdelitev pravic in odgovornosti, pristojnosti in dolžnosti med državljani. Poudarjata, da trajni mir ni možen brez pravičnosti, zato so pozivi k miru v odsotnosti pravičnosti neumestni ali pa razkrivajo posebne družbene razmere. Tudi državljanska nepokorščina poziva k globljemu razmisleku o pravičnosti (189). Podobno velja za krščanski razmislek o ljubezni in pravičnosti glede kazni: kazen je lahko oblika ljubezni, naporno sredstvo do dobrega cilja in v tem smislu koristi storilcu kaznivega dejanja ter tudi drugim ljudem. Kazen pa je lahko tudi nujno dejanje pravičnosti, ki v soočenju s kršitvijo ponovno obnavlja in vzpostavlja pravo stanje stvari. Na tem področju izstopajo predvsem vprašanja smrtnih kazni. Pri obravnavanju kazni je pomembno tudi, ali izhajamo iz stališča žrtve, storilca, civilnega prava, moralnega reda ali Božjega kraljestva. Odnos med odpuščanjem in kaznijo je zapleten podobno kot pri pravičnosti, še posebej v splošni etiki, ki se zavzema za splošno veljavne sisteme in postopke.

Vojna in nasilje

Krščansko izročilo pozna tri pristope v odnosu do vprašanja vojne (199):

1. **Klasični pacifizem** je teološko prepričanje, da je Jezus končna žrtev, zato vojne žrtve nasprotujejo veri v Boga miru. Gre za strogo deontološko stališče z močno cerkvenostno razsežnostjo izven teleoloških priporočil. Sodobni pacifizem včasih uporabi to obliko, črpa navdih kot Gandhi in Küng ter vidi v nenasilju učinkovito pot za doseganje družbenih ciljev, še posebej, ko ima zatiralec moralno vest. Če pa take vesti ni (npr. v nacistični Nemčiji ali pri ultranacionalistični japonski vladi 1940), teleološki pacifizem ne deluje.

2. **Klasična križarska vojna** označuje osem križarskih vojn, ki so sledile turškemu prevzemu Jeruzalema leta 1072 in se zaključile 1270. Srednji vek je cenil takšna prizadevanja kot viteška, danes pa jih pogosto navajamo kot najtemnejše točke krščanske brutalnosti. Včasih so križarske vojne omenjene kot primer, kako je lahko vojna orodje za doseg kulturnega razvoja ljudi, s katerimi se bojuje. Oznaka križarskih vojn danes obsega vse vojne, ki niso omejene le na pripadnike oboroženih sil, ampak tudi na vse civilno prebivalstvo. Pri pojmu križarske vojne prevladuje deontološko dobro bolj kot pa neizogibna posledična teleološka nujnost.
3. **Klasična teorija pravične vojne** predstavlja pacifistični način prilagajanja prve Cerkve na zgodovinske okoliščine krščanskega imperija in njegovih naslednikov. Ključni predstavniki so sv. Avguštin, italijanski ustavni pravnik Gratian in pariški filozof ter teolog Peter Lombardski iz 12. stoletja, teologa Tomaž Akvinski in Martin Luther ter nizozemski pravnik Hugo Grotius iz 17. stoletja. Klasična merila pravične vojne zahtevajo zakonitost oblasti, pravi namen in ogromno neravnovesje krivic na eni strani. Edino v takih okoliščinah lahko zakonita oblast v skrajni sili ob visoki verjetnosti uspeha ter umestnih pričakovanjih, da bo dobro doseženo na tak nasilni vojni način, odtehta neizogibno škodo in morda presodi o pravičnosti vojne. Sodobna teorija pravične vojne se vprašuje, ali je sploh možna pravična vojna, če uničevalna moč jedrskega orožja popolnoma zabriše načelo imunitete neborcev.

4.2.5 Dobro življenje

Izraz civilna družba označuje področje odnosov med posamezniki in skupinami v določeni državi, lahko pa tudi področje prave politike. Moderna doba po reformaciji s pojavom nacionalnih držav in razsvetljenstva poudarja, da družbeni odnosi nimajo teleološke razsežnosti, torej niso zapovedani od Boga, za Boga in k Bogu (208).

Teološki odziv na tako stališče temelji na družbeni doktrini o Sveti Trojici, ki vidi zgodovino odrešenja kot zgodovino sodelovanja pri stvarjenju v vzajemni trinitarični prisotnosti vseh treh Božjih oseb. Na ta način je prepričan vsak (208):

- totalitarizem, ki bi temeljil na monoteizmu; občestvo zamenja dominacijo;
- paternalizem, ki bi temeljil na Očetovi monarhiji; sodelovanje zamenja podložnost.

Navedeni pristop poudari podobnost odnosov Božjih oseb v Sveti Trojici in človekovih družbenih odnosov. Etična vprašanja zajemajo vse od ekonomije, bogastva, revščine, dela, podjetništva, poslovanja pa do medijev (208).

Ekonomija, bogastvo in revščina

Večino človeške zgodovine je bil človek bodisi poljedelec bodisi lovec – nabiralec. Trg se je sicer pojavil že v zgodnjem srednjem veku, vendar je vse do 20. stoletja še vedno temeljil na agrarnem gospodarstvu. Zato sta urbano in industrijsko bogastvo ter urbana revščina razmeroma nova pojava. Podeželska (ruralna) in mestna (urbana) revščina celih delov sveta v razvoju izhaja iz težavnega prilagajanja na denarno gospodarstvo in zaradi tehnološkega izkoriščanja naravnih virov, kar je nakopičilo bogastvo v rokah maloštevilnih (208).

Tri glavne sile sodobnega industrijskega gospodarstva po Adamu Smithu so (209):

1. kultura pokorščine v sorodstvenih omrežjih in zemljiških ali kvazi – agrarnih skupnostih; vprašljivo je, ali so takšna omrežja naravna;
2. neomejena moč trga, ker naj bi tržne težnje kazale človekove potrebe in želje ter ustvarjale nove priložnosti; premalokrat pomislimo, ali so tudi etično sprejemljive;
3. razvoj socialne države v vmesnem prostoru med prejšnjima pristopoma, ki poskuša z birokratskimi sredstvi urediti padec sorodstvenih omrežij zaradi industrijske urbanizacije.

Delo, poslovanje in upravljanje (menedžment)

Zgodovinski pregled odnosa kristjanov do dela in trgovine zajema celoten razpon od globoke sumničavosti do goreče zavzetosti. Svetopisemsko gledano lahko sledimo temu odnosu vse do stvarjenja. Pozitiven pogled poudarja Boga kot arhetipskega delavca in rokodelca (za razliko od grške mitologije, kjer bogovi niso delali).

Negativen pogled pa poudarja delo kot kazen po padcu:

1 Mz 3,17-19: Naj bo zaradi tebe prekleta zemlja; s trdom boš jedel od nje vse dni svojega življenja. Tmje in osat ti bo rodila in jedel boš poljsko rastlinje. V potu svojega obraza boš jedel kruh...

Takšno stališče odražata tudi latinski besedi *otium* (prosti čas) in *negotium* (poslovnost, dobesedno ne – prosti čas). *Sveto pismo* prepoveduje oderuštvo:

2 Mz 22,24: Če posodiš denar mojemu ljudstvu, ubožcu zraven sebe, mu ne bodi kakor oderuh, ne nalagaj mu obresti!

To svetopisemsko naročilo se je zvesto ohranjalo skozi srednji vek, tako da so bili oderuhi celo izobčeni. Vzporedno z obsodbo oderuštva gre tudi zasnova pravične cene, da je neetično finančno pridobivanje brez dejanskega ustvarjanja nove vrednosti, še posebej nemoralno pa je kovanje dobička zaradi pomanjkanja. Srednjeveški sejmi ter križarske vojne so otežile prenos velikih količin denarja, kar je spodbudilo razvoj bančništva. Bančništvo samo po sebi se ni obravnavalo kot oderuštvo, papeška banka je postala še posebej vplivna. Judje niso omejevali svojega poslovanja s pogani, čeprav izhajajo iz istih svetopisemskih besedil kot kristjani.

Življenje jih je prisililo k obrobnim poklicem (npr. zbiranje najemnin in davkov, posojanje denarja na obresti), "njihova vloga je bila prav toliko nujna kot sramotna." (217)

Simbolni prelom odnosa do trgovine in poslovanja predstavlja reformni zakon Henryja VIII. o omejevanju oderuštva (1545). Ta zakon je dovoljeval zaračunavati obresti na vsako vsoto, ki je bila posojena osebi ali podjetju. Zato se je poudarek prenesel od oderuštva k zaračunavanju prekomernih obrestnih mer. Prav tako je reformacija bistveno spremenila pogled na človekova prizadevanja v smislu, da vsakdanje delo v poklicu prav tako spada v območje Božjega kraljestva. Martin Luther in John Calvin nista pojmovala trgovine in poslovanja le kot dela usmiljenja, ampak kot pravo ekonomijo milosti. Še zlasti Luther je razširil pojem poklicanosti preko strogo "verskih" vlog duhovnika, redovnika ali redovnice v prej "posvetne" vloge, na ta način je prenesel jezik odrešenja tudi na poslovni svet (218).

Izraz "*protestantska etika dela*" je skoval nemški sociolog Max Weber (1864 – 1920) in z njim opredelil Calvinovo zapuščino, da je delo znamenje človekove pripadnosti izvoljenim (218). Po Webrovem mnenju katolike odrešuje blagoslov duhovščine in zakramenti. Ker so protestanti brez takega zagotovila, so vlili svojo versko gorečnost v svoje delo, vendar pa so bili pri zapravljanju svojega zaslužka močno omejeni. Prepovedali so jim nakup cerkvenega okrasja zaradi protestantskega sklicevanja izključno na *Sveto pismo*. Podobno niso smeli darovati ubogim, ampak so jih morali spodbujati, da postanejo bolj delovni. Prav tako ni bilo primerno razkazovati osebnega razkošja, ker je kazalo na pohlep. Takšna kultura predstavlja plodna tla za rast množične serijske industrijske proizvodnje, kamor so vložili presežek kapitala, tako se je prijel kapitalizem (218). Teorijo Maxa Webra dopolnjuje Rodney Stark, ki utemeljeno dokazuje, da sta že ustanovitev samostanov in srednjeveška znanost odprla razvoj tržnega gospodarstva (Stark 2012, 345).

Mediji

Izraz *mediji* označuje različne metode za kodiranje in posredovanje sporočil javnosti. Beseda označuje tako tehnično obliko (televizija, internet, časopisi...) kot tudi samo vsebino posredovanja. "Etika izziva in komunicira z mediji; lahko je prodorna, nujno potrebna ali sporna." (Wells 2010, 228) Etična vprašanja glede medijev se ukvarjajo npr. z oglasi, ki ustvarjalno prodajajo izdelke v korist potrošnikom ali pa jih izkoriščajo; podobno velja za medijsko širjenje kulta slave in promoviranje udobnega sloga življenja. Etični odzivi v zvezi z mediji obsegajo (228):

1. uravnoteženje pozitivnih in negativnih vidikov sodobnih medijev;
2. poudarjanje negativnih značilnosti kot simboličnih za celotno kulturo;
3. ponovno uveljavljanje izročila, kar je vedno težje in nenavadno v dobi hitrih medijev.

Podlaga za teološko razpravo je (228):

1. pojem Kristusa kot utelešene komunikacije Boga;
2. sveti spisi kot pisna komunikacija Cerkve preko stoletij.

Obe podlagi navajata k zaključku, da je medijsko vprašanje bistveno tudi za krščansko samorazumevanje.

4.2.6 Dobri odnosi

Na področju odnosov iz etičnega vidika izstopajo predvsem naslednja ključna vprašanja (239):

1. Kakšen je namen (smisel) in narava *redne in trajne* medčloveške interakcije?
2. Kakšen je namen (smisel) in oblika ter kakovost *intimne in predane* medčloveške interakcije?
3. Ali obstajajo posebne vrste odnosov (npr. istospolni odnosi), ki so lahko vedno le "*redni in trajni*", nikoli pa ne morejo postati "*intimni in predani*"?

Prijateljstvo

Starodavna literatura obravnava prijateljstvo bistveno bolj obsežno in temeljito kot pa sedanost (239). Tako je za Aristotela *philia* (prijateljska ljubezen) krepost (vrlina), ki drži mestno državo (*polis*) skupaj. Po Aristotelu je prijateljstvo odvisno od *koinonie* (skupnosti), npr. sorodstva, državljanstva, skupnega projekta ali v končni stopnji kar celega človeštva. Poznamo plemenito, prijetno in koristno prijateljstvo. Za Cicerona je prijateljstvo "skladnost v vseh stvareh, človeško in božansko, združeno z vzajemno

dobrohotnostjo in naklonjenostjo." (239) Prijateljstvo izhaja iz narave in ne iz koristoljubne potrebe.

Sveto pismo navaja mnoga znamenita starozavezna prijateljstva (Ruta in Naomi, David in Jonatan, Estera in Mordohaj). Prav tako pa *Sveto pismo* tudi svari pred lažnimi prijatelji. *Nova zaveza* poudarja temeljno zapoved ljubezni do Boga in do bližnjega kot samega sebe, vendar pa ostaja odprto vprašanje, ali sta ti dve ljubezni v vseh pogledih enaki; prav tako ostaja odprto vprašanje, ali pojem bližnjega izziva ali nadomešča pojem prijatelja (239). Predvsem Avguštín izpostavi več tovrstnih vprašanj: Ali je ljubezen do sebe v nasprotju z ljubeznijo do Boga ali je to isto kot ljubiti Boga? Je drugi kristjan brat/sestra ali prijatelj?

Za Tomaža Akvinskega pomeni ljubezen "*želeti dobro nekemu*", od koder izpelje dve vrsti ljubezni: *prijateljsko ljubezen* (za prijatelja samega) in *koristoljubno ljubezen* (za dobro, ki ga želi pridobiti). Obe ljubezni se dopolnjujeta. Naša ljubezen do Boga je bolj prve kot druge vrste, ker je Bog večji od katere koli koristi, ki nam jo Bog prinaša. Zato ljubimo Boga bolj kot sebe, vendar pa je ljubezen do sebe umeščena poleg ljubezni do Boga in pred ljubeznijo do bližnjega (239).

Družina, poroka in spolnost

Na tem etičnem področju gre predvsem za tri pomembna vprašanja (248):

1. ko zakonska zveza in družina deluje;
2. omejitve zakonske zveze in družine;
3. ko zakonska zveza in družina ne deluje.

Prvo vprašanje obravnava problem moškega in ženskega dopolnjevanja, ko lahko postane zakon sredstvo milosti ali življenjska polomija. Podobno je spolni odnos lahko velik dar ali grožnja, pri tem se z vso močjo pokaže pomen otroške dobe za bodoča zakonca. Drugo vprašanje problematizira omejevanje spolnega odnosa le na zakonsko zvezo, ali se lahko zakonska zveza prekine in pod katerimi pogoji. Tretje vprašanje pa izpostavlja pravice otroka, predvsem v smislu pravic in dolžnosti posredovanja zunanjih organov družbe, ko družina ne deluje. Vsa tri vprašanja (dobro, omejitve, neuspeh) obravnavajo vse etične smeri; splošna etika predvsem omejitve, subverzivna etika napake, cerkvenostna etika pa ponovno izražanje dobrega (248).

Homoseksualnost

Vprašanje homoseksualnosti povzroča največ etičnih polemik v sedanjem času, Zanimivo pa je tudi iz stališča Božje zapovedne deontološke etike – ali svetopisemska besedila prepovedujejo telesno homoseksualno izražanje, ker je takšno izražanje napačno že po svoji naravi ali pa je napačno zaradi svetopisemskih zahtev, ne glede na družbeni, kulturni in zgodovinski razvoj?

- 1 Mz 19,5: Klicali so Lota in mu rekli: "Kje sta moža, ki sta nocoj prišla k tebi? Pripelji ju ven k nam, da ju spoznamo!"
3 Mz 18,22: Ne smeš ležati z moškim kakor se leži z žensko; to bi bila gnusoba.
3 Mz 20,13: Če kdo leži z moškim, kakor se leži z žensko, sta oba storila gnusobo; naj bosta usmrčena; njuna kri pade nanju.
Rim 1:26-27: Zaradi tega jih je Bog prepustil sramotnim strastem. Njihove ženske so namreč zamenjale naravno občevanje s protinaravnim, podobno so tudi moški opustili naravno občevanje z žensko in se v svojem poželenju vneli drug do drugega. Moški so počenjali nespodobnosti z moškimi in tako sami na sebi prejemale povračilo, ustrezno svoji zablodi.
1 Kor 6,9: Ali ne veste, da krivični ne bodo deležni Božjega kraljestva? Ne dajte se zavesti! Ne nečistniki ne malikovalci ne prešuštniki ne moške vlačuge ne homoseksualci
1 Tim 1,9-10: in če se zaveda, da postava ni dana za pravičnega, ampak za nepostavne, za nepokome, za brezbožne in grešne, za nesvete in posvetne, za ubijalce očetov in mater, za morilce, za nečistnike, za homoseksualce, za trg ovce z ljudmi, za lažnivce, za krivoprišežnike in za vse drugo, kar nasprotuje zdravemu nauku.
Mt 19,12: Nekateri od evnuhov so se namreč že iz materinega telesa rodili takšni, nekatere so skupili ljudje, nekateri pa so se sami skupili zaradi nebeškega kraljestva. Kdor more doumeti, naj doume.

Na eni strani so tisti, ki vidijo te odlomke povsem v skladu s splošnim svetopisemskim duhom, kjer Bog razodeva jasen vzorec, kako je treba živeti. Na drugi strani pa so tisti, ki vidijo ta besedila vsaj danes, če že ne v preteklosti, v neskladju z novozaveznim spravljivim vključevalnim tonom evangelija, kjer ima Jezus še posebno razumevanje za izobčence in različnosti nima za grožnjo, ampak obogatitev, če le ne ustvarja posebne škode.

Razprava o tej etični temi poteka predvsem iz naslednjih štirih zornih kotov (258):

1. pogled, da homoseksualnost sploh ne obstaja; za ultra – konzervativne je le zmeta ali namerna perverzija, za ultra – liberalne pa sploh ne obstaja fiksna spolnost;
2. pogled zmerno konzervativnega soglasja, da homoseksualna usmerjenost sicer obstaja, vendar je napačna, bodisi zaradi naravnega prava bodisi iz svetopisemskih razlogov;
3. pogled zmerno liberalnega stališča, da homoseksualna usmerjenost sicer obstaja, vendar je homoseksualno vedenje manj dobro, ker odvrta pozornost od pomembnejših vprašanj;
4. pogled izrazito liberalne usmeritve, da je homoseksualna usmerjenost in vedenje enako dobro kot heteroseksualna usmerjenost in vedenje. Država ga lahko uzakoni enako kot uradno heteroseksualno zakonsko zvezo, kot posebno prijateljstvo ali kot novo obliko partnerskih odnosov.

V razpravi pogosto nastopajo tudi teleološki dokazi, čeprav so vsa osrednja vprašanja glede homoseksualnosti strogo deontološka (258).

4.2.7 Dober začetek in konec življenja

Začetek in konec življenja sta od nekdaj vzbujala strahospoštovanje in skrivnostnost, globoke čustvene pretrese ter razmisleke (269). To še posebej velja v zadnjem času, ko je raziskovalni in tehnološki razvoj omogočil zasnovo drugačnega življenja, zdravljenje določenih dednih bolezni in podaljševanje življenja na način, ki je nepredstavljen za prejšnje čase. Vprašanja genetskega inženiringa, splava in evtanazije imajo isto obliko; inovacije predlagajo na utilitaristični podlagi in nasprotujejo na deontološki podlagi. Ustvarja se vtis, da je "glava na enem mestu, trebuh na drugem mestu, srce pa razdeljeno med njima." (269) Napetosti na tem področju so predvsem zaradi zakonodaje; ne gre le za etična vodila obnašanja, ampak tudi zakonodajne okvire.

Kontracepcija, nadzor spočetja in genetski inženiring

V ozadju je naravna želja po otrocih, da bi jih imeli ob pravem času in da bi otroci imeli najboljše možnosti za razvoj in polno življenje v odraslosti. Čeprav so te želje nedvomno razumljive, pa ostaja odprto vprašanje ali so tudi legitimne ali pa bi morale biti metode do teh ciljev omejene? Nekateri opozarjajo na neprimernost razpravljanja o teh zadevah izven okvira odnosov, znotraj katerih so nastali. Vprašanje sega v samo bistvo razlikovanja med etikami (269):

- splošna etika poudarja predvsem posameznika in ključni trenutek njegove odločitve;
- cerkvenostna etika poudarja zgodovinsko pripoved in skupnost, znotraj katere je moč razumeti etične dileme;
- subverzivna etika obravnava ta vprašanja na bolj protisloven način, poudarja pogosto skrite "poražence" v javni razpravi.

Splav

Splav pomeni namerno prekinitev nosečnosti s posegom, ki nasilno odstrani živ zarodek iz maternice ali uniči zarodek v maternici. Vprašanje je zelo čustveno, ker so vsi uporabljeni izrazi težki (smrt, umor, prekinitev, zarodek, blastocista, oseba), že uporabljeni besednjak predpostavlja določene etične zaključke. Še dodatno zaplete položaj tudi dejstvo, da v svetopisemskih besedilih ni moč najti neposrednih smernic prav glede etičnega vprašanja statusa nerojenega zarodka (277):

- splošna etika izpostavi predvsem zarodek in njegove zahteve do matere;
- subverzivna etika poudarja položaj matere;

- cerkvenostna etika prikazuje to klasično odločitveno problematiko v odnosu do širšega okvira, kot je npr. nezaželenost otroka in gostoljubnost skupnosti pri sprejemanju novega življenja.

Evtanazija in samomor

Vprašanje dobre smrti ni toliko tehnološko, ampak bolj teološko vprašanje. Večji del zgodovine je prevladovala skrb za takšno človekovo življenje in smrt, ki ga bo pripeljala v nebesa. Z upadanjem vere v pekel od 18. stoletja dalje in z zmanjšanim strahom pred negotovo naravo posmrtnega življenja se je etična pozornost postopno preusmerila od smrti k umiranju. Splošna uporaba anestezijskih sredstev od 19. stoletja naprej sovпада s tem teološkim razvojem. Dandanes sta evtanazija in samomor veliko bolj aktualni temi kot v preteklosti, ker izpostavljata željo človeka po nadzorovanju najbolj osupljive sile – lastne umrljivosti; hkrati pa gre za stalno prisotno in nikoli rešeno vprašanje smisla človekovega trpljenja (287).

4.2.8 Dobro stvarstvo

Ekološka vprašanja so postala središčna v krščanski etiki zadnjih trideset let. Splošna etika že dolgo razpravlja o pogojih za dobro družbo, dandanes je treba pri tem nujno upoštevati tudi preostalo stvarstvo, ne le človeka. Razprava poteka na odkrito deontoloških in teleoloških etičnih podlagah. Nekateri zahtevajo dejaven odziv človeštva na krizo klimatskih sprememb in izginjanja vrst zaradi izkoriščanja narave. Drugi obsojajo napačen odnos človeka do žive in nežive narave, ker ne upošteva trajnosti posledic, zato zavzamejo strogo deontološko stališče (ali krepost – vrlino v cerkvenostni etiki). V tem smislu so odprta vprašanja statusa živali, ustreznosti gensko spremenjene hrane in trajnosti ekosistema Zemlje (296).

Živali

Teološka etika si zastavlja vprašanje ali je človeštvo resnično v samem središču Božjih načrtov ali pa ima stvarstvo (brez človeka) svojo vrednost tudi neodvisno od njegove instrumentalne uporabnosti za človeka. Status živali je eno spornejših področij, ki obsega med drugim lov na divje živali (npr. lisice), intenzivno gojenje in rejo živali za zakol ter uporabo živali za biološke, vedenjske, medicinske ali kozmetične poskuse. Mnogi kristjani nimajo nobenih težav glede nasilne usmrčitve živali, če ima človek od tega neposredno korist in zato skrbijo za žival v času njenega življenja. Drugi kristjani pa menijo, da so tudi živali moralni subjekti na skoraj enak

način kot ljudje, zato nasprotujejo ubijanju in mučenju živali. Iz tega stališča so znani predvsem trije različni pogledi na živali (296):

- **na človeka osredotočen pogled na živali** zagovarja, da živali nimajo nobenega moralnega statusa. To je bil prevladujoč pogled vse do zadnjih dveh stoletij, kljub izrecnemu omenjanju živali v svetopisemskih upodobitvah miroljubnega Božjega kraljestva (*1. Mojzesova knjiga, Izaija in Pavlovo pismo Rimljanom*):

Iz 11,6-9: Volk bo prebival z jagnjetom in panter bo ležal s kozičem. Teliček in levič se bosta skupaj redila, majhen deček ju bo poganjal. Krava in medvedka se bosta skupaj pasli, njuni mladiči bodo skupaj ležali in lev bo jedel slamo kakor govedo. Dojenček se bo igral nad gadjo luknjo in odstavljeni bo iztezal svojo roko v modrasjo odprtino. Ne bodo škodovali ne uničevali na vsej moji sveti gori, kajti dežela bo polna Gospodovega spoznanja, kakor vode pokrivajo morsko globino.

- **pogodbeni pogled na živali** zagovarja skladnost pravic in dolžnosti. Ker živali nimajo dolžnosti, nimajo tudi nobenih pravic. Gre za strogo deontološki pristop; tako živali tudi niso bližnji, ki bi jih bili dolžni ljubiti poleg Boga in sočloveka;
- **humanitarni pogled na živali** poudarja vidik bolečine. Če žival čuti bolečino, se je treba bolečini izogibati enako kot se izogibamo povzročanju bolečine sočloveku, da ne povzročamo nepotrebne trpljenja. Taka utilitaristična teorija ni kratkomalo proti vsakemu trpljenju, ampak si prizadeva vsaj za njegovo zmanjšanje, kjer je le mogoče. Teorija pravic živali utemeljuje na podlagi teoloških ali filozofskih naravnih zakonov, da je Bog namenil živalim vlogo bitij, ki nimajo pravic podeljenih, ampak so jim pravice priznane. Vzporedno s tem gre tudi za vprašanje vegetarijanstva in družbene podlage sodobne kulture prehranjevanja (296).

Gensko spremenjeni organizmi

Človeštvo že dolgo uporablja postopke obdelovanja živih organizmov, da bi pridelalo čim več hrane. Tehnološki razvoj je omogočil identifikacijo genetskega koda organizmov in spreminjanje tega koda z vnašanjem genov iz drugega organizma. Pri tem gre lahko za *širok prenos* (prenašamo gen iz enega organizma, npr. ribe, v zelo drugačen organizem, npr. paradižnik) ali pa *bližnji prenos* (prenašamo gene med podobnimi organizmi, npr. divjimi rastlinami in komercialnimi rastlinami za prodajo). Današnja genska tehnologija prav tako omogoča spreminjanje aktivnosti genov znotraj enega organizma, da bi dosegli čim boljšo rast v določenih pogojih.

Deontološki dokaz je na strani svobode znanstvenega in podjetniškega prizadevanja, večina dokazov pa je na strani teleološke etike v smislu zmanjšanja svetovne lakote in bolj pestre izbire za zahodne potrošnike. Protidokazi obsegajo deontološko zaskrbljenost zaradi "igranja Boga", vendar so velikokrat preveč teleološki. Splošna etika pogosto poudarja nepredvidene rezultate in nepovratno

trajne (ireverzibilne) posledice poskusov. Subverzivna etika poudarja neravnovesje in nevarnost zlorab osnovnih človeških potreb, zlasti v zvezi z multinacionalkami, ki globalno obvladujejo celotno svetovno prehrambeno oskrbo (306).

Ekologija

Avguštin v svojem delu *O krščanskem nauku* razlikuje med stvarmi, ki naj bi jih ljudje uporabljali in tistimi stvarmi, ki naj bi jih ljudje uživali. Slednje so obilni darovi Boga, ki jih nikoli ne zmanjka, in jih uživajo tisti, ki Boga častijo. Prve pa so na voljo zato, da služijo zadnjim. Napetost krščanske etike je prav v tem ali naj človek stvarstvo uporablja ali uživa. Sedanja ekološka kriza je še zlasti zaostrila to napetost v naslednjih štirih smereh (315):

1. najbolj znan problem so podnebne spremembe zaradi globalnega segrevanja z vrsto sistemskih vzrokov, kot je uporaba fosilnih goriv, in učinki dviganja morske gladine ter zmanjšanje polarnih ledenikov;
2. hitro izginjanje raznolikosti vrst, ki je trenutno ocenjeno na 10.000 vrst letno. Vzroki so v krčenju gozdov, obsežnem globokomorskem ribolovu in prekomerni uporabi pesticidov ter herbicidov;
3. visoka stopnja erozije tal in dezertifikacije (povečanje puščav), povezano s slabimi metodami kmetovanja, čezmerno pašništvo in uporaba neustreznih zemljišč za rastlinsko pridelavo;
4. kemično onesnaževanje zraka, tal, oceanov in rek.

Krščanska etika odgovarja na to krizo najprej tako, da opozarja na temeljna izhodišča v teološki temi stvarjenja. *Sveto pismo* navaja dve razsežnosti, ki se zdita v medsebojni napetosti (315):

1. poklicanost človeka, da gospoduje stvarstvu in ga vodi:

1 Mz 1,28: Bog ju je blagoslovil in Bog jima je rekel: "Bodita rodovitna in množita se, napolnita zemljo in si jo podvrzita; gospodujta ribam v morju in pticam na nebu ter vsem živalim, ki se gibljejo po zemlji!";

2. zahteva človeku, da živi v harmoniji s stvarstvom v vzajemni koristi:

1 Mz 2,15: Gospod Bog je vzel človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval.

Druga ključna teološka tema v zvezi z ekološkimi vprašanji je vstajenje. Temeljni članek zgodovinarja Lynna Bela iz leta 1967 nosi naslov *Zgodovinski temelji naše ekološke krize*. V njem avtor trdi, da je krivda za današnji ekološki polom stvarstva deljena med (315):

- sodobnim mehanicističnim pogledom na stvarstvo;
 - "odrešeniki", ki "rešujejo" človeštvo fizičnosti sveta, ne da bi ta svet zares prenovili.
- Prav v tem pa je bistvo Kristusovega vstajenja, v katerem je Bog prenovil stvarstvo.

Vstajenje tako potrjuje stvarjenje in dokazuje, da je stvarstvo trajna skrb Boga za človeštvo in vse njegove stvaritve.

4.3 Terčeljeva krščanska etika

Gonilna sila Terčeljevega delovanja je bila njegova globoka, živa vera in dejavna ljubezen do vseh ljudi, še posebej zatiranih in zapostavljenih. Njegovo ljubezen do vseh zatiranih ljudi dokazuje njegovo prizadevanje za socialno prizadete Slovence pod Italijani in za izgnane nemške družine iz Davče. Tak odnos temelji na zvestobi krščanskim načelom ter njihovemu praktičnemu uveljavljanju tudi za ceno lastnega življenja. Njegovo življenje in delo dokazuje, da je uveljavljal temeljne krščanske vrednote kot so oseba, družina in narodna skupnost. Zadnje je razumel kot tesno povezano z verskim prepričanjem.

Na teh temeljih je gradil svoje duhovništvo, ki ga je sprejemal kot svoje osebno poslanstvo in v moči tega zakramenta ostal zvest Kristusu, tudi za ceno največjih žrtev. Vzporedno ljubezen do naroda mu je narekovala nuja tedanjega časa, namreč nečloveški nacionalistični pritisk na Slovence s strani italijanskih fašističnih oblasti. Zavedal se je dragocenega pomena verskega in narodnega izročila, ohranjanja svojih korenin na osebni, družinski ter narodni ravni. Navedeno dokazujejo njegova dela, osebna pisma in konkretno ravnanje v izzivih, ki jih je predenj postavljalo življenje.

Terčelj je uspešno uporabil svoje študijsko izpopolnjevanje v Kölnu in ga prilagodil tedanjim primorskim in slovenskim razmeram. Čeprav so bile med obema okoljema tudi določene družbene vzporednice, pa je njegov razmišljajoči duh poiskal še nove izvirne poti družbenega delovanja kristjanov, ker je na vsak način želel, da Kristus in njegov nauk ne ostane le za cerkvenim pragom, ampak prežame s krščanskimi vrednotami celotno življenje človeka in skupnosti, v kateri ta oseba živi (družina, kraj, narod).

Njegovo delo pokaže na slog pisanja za preprosto ljudstvo, iz katerega je izhajal in se očitno počutil dolžnega, da mu s svojimi talenti pomaga z moralnimi poduki, pisanimi na življenjski praktični način, govornjeno na srce, v skrbi za boljše življenje in srečnost, kjer se ponovno dotaknemo etične razsežnosti njegovega delovanja. Zato stalno poudarja trajne vrednote, urejenost duše in telesa, opogumlja zaradi vojne, uboštva in opozarja na duhovno slepoto, ki je preveč zazrta le v zemeljsko stvarnost ter nujno potrebuje spodbudo in moč za dvig pogleda kvišku, k Božjemu, večnemu.

Terčelj je bil velik realist, ljudem je vlival upanje, čeprav so ga krivice osebno močno prizadele in je znal v osebnih pismih pokazati tudi svojo človeško trpečo ranljivost. Pri poglobljanju v njegova dela, ko se kot bralci potopimo v njegov način razmišljanja, lahko začutimo oz. zaslutimo globino njegove duše, ki jo je v njeni človečnosti in predanosti veri ter narodu duševno in posledično telesno strla ignoranca ljudi njegovega lastnega naroda. S stališča etične obravnave je predvsem pomembno, da je tudi po preizkušnjah in trpljenju ostal zvest istim vrednotam, o katerih je v svojih delih "teoretično" razpravljal; čeprav duševno in telesno strt jim je ostal zvest do konca. Etični sistemi namreč dokazujejo svojo resnično vrednost in moč veliko bolj v preizkušnjah življenja kot pa zgolj v teoretičnem razglabljanju. V tem smislu je moč pojasniti Terčeljevo prepričljivost, ki sije v svoji pokončnosti še dolga leta po krivični smrti vse v naš zmedeni in negotovi čas.

Terčeljeva zaskrbljenost za krepostno življenje mladine kaže na njegov velik učiteljski talent, saj vsak dober učitelj poučuje svojega učenca, ker mu zanj ni vseeno in ga hoče usmeriti na pravo življenjsko pot, po kateri bo lahko kot odrasel samostojno hodil v moči kreposti, če jih bo le notranje svobodno sprejel za svojo lastno držo in poslanstvo.

Krščanska etika zahteva posnemanje Jezusovega zgleda, kar je Terčelj sprejemal zavzeto in z veseljem, ko je v tem duhu pristopal k drugačnim, zapostavljenim, grešnim in zaznamovanim. Najnovejše ugotovitve zgodovinarjev kažejo, da je Terčelj plačal s svojim življenjem prav zato, ker se je v imenu pravičnosti postavil v bran krivično izseljenih nemških družin iz Davče. Tudi v tem pogledu nam torej lahko predstavlja svetel etični vzor.

Veliko je pisal, da bi ljudje brali. Za tedanji čas dostopnost do pisane besede ni bila nekaj samoumevnega. V današnjem času informacijske družbe si težko predstavljamo, da je znanje prehajalo med ljudmi od ust do ust, po redkih časopisih in knjigah; da o drugih medijih sploh ne govorimo. Zato pa je bila toliko večja družbena odgovornost izobražencev, da s pravo besedo pristopajo k ljudem. Tega poslanstva se je Terčelj dobro zavedal ter svojega vsakdanjika ni brezbržno prepuščal naključju, ampak se je dejavno in zavzeto odzival na takratne družbene razmere.

Družbeno naravnana besedila obravnavajo predvsem tedanje težke socialne in gospodarske razmere med obema vojnoma, prizadeto dostojanstvo in brezpravnost ljudi, bedo kmečkega in delavskega življenja. Rastoči kapitalizem ljudem ni jemal le zaslužka, temveč tudi dušo in osebno srečo. Velike krivice in neenakost so izhajali iz neurejenih odnosov, nereda in brezbožnega življenja. Rešitev problemov je Terčelj

videl tudi v pozitivnem, optimističnem pogledu na svet in prihodnost ter svetoval, naj ljudje brez malodušja in oklevanja poprimejo za delo; naj gledajo z upanjem v prihodnost, ne z zagrenjenostjo nazaj v preteklost.

Posebno poslanstvo je odkril v prosvetnem delu in organizaciji prosvetnih zvez. Le – te so poudarjale kot temeljni ideji vernost in občestvenost, pa tudi izobrazbo in organizacijo. Poleg omenjenih dejavnosti so se člani prosvetnih društev lahko udeleževali na športnem, dramskem in pevskem področju, se preizkušali v znanju na prosvetnih tekmah, poslušali različna predavanja na društvenih večerih, se udeleževali socialno – pedagoških tečajev v obliki pogovorov ter različnih romanj. Prosvetna društva so bila po Terčeljevi zaslugi žarišča verskega življenja v družbi. Tedanje bratovščine niso več v zadostni meri zadovoljevale osebnih potreb v spremenjenih družbenih razmerah, zato so jih nadomestila društva, kjer so ljudje po skrbno pripravljenih navodilih slišali Terčeljeve besede, ki so segale v srce in opogumljale za prihodnost.

Terčelj je imel razvito veliko empatično sposobnost, sposobnost vživljanja v drugega človeka, tako je hitro opazil stisko in bolečino bližnjega, prav tako stisko in krivico celega naroda. Globoko občutene krivice ljudi je tenkočutno opisal in jih predstavil tudi drugim, da bi se iz povedanega kaj naučili ter se zamislili. Pozival je k medsebojni solidarnostni pomoči, ki smo jo krščansko dolžni udejanjati kot konkretno karitativno obliko najvišje Kristusove zapovedi ljubezni.

Terčelj je tudi na svoji lastni koži doživel občutek zavrženosti, nerazumljenosti, duševne bolečine in telesnega trpljenja, kar ga je privedlo tudi do skrajne nemoči, še posebej ob prvih mučnih italijanskih zaslišanjih v goriških in koprskih zaporih 1932, popolni obubožanosti ob fašistični konfinaciji v Campobassu ter po sramotnem in nerazumljivem ljubljanskem komunističnem zaporu 1945. V svojih pismih izraža popolno človeško nemoč in zapuščenost, kljub temu se zaveda svojega duhovniškega dostojanstva in najde pogum ter oporo v brezpogojnem zaupanju v Božjo previdnost.

Terčelja lahko opazujemo iz etičnega vidika tudi v perspektivi sadov Svetega Duha: ljubezen, veselje, mir, potrpežljivost, velikodušnost, dobrota, dobrohotnost, krotkost, zvestoba, skromnost, vzdržnost in čistost. Pozoren pregled Terčeljevega življenja in dela pokaže, da je bil odprt delovanju Svetega Duha in so vsi navedeni sadovi izrazito prepoznavni v njegovem življenju in delu.

Ker krščanska etika izhaja iz *Svetega pisma*, je naslednje preverjanje Terčeljeve etike možno preko ključnega svetopisemskega odlomka, blagrov iz Jezusovega govora na gori (Lk 11,28). Tu Jezus blagruje tiste, ki Božjo Besedo poslušajo in jo ohranijo;

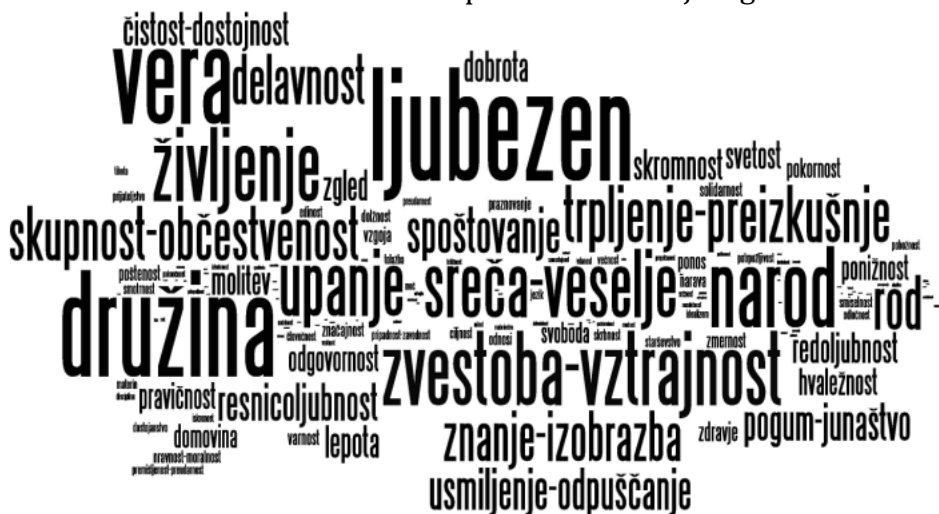
prav tako blagruje uboge v duhu, žalostne, krotke, lačne in žejne pravice, usmiljene, čiste v srcu, miroljubne, preganjane zaradi pravice, zasramovane in lažnivo obtožene. Vzporejanje s Terčeljevim delom in življenjem pokaže veliko mero prekrivanja in dodaten dokaz pristne ter prepričljive izvirne krščanskosti Terčeljeve etike.

Analiza Terčeljevih del iz etičnega vidika je pokazala naslednje etične poudarke (v oklepaju je navedeno število najdenih poudarkov v njegovih delih):

ljubezen (81)	domovina (17)	tolažba (7)	uboštvo (3)	odkribsrčnost (1)
vera (72)	svoboda (15)	večnost (7)	um (3)	organiziranosti (1)
zvestoba-vztrajnost (53)	pokornost (14)	idealizem (6)	darovanje (2)	popolnost (1)
življenje (53)	zdravje (14)	iskrenost (6)	gorečnost (2)	preprostost (1)
sreča – veselje (49)	ponos (12)	moč (6)	gosbljubnost (2)	pridnost (1)
upanje (48)	poštenost (11)	predamost (6)	kritičnost (2)	prisrčnost (1)
trpljenje-preizkušnje (41)	vamost (11)	tihota (6)	mučeništvo (2)	prizanašanje (1)
skupnost – občestvenost (družina, rod, narod) (39)	vzgoja (11)	disciplina (5)	obvešččenost (2)	prizanesljivost (1)
družina (37)	zmernost (11)	pokornost (5)	očebvstvo (2)	rahločutnost (1)
delavnost (36)	narava (10)	srčnost (5)	osebnost (2)	samoodpoved (1)
mir (36)	solidarnost (10)	vdanost (5)	podjetnost (2)	samota (1)
znanje – izobrazba (36)	značajnost (10)	izkušnost (4)	premagovanje (2)	samozavest (1)
spoštovanje (33)	dolžnost (9)	maternstvo (4)	prishnost (2)	složnost (1)
usmiljenje – odpuščanje (30)	nravnost – moralnost (9)	milost (4)	resnost (2)	sočutje (1)
pogum – junaštvo (27)	odnosi (9)	modrost (4)	skrivnost (2)	sodelovanje (1)
resnicoljubnost (27)	praznovanje (9)	načelnost (4)	služenje (2)	strogost (1)
čistost – dostojnost (24)	edinost (8)	nesebičnost (4)	spoznanje (2)	strpnost (1)
lepota (23)	skrbnost (8)	prepričanost (4)	točnost (2)	tovarištvo (1)
dobrota (22)	smiselnost (ciljnost, smotrnost) (8)	samosbjnost (4)	ustvarjalnost (2)	tradicija (1)
redoljubnost (22)	starševstvo (8)	vestnost (4)	varčnost (2)	ugled (1)
skromnost (22)	človečnost (7)	čas (3)	zakon (2)	urejenost (1)
zgled (22)	dosbjanstvo (7)	dobrodelnost (3)	borbenost (1)	volja (1)
molitev (21)	matern jezik (7)	dosednost (3)	bratstvo (1)	zadovoljstvo (1)
svetost (20)	odločnost (7)	obhajilo (3)	duhovni poklic (1)	zakrament (1)
hvaležnost (19)	pobožnost (7)	poklicanost (3)	duhovnost (1)	zatajevanje (1)
narod (19)	potrežljivost (7)	požrtvovalnost (3)	globina (1)	znamenje (1)
odgovornost (19)	premišljenost – predarnost (7)	prilagodljivost (3)	iznajdljivost (1)	zrellost (1)
pravičnost (19)	prijateljstvo (7)	rast (3)	milina (1)	
ponižnost (18)	priladnost – zavednost (7)	spodbuda (3)	navdušenje (1)	

Isto ugotovitev predstavlja slika 17, ki poleg tega prikazuje tudi medsebojno prepletenost vseh obravnavanih etičnih prvin.

Slika 17: Etični poudarki Terčeljevega dela

4.4 Posebnosti Terčeljeve krščanske etike

Terčelj izkazuje izjemno razgledanost, občutljivost in nadarjenost za posredovanje etičnih idej na umetniški način v pisani besedi in njegovem lastnem življenjskem zgledu. Pozorno branje pokaže na njegovo kristalno čisto dušo, veliko skrb za sočloveka ter neustavljivo željo, da bi tudi preprostemu človeku na njemu razumljiv način prenesel lastno vedenje in širše izkustvo etičnega izročila domačega naroda za njegovo rast v veri, medsebojni ljubezni in v etični drži vrlin in kreposti za polno življenje, kar je tudi Kristusova želja:

Jn 10,10: Jaz sem prišel, da bi imeli življenje in ga imeli v obilju.

Terčelja je vznemirjala nevednost in nesposobnost ljudi, njihovo zanemarjanje izročila ter nauka Cerkve. Čutil je nebogljenost staršev in vzgojiteljev pri vzgoji otrok v novih razmerah, zato se je ukvarjal z odkloni pri obnašanju mladih v novih razmerah, s slabimi razvadami starejših... Vse to je v jasni besedi in brez olepšavanja grajal, nikoli obsojal, vendar pa vedno spodbujal in naročal, kako se nevšečnostim izogniti.

Dobro se je zavedal medsebojnega vzajemnega pomena duše in telesa za celostno zdravje in počutje človeka. V svojih delih je dajal pozornost tako izobrazbi, znanju, vzgoji kakor tudi praznovanju, igri in razvedrilu ob pesmih, športnih igrah, telovadbi ter druženju v prosvetnih društvih, kjer niso poznali pijančevanja, grdega govorjenja, opolzkih plesov in drugih neprimernih oblik zabave.

Številne človeške napake in zmote je v zgodbah hudomušno predstavil, ne da bi s tem žalil ali javno grajal sočloveka, ki ga je vedno spoštljivo obravnaval kot sopotnika na istem vlaku odrešenja.

Kot duhovnik je izkazoval izjemen dar za:

- pravo vero, iskreno pobožnost, zvestobo Kristusu in zaupno molitev;
- potrpežljivost v preizkušnjah in trpljenju;
- usmiljenje, tolažbo in odpuščanje ter ljubezen do bližnjega;
- dobroto, hvaležnost in skromnost.

Kot prosvetni družbeno angažiran prosvetni delavec pa je bil:

- velik prijatelj družine, naroda in župnijskega občestva;
- pogumen, resnicoljuben, pravičen;
- redoljuben, izobražen, odgovoren, discipliniran;
- dojemljiv za lepo in dobro, branitelj svobode in pravičnosti;

- vztrajen, kritičen, goreč pri spodbujanju;
- preudaren, odločen, mil in čuteč.

Njegovo delo sega na vsa področja življenja, vse stanove, starostne skupine in liturgična praznovanja. Zanj osebno je bil študij velika vrednota, izhajajoč iz želje, da bi v svetu deloval kompetentno in odgovorno. V tujini pridobljenega znanja ni le preprosto kopiral iz nemških razmer v slovenske, ampak ga je po temeljitem premisleku prilagodil čutenju in navadam domačega človeka.

Poleg izobrazbe je v prosvetnih društvih podpiral tudi razvedrilo in ker je vedel, da Slovenci radi pojemo, je napisal veliko nabožnih pesmi, ki s svojim slovenskim čutenjem sežejo do srca. Čeprav je imel možnost izbire manj napornih in odgovornih služb v manj nevarnih in izpostavljenih razmerah od domače Primorske, se je vedno odločal za težjo pot, v zvestobi domačim krajem, domačemu človeku in narodu.

Njegova veličina se kaže tudi v tem, da je o tedanjih verskih, družbenih in vsakdanjih zadevah pisal obširno, tenkočutno in obzirno, hudomušno in tragično resno, vedno kritično, brez ovinkarjenja, z jasno in odločno besedo, ki je razkrivala skrbno duhovniško srce in ponižno verno dušo.

Z isto ali podobno tematiko se večkrat ukvarja in jo predstavi na različne načine; v obliki kratkih zgodb v rubrikah mesečnika *Naš čolnič*, v molitveniku za otroke, v vzgojnih člankih za prosvetna društva. Na ta način je iskal poti do vseh ljudi, da jim na njim najbolj primeren način posreduje pomembne etične vsebine, ki usmerjajo človekovo pot skozi življenje k dobremu. Izogiba se površnim interpretacijam; vedno domiselno in jasno ponazori etične vrline in kreposti.

Njegovi opisi cerkvenih praznikov se ne zaustavijo površno le pri zunanjih slovesnostih, ampak posežejo v globino notranjega duhovnega bogastva, ki predstavlja zaklad vernikov in skupnosti, da iz praznovanja črpa moč za vsakdanje življenje. Uporablja izraze in teme, ki so aktualni še danes, posebej pri vzgoji otrok in mladine.

Svoje stiske, trpljenje, nemoč in razočaranja je največkrat razodel v pismih prijateljem in svojcem. Tudi pregled njegovega osebnega dopisovanja pokaže njegovo celostno usmeritev in trdno zakoreninjenost v vero in narod, v Kristusa in slovenstvo.

5. ZAKLJUČEK

V magistrski nalogi prikazujemo življenje in delo Filipa Terčelja s poudarkom na etičnih vidikih. Terčeljeva etična teorija, kot izhaja iz etične razčlemba njegovih del, in etične prakse, kot jo lahko zaznamo iz njegovega zglednega življenja, predvsem so razvidne naslednje etične zasnove, aktualne tudi za naš prostor in čas:

- brezpogojna ljubezen do bližnjega, ki se daruje do konca, brez vsake koristoljubne (utilitaristične) preračunljivosti, v zaupanju v Božjo previdnost in njegovo stalno navzočnost v našem življenju;
- na novo ovrednoten pomen vere za človeka in skupnost (narod), še posebej v kriznih časih in v preizkušnjah; torej kako naj vera ponovno zavzame središčno mesto v življenju človeka in skupnosti, ker bomo edino tako našli pravo mesto v življenju, ki bo vodilo k dobremu in sreči;
- zavzemanje za krščansko vzgojo otrok in mladine po Terčeljevem zgledu; poudarjal je znanje o veri, poznavanje zakonitosti človekovega življenja, druženje in obhajanje evharistije v občestvu, ker etična drža posameznika ne more niti zaživeti niti preživeti, če jo ne podpira skupnost, še posebej to velja za mlade na poti zorenja;
- skrb za dobro izobrazbo, ki človeka notranje obogati, spodbuja h kritičnemu razmišljanju in ga usposablja za pristojno in odgovorno delovanje v družbi, skupnosti oz. občestvu, kjer človek živi in se mora zavedati vzajemne odvisnosti med posameznikom in skupnostjo;
- razumevanje sreče, veselja, upanja in praznovanja kot Božjih darov človeku, za katere moramo biti Bogu hvaležni in jih moramo pravilno uživati, uporabljati, z njimi skrbno ravnati in jih varovati ter ohranjati s tem, da jih z lastnim zgledom predajamo prihodnjim generacijam.

Celoten Terčeljev opus preveva občestvena prvina, utemeljena na veri in narodu, v čemer Terčelj ne vidi nikakršnega nasprotja, ampak skladno dialoško dopolnjevanje in podpiranje osebe v skupnosti na poti k dobremu, kar je prvenstveno izvirna etična prvina.

Magistrska naloga poskuša prispevati k spoznanju njegove osebnosti, k natančni presoji in tako tudi k osnovam za postopek Terčeljeve razglasitve za blaženega (beatifikacije), če pogledamo na njegovo življenjsko delo iz različnih zornih kotov ter prodremo do bogastva in svetosti njegovega življenja. Pogled na Terčeljevo življenje

in delo iz vidika sadov Svetega Duha, krščanskih kreposti in smernic družbenega nauka Cerkve pokaže svetost njegove osebnosti. Trdnost in zanesljivost etičnih temeljev je še posebej pomembna zaradi hitrih družbenih sprememb, ko smo postavljeni pred težke preizkušnje današnjega časa globalizacije. Na trdni veri in etičnem izročilu zgrajena etika, oplemenitena v skupnosti, narodu, omogoča naše preživetje in prihodnost. Nadaljnji študij Terčeljevega življenja bi zahteval bolj poglobljeno raziskavo njegovega študijskega izpopolnjevanja v Nemčiji in tamkajšnjega delovanja med rojaki. Žal smo najbrž zamudili najbolj primeren čas za poglobljeno spoznavanje Terčelja za nekaj desetletij, ker umirajo še zadnje žive priče. Resnici in pravici nenaklonjen družbeni sistem je povzročil, da ljudje o okoliščinah Terčeljevega umora še danes le neradi in s strahom govorijo. Vendar kljub temu upamo, da nas Božja previdnost tudi po vijugasti poti vodi v pravo smer iskanja resnice o Terčelju.

6. POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE

Povzetek

V magistrski nalogi iz etične perspektive predstavljamo življenje in delo duhovnika, prosvetnega organizatorja, publicista, nabožnega pisca, pisatelja in pesnika Filipa Terčelja (* 2. 2. 1892, + 7. 1. 1946). Življenjska pot ga je vodila od domačih Šturij preko takrat ravno ustanovljene Jegličeve škofijske gimnazije (1905 – 1913) ter ljubljanskega bogoslovja 1913 – 1917 do mašniškega posvečenja leta 1917. Najprej je bil kaplan v Škofji Loki med leti 1917 in 1921, nato pa se je dve leti študijsko izpopolnjeval v Kölnu ter skrbel za slovenske izseljence. Ljubljanski škof Jeglič ga je poslal goriškemu nadškofu Sedeju v pomoč za kateheta v slovensko Alojzijevišče v Gorico. Terčelj se je z vso vnemo vrgel v narodno – prosvetno delo, ustanavljal prosvetna društva pod okriljem *Prosvetne zveze*, vse delo načelno usmerjal ter osebno spremljal z društvenimi obiski – revizijami in urejanjem društvenega glasila *Naš čolnič*, slovensko narodno zavest pa ohranjal v pristnem krščanskem izročilu tudi z drugimi svojimi deli ter javnimi nastopi. Zato si je nakopal sovražno nasprotovanje italijanskih fašističnih oblasti, ki so ga zaprle v goriško in koprsko ječo, nato pa konfinirale v Campobasso in tudi po pomilostitvi onemogočale njegovo delovanje, tako da je moral prebegniti v Jugoslavijo. V Ljubljani je bil katehet na poljanski gimnaziji in hišni kurat v bolnišnici. Ob italijanski okupaciji leta 1941 so ga ponovno zaprli za tri mesece, prav tako so ga zaprli tudi ob partizanski osvoboditvi leta 1945. Pomagal je duhovniškim sobratom, pri tem ga je komunistična oblast v Davči, 7. 1. 1946, zahrbtno umorila in ga za dolga desetletja zaradi ideološke neprimernosti poskušala potisniti iz narodovega spomina.

Terčeljevo delo obsega ustvarjanje v prozi (črtice *Ogorki* in daljšo povest *Vozniki*); dramatiko (gledališke prizore o sv. Frančišku); poezijo (pesmi o domačih primorskih krajih, predvsem pa pesmi v treh Vodopivčevih cerkvenih pesmaricah *Božji spevi*, *Gospodov dan* in *Zdrava Marija*). Pisal je tudi nabožna dela (molitvenike, šmarnice in liturgične uvode k pesmaricam). Urejal je mesečnik *Naš čolnič* in objavljajl versko – vzgojne, socialno – vzgojne in poučne članke ter članke o društvenem življenju. V njih je na umetniški način opisoval življenjska obdobja od otroštva preko mladosti in zrelosti do starosti; stanove, bogoslužne praznike preko cerkvenega leta, življenje v mestu in na vasi ter tako pokazal izjemno vsestransko duhovniško očetovsko skrb za

ohranjanje slovenske narodne in verske istovetnosti, kar kaže na njegovo svetniško držo.

Natančen pregled etičnih poudarkov v Terčeljevih delih izraža vso žlahtnost in bogastvo njegove krščanske etike. Razpoznavne lastnosti krščanske etike so brezpogojnost in utemeljenost v Božji volji ter Božjem razodetju. Kot taka je normativna (zapovedovalna), ne opisovalna, torej je deontološka. Za umeščanje Terčeljevih etičnih poudarkov v krščansko etiko je pomembna tudi njena svetopisemska in cerkvena zgodovina, ki razumljivo vključuje tudi bistvene teme filozofskega etičnega izročila. Za pravilno aktualno vrednotenje Terčeljevih etičnih poudarkov je nujno poznavanje sodobnih etičnih poudarkov svobode, dobrega in zla ter srečnosti, kar obravnavajo vse zvrsti etike. Danes gre tudi za etična vprašanja dobre ureditve družbe in države, kar vključuje načela pravičnosti ter posega v vprašanja kazni in nasilja, vojne in miru oziroma dobrega življenja. Dotika se ekonomije, bogastva in revščine, dela, poslovanja in upravljanja ter vpliva medijev na življenje. Vprašanje dobrih odnosov razpravlja o prijateljstvu, družini, poroki in spolnosti ter problemu homoseksualnosti. Tematika dobrega začetka in konca življenja obravnava probleme kontracepcije, nadzora spočetja in genetskega inženiringa, splava, evtanazije in samomora. Dobro v stvarstvu vključuje tudi primeren odnos do živali, gensko spremenjene hrane in ekoloških problemov. Oris sodobne krščanske etike primerjalno s Terčeljevimi etičnimi poudarki kaže njegovo poznavanje in zvesto obravnavanje etičnih vsebin na krščanskih temeljih. V Terčeljevih razmišljanjih je moč zaznati tudi preroško noto v njegovem opozarjanju na družbene nevarnosti, ki so v poznejšem času dejansko zadele slovenski narod in v prelomu z versko – narodnim izročilom skrhale bistvo njegove krščanske in tudi etične istovetnosti. Prav prelomni časi z vso ostrino pokažejo na (ne)moč (ne)etičnih temeljev, kar pa je bistveno za preživetje in prihodnost posameznika ter skupnosti (naroda). V tem smislu je Terčeljevo etično sporočilo globoko pomenljivo in aktualno tudi za naš prelomni čas.

Ključne besede: Terčelj, etika, krščanstvo, krepost, svetost, mučeništvo, Slovenci, narod, fašizem, komunizem.

Summary

The thesis presents the ethical perspective of life and work of a priest, educational organizer, journalist, religious writer, poet and writer Philip Terčelj (*2/2/1892, +7/1/1946). The life path led him from home at Šturje to the just established Jeglič's gymnasium (1905-1913) and theology in Ljubljana (1913-1917) to priest's ordination in 1917. First he was a chaplain in Škofja Loka between 1917 and 1921, followed by two academic years in Köln, where he also took care of Slovenian immigrants. Bishop Jeglič of Ljubljana sent him to the archbishop Sedej of Gorizia as assistance to the Slovenian seminary Alojzijevišče in Gorizia, where he was a catechist. Terčelj was very active in the national-educational work, founding educational societies under the patronage of *Educational Association*. He principally guided and practically supported their work by visiting-auditing and editing their monthly *Naš čolnič*. He tried to maintain Slovenian national consciousness within authentic Christian tradition also with his other works and publishings. In this way, he provoked opposition from the Italian Fascist government, who imprisoned him in jail of Gorizia and Capodistria, afterwards they confined him in Campobasso. Even after the amnesty he was restricted by political authorities, so he was forced to escape to Yugoslavia. He was a catechist at the Poljane high school and a curate in hospital. At the Italian occupation in 1941 he was imprisoned for three months again, he was also imprisoned at the partisan liberation in 1945. When he assisted his friends-priests, he was captured by new communist authorities 7/2/1946 at Davča and without trial insidiously murdered. He was tyrannically denied for decades.

Terčelj's work consists of the prose (short stories *Ogorki* and a long narrative *Vozniki*), drama (theater scenes of St. Francis), poetry (poems about home and hymns in three Vodopivec's hymnals). He also wrote religious works (a prayer book, Maria's May devotions and introductions to liturgical hymnals). He edited the monthly magazine *Naš čolnič*, where he published religious-educational, social-educational and informative articles as well as articles about the association's life. He artistically described life span from childhood through adolescence and maturity to old age; classes, liturgical feasts of the Church throughout the liturgical year and the life in the city or village, where he showed extremely universal priestly paternal concern for the preservation of the Slovenian national and religious identity, which is a strong indication his sainthood.

A detailed examination of ethical emphases in Terčelj's works exposes full nobleness and wealth of his Christian ethics. Christian ethics is founded in God's revelation and absolute nature grounded in God's will. As such, Christian ethics is normative, not descriptive, so it is deontological. To properly position Terčelj's work from ethical perspective, the history of Christian ethics is also important together with its biblical and ecclesial history, which intelligible includes the main topics of philosophical ethical traditions. For proper evaluation of actual ethical Terčelj's emphases it is inevitably to know contemporary ethical issues of freedom, good and evil, and happiness, which are subjects within all kinds of ethics (general, subversive and ecclesial). Today, there are also ethical questions of good society and state, which includes the principles of fairness and addresses the question of punishment and violence, war and peace as well as good life, which involves questions of economy, wealth and poverty, labor, business and management as well as the impact of media on life. The issue of good relations discusses about friendship, family, marriage and sexuality and the the most controversial issue of homosexuality. The theme of good beginning and end of life addresses the problems of contraception, birth control and genetic engineering, abortion, euthanasia and suicide. Good in creation includes the proper attitude towards animals, genetically modified food and environmental problems. Outline of contemporary Christian ethics in the perspective of Terčelj's ethical emphases demonstrates his deep knowledge and faithful treatment of ethical concerns on Christian foundations. In Terčelj's ideas can also be recognized a prophetic note with warnings to the social dangers in later times that actually hit the Slovenian nation and caused a break with long-term religion-national tradition, a break with the heart of Slovene Christian and ethical identity. It is a critical time which in all clarity shows the (no)power of (un)ethical foundations, what is essential for the survival and future of the individual and the community (nation). In this sense, the ethical message of Terčelj is deeply meaningful and actual also for our critical time.

Keywords: Terčelj, ethics, Christianity, virtue, sanctity, martyrdom, Slovenes, nation, fascism, communism.

7. REFERENCE

a) Terčeljevo delo

- Terčelj, Filip. 1924. Društvene bolezni. *Naš čolnič* 2, št. 7:161-163.
- Terčelj, Filip. 1924. Glej, ta dolinski svet. *Naš čolnič* 2, št. 2:37-39.
- Terčelj, Filip. 1924. Mi gremo naprej. *Naš čolnič* 2, št. 9:213-216.
- Terčelj, Filip. 1924. Na Gorah. *Naš čolnič* 2, št. 6:136-139.
- Terčelj, Filip. 1924. Naš prosvetni dom. *Naš čolnič* 2, št. 3:65.
- Terčelj, Filip. 1924. Opazuj otroka. *Naš čolnič* 2, št. 9:208-213.
- Terčelj, Filip. 1924. Poroka. *Naš čolnič* 2, št. 5:102-107.
- Terčelj, Filip. 1924. Pred poroko. *Naš čolnič* 2, št. 4:74-78.
- Terčelj, Filip. 1924. Prosvetna zveza. V: Janko Kralj, ur. *Jadranski almanah za leto 1924*. 33-35. Trst: Naša založba.
- Terčelj, Filip. 1924. Starost. *Naš čolnič* 2, št. 10:231-236.
- Terčelj, Filip. 1924. Strti upi. *Naš čolnič* 2, št. 6:125-126.
- Terčelj, Filip. 1924. V šolo. *Naš čolnič* 2, št. 9:225.
- Terčelj, Filip. 1924. Vzgoja otrok. *Naš čolnič* 2, št. 8:182-188.
- Terčelj, Filip. 1924. Vzgoja. *Naš čolnič* 2, št. 7:154-159.
- Terčelj, Filip. 1924. Zakon. *Naš čolnič* 2, št. 6:126-131.
- Terčelj, Filip. 1925. Društvo. *Naš čolnič* 3, št. 8:214-220.
- Terčelj, Filip. 1925. Mesto in vas. *Naš čolnič* 3, št. 3:66-70.
- Terčelj, Filip. 1925. Občina. *Naš čolnič* 3, št. 6:162-168.
- Terčelj, Filip. 1925. Pod farnim zvonom. *Naš čolnič* 3, št. 5:134-142.
- Terčelj, Filip. 1925. Stanovi. *Naš čolnič* 3, št. 9:242-247.
- Terčelj, Filip. 1925. Šola. *Naš čolnič* 3, št. 7:190-195.
- Terčelj, Filip. 1925. *Uvod v molitvenik "Kam greš"*. Gorica: Katoliška knjigarna.
- Terčelj, Filip. 1925. Vipavska. *Naš čolnič* 3, št. 7:189.
- Terčelj, Filip. 1926. Cerkev. V: Janko Kralj, ur. *Socialna čitanka*. 106-123. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1926. Jasna pot. *Naš čolnič* 4, št. 7:164-166.
- Terčelj, Filip. 1926. Katoliška mladinska društva v Nemčiji. *Naš čolnič* 4, št. 4:86-89.
- Terčelj, Filip. 1926. La Verna. *Naš čolnič* 4, št. 9:213.
- Terčelj, Filip. 1926. Naša obljuba. *Naš čolnič* 4, št. 10:229-235.
- Terčelj, Filip. 1926. Novo gibanje. *Naš čolnič* 4, št. 6:140-143.

- Terčelj, Filip. 1926. Prevaran. *Naš čolnič* 4, št. 7:158-160.
- Terčelj, Filip. 1926. Prodana. *Naš čolnič* 4, št. 5:117-118.
- Terčelj, Filip. 1926. Sveta borca. *Naš čolnič* 4, št. 10:222.
- Terčelj, Filip. 1926. Šopki. *Naš čolnič* 4, št. 9:215-216.
- Terčelj, Filip. 1926. Velika ustanova. *Naš čolnič* 4, št. 3:61.
- Terčelj, Filip. 1926. Vitez božji. *Naš čolnič* 4, št. 9:206-212.
- Terčelj, Filip. 1926. Zgledi vlečejo. *Naš čolnič* 4, št. 5:112-114.
- Terčelj, Filip. 1926. Zibelka katoliških prosvetnih društev. *Naš čolnič* 4, št. 2:33-37.
- Terčelj, Filip. 1927. Advent. *Naš čolnič* 5, št. 11:284-288.
- Terčelj, Filip. 1927. Božič. *Naš čolnič* 5, št. 12:304-309.
- Terčelj, Filip. 1927. Jesenski prazniki. *Naš čolnič* 5, št. 9:236-240.
- Terčelj, Filip. 1927. Novomašnik. *Naš čolnič* 5, št. 7:188-194.
- Terčelj, Filip. 1927. Romanja. *Naš čolnič* 5, št. 8:213-217.
- Terčelj, Filip. 1927. Telovo. *Naš čolnič* 5, št. 5:124-127.
- Terčelj, Filip. 1927. Velika noč. *Naš čolnič* 5, št. 4:92-95.
- Terčelj, Filip. 1927. Verne duše. *Naš čolnič* 5, št. 10:260-263.
- Terčelj, Filip. 1927. *Za domačim ognjiščem: vzgojna čitanka*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1927. *Zrna: prosvetne tekme za leto 1927*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1928. Gospod nunc. *Naš čolnič* 6, št. 6:144-147.
- Terčelj, Filip. 1928. *Marija, naše življenje: šmarnice*. Gorica: Katoliška knjigarna v Gorici.
- Terčelj, Filip. 1928. Ob Soči. *Naš čolnič* 6, št. 7:167-168.
- Terčelj, Filip. 1928. Rožarica. *Naš čolnič* 6, št. 11:292-293.
- Terčelj, Filip. 1928. Šleva. *Naš čolnič* 6, št. 5:112-114.
- Terčelj, Filip. 1928. Zadnja pridiga. *Naš čolnič* 6, št. 11:294-295.
- Terčelj, Filip. 1928. Zavržena. *Naš čolnič* 6, št. 7:170-172.
- Terčelj, Filip. 1929. Binčkova prva izpoved. *Družina* 1, št. 3:60-62.
- Terčelj, Filip. 1930. *Mati uči otroka moliti : molitvenik za otroke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Prosvetno delo v povojni dobi. V: Rado Bednarik, ur. *Jadranski almanah za leto 1925-1930*. 37-47. Gorica: Adrija.
- Terčelj, Filip. 1931. *Našemu nadpastirju za srebrni jubilej*. Gorica: Nadškofijski odbor za proslavo 25 letnice.

- Terčelj, Filip. 1932. *Liber Precum: Cultus publici (Cerkveni molitvenik)*. Gorica: Goriška nadškofija.
- Terčelj, Filip. 1935. *Ogorki : črtice*. Gorizia: Sodalizio S. Ermacora.
- Terčelj, Filip. 1935. *Sveto rešnje telo in družina : evharistične šmarnice*. Gorica: Katoliška knjigarna.
- Terčelj, Filip. 1935. Sveto Rešnje Telo in družina. V: *Evharistične šmarnice za kongresno leto 1935*. 292-301. Ljubljana: Pripravljalni odbor za drugi jugoslovanski evharistični kongres v Ljubljani 1935.
- Terčelj, Filip. 1938. Odpusti jim. *Naša zvezda* (Ljubljana) VIII, št. 1-2.
- Terčelj, Filip. 1940. *Vozniki*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Ljubezni polni Oče. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 15. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. V hišo Božjo smo dospeli. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 11. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Mir božji objema. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 12-13. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Beli kruh. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 31. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Sam nas kličeš. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 47. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Ti vabiš me. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 63. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. K tebi zdihujem. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 52. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Tolažbe polna je resnica. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 55. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1930. Pozdravljen, Jezus. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 78. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

družba.

Terčelj, Filip. 1930. V moji duši vlada sveti mir. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 72. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1930. Bodi češčeno Rešnje telo. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 73. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1930. Z angeli te ljudstvo moli. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 100. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1930. Pred tabo klečimo. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 114. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1930. Božje Solnce. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 104. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Raj je zapravljen. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 10. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Duše željno so drhtele. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 11. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Sveti večer. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 23. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Presveta noč. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 26. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Presvete rane Jezusa. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 63. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Nesrečno ljudstvo judovsko. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 53. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1930. Na Golgoti že križ stoji. V: Vinko Vodopivec, ur. *Gospodov dan - mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor*, 38. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1929. Klic veselja. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 84. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Terčelj, Filip. 1933. Tebi, Marija, apostolov mati. V: Vinko Vodopivec, ur. *Zdrava Marija - Marijine pesmi za mešani zbor*, 46. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

- Terčelj, Filip. 1933. K tebi zdravnici. V: Vinko Vodopivec, ur. *Zdrava Marija - Marijine pesmi za mešani zbor*, 66-67. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1933. Ti, o Marija, si čista kot sneg. V: Vinko Vodopivec, ur. *Zdrava Marija - Marijine pesmi za mešani zbor*, 48. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1929. Pozdravljena Mati. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 126. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1929. Sveti Alojzij. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 114. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1929. Vsi svetniki. V: Vinko Vodopivec, ur. *Božji spevi - pesmi cerkvenega leta za mešani zbor*, 129-130. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Terčelj, Filip. 1925. Cerkvna občina. *Naš čolnič* 3, št. 4:106-113.
- Terčelj, Filip. 1927. Apostoli narodov. *Naš čolnič* 5, št. 6:156-166.
- Terčelj, Filip. 1924. K celemu solncu. *Naš čolnič* 2, št. 10:229-231.
- Terčelj, Filip. 1928. Pisma. *Naš čolnič* 6, št. 1:8-9, 2:43-44, 3:70-71, 4:95-96, 5:131, 7:181-182.
- Terčelj, Filip. 1925. Večerna šola. *Naš čolnič* 3, št. 2:49-51, 3:84-86, 4:119-120, 5:144-146, 6:173-174.
- Terčelj, Filip. 1924. Dekleta in fantje. *Naš čolnič* 2, št. 2:26-31.
- Terčelj, Filip. 1924. Ženska. *Naš čolnič* 2, št. 1:2-6.
- Terčelj, Filip. 1927. Svečnica. *Naš čolnič* 5, št. 1:2-6.
- Terčelj, Filip. 1924. V deželi rajskomili. *Naš čolnič* 2, št. 1:11-12.
- Terčelj, Filip. 1924. Društvene naloge. *Naš čolnič* 2, št. 1:17, 2:42, 3:67-68, 4:95-97.
- Terčelj, Filip. 1929. Marjetica. *Naš čolnič* 7, št. 1:22-24.
- Terčelj, Filip. 1924. Masko dol. *Naš čolnič* 2, št. 2:25.
- Terčelj, Filip. 1926. Preizkušnja. *Naš čolnič* 4, št. 2:29.
- Terčelj, Filip. 1927. Pepelnica. *Naš čolnič* 5, št. 2:32-36.
- Terčelj, Filip. 1925. Očetovski opomin. *Naš čolnič* 3, št. 2:37.
- Terčelj, Filip. 1925. Sosedje. *Naš čolnič* 3, št. 2:38-43.
- Terčelj, Filip. 1924. Znanilka miru. *Naš čolnič* 2, št. 3:49.
- Terčelj, Filip. 1924. Ljubezen. *Naš čolnič* 2, št. 3:50-56.
- Terčelj, Filip. 1927. Veliki teden. *Naš čolnič* 5, št. 3:59-66.
- Terčelj, Filip. 1924. Letošnji občni zbor. *Naš čolnič* 2, št. 10:236-241.
- Terčelj, Filip. 1925. Delavsko vprašanje. *Naš čolnič* 3, št. 10:270-277.
- Terčelj, Filip. 1925. Naša vas. *Naš čolnič* 3, št. 1:2-8.

- Terčelj, Filip. 1924. Solnce in sence. *Naš čolnič* 2, št. 1:8-11, 2:39-41, 3:66-67, 5:121-122.
- Terčelj, Filip. 1924. Dom. *Naš čolnič* 2, št. 11-12:258-263.
- Terčelj, Filip. 1924. Novi poslovnik. *Naš čolnič* 2, št. 11-12:271-272.
- Terčelj, Filip. 1926. Ob zornih mašah. *Naš čolnič* 4, št. 11-12:250-256.

b) Ostala literatura

- Bajec, Anton, ur. 1979. *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Tretja knjiga. Ne – Pren.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovenski jezik.
- Bajt, Drago, in Kocjan-Barle, Marta, ur. 2007. *Splošni religijski leksikon.* Ljubljana: Modrijan.
- Božič, Tatjana. 2010. Življenjska pot Filipa Terčelja. V: Marija Pegan, ur. *Zbornik Terčeljevih dni: predavanja, pričevanja, analitični prispevki, dokumentiranje poti do odkritja osebnosti in kipa Filipa Terčelja.* 22-26. Ljubljana: Samozaložba.
- Brecelj, Marijan. 1992. *Filip Terčelj.* Koper: Ognjišče.
- Fabijan, Silvester. 1998. Življenje in delo Filipa Terčelja. Duhovno – liturgična vrednost Terčeljevih pesmi. Magistrska naloga. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Geisler, Norman L. 2010. *Christian ethics: contemporary issues and options.* Grand Rapids: Baker Academic.
- Grobiša, Alenka. 2001. Duhovno sporočilo Filipa Terčelja. Zaključna naloga. Teološko – pastoralna šola, Nova Gorica.
- Jevnikar, Martin, ur. 1989. *Primorski slovenski biografski leksikon. 15. snopič. Suhadolc – Theuerschuh.* Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Juhant, Janez. 2009. *Etika I: na poti k vzajemni človeškosti.* Ljubljana: Študentska založba.
- Klinec, Rudolf. 1967. *Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe.* Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Kos, Janko. 1995. *Očrt literarne teorije.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Papež Janez Pavel II. 1994. *Okrožnica Sijaj resnice.* Ljubljana: Družina.
- Papež Pavel VI. 1974. *Devotion To The Blessed Virgin Mary: Marialis Cultus. Apostolic exhortation of his holiness Paul VI.* Boston: St. Paul Editions.
- Pegan, Marija. 2010. *Zbornik Terčeljevih dni: predavanja, pričevanja, analitični prispevki, dokumentiranje poti do odkritja osebnosti in kipa Filipa Terčelja.* Ljubljana: Samozaložba.

- Pucelj, Jože. 2000. *Ko bi ljubezni ne imel...Pereča vprašanja iz krščanske etike*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Slovenska škofovska konferenca in Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani. 2010. *Sveto pismo. Nova zaveza in psalmi. Jeruzalemska izdaja*. Ljubljana: Družina.
- Slovenska škofovska konferenca. 2000. *Sveto pismo Stare in Nove zaveze, slovenski standardni prevod z devterokanoničnimi/apokrifnimi knjigami, slovenski standardni prevod. Osnovna izdaja*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Slovenska škofovska konferenca. 2008. *Katekizem katoliške Cerkve*. Ljubljana: Družina.
- Stark, Rodney. 2012. *Zmagoslavje razuma. Kako je krščanstvo pripeljalo do svobode, kapitalizma in razcveta zahodne družbe*. Ljubljana: Družina.
- Stres, Anton. 1999. *Etika ali filozofija morale*. Ljubljana: Družina.
- Strle, Anton. 2004. *Oecumenicum concilium Vaticanum (2; 1962-1965; Roma)*. *Koncilski odloki: konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962-1965): slovenski prevod s splošnim uvodom in posebnimi uvodi k posameznim dokumentom*. Ljubljana: Družina, 2004.
- Vnuk, Petra. 2001. Filip Terčelj. Diplomski naloga. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Wells, Samuel. 2010. *Christian ethics: an introductory reader*. Chichester: Wiley-Blackwell Publishing.
- Žalec, Bojan. 2005. *Doseganje dobrega*. Ljubljana: Claritas.

PRILOGE

Slika 1: Terčeljeva rojstna hiša Šturje 90 (danes Grivče 6)

Vir: družinski arhiv Terčelj, Grivče

Slika 2: Faksimile krstne knjige župnije Šturje – krst Filipa Terčelja 2. 2. 1892, župnik Mihael Arko

207	Februar 2.	Šturje	90	Filip + umrjen in pokopan v Darci, 7. 1. 1946	1	1	1
Filip Terčelj kmet	Marija Rustja	Anton Rustja Marija Rustja	Kmet njeg. žena	Benjancič	Arko		

Vir: Župnijski urad Šturje

Slika 3: Novomašna slika - Ljubljana 10.6.1917

Vir: Breclj 1992, 9

Slika 4: Mladi duhovnik

Vir: družinski arhiv Terčelj, Grivče

Slika 5: Kaplan v Škofji Loki (avgust 1917 – september 1921)

Vir: Župnijski arhiv Škofja Loka

Slika 6: Katehet v slovenskem Alojzijevišču v Gorici

Vir: družinski arhiv Terčelj, Grivče

Slika 7: Zaporniška slika iz policijske kartoteke 1931

Vir: Pegan 2010, 104

Slika 8: Konfinacija v Campobassu v kapucinskem samostanu 1932

Vir: Pegan 2010, 101

Slika 9: Prvo pismo iz konfinacije v Campobassu julija 1932

(..) Kaj naj Vam povem? Kako sem se vozil? V četrtek 14. jul. zvečer ob 9 h sem se odpeljal iz Gorice. Oziral sem se proti Vipavski in pošiljal v duhu pozdrave dragemu očku, Tebi, mojima sestricama in vsem dragim.

Oba spremljevalca, ki sta šla z menoj, sta bila zelo vljudna. Vožnja je trajala celo noč in naslednji dan do 6 h zvečer. Podrobno jo bom opisal, kadar pridete k meni.

Prvi vtisi so bili težki in nekoliko porazni. Bil sem hladno sprejet in občutil sem vso težo in zapuščenost izgnanca. Toda že drugi dan so se obrazi zjasni/i. Sel sem k škofu, ki me je sočutno sprejel in celo povabil na kosilo. Jokal sem, ko sem videl, da se tudi v tujini najdejo dobri ljudje, znabiti še boljši, kakor doma. Tudi oblastva so postala z menoj vljudnejša. Prezvzišeni mi je preskrbel stanovanje v kapucinskem samostanu. Patri so dobri in imajo sočutje z menoj; seveda one prisrčnosti ni, a kako naj bi si želel prisrčnosti izgnanec? V samostanu so mi odkazali celico in mi dajejo tudi hrano. Medtem pa iščejo primerno stanovanje v mestu. Škof se je odpeljal v Rim, vrnil se bo 24. julija. Potem bo padla odločitev, jaz sem zadovoljen z vsem, kar ukrene jo. Kakor hitro bo določeno, bom 'takoj pisal.

Zaenkrat živim kakor menihi. Enkrat na dan se moram zglasiti pri oblastvih; drugih neprilik zaenkrat nimam. Seveda mi je zelo dolgčas; misli mi neprestano uhajajo domov, a se premagujem in trpim. Dobri Bog v samostanski cerkvi že ve za moje trpljenje in upam, da me ne bo zapustil. Zadnje dni sem obolel.

Čudnega ni nič: po tolikem trpljenju, po tako bridkih izpremembah in po neizrekljivih dušnih bolestitih - je bilo pričakovati, da bo zdravje pešalo.

Kakšen je kraj, kjer se nahajam?

Je majhno mesto, manjše kot Gorica. Imenuje se Campobasso. Leži na gričih in prvi vtis, ki sem ga imel, je bil, da je kraj podoben Otlici. Zrak je čist, voda dobra, ljudje so sicer drugačni kakor pri nas, a zdi se vsaj, da niso hudobni. Navade imajo seveda drugačne kakor mi, tudi hrana je druga. Ne manjka pa krompirja, ne mleka. Stanovanja so pa bolj revna in razmeroma draga. Ker sem moral iz svojega plačati pot tudi za oba spremljevalca, mi bo denar kmalu pošel.

Ali še misliš na to, kar si obljubila?

Zelo, zelo rad bi imel vsaj začasno koga izmed domačih ob sebi. Hudo mi je, da bom razbil domačo družino. Kaj bo počel dobri naš očka?

Vožnja je sicer dolga, a ponoči se prenese. Voziti se je treba do Mestre (Benetke), tam se presede v vlak, ki pelje do Bologne, v Bologni je treba zopet presesti na vlak, ki pelje v Campobasso. Vožnja ni draga; stane okrog 150 lir. Ne vem pa, če bo mogla Marinka prenesti to pot. V mestu so tudi dekliške šole. Ljudje govorijo svoj dialekt, a znajo skoraj vsi pravilno italijanščino. Polagoma se človek privadi vsemu, zlasti če ima koga domačih pri sebi.

Okolica mesta je prav lepa, pravo letovišče, toda zame nima pomena, ker ne smem iz mesta. Tako čutim vedno nad seboj jarem, ki sicer niti oddaleč ni tako hud kakor v ječi, a je vseeno težek. Zlasti noči so težke: sanjam strašne sanje in ne morem spati vsled razbolelih živcev in vsled misli: 5 let boš moral trpeti te hude muke!

Kaj naj rečem h koncu? Do smrti Vam bom hvaležen za Vaše trpljenje in skrbi, ki ste jih imeli z mano. Težko pričakujem, če boste izpolnili obljube, a se obenem bojim, da bi Vam s tem naložil nove žrtve in nova bremena. Odločite se sami! (..)

Vaš, težko preizkušeni

Filip

Naslov:

Convento S. Cuore dei PP.Cappuccini, Campobasso Molise

Vir: Breclj 1992, 27 - 29

Slika 10: Pismo iz konfinacije v Campobassu na šmarni dan 1932

Šmaren dan 1932

Dragi!

Danes je Šmaren dan. Misli mi uhajajo v Log, v resnici pa sem daleč proč od doma, popolnoma osamljen. Zaprt v samostanski celici Vam sporočam o svojem dejanskem stanju.

Nahajam se v zelo težkem položaju. Že tri tedne je odkar nimam niti solda v žepu. Čakam nestrpnost, kdaj mi pošljete denar, a čakam zastonj. V Campochiaro niso hoteli na pošti izročiti denarja; izjavili so, da ga morajo poslati nazaj. Jaz sam nisem smel osebno tja, da bi dvignil denar; tako romajo ti soldi sem in tja in jaz zastonj čakam nanje. Tudi zaboj, ki ste ga poslali je v Campochiaro, a ga ne morem dvigniti, ker nimam denarja, da bi koga poslal tja. Mislim, da se nobenemu beraču ne godi tako, kakor meni.

Danes so mi v samostanu odpovedali stanovanje in hrano. Storili so to sicer na lep način, a vendar sem čutil, da so se naveličali imeti na hrani človeka, ki že en mesec ni plačal nič. Rekli so, da nimajo prostora, ker pridejo v samostan patri, ki so na počitnicah.

Tako se nahajam na praznik na cesti - brez strehe in brez denarja. Ne morem plačati ne zdravnika, ne morem dati oprati perila in si zašiti čevljev.

Sila me je gnala, da sem iskal ves popoldne ene sobe v mestu. Z veliko težavo sem našel eno luknjo brez postelje in brez oprave. Lastnik zahteva, da plačam naprej 120 L za en mesec, sicer mi stanovanja ne odstopi. Ker nimam denarja, ne morem seveda niti te luknje dobiti. Ves obupan preiščujem, kaj naj storim. Kje bom dobil hrano, ne vem.

V resnici mi je žal, da sem šel iz ,zaporov; imel sem tam vsaj enkrat na dan mineštro! Čutim vso bridkost človeka, ki nima na vsem svetu ene duše, da bi se zanj pobrigala. Nočem nikomur očitati, a mislite si, da bi bili Vi na mojem mestu. Žal mi je, da sem duhovnik, sicer bi lahko beračil.

Kar sem napisal, ni nič pretirano. Ne vem še sam, kaj bi storil.

Za enkrat Vas nujno prosim, da mi za božjo voljo pošljete takoj denar. Če ga nimate, prodajte mojo opravo. Tako ne morem živeti. Sem brez maš, brez strehe in brez hrane. Kako bom izhajal s 500 lirami, ne vem, ker je tu strašna draginja.

Mogoče, da ste medtem odposlali denar, a prejel ga še nisem. Pustiti sem moral kajenje, ker nimam niti krajcarja. Za znamko sem izprosil denar pri nekem patru.

Upam, da moja nujna prošnja ne bo brez uspeha. Saj bi videl rad, da bi nikomer ne delal nobenih sitnosti, a si ne vem in ne morem pomagati. Duhovniki so mi obljubili, da bodo že poskrbeli, da ne bom stradal; toda vidim, da so doma pozabili na to obljubo.

Kakor uvidevam, bom moral še nadalje ostati v Campobasso. Kaj in kako bo, ne vem. Ko bi bil zdrav, bi trpel, tako pa nimam veselja do življenja. Mogoče se bo drugi mesec obrnilo na bolje. Kakor sem se informiral, bo sploh nemogoče dobiti niti ene sobe z mobilijo izpod 200 lir. Kje pa hrana, obleka, knjige? Nujno rabim obleke, ker tukaj ne morem biti oblečen kakor doma; moram nositi isto obleko kot tukajšnji duhovniki. Za sedaj sem si izposodil suknjo in njihov klobuk. Drugi teden moram izposojene stvari vrniti. Tako me tepe to življenje, da sem ga do grla sit.

Pred koncem septembra niti misliti ne morem na primerno stanovanje. Če dobim denar, bom en mesec ležal na tleh v tisti luknji. Saj sem že vsega navajen.

Ponavljam nujno prošnjo, da mi pošiljate redno vsaj denar, toda v večjem znesku. Naslov je dosedanji:

Convento del PP. Cappuccini, Campobasso, Molise.

Tako hudo se mi še ni godilo v mojem življenju. Prosim Vas, pri božjem usmiljenju, nikar me ne pustite čakati, da bi se izstradal. Prodajte vso mojo opravo in mi pošljite denar, saj opravo najbrže ne bom več rabil.

Iskreno pozdravlja vse

Filip

Vir: Breclj 1992, 30 - 32

Slika 11: Elektrarna Pale ob Hublju, kjer se je skrival Filip Terčelj

Vir: Brecelj 1992, 33

Slika 12: Profesor verouka na II. državni poljanski gimnaziji

Vir: <http://www.gimnazija-poljane.com/default-10700.html>, pridobljeno 30. 5. 2012

Slika 13: Testament, sestavljen decembra 1935 v Ljubljani

Kot 'božji berač' sem prišel v te kraje. Tam doli sem izgubil vse, razen Boga in nekaj lesa, ki obstaja v moji opravi. Ta opravaje bila še edini moj inventar, pa še to so mi menda premetavali semtertje in jo 'razkosali ter zanjo vadljali'. V zavesti, da človek ne potrebuje za drugi svet ničesar razen truge, sem resigniral v glavnem celó na te razbite kose, ki so pa mene stali okrog 6 tisoč lir. Da mi nihče ne bo mogel očitati, da sem količkaj prinesel s sabo, za to odrejam sledeče:

1. Izkupiček 352 Lir, ki sem jih prejel za 'razprodane' predmete, v glavnem vračam. Pridržim si le 110 Lir, ki jih nujno rabim. Ostalih 242 Lir pošiljam nazaj in prosim, da se razdele takole:

120 Lir izročim družini v 'gasi' za morebitne stroške z opravo.

20 Lir izročam g. Breclju J. za stanarino v zadruzi.

50 Lir odločam šturski Hranilnici, ki je imela opravo v shrambi. Če hranilnica noče tega denarja, naj se uporabi za maše po pok. moji materi.

2. Glede prodane oprave nimam več možnosti odločitve. Zahtevam pa, da se absolutno ne sme prodati sledeča oprava:

a) kredenca. Ta predmet izročam Marinki Terčelj, s pogojem, da mi ga vrne, če bi ga kdaj še potreboval.

b) veliko mizo naj imajo v 'gasi' pod istim pogojem kot pod a)

c) Isto velja za kuhinjsko posodo in za drug inventar.

Pisalno mizo naj vzame g. Jože Breclj pod pogojem, da mi jo v slučaju potrebe vrne.

3. Knjige, ki so v zabojih, se ne smejo prodati. Te knjige poljudno zabavne vsebine sme vzeti g. župnik. Ostale knjige in spise naj se izroči določenim osebam, da pridejo v moje roke.

Želim, da se predmeti ne prodajajo po vasi, ker to izgleda grdo, ker sem zaenkrat še pri življenju. S tem mislim, da bo končan zadnji konec moje tragedije.

Zahvaljujem se vsem, ki so mi v mojih bridkostih dobrohotno šli na roko in želim vsem blagoslovljene praznike in srečnejše Novo leto.

Za božič 1935

Terčelj

Vir: Breclj 1992, 35

Slika 14: Prvo pismo po vojni septembra 1945

Predragi moji!

Nikdar nisem mislil, da zmore človek toliko pretrpeti in doživeti taka razočaranja! Kakor veste, sem bil tri mesece zaprt v ječah, od srede junija so srede septembra. Kaj vse sem prestal, Vam ne morem opisati.

Bil sem že blizu, da grem na drugi svet in resnično sem si želel smrti. Dne 10. septembra so me izpustili bolnega in moral sem v bolnišnico. Kerni prostora, bom moral v teh dneh zapustiti bolnico in si poiskati kak kot v Ljubljani. Kaj bo s službo, še ne vem, pa saj itak nisem za težko delo.

Tri stvari so me duševno zlasti mučile:

Prva: da sem po nedolžnem vsled zlobnih ovadb, ki so večji del prišle z Goriške, moral trpeti kot zločinec in narodni izdajalec. Jaz, ki sem izmed duhovnikov v Italiji največ prestal pod fašisti, sem moral znova nastopiti težek križev pot, ki je bil najhujši.

Druga: da sem bil popolnoma zapuščen. Kolikokrat sem mislil na Vas! Brez perila, obleke, hrane, sem trpel tri mesece. Kar je najhujše, je pa to, da so me sumničili in preganjali ljudje, katerim sem storil toliko dobrega ..

(...) Želel sem si, da bi po teh bridkih dogodkih prišel domov, da bi se odpočil in pozdravil. Kakor izgleda, ne dobim dovoljenja, Tako sem primoran, da boleham v Ljubljani, brez službe in postrežbe. Tolikim sem pomagal, sedaj sem sam brez pomoči.

Naj se zgodi volja božja!

Od Vas ni nobenega glasu. Kako sem mislil na mamu in ata za njihov god! Kako rad bi vama voščil, pa sem bil v ječi, lačen in zaničevan. Ves dan sem premolil za oba. Tudi Marinka mi je bila pogosto v mislih, največ pa sem mislil na rajnega Jožeta in na njegove! Mogoče, da se imam ravno njemu zahvaliti, da sem zaenkrat na svobodi.

Kaj bo, ne vem, saj smo kot kapljice na veji. Najraje bi videl, da me upokojijo. Naselil bi se v domači kraj, kjer bi bil vsaj rad pokopan. (...)

(...) Kam smo prišli? Kdo bi si kaj takega mislil?

Ljudje, ki so toliko prestali pod fašizmom, so danes preganjani. Kako čuden in krivičen je svet. Bog se nas usmili!

Kdaj se bomo videli? Meni je sedaj nerodno, da bi prišel domov, ker mi ne dajo dovoljenja. (...)

(...) Prav prisrčno Vas vse skupaj pozdravlja

Vaš trpin

Lipče

Lj. 20. sept. 45

Vir: Brecelj 1992, 37-39

Slika 15: Drugo pismo po vojni septembra 1945

Predragi očka in mama!

Ne morete si predstavljati, kako zelo me je razveselil obisk naše Marinke, ki je kot sonce posvetila v moje mračne dni. Najlepša hvala Vam in njej! Našla me je na postelji med 'kištami', ker se ravnokar selim. Kam pojdem, še ne vem. Sedaj iščem kakega kota, ki ga je pa v Ljubljani težko dobiti.

Z Marinko sva pretresla vse dogodke zadnjih dni. Zelo veliko zanimivega sem zvedel. Povedala Vam bo osebno, kako je bilo z mano.

Prosil sem na podlagi zdravniškega izpričevala za trimesečni bolezenski dopust. Moji živci so razrahljani in ponoči ne spimo Drugače se pa telesno popravljam in upam, da se spet postavim na noge. Sedaj gre za to, da dobim službo, ali da me odpustijo. Zahtevam tudi, da mi izplačajo tri mesece, ki sem jih po nedolžnem pretrpel v ječi. Zadeva še ni rešena. Zaenkrat se bom za par mesecev preselil na Studence, ker potrebujem še injekcij. Če bo medtem prošnja za dopust ugodno rešena, nameravam dvoje: Mogoče, da grem na Štajersko v Slov. Gradec k zdravniku dr. Simoniti ju, kjer ostanem par mesecev v bolnici. Če se pa kaj izpremeni in če dobim dovoljenje, pridem do Novega leta domov. (...) .

(...) Na vseh koncih so nerodnosti in zapreke, pa upam, da bodo minile. Potrpeti sem se pa že itak navadil. Da bi le zdravje ohranil! (...)

(...) Če se bo zvedrilo, se v kratkem vidimo. Naveličal sem se Ljubljane in teh ljudi. Saj so med njimi dobri - in veliko jih je - so pa tudi šeme, prav godni za norišnico. Umobolne bolnike bom najbrže pustil, ker je delo in bivanje med njimi prenaporno. Napisal sem o njih že eno knjigo in sedaj pripravljam drugo. S pisanjem si krajšam čas in upam na denar. Škoda, da v Ljubljani ne izdajajo knjig, ker imajo drugega 'dela' čez glavo. Tudi tukaj je precejšnja draginja in marsičesa manjka. Dobro je, da človek ni preveč razvajen.

Tako nas vse življenje vsak dan uči in popravlja. Je to trda šola, toda koristna.

Kako lepo bi bilo vsem Slovincem, ko bi sami sebi ne žagali veje, na kateri visimo.

Bog daj, da bi izpregledali vsaj v zadnjem trenutku. Hvaležen sem Marinki, ki ste jo poslali k meni. Kako rad bi videl, da bi mogla ostati pri meni dalj časa!

Veliko novega je doživela in zelo razumno dekle je. Bog ji daj zdravja!

Prav lepo pozdravljam oba, Malko, vse prave prijatelje in domače v Šturijah, Grivčah in Žapužah. Kot rečeno: komaj čakam, da se vidimo v lepših razmerah.

Za vse: Bog tisočkrat povrni! Napravili ste mi resnično veliko veselje!

Da ste zdravi in upanja polni, želi

hvaležni

Lipče

Lj. 21. sept. 45

Vir: Brecej 1992, 39 - 40

Slika 16: Pismo Francetu Bevku v prošnji za službo oktobra 1945

Ljubljana, 1. okt. 1945

Dragi Bevk!

Poslal sem prosvetnemu oddelenju, odseku za srednješolsko nastavitve v Trstu prošnjo, da me namesti v Ajdovščino, ali kak drugi kraj na Primorsko, kot profesorja.

To ponudbo mi je narekovala narodna dolžnost in pravica. Sem namreč eden izmed slovenskih duhovnikov, ki je največ pretrpel od fašistov na Goriškem. Ne bom ponavljal trpljenja v goriških in koprskih ječah, kakor tudi ne konfinacije v Campobassu. Vsi ti dogodki, kakor tudi moje delovanje, so Ti znani. Smatram za pravično, da mi po petnajstih letih omogočite vrnitev in zaposlitev v krajih, iz katerih me je pognal fašizem.

Ne delam reklame s svojim prestanim trpljenjem, vendar se mi zdi potrebno, da pridam k že naštetim fašistovskim persekucijam tudi dejstvo, da sem bil ob prihodu Italijanov v Ljubljano l. 1941 edini izmed slovenskih duhovnikov ponovno zaprt in od Nemcev stalno nadziran v umobolnici. Štejem si pod čast, da bi dokazoval absolutno nasprotje do okupatorjev, ker dejstva sama dovolj zgovorno govore. (...)

(...)Ta dejstva niso moj zagovor, temveč le pojasnilo, da so bili izvestni individui, ki niso ničesar pretrpeli od fašistov, ali pa so bili celo v njih skrivni službi, najbrž iz strahu pred razkrinkanjem prisiljeni, da so me blatili in podlo ovajali.

Sedaj grem mirno preko teh ljudi, ker se je resnica izkazala. Žalibog pa se je vsled trpljenja zrahljalo moje zdravje in da sem bil primoran iskati pomoč pri zdravnikih.

Trenutno čakam na službo v Ljubljani. Rad bi se pa otresel Kranjske in prišel med naše ljudstvo, da bi sedaj, ko gre za biti in ne-bit, pomagal pri Vašem delu po svojih skromnih močeh.

Nič ne sitnarim, ker sem vaje biti 'v Zakojci', vendar želim, da mi omogočiš povratek na delo na Goriškem, mogoče ravno na domu, kjer bi lahko okreval.

Vem, da imaš dela čez glavo in da Ti dolga pisanja kradejo čas. Zato neham s pisanjem; sem pa na razpolago za eventualne informacije.

Pozdravljam Te z željo, da bi mogel k delu, ki ga vršite za priključitev naših krajev k Jugoslaviji, doprinesti tudi jaz svoj skromni delež.

Tvoj

Terčelj Filip, profesor

hon. kurat v umobolnici na Studencu pri Ljubljani

Vir: Breclj 1992, 41 - 42

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Nadja Ušaj Pregeljč (ime in priimek), z vpisno številko 50100109
rojena 1. 3. 1968 (datum rojstva) v kraju Šempeter pri Gorici (kraj rojstva),
izjavljam, da sem avtorica magistrskega dela z naslovom
Krščanska etika Filipa Terčelja
(naslov magistrskega dela).

V Ljubljani (kraj),
5. 6. 2012 (datum)

.....
(lastnoročni podpis)